

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ป่าฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์
ความรู้การใช้ยาป่ารักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิตชาวไทย-กะเหรี่ยง (โพล่ว)
กรณีบ้านกองม่องทะ ต.ไผ่โง่ง อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

โดย นายลงชิงโพ ไทรสังขवालสิน และคณะ

ธันวาคม ๒๕๕๘

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ป่าในฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้
การใช้ยาป่ารักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิตชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) กรณี
บ้านกองม่องทะ ต.ไถ่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

นายลงชิงโพ	ไพโรสังขवालลิน
นายต๋องลิเหย่ง	พนาอุดม
นายย่อ่ง	ช่วยบำรุงวงศ์
นายหม่องเซ่งชี	สังขวทัตญญ
นางปราณี	กฤตยาแก้วไกล
นายวิลาวรรณ	แสนตรามาส

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

ยาป่า หรือชีเหมยละ พืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ชาวบ้านในท้องถิ่นรู้จักนำมากินเป็นอาหารตั้งแต่บรรพบุรุษ พืชตามธรรมชาติมีทั้งที่กินเป็นอาหาร กินเป็นยา และกินเป็นอาหารและยา ช่วยในการป้องกันดูแลและรักษาในยามเจ็บไข้ได้ป่วยซึ่งชาวบ้านในท้องถิ่นรู้จักนำมาใช้เพื่อรักษาตั้งแต่บรรพบุรุษเช่นกัน ดังปรากฏเป็นตำราที่มีการคัดลอกจากคัมภีร์และถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โพลว) ในป่าทุ่งใหญ่นเรศวรมีการสืบทอดองค์ความรู้วิธีการรักษาและการใช้สมุนไพรในการรักษามาหลายชั่วอายุคน ซึ่งแน่นอนว่าในอดีตสมุนไพรมีบทบาทสำคัญต่อการรักษาเพราะหมู่บ้านอยู่ห่างไกลโรงพยาบาล ไม่มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (สถานีอนามัย) เหมือนเช่นปัจจุบัน และชาวบ้านโดยส่วนใหญ่รู้จักป้องกันตนเองโดยการกินอย่างถูกต้องตามฤดูกาลและความเชื่อ เน้นการกินพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติหรือปลูกโดยปราศจากสารเคมีเป็นหลัก ทำให้ชาวบ้านในสมัยก่อนมีสุขภาพแข็งแรง อายุยืน แต่ปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วย สิ่งแรกที่นึกถึงคือการไปหาหมอ กินยาแผนปัจจุบันด้วยเหตุผลของความสะดวก กินแล้วหายไว ทำให้ยาสมุนไพรมีบทบาทน้อยลง แต่ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยก็ยังไม่อาจปฏิเสธการรักษาแบบพื้นบ้านได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ยังต้องรักษาด้วยสมุนไพรเมื่อกินยาโรงพยาบาลแล้วไม่หาย อีกทั้งโรคบางอย่างอาจไม่ได้เกิดจากธรรมชาติ สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง แต่อาจเกิดจากสิ่งที่เรามองไม่เห็นและไม่สามารถรักษาได้ด้วยยา การรักษาตามความเชื่อของชาวบ้านในท้องถิ่นจึงยังมีความสำคัญอยู่ไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไม่เคยหยุดนิ่ง ความเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายก็เช่นกัน กว่าจะมาเป็นหมอยาที่ให้การรักษาไม่ได้เป็นกันได้ง่ายชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยการฝึกฝน ใฝ่รู้ สะสมประสบการณ์จึงจะก้าวมาเป็นหมอยาได้ การถ่ายทอดเพื่อให้มีคนสืบทอดรุ่นต่อรุ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญซึ่งการบันทึกเพียงอย่างเดียวยังไม่พอ การปรับใช้ “ชีเหมยละ” ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันคือสิ่งจำเป็นเพื่อรักษาความรู้การใช้สมุนไพรให้อยู่ยาวนานต่อไป

บทสรุปผู้บริหาร

ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นได้กับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ ความรู้ในการรักษาแบบพื้นบ้านและการใช้สมุนไพรในการรักษาซึ่งก็มีในทุกกลุ่มชาติพันธุ์อีกเช่นกัน ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โพลว) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก พื้นที่วัฒนธรรมพิเศษ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรีก็มีความรู้ด้านการรักษาที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน เช่นกัน แต่ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันที่การรักษาพยาบาลเข้าถึงชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะบ้านกองม่องทะ หมู่ที่ ๒ ซึ่งมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเข้าถึงบริการได้สะดวกขึ้นทำให้ความต้องการใช้ยาสมุนไพรลดน้อยลง แต่ก็ยังไม่สูญหายไปเสียทีเดียวเพราะยังเป็นทางเลือกสำหรับคนป่วยที่ไม่ต้องการไปรักษาแผนปัจจุบัน และ/หรือไปโรงพยาบาลมาแล้วแต่ยังไม่หายก็กลับมารักษาด้วยสมุนไพร

อย่างไรก็ตาม แม้การรักษาด้วยสมุนไพรยังคงมีความจำเป็นเฉพาะคนบางกลุ่ม แต่การจะฟื้นฟูให้คนส่วนใหญ่หันมาให้ความสำคัญ เห็นคุณค่าของสมุนไพร เกิดค่านิยมในการใช้สมุนไพรให้เกิดประโยชน์มากขึ้นทั้งในด้านการป้องกันและรักษา การปรับใช้“ชีเหมยละ” ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และการให้ความรู้อย่างต่อเนื่องในทุกโอกาสที่มีโดยนำความรู้ที่ได้รวบรวมไว้มาพูดคุย ส่งเสริมให้เข้าสู่การเรียนการสอนในโรงเรียนอย่างน้อย ๆ เช่น การจัดค่ายเยาวชน ดังที่ทีมวิจัยได้ดำเนินกิจกรรมเริ่มต้นไว้ให้มีความต่อเนื่องจะเป็นทางออกที่ช่วยรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่กับชุมชนไปอีกรุ่น

ทั้งนี้ จากการศึกษาวิจัย พบว่า สาเหตุของการเจ็บป่วยในมุมมองของหมอพื้นบ้านหรือแม้แต่ผู้มีความรู้ที่ได้ชื่อว่าเป็น “เซอรา” หรืออาจารย์แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ๑) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศที่ทำให้ร่างกายในร่างกายไม่สมดุล เลือดลมในร่างกายไม่ปกติ และ ๒) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่นถูกผีทำ, ถูกไสยศาสตร์, เป็นไปตามเคราะห์กรรม ชะตาชีวิตของคนในแต่ละช่วงอายุ, ทำผิดจารีต ประเพณี, บาปบุญ บาป, ขวัญหาย, เป็นไปตามกฎแห่งกรรม และพ่อแม่ชาติที่แล้วต้องการเอาลูกคืน

เมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยสิ่งที่หมอพื้นบ้านต้องทำเป็นอันดับแรกคือการตรวจหาสาเหตุโดยการจับชีพจรบนฝ่ามือ ข้อมือ และข้อนิ้วแต่ละข้อ ชีพจรข้อมือมีสองเส้น เส้นที่อยู่นิ้วโป้งคือเส้นที่จับเลือด เส้นที่อยู่ฝั่งนิ้วก้อยคือเส้นลม ถ้าร่างกายปกติเส้นเลือดจะมาแรงกว่าเส้นลมชนิดหนึ่ง การเดินแบบธรรมดา คือเดินไม่เร็ว ไม่ช้า ไม่แตก ไม่ลิกและไม่พุ่ง ถ้าผิดปกติจากการเดินปกติคือ ร่างกายมีปัญหา

ร่างกายร้อน ร่างกายเย็น การเดินของลมมีสองอย่าง คือ ๑.ลมมาลึก และ ๒.ลมมาตื้น ลมพุ่งค่อนข้างจะแรง ถ้าลมอยู่ลึกทำให้เกิดโรคลมในท้อง ทำให้เป็นไข้ได้ส่วนฝ่ามือและข้อนิ้วมือจะบ่งบอกได้หลายอย่าง เช่น ร่างกายอักเสบบ้าง ขวัญหายบ้าง ถูกผีจับบ้าง เป็นต้น หากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติจะรักษาด้วยยาสมุนไพร เช่น ถ้าร่างกายมีความเย็น ธาตุในร่างกายไม่สมดุล ต้องให้กินยาร้อนอย่างอ่อน ๆ เพื่อค่อย ๆ ปรับธาตุในร่างกายให้สมดุล สมุนไพรที่ช่วยในการปรับธาตุในร่างกาย เช่น จะติเพื่อชา , กวาวไฟ, เชิงฉือ, ชะอู๋ซุย, ไควี (พริกไทย) มะอึ้ชา, เพอะลา (ใบพลู) และชะอู่ยจะ หรือหากมีอาการใจสั่น กินข้าวไม่อร่อย รู้สึกร่างกายจะหนัก ๆ อาการแบบนี้หมายถึงธาตุดินที่ไม่สมดุล ต้องกินยาฝนได้แก่ กระเทียม, เองถิ (ขิง) ฝะยูดา และเล่งลา เพื่อแก้ธาตุดิน หรือลักษณะการเดินของชีพจร เลือดเดินยาว จมอยู่ข้างใน มีความรู้สึกเหมือนมีไข้ แสดงว่าแพ้งของมัน เกิดการอักเสบข้างใน ต้องกินยาล้างอาการอักเสบก่อน เป็นต้น

แต่หากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติจะมีวิธีการรักษาต่าง ๆ เช่น รักษาด้วยการไหว้ผี ขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง, รักษาด้วยการใช้คาถาอาคม, รักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์ และรักษาด้วยร่างทรงโรคบางอย่างเกิดเพราะเคราะห์กรรมที่ถูกกำหนดไว้ต้องรักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์ เรื่องขวัญและวิญญาณที่ถูกผีจับทำให้มีอาการไม่สบายได้หลายอย่าง ลักษณะดังกล่าวต้องให้ร่างทรงช่วย ขวัญหายบางอย่าง เช่น เจ้าที่จับใช้วิธีผูกข้อมือเรียกขวัญ เป็นต้นแต่การเจ็บป่วยที่เกิดจากการพิจารณาจิตประเพณี เช่น การผิดไร่ และสร้างบ้านผิดที่ผิดทางวิธีแก้ไขมีเพียงวิธีเดียว คือ การเลือกพื้นที่ทำไร่ใหม่ หรือย้ายบ้านออกไปอยู่ที่อื่น หากฝ่าฝืนอาจทำให้เสียชีวิตหรือคนในครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุขได้

สำหรับแนวทางการปรับใช้ยาป่า “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีด้วยกัน ๕ วิธีการ ดังนี้ **วิธีการแรก** การแปรรูปสมุนไพร บดยาให้เป็นผงผสมกับน้ำผึ้งแล้วนำมาปั้นเป็นเม็ด และ/หรือบรรจุในแคปซูล และ/หรือในขวด รวมถึงแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ เช่น ยาหม่อง ยาน้ำ ฯลฯ **วิธีการที่สอง** จัดยาสมุนไพรเป็นห่อให้ญาตินำกลับไปต้มให้คนป่วยกินเองที่บ้านจนกว่าจะอาการดีขึ้นแล้วให้หมอจับชีพจรอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าชีพจรเดินเป็นปกติไม่ต้องต้มยากินซ้ำอีก และ/หรือต้มยาแล้วบรรจุขวดให้คนป่วยกินแทนน้ำจนกว่าจะอาการดีขึ้น **วิธีการที่สาม** จัดหาตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์เพื่ออบสมุนไพรในช่วงหน้าฝนแทนการตากแห้ง **วิธีการที่สี่** สร้างห้องอบตัวด้วยสมุนไพร และ **วิธีการที่ห้า** เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรและให้เป็นแหล่งรวบรวม จึงได้เปลี่ยนพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เป็นสวนสมุนไพร รวมถึงขยายพันธุ์ และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่ต้องการนำไปปลูกในสวนรอบ ๆ บ้าน ในขณะเดียวกันหมอยาได้ถ่ายทอดความรู้การจับชีพจร การใช้สมุนไพรในการรักษาให้กับลูกชายเพื่อรับช่วงในการรักษาต่อ

บทคัดย่อ

การปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ป่าฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่า รักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิตชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) กรณีบ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ. กาญจนบุรีมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน สถานการณ์โรคภัยไข้เจ็บและการรักษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา ปัจจัย/เงื่อนไข และสาเหตุของปัญหาอย่างมีส่วนร่วม ๒) เพื่อศึกษาวิธีการรักษา รวบรวมองค์ความรู้การใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ในการรักษา ๓) เพื่อศึกษาสรรพคุณยาป่าแต่ละชนิด และรวบรวม พันธุ์พืชปลูกเป็นสวนยาป่า หรือ “สวนซีเหมยละ” และ ๔) เพื่อค้นหาแนวทางการปรับใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมกับการเก็บรักษาและการรักษาโรคภัยไข้เจ็บปัจจุบัน ในส่วนขอบเขตการศึกษา ๑) สถานการณ์โรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้หลายหมู่บ้าน ในอดีตล่มสลายไป ๒) โรคภัยไข้เจ็บที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและวิธีการรักษา โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและวิธีการรักษา ๓) องค์ความรู้ท้องถิ่นที่เป็นสาเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และการตรวจหาสาเหตุ ๔) รวบรวมองค์ความรู้ในการรักษาแบบพื้นบ้าน และ ๕) แนวทางการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานหลักดังนี้ ๑) เก็บรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ โดยการพูดคุยเป็นการส่วนตัว มีวงสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และรวบรวม จากคำร่ำที่มียู่ ๒) ทดลองปฏิบัติและปรับใช้ “ซีเหมยละ” ๓) พูดคุย ถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากการศึกษา ให้เพื่อนบ้านได้รับรู้ และ ๔) จัดค่ายเยาวชนนักเรียนโรงเรียนบ้านกองม่องทะไปศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับ สมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ที่เป็นป่าแก่, ไร่ชา (ไร่ข้าวหมุนเวียนที่ไม่ได้มีการปลูกข้าวมาประมาณ ๓-๕ ปี), พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลัง, พื้นที่ทำสวนผสมผสาน และพื้นที่ปลูกพืชสวนครัว

ผลการวิจัย พบว่า ในอดีตก่อนการจัดตั้งเป็นตำบลไล่โว่ พื้นที่ทุ่งใหญ่นเรศวรเป็นป่าเขารกที่บีบ ด้วยกัน ๕๕ หมู่ แต่ละหมู่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปซึ่งชาวบ้านอยู่และทำกินกระจกระบายไปทั่วไม่มีการ ตั้งถิ่นฐานถาวรเพราะต้องเคลื่อนย้ายไปตามไร่หมุนเวียนแต่มีบางพื้นที่ที่ชาวบ้านไม่ย้ายกลับเข้าไปอาศัย เพราะเคยเป็นหมู่บ้านที่เกิดโรคระบาดจากคำบอกเล่าหมู่บ้านที่ล่มสลายไปเกิดโรคระบาดอย่างรุนแรง ชาวบ้านมีอาการท้องร่วงอย่างหนักและติดต่อไปยังคนในครอบครัว ทำให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปใกล้คนป่วย ไม่มีการรักษาเพราะไม่รู้จะรักษาด้วยอะไร คนที่ติดโรคระบาดส่วนใหญ่เสียชีวิต แต่ก็มีบางคนที่รอดชีวิต มาได้ เมื่อออกจากที่นั่นมาก็ไม่เคยกลับไปอีกเลย โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในอดีต เช่น ปะปือ, เชอกะ (ตุ่ม

หนอง) มาที่/มาชะกู, เชอคู้ทะเม (ไข่ขาว) เง่อละเอ่อ, เชอทองทะ (อีสุกอีใส) สะเมาะ (หัด) และเชอปาอะ (ไข่หวัด) สำหรับปัจจุบัน เช่น เชอปาอะ (ไข่หวัด) ปะปือ (ท้องเสีย) กะโพใจ (กินอาหารผิดแล้วท้องเสีย) คู้ยแก่ง (ปวดตามกล้ามเนื้อ) และมิซาซ่า (ตาแดง) สาเหตุของการเจ็บป่วย แบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ๑) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศที่ทำให้ร่างกายไม่สมดุล เลือดลมในร่างกายไม่ปกติ และ ๒) ความเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ถูกผีทำ, ถูกไสยศาสตร์, เป็นไปตามเคราะห์กรรม ชะตาชีวิตของคนในแต่ละช่วงอายุ, ทำผิดจารีต ประเพณี, บาปบุญ บาชิ, ขวัญหาย, เป็นไปตามกฎแห่งกรรม และพ่อแม่ชาติที่แล้วต้องการเอาลูกคืนเมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยสิ่งที่หมอพื้นบ้านต้องทำเป็นอันดับแรกคือการตรวจหาสาเหตุโดยการจับชีพจรบนฝ่ามือ ข้อมือ และข้อนิ้วแต่ละข้อหากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติจะรักษาด้วยยาสมุนไพร แต่หากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติจะมีวิธีการรักษาต่าง ๆ เช่น รักษาด้วยการไหว้ผี ขอขมาเจ้าที่เจ้าทาง, รักษาด้วยการใช้คาถาอาคม, รักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์ และรักษาด้วยรางทรง แต่ยังมีอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นเรื่องสำคัญและไม่ควรละเลย เพราะอาจทำให้เสียชีวิตหรือคนในครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุข นั่นคือ การผิดมาเช่อคือ หรือผิดจารีตประเพณี เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในกรณีของการผิดไร่ และสร้างบ้านผิดที่ผิดทาง ซึ่งวิธีแก้ไขมีเพียงวิธีเดียว คือ การเลือกพื้นที่ทำไร่ใหม่ หรือย้ายออกไปอยู่ที่อื่น ในขณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเชื่อว่า เด็กที่เกิดมาจะมีโรคประจำตัวที่เรียกว่า ซ่าพูซา และสะเงน่าซึ่งเกี่ยวกับเทพที่คุ้มครองดูแลเด็ก และจะอยู่กับเด็กจนถึงอายุ ๑๖ ปีบริบูรณ์โรคดังกล่าวก็จะหายไป

ในส่วนของการจัดค่ายเยาวชนเรียนรู้สมุนไพร ได้ทำการสำรวจสมุนไพรที่ขึ้นอยู่พื้นที่ประเภทต่าง ๆ พบว่า มีสมุนไพรที่ขึ้นอยู่ในป่าแก่ คิดเป็นร้อยละ ๕% ไร่ซาก คิดเป็นร้อยละ ๑๕% พื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ ๐% สวนผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ ๓๐% และพื้นที่ปลูกพืชผักสวนครัวคิดเป็นร้อยละ ๕๐%

สำหรับแนวทางการปรับใช้ยาป่า “ชีเหมยละ” ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน มีด้วยกัน ๕ วิธีการ ดังนี้ **วิธีการแรก** การแปรรูปสมุนไพร บดยาให้เป็นผงผสมกับน้ำผึ้งแล้วนำมาปั้นเป็นเม็ด และ/หรือบรรจุในแคปซูล และ/หรือในขวด รวมถึงแปรรูปในลักษณะต่าง ๆ เช่น ยาหม่อง ยาน้ำ ฯลฯ **วิธีการที่สอง** จัดยาสมุนไพรเป็นห่อให้ญาตินำกลับไปต้มให้คนป่วยกินเองที่บ้านจนกว่าจะอาการดีขึ้นแล้วให้หมอยาจับชีพจรอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าชีพจรเต้นเป็นปกติไม่ต้องดื่มยาเกินจำเป็น และ/หรือต้มยาแล้วบรรจุขวดให้คนป่วยกินแทนน้ำจนกว่าจะอาการดีขึ้น **วิธีการที่สาม** จัดหาตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์เพื่ออบสมุนไพรในช่วงหน้าฝนแทนการตากแห้ง **วิธีการที่สี่** สร้างห้องอบตัวด้วย

สมุนไพร และ วิธีการที่หา เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรและให้เป็นแหล่งรวบรวม จึงได้เปลี่ยนพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เป็นสวนสมุนไพร รวมถึงขยายพันธุ์ และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่ต้องการนำไปปลูกในสวนรอบ ๆ บ้าน ในขณะเดียวกันหมอยาได้ถ่ายทอดความรู้การจับชีพจร การใช้สมุนไพรในการรักษาให้กับลูกชายเพื่อรับช่วงในการรักษาต่อ

สารบัญ

คำนำ	ก
สารบัญ	๗
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑-๕
บทที่ ๒ ทบทวนวรรณกรรม	๖-๒๖
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินงานวิจัย	๒๗-๓๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๓๕-๑๒๕
ภาคผนวก	
• แผนที่หมู่บ้าน	๑๒๖
• รายชื่อภูมิปัญญาบ้านกองม่องทะ	๑๒๗
• แบบสำรวจการรักษาด้วยสมุนไพรในระดับครัวเรือน	๑๒๘
• แบบบันทึกการรักษาด้วยสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน	๑๒๙-๑๓๒
• กำหนดการค่ายเยาวชนเรียนรู้สมุนไพร	๑๓๓-๑๓๕
• จดหมายขออนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วม	๑๓๖
• สรุปผลกิจกรรมค่ายเยาวชน	๑๓๗-๑๖๖
• ตัวอย่างสมุนไพรในสวน “ซีเหมยละ”	๑๖๗-๑๗๘
• รายชื่อทีมวิจัย	๑๗๙
บรรณานุกรม	๑๘๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บทั้งโรคที่รักษาหายโดยการกินยาเพียงไม่กี่วัน หรือโรคที่อาจต้องกินยาไปตลอดชีวิต เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหอบหืด โรคไต ฯลฯ กำลังเป็นภัยเงียบคุกคามวิถีชีวิตของชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) ในป่าทุ่งใหญ่ที่ไม่ระมัดระวังตัว ไม่ดูแลตนเอง หรือกินตามใจปากมากเกินไป เพราะหลายโรคเกิดจากอาหารการกินที่มาจากความมั่งง่ายในการหาซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน เกิดจากการปรุงรสจัดทั้งหวานจัด เค็มจัด เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด เกิดจากความนิยมในน้ำหวาน น้ำอัดลม กลายเป็นความไม่พอดีและส่งผลต่อธาตุ ต่อความสมดุลในร่างกายให้เกิดอาการเจ็บป่วย และเมื่อเจ็บป่วย การรักษาจะมีตั้งแต่หาซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้านที่ซื้อจากร้านขายยาในตัวอำเภอสังขละบุรีมาขาย เช่น พาราเซตามอล ยาแก้แพ้ ยาแก้ไอ ยาแก้ปวด ฯลฯ ไปหาหมอที่สถานีนามัยในหมู่บ้าน ไปโรงพยาบาลสังขละบุรี หรือโรงพยาบาลคริสเตียน (แม่น้ำน้อย) บ้านห้วยมาลัย, ไปโรงพยาบาลในตัวจังหวัด และโรงพยาบาลในกรุงเทพฯ ฯ โดยการส่งตัวจากโรงพยาบาลต้นสังกัดบัตรทอง แต่หากไม่ต้องการกินยาแผนปัจจุบัน หรือเข้าโรงพยาบาลแล้วละก็ การรักษาด้วยยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ยังเป็นทางเลือกที่คนทุ่งใหญ่นึกถึง แต่จะอยู่ในกลุ่มหมอชา ผู้อาวโส แม่บ้านที่มีความรู้เบื้องต้นรักษาอาการทั่วไปในครอบครัว เช่น เป็นไข้ ตัวร้อน แพ้อาหาร ท้องเสีย ปวดเมื่อย ฯลฯ คนที่มีบัตรชาเขา ไม่มีบัตร หรือบัตรสีซึ่งไม่มีสิทธิบัตรทอง รวมถึงคนที่นำพืชผักตามธรรมชาติที่มีสรรพคุณทางยามากินเป็นอาหารเป็นประจำเสียเป็นส่วนใหญ่

บ้านกองม่องทะ หมู่ที่ ๒ อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตกและอุทยานแห่งชาติเขื่อนเขาแหลม สามารถเดินทางเข้า-ออกหมู่บ้านทั้งโดยรถมอเตอร์ไซด์ รถกระบะขับเคลื่อน ๒ ล้อ, ๔ ล้อ และทางเรือ (จากสะพานรันตีเข้าหมู่บ้านใช้เวลา ๑ ชั่วโมง) ได้ตลอดทั้งปี ต่างจากหมู่บ้านอื่นในตำบลเดียวกันซึ่งเข้าออกสะดวกเฉพาะหน้าแล้ง และใช้การเดินทางร่วมกับรถมอเตอร์ไซด์ในช่วงหน้าฝน บ้านกองม่องทะอยู่ห่างจากตัวอำเภอสังขละบุรีประมาณ ๒๕ กิโลเมตร มีสถานีนามัย หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลประจำหมู่บ้าน และมีหมอป่า ๒ ท่านซึ่งรักษาโดยการฝนยาและดมยา แต่จะรักษาด้วยตัวชาชนิดใดนั้นต้องจับชีพจรของคนไข้ก่อน ถ้าชีพจรบอกถึงการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นภายในร่างกายจะทำการฝนยาหรือดมยาให้ แต่ถ้าชีพจรบอกถึงการเจ็บป่วยที่มาจากถูกพิษจำเป็นต้องรักษาด้วยการขอมาซึ่งต้องไปหาหมอสะเดาะเคราะห์หรือคนที่มีความรู้ในด้านนี้เท่านั้น การรักษาโดยใช้ยา

ป่าหรือ “ซีเหมยละ” ปัจจุบันมีความต้องการน้อยลง เพราะการรักษาแผนปัจจุบันเข้าถึงหมู่บ้าน การกินยาทำได้สะดวกกว่า หายเร็วกว่าและง่ายกว่าการกินยาป่า ในขณะที่โรคภัยไข้เจ็บปัจจุบันมีมากขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงคิดว่ายาป่ารักษาไม่ได้ และไม่เชื่อว่ากินแล้วหาย ทำให้สถานการณ์การใช้ยาป่าซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกำลังจะสูญหายเพราะขาดผู้สืบทอด ซึ่งหมอยาทั้ง ๒ ท่านมองว่า โรคบางโรคไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนก็จริง เช่น ไข้เลือดออก เบาหวาน โรคไต โรคความดันโลหิตสูง แต่ก็น่าจะมียาป่าที่รักษาได้ถ้ารู้อาการ รู้ลักษณะของโรคที่เป็น อีกทั้งชื่อโรคแต่ละโรคเป็นชื่อที่เรียกกันในเมือง (แพทย์แผนปัจจุบัน) ซึ่งหมอยาไม่รู้จัก เพราะคนกะเหรี่ยงจะรักษาตามอาการ และเขียนตำรายาตามอาการ แต่ถ้ารู้ลักษณะอาการที่เป็น ประกอบการจับชีพจรก็จะรู้ได้ว่าเป็นอะไร ตรงกับตำรายาตัวไหน ต้องกินยาป่าอะไรบ้าง แต่เมื่อรู้อาการแล้วก็อาจจะหายยาป่าไม่ได้เพราะยาป่าบางชนิดไม่มีในหมู่บ้าน ต้องไปหาจากหมู่บ้านอื่น และเข้าไปหาในป่าซึ่งต้องรู้แหล่งที่ขึ้น หมอยาได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า อาการเจ็บป่วยปัจจุบันส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการกินอาหารเพราะ “คนสมัยนี้มันง่าย อยากจะซื้ออะไร อยากจะกินอะไรก็ไปร้านค้า เวลาทำกับข้าวก็ใส่แต่เกลือ ใส่ผงชูรส ยังไม่พอ ใส่รสดีอีก กับข้าวก็มีแต่รสเค็ม บางคนก็ติดหวาน เด็กเดี๋ยวนี้ก็เลือกกิน จะกินแต่หมู กินแต่ไก่ กินผักไม่เป็น กินแต่นม พ่อแม่ก็ตามใจ ร้านค้าในหมู่บ้านก็มีขายทุกวัน แล้วพอเวลาลูกไม่สบายก็ไปหาหมออนามัย ลูกจะฝืนยาให้กินก็ไม่เอา ลูกก็เลยบอกลูกหลานว่า ถ้าลูกตายไปให้เผาคำรายาทั้งหมดไปพร้อมกับลูก เก็บไว้ก็ไม่มีประโยชน์ ให้ลูกหลานก็ไม่มีการเอา”

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการรักษาด้วยยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ในปัจจุบัน แต่ด้วยค่านิยม ความเชื่อลดน้อยลง มีแต่คนมารักษาแต่ไม่มีใครอยากศึกษา สืบทอด เพราะการรักษาด้วยยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องรู้จักยาป่าแต่ละชนิด ต้องจับชีพจรให้เป็น ไม่ใช่แค่ซื้อหมอแต่ต้องจับให้เป็นทั้งฝ่ามือ เพราะฝ่ามือของคนเรามีส่วนสัมพันธ์กับอวัยวะทุกส่วน เลือด ลม และธาตุภายในร่างกาย คนที่จะศึกษาจึงต้องหมั่นเรียนรู้อย่างจริงจัง “แต่การศึกษาเรียนรู้ไม่ใช่จะรู้ได้ภายใน ๑-๒ ปี แต่ต้องอาศัยประสบการณ์ ความเอาใจใส่ และเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ เวลามีคนไม่สบายก็ไปขอจับชีพจรเขาว่าเป็นอย่างไร หรืออย่างน้อย ๆ ให้รู้หลักการรักษาเบื้องต้น ช่วยกันสืบทอดความรู้คนละเล็ก คนละน้อย ไม่ให้สูญหายไป ให้เราได้รักษาตัวเองและคนในครอบครัวก็จะช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ไม่ต้องเสียเงินแพง ๆ ไปกินยาฝรั่ง เราอยู่กับป่า กินกับป่า รักษาด้วยป่า สุขภาพร่างกายก็จะแข็งแรง อายุยืน” หมอยากล่าวเพิ่มเติม

ด้วยเหตุนี้ ผู้เสนอโครงการ เพื่อนร่วมทีมวิจัย และหมอยา จึงมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอดองค์ความรู้และปรับใช้ภูมิปัญญาดังกล่าวให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตชาวบ้านและสถานการณ์ปัจจุบัน โดย ๑) รวบรวมภูมิปัญญาการรักษาโรคภัยไข้เจ็บและสรรพคุณทางการรักษาของยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” จัดทำรูปเล่มเป็นตำรายาของท้องถิ่นและเผยแพร่ให้กับผู้ที่สนใจ ๒) รวบรวมต้นพันธุ์ยาป่า

หรือ “ซีเหมยละ” ที่มีอยู่ทั้งในและนอกหมู่บ้าน รวมถึงในป่ามาเพาะปลูกในพื้นที่เดียวกันเพื่อสะดวกสำหรับหมอยาในการรักษา ให้เป็นสวนยาป่า หรือ “สวนซีเหมยละ” ของท้องถิ่น และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจ และ ๓) ทดลองปรับใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมกับการเก็บรักษาและการรักษาปัจจุบัน เช่น ปั่นเป็นผงเก็บใส่ขวด (ลักษณะคล้ายยาหอม) ให้ง่ายต่อการรับประทาน เป็นต้น

๑.๒. คำถามวิจัย

การปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ป่า และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่ารักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เหมาะสมในวิถีชีวิตปัจจุบันของชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) บ้านกอม่งทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ควรเป็นอย่างไร

๑.๓. วัตถุประสงค์วิจัย

- ๑.๓.๑. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สถานการณ์โรคภัยไข้เจ็บและการรักษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาปัจจัย/เงื่อนไข และสาเหตุของปัญหาอย่างมีส่วนร่วม
- ๑.๓.๒. เพื่อศึกษาวิธีการรักษา รวบรวมองค์ความรู้การใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ในการรักษา
- ๑.๓.๓. เพื่อศึกษาสรรพคุณยาป่าแต่ละชนิด และรวบรวมพันธุ์พืชปลูกเป็นสวนยาป่า หรือ “สวนซีเหมยละ”
- ๑.๓.๔. เพื่อค้นหาแนวทางการปรับใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บปัจจุบัน

๑.๔. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๔.๑. ผลที่คาดว่าจะได้รับมิติวิจัย

- ก. เกิดองค์ความรู้บริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ข. เกิดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ/สถานการณ์โรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น การล่มสลายของหมู่บ้านในอดีตอันเนื่องมาจากโรคระบาด
- ค. เกิดองค์ความรู้ในสถานการณ์ ปัจจัย/เงื่อนไข และสาเหตุของการเกิดโรคภัยไข้เจ็บทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงแนวโน้มโรคภัยไข้เจ็บในอนาคต

- ง. เกิดองค์ความรู้ภูมิปัญญาการรักษาโรคภัยไข้เจ็บแบบพื้นบ้าน และองค์ความรู้การใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
- จ. เกิดองค์ความรู้ในการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน
- ฉ. เกิดองค์ความรู้ในกระบวนการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่าที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต สอดคล้องกับสถานการณ์ และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน

๑.๔.๒.ผลที่คาดว่าจะได้รับมีพัฒนา

- ก. ได้แผนที่ทางสังคม (social mapping) ที่แสดงขอบเขตหมู่บ้าน พื้นที่สาธารณะ โรงเรียน กลุ่มผู้รู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น หมอยาสมุนไพร การทอผ้าพิธีกรรม ฯลฯ กลุ่ม / องค์กรในชุมชนหน่วยงานในพื้นที่
- ข. ได้สวนยาป่า หรือ สวนซีเหมยละ แหล่งรวมยาป่าในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บแบบพื้นบ้าน
- ค. ได้ตำราการรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับยาป่าและการรักษา
- ง. ได้ยาป่าในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดจากการปรับใช้ให้เหมาะสมกับการเก็บรักษา และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน
- จ. คนในชุมชนเกิดความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ยาป่าในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้กับตนเองและคนในครอบครัวเบื้องต้น
- ฉ. คนในชุมชนมีความรู้เท่าทันโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน และรู้จักป้องกันตนเองมากขึ้น
- ช. เกิดการรวมกลุ่มในระดับตำบลเพื่ออนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดภูมิปัญญาการรักษาโรคภัยไข้เจ็บแบบพื้นบ้านต่อไป

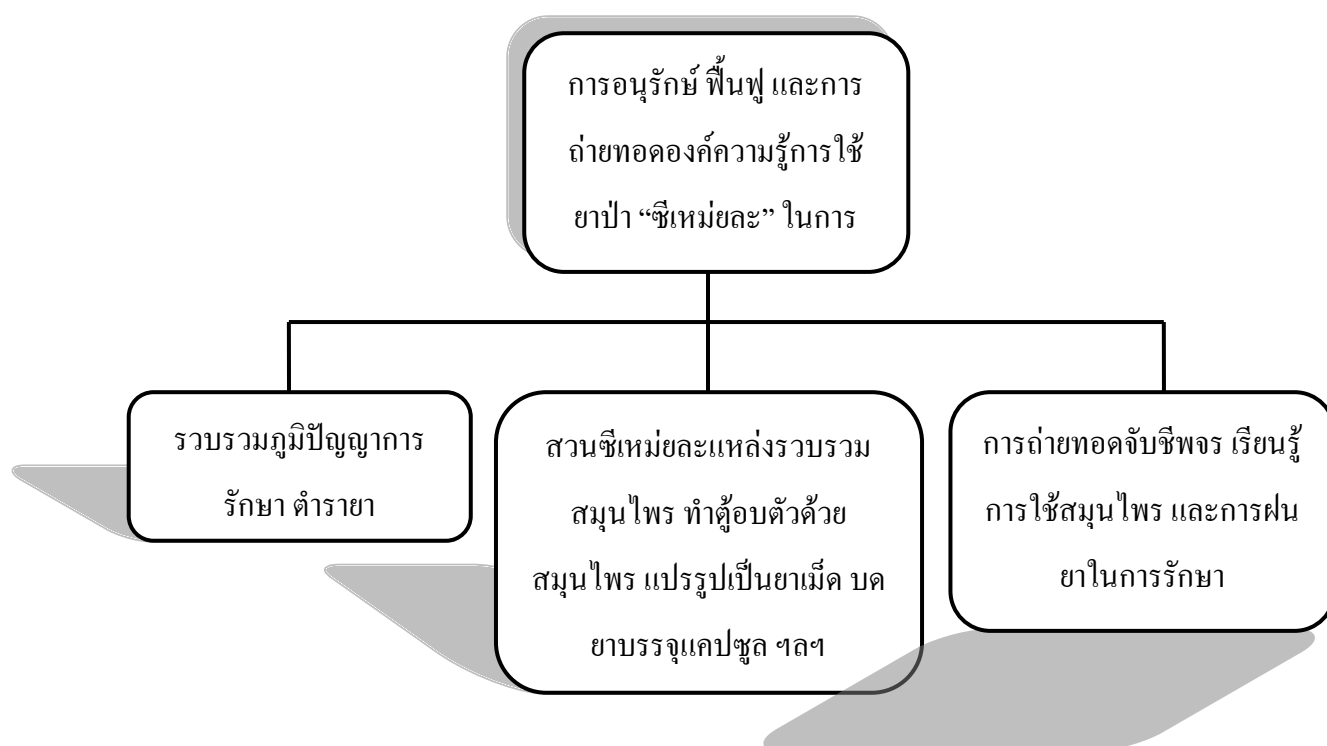
๑.๕. ระยะเวลาดำเนินการ

๒๐ เดือน

๑.๖. งบประมาณ

๑๕๘,๗๒๐ บาท

๑.๗. กรอบแนวคิด

๑.๘. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การปรับใช้ภูมิปัญญา หมายถึง การนำความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม พันธุ์พืชที่เป็นลักษณะเดิมมาพิจารณาปรับใช้โดยประยุกต์ใช้ร่วมกับความรู้ปัจจุบันเพื่อให้ได้ความรู้ท้องถิ่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน

ชีเหม่ยละ แปลความหมายตามคำศัพท์ในภาษากะเหรี่ยง หมายถึง ยาป่า พืชธรรมชาติที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนำมารักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย

การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอด หมายถึง การรักษา การนำกลับมาใช้โดยการปรับให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การสร้างสวนชีเหม่ยละเพื่อให้เป็นพื้นที่ในการรวบรวมตัวยาและการรักษา, การแปรรูปยาป่าให้สะดวกต่อการเก็บรักษาและรับประทาน เป็นต้น และเผยแพร่สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น

องค์ความรู้การใช้ยาป่าในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ เช่น วิธีการรักษาที่ผู้สืบทอดสามารถนำไปรักษาหรือใช้ประโยชน์ต่อไป, หนังสือ/ตำราที่รวบรวมพันธุ์พืชยาป่า วิธีการรักษา และวิธีการใช้ตัวยาในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรม

๒.๑. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ก. การแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine) หมายถึง กระบวนการทางการแพทย์เกี่ยวกับตรวจวินิจฉัยบำบัด รักษา ป้องกันโรค หรือการส่งเสริมฟื้นฟูสุขภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การผดุงครรภ์ การนวดไทย และให้ความหมายรวมถึง การเตรียมการผลิตยาแผนไทย การประดิษฐ์อุปกรณ์และเครื่องมือทางการแพทย์ ทั้งนี้โดยอาศัยความรู้หรือตำราที่ได้ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมา การแพทย์แผนไทยแต่ดั้งเดิมคล้ายคลึงกับการแพทย์พื้นเมืองอื่น ๆ คือ มีความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยในมนุษย์ แบ่งได้ ๓ กลุ่มใหญ่ๆดังนี้

๑. เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากสิ่งที่ไม่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ สิ่งที่มีอำนาจ เช่น ผีป่า ปีสาง ผีหรือสิ่งของที่ผู้อื่นเสกมากระทำโทษ เชื่อในเรื่องของเทพ เรื่องของพระเจ้าลงโทษผู้ทำผิดจาริตประเพณี ความเชื่อนี้มีอยู่โดยทั่วไปแตกต่างกันตามที่อยู่และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น
๒. เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ การเสียสมดุลของร่างกายอันประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ การเสียสมดุลของความร้อนความเย็น การเสียสมดุลของโครงสร้างร่างกาย
๓. เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากพลังจักรวาล ได้แก่ อิทธิพลของดวงดาวต่างๆ ซึ่งมีทั้งพลังที่สร้างสรรค์ และพลังที่ทำลายสุขภาพ หากพลังใดมากกว่าจะส่งผลให้สุขภาพดีหรือร้ายไปตามนั้น

การรักษาจึงเป็นไปตามความเชื่อถือ มีทั้งการใช้พิธีกรรม ได้แก่ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงเทพเจ้า การเสียเคราะห์ต่อชะตา การใช้สมุนไพรและการกินอาหารปรับสมดุลของร่างกาย การนวด การอบ การประคบ และการปรับสมดุลทางจิตด้วยสมาธิ ผู้รักษาได้แก่ หมอแผนโบราณ หมอพื้นบ้านที่มีการเรียนการสอนสืบต่อกันมา ทั้งการเรียนการสอนในสถาบันและจากการสืบทอดความรู้กันภายในครอบครัว หมอแผนไทยในอดีตมีความรู้มากมายหลายสาขาเป็นทั้งผู้ชำนาญการประกอบพิธีกรรม การใช้ยา การนวด และโหราศาสตร์ บางคนเคยบวชเรียนจึงเก่งในเรื่องการนั่งสมาธิ การแพทย์แผนไทยเคยรุ่งเรืองมากจนมีผู้ชำนาญเฉพาะทางในสมัยอยุธยา ทำให้มีตำราคัมภีร์เฉพาะโรคมากมาย

สาเหตุการเจ็บป่วยตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย

นอกเหนือจากความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติแล้ว การแพทย์แผนไทยเชื่อว่าสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยเกิดจากอิทธิพลดังต่อไปนี้

๑. มูลเหตุแห่งธาตุทั้ง ๔
๒. อิทธิพลของฤดูกาล
๓. อายุที่เปลี่ยนไปตามวัย
๔. อิทธิพลของกาลเวลาและสุริยจักรวาล
๕. ถิ่นที่อยู่อาศัย
๖. พฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรค

มูลเหตุแห่งธาตุทั้ง ๔

สิ่งมีชีวิตที่เกิดมาล้วนประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เรียกว่า สมุฏฐานธาตุ ซึ่งอยู่ในภาวะสมดุลเกี่ยวข้องกันและกัน โดยแบ่งออกเป็นรายละเอียดดังนี้

ธาตุดิน คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเป็นของแข็ง มีความคงรูป เช่น อวัยวะต่างๆ ธาตุดินโดยส่วนใหญ่มี ๒๐ ประการ ได้แก่ ฝม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, เนื้อ, เส้นเอ็น, กระดูก, เยื่อในกระดูก, ม้าม, หัวใจ, ตับ, พังผืด, ไต, ปอด, ไข้ำใหญ่, ไข้ำน้อย, อาหารใหม่, อาหารเก่า และเยื่อในสมอง สิ่งเหล่านี้จัดเป็นธาตุดินภายใน ส่วนธาตุดินภายนอก ได้แก่ ใต้ะ, แก้ำอี, ด้นไม้, ดิน เป็นต้น

ธาตุน้ำ คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเป็นน้ำ เป็นของเหลว มีคุณสมบัติไหลไปมา ซึมซับไปในร่างกายอาศัยธาตุดินเพื่อการคงอยู่ อาศัยธาตุลมเพื่อการเลื่อนไหล ธาตุน้ำภายในมีโดยประมาณ ๑๒ ประการ ได้แก่ น้ำดี, เสลด, น้ำหนอง, น้ำเลือด, น้ำเหงื่อ, ม้นข้น, น้ำตา, ม้นเหลว, น้ำลาย, น้ำมูก, น้ำไขข้อ, น้ำปัสสาวะหรือน้ำมูตร และน้ำในอุจจาระ ธาตุน้ำภายนอก ได้แก่ น้ำฝน, น้ำท่า, น้ำหรือของเหลวในสิ่งแวดล้อมทั้งหลายภายในดินมีน้ำซึมซับอยู่ในความชุ่มชื้นแก่ดินและด้นไม้

ธาตุลม คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต มีลักษณะเคลื่อนไหวได้ มีคุณสมบัติคือ ความเบา เป็นสิ่งที่มิพลง ทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว เดิน นั่ง นอน ถู้เหยียดได้ ธาตุลมย่อมอาศัยธาตุดินและธาตุน้ำเป็นเครื่องนำพาพลง และขณะเดียวกันธาตุลมพลงดินและทำให้น้ำเคลื่อนไหวไปมาได้ ธาตุลมที่สำคัญมี ๖ ประการ จัดเป็นธาตุลมภายใน ได้แก่

- ลมพัดจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน
- ลมพัดจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง

- ลมพัดอยู่ในท้องนอกกล้าได้
- ลมพัดในกระเพาะอาหาร และลำไส้
- ลมพัดทั่วร่างกาย
- ลมหายใจเข้าออก

ลมภายนอกได้แก่ ลมพัดต่างๆ ลมบก ลมทะเล ลมที่พัดอันเป็นปกติของโลก หรืออากาศที่มีการเคลื่อนไหวไปมานั่นเอง

ธาตุไฟ คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต มีลักษณะที่เป็นความร้อน คุณสมบัติเผาผลาญให้แหลกสลาย ไฟทำให้ลมและน้ำในร่างกายเคลื่อนที่ด้วยพลังแห่งความร้อนอันพอเหมาะ ไฟทำให้ดินอุ่น คืออวัยวะต่างๆ ไม่น่า ไฟภายในมี ๔ ประการ ได้แก่

- ไฟทำให้ร่างกายอบอุ่น
- ไฟทำให้ร้อนระส่ำระสาย
- ไฟทำให้ร่างกายเหี่ยวแห้งทรุดโทรม
- ไฟย่อยอาหาร

ไฟภายนอกได้แก่ ความร้อนจากดวงอาทิตย์ ไฟที่จุดขึ้น พลังความร้อนอื่นๆ ที่มีคุณสมบัติเผาผลาญต่างๆ

ธาตุทั้ง ๔ ต้องอยู่ในภาวะสมดุล ร่างกายจึงจะเป็นปกติ ไม่เจ็บป่วย โดยธาตุดินอาศัยน้ำให้ชุ่มและเต่งตึงพอเหมาะ อาศัยลมพยุ้งให้คงรูปและเคลื่อนไหว อาศัยไฟให้พลังงานอุ่นไว้ ไม่น่าเปื่อย น้ำต้องอาศัยดินเป็นที่เกาะกุมซับไว้มิให้ไหลเหือดแห้งไปจากที่ที่ควรอยู่ อาศัยลมทำให้น้ำไหลซึมซับทั่วร่างกาย ลมต้องอาศัยน้ำและดินเป็นที่อาศัยและนำพาพลังไปในที่ต่างๆ ดินปะทะลมให้เกิดการเคลื่อนที่แต่พอเหมาะ ไฟอุ่นดินและอาศัยดินเพื่อการเผาผลาญให้เกิดพลัง ไฟต้องอาศัยน้ำเพื่อการเผาผลาญที่พอเหมาะ ไฟทำให้ลมเคลื่อนที่ไปได้ ในขณะที่ลมสามารถทำให้ไฟลุกโชนเผาผลาญมากขึ้นได้

จะเห็นว่าธาตุทั้ง ๔ ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ หากมีความแปรปรวน เสียสมดุลขึ้นได้แก่ หย่อนกำเร็บ หรือพิการจะทำให้ร่างกายไม่สบาย เกิดเป็นโรคขึ้นได้ การเสียสมดุลดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับความสมดุลของธาตุทั้ง ๔ ที่อยู่ภายนอกอีกด้วย กล่าวคือ ธาตุดิน ได้แก่ พื้นดินหรือต้นไม้ หากต้นไม้มีน้อยลงเพราะป่าถูกทำลายเสียหาย ดินย่อมพังพินาศ ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้ น้ำย่อมไหลไปโดยเร็วหรือถูกไฟ ได้แก่ แสงแดดแผดเผากลายเป็นไอน้ำหมด ไอน้ำทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของอากาศ เกิดลมที่แปรปรวน กระทบต่อลมอันเป็นปกติ เกิดพายุพัดรุนแรง ป่าและต้นไม้ซึ่งเป็นธาตุดินไม่สามารถต้านแรงลม ทำให้ดินพังไปมากขึ้นอีก ลมพัดพาฝนมา เกิดน้ำไหลบ่าท่วมทัน ดิน

ยิ่งพังและเก็บน้ำไม่ได้ เมื่อถึงยามหน้าแล้งความชุ่มชื้นก็หมดไปอย่างรวดเร็ว ธาตุไฟก็จะมากขึ้น เกิดการแผดเผาของแสงแดดมาก ประกอบกับขาดต้นไม้ช่วยบังแดด โลกก็ยังร้อนความแห้งแล้งตามมา เกิดการขาดน้ำ น้ำพิการ หากธาตุ ๔ ภายนอกเป็นเช่นนี้ เรียกว่า เกิดมหาสันนิบาต ย่อมส่งผลต่อธาตุภายใน ร่างกายเกิดการเจ็บป่วย เรียกว่า ธาตุภายในเสียสมดุลกับธาตุภายนอกนั่นเอง

ธาตุเจ้าเรือน หมายถึง ลักษณะที่หมายรวมถึงบุคลิกและอุปนิสัยที่ติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิด และอาจเปลี่ยนแปลงได้ในภายหลัง ซึ่งได้อิทธิพลมาจากการเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อม ในทฤษฎีการแพทย์แผนไทยเชื่อว่า การเกิดชีวิตใหม่จะเกิดขึ้นได้ต้องมีพ่อแม่ที่มีลักษณะของหญิงชายครบถ้วน หมายถึง พ่อมีลักษณะของชายครบ และแม่มีลักษณะของหญิงครบ โดยให้ความหมายของชีวิตไว้ว่า ชีวิตคือขันธ ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

รูป หมายถึง รูปร่าง ร่างกาย หรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งในพระไตรปิฎกได้อธิบายไว้ว่า รูปมีมหาภูตรูป ๔ ได้แก่ ธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และรูปที่เกิดจากมหาภูตรูป ได้แก่ อากาศ ประสาททั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อารมณ์ทั้ง ๔ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น

เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งเกิดจากประสาททั้ง ๕ และจิต

สัญญา คือ ความจำต่างๆ การกำหนดรู้อาการ

สังขาร หมายถึง การปรุงแต่งของจิต ความคิดที่ผูกเป็นเรื่องเป็นราว ส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าสังขาร คือ ร่างกาย เช่น มักพูดว่า “คนแก่ไม่เจียมสังขาร” หมายถึงทำอะไรเกินกว่าร่างกายซึ่งชราจะรับได้ แท้จริงสังขารเป็นความนึกคิดก่อหรือผูกเป็นเรื่องราวนั่นเอง

วิญญาณ คือ ความรู้แจ้งของอารมณ์ เช่น วิญญาณนักร้อง หมายถึง เป็นผู้ที่มีอารมณ์ บาก บั่นตั้งมั่น ต้องสู้สุดใจ ผู้มีวิญญาณเป็นนักประชาธิปไตย หมายถึง การมีอารมณ์ลึกซึ้งชัดเจน จะทำอะไรก็อยู่ในอารมณ์ของนักประชาธิปไตย มีใจตั้งมั่นในสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น คนทั่วไปคิดว่าวิญญาณคือผี เชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะออกจากร่างไปเป็นผี แท้จริงแล้วเมื่อตายไปแล้วก็หมดความรู้สึก ไม่มีอารมณ์อีกแล้วนั่นเอง

ทางการแพทย์แผนไทยมีความเชื่อในเรื่องธรรมชาติว่า การเกิดรูปครั้งแรกในครรภ์มารดา มีขนาดเล็กมาก ขนาดเท่ากับหยดน้ำมันงาที่ติดอยู่ปลายขนจามรี หลังจากถูกสะบัดถึง ๗ ครั้ง และด้วยอิทธิพลของธาตุไฟก่อน จึงเกิดธาตุอื่นตามมาจนครบธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วจึงเกิดรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณจนครบขันธ ๕ เมื่อครรภ์ครบ ๕ เดือนแล้ว นั่นคือชีวิตได้เกิดแล้ว และด้วยอิทธิพลของธรรมชาติ ได้แก่ ความร้อน ความเย็นของภูมิอากาศตามฤดูกาลได้ทำให้ธาตุทั้ง ๔ ของแต่

ละคนแตกต่างกันไป และเริ่มมีอิทธิพลแล้วตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา ดังพระคัมภีร์ปฐมจินดากล่าวไว้ว่า เมื่อตั้งครรภ์ในฤดูอันใด ฤดูอันใด ให้เอาธาตุของฤดูนั้นเป็นที่ตั้งแห่งธาตุกุมาร กุมารีนั้นๆ แต่คนส่วนใหญ่มักจำได้เฉพาะเพียงวันเกิด เพราะการตั้งครรภ์หมายถึง การปฏิสนธิ

ข. การแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้านไทยเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีคุณค่าคู่กับคนไทยมาแต่ดั้งเดิม เป็นประสบการณ์การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด และดูแลรักษาตนเองจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง กลายเป็นรากฐานภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพด้วยตนเองอย่างเหมาะสม

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา วิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธรได้กล่าวถึง การแพทย์พื้นบ้านในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

ความหมาย

หมายถึง การดูแลสุขภาพตนเองในชุมชนแบบดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

ระบบการแพทย์พื้นบ้าน

ระบบการแพทย์พื้นบ้านมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรค การแพทย์พื้นบ้านมีความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคอยู่ ๒ ประการ

ประการแรก (Personalistic Medical System) เชื่อว่าโรคหรือความเจ็บป่วยเกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ การเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีที่เกิดจากกรรมหรือกฎแห่งกรรม เกิดจากไสยศาสตร์ พลังอำนาจเวทมนต์ คาถาความเจ็บป่วยที่เกิดจากวิถุลการโคจรและตำแหน่งของดวงดาวและความเจ็บป่วยเกิดจากการละเมิดขนบธรรมเนียมประเพณี

ประการที่สอง (Naturalistic Medical System) คือโรคและความเจ็บป่วยเกิดจากธรรมชาติเป็นความเจ็บป่วย เกิดจากการเสียสมดุลของร่างกายตามอายุ และเงื่อนไขของแต่ละบุคคลตามสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของบุคคลนั้น

๒. วิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านจะมีความหลากหลายแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยา ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดโรคและประเภทของหมอ

อย่างไรก็ตามหมอพื้นบ้านทุกประเภทมีกระบวนการรักษาเป็นขั้นตอนหลักที่มักไม่แตกต่างกันมีอยู่ ๔ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนการตั้งเครื่องบูชาครูอีสานเรียกว่าตั้งคายอันประกอบด้วย ชันซ์ ๕ ได้แก่ ดอกไม้สีขาว ๕ คู่ เทียน ๕ เล่ม และเงินตั้งคาย ๖ – ๒๔ บาท แล้วแต่ประเภทของหมอ

ขั้นตอนการวินิจฉัยโรค เมื่อผู้ป่วยนำคายมาบูชาครูแล้วหมอจะทำการวินิจฉัยโรคตามวิธีการของแต่ละประเภทซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกันไปเมื่อวินิจฉัยโรคแล้วก็ขั้นตอนของการรักษา

ขั้นตอนของการรักษาที่หมอจะทำการรักษาตามกรรมวิธีของตน โดยอาจใช้ สมุนไพร การเป่าเสก ทาน้ำมัน ทำพิธีการขับไล่ผีหรือพิธีชูกัญ เป็นต้น กรณีที่ไม่หายจะแนะนำให้ผู้ป่วยไปรักษารูปแบบอื่นต่อไป

ขั้นตอนสุดท้าย เป็นขั้นตอนของการปลงคาย เมื่อผู้ป่วยหายจากโรคแล้วจะยกเครื่องบูชาครูให้หมอในท้องถิ่นอีสานบางแห่ง เครื่องบูชาครูประกอบด้วยดอกไม้สีขาว ๕ คู่ เทียน ๕ เล่ม ผ้าจีน ๑ ผืน และเงินคู่สมนาคุณหรือสมนาคุณตามฐานะของผู้ป่วย

๓. หมอพื้นบ้าน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของการแพทย์พื้นบ้านหมอพื้นบ้านมีหลายประเภทถ้าจำแนกโดยใช้เกณฑ์ตามความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วยสามารถจำแนกออกเป็นดังนี้

ประเภทของหมอที่รักษาความเจ็บป่วยที่มีสาเหตุจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ หมอธรรมหรือหมอส่ง หมอลำผีฟ้า หมอชูกัญหรือหมอส่งขวัญ

ประเภทของหมอที่รักษาความเจ็บป่วยที่มีสาเหตุจากธรรมชาติ ได้แก่ หมอสมุนไพร หมอกระดูก หมอนวด

๔. ผู้ป่วยที่มารับการรักษาพบว่า ผู้ป่วยที่มารับการรักษากับหมอพื้นบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนจบการศึกษาภาคบังคับและมีอาชีพเกษตรกรรมสิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าการแพทย์พื้นบ้านยังมีบทบาทสำคัญในการดูแลสุขภาพของประชาชน

ลักษณะเด่นของการแพทย์พื้นบ้าน มีดังนี้

๑. เป็นระบบการแพทย์แบบองค์รวมที่มีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความเจ็บป่วยว่าไม่ได้หมายถึงความผิดปกติของร่างกายเพียงอย่างเดียวแต่รวมถึงความสัมพันธ์กับสังคม และสภาพแวดล้อมด้วย

๒. การรักษาโรคได้ผลดีในกลุ่มที่อาการไม่ชัดเจนซึ่งหมอและผู้ป่วยเชื่อว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติแยกออกไม่ชัดเจนระหว่างอาการทางกายและทางจิต
๓. มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านและหมอพื้นบ้านมีพื้นฐานทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต การศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจใกล้เคียงกัน จึงไม่มีความแตกต่างกันระหว่างชนชั้น
๔. เสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าแพทย์แผนปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่ผู้ป่วยสามารถกำหนดค่ารักษาได้ตามฐานะเศรษฐกิจ (ค่าสมนาคุณหรือค่าตอบแทนหมอได้ไป)
๕. วินิจฉัยและรักษาโรคโดยบริบททางสังคมวัฒนธรรม
๖. มีประสิทธิภาพในการรักษาโรคบางโรคได้แน่นอน เช่น ภูสวด
๗. ผู้ป่วยมีความพอใจในรูปแบบการบริการ เพราะไม่ยุ่งยากซับซ้อน

การแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือ

ชาวล้านนามีความเชื่อว่า สาเหตุความเจ็บป่วยเกิดจากสาเหตุหลักๆดังต่อไปนี้

- ความเจ็บป่วยเพราะถูกผีกระทำ
- โรคที่เกิดจากคนทำ
- โรคที่เกิดจากการกระทำผิดจารีตประเพณี
- โรคที่เป็นไปตามเคราะห์หรือโชคชะตาในช่วงที่เคราะห์ร้าย
- โรคที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม
- โรคที่เกิดจากความแปรปรวนและไม่สมดุลของธาตุ ๔ ในร่างกาย
- โรคที่เกิดจากขวัญออกจากร่าง

จากความหลากหลายของสาเหตุการเกิดโรคข้างต้นทำให้ทางภาคเหนือมีหมอพื้นบ้านหลายประเภท เช่นหมอผี หมอสู่วัณญ์ หมอสะเดาะเคราะห์ หมอเมือง หมอเมื่อ หมอทรง หมอสมุนไพร และพระสงฆ์

การแพทย์พื้นบ้านภาคกลาง

เนื่องจากภาคกลางเป็นบริเวณที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ และมีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอกเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของภูมิภาคอื่นมารวมเข้าไว้ด้วยกัน จึงก่อให้เกิด ความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมในเรื่องการดูแลสุขภาพ

สามารถแบ่งได้สองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ ๑. กลุ่มการแพทย์แผนปัจจุบันและ ๒. กลุ่มการแพทย์พื้นบ้าน อิทธิพลของการแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคนี้มีลักษณะความเชื่อมาจากสาเหตุการเกิดโรคตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นเพราะได้ข้อมูลพื้นฐานจากยาตำราไทยโบราณจากหลาย ๆ ตำรา เช่น ตำรายา วัดโพธิ์ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ตำราเวชศาสตร์วรรณ เป็นต้น และได้รับอิทธิพลพื้นฐานความรู้จากมอญ ทวารวดี และอินเดียด้วย รวมทั้งอิทธิพลทางด้านภาษาบาลี สันสกฤตที่ใช้บันทึกตำรายา จึงทำให้การเรียกชื่อโรคมีความแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ เช่น กษัยมุตกิดันทฆาต เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการแพทย์พื้นบ้านของภาคกลางมีระบบแบบแผนในการรักษาที่ชัดเจนมากกว่าในภูมิภาคอื่นๆ สำหรับหมอพื้นบ้านในพื้นที่ที่จะประกอบด้วยหมอชาสมุนไพร หมอกวาดยา หมอนวด รูปแบบและลักษณะของตัวยาก็จะเป็นไปตามตำรายาต่างๆ ที่มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ยาต้ม ยาหม้อ ยานัตถุ ยาฝน ยาเป่า ฯลฯ รวมถึงการนวดแบบราชสำนักและการนวดแบบเชลยศักดิ์

การแพทย์พื้นบ้านภาคอีสาน

โดยภาพรวมการแพทย์พื้นบ้านภาคอีสานเป็นกระบวนการรักษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างปัจจัยต่างๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์ กระบวนการทางวัฒนธรรม ซึ่งนำไปสู่การทดลองการเรียนรู้ และการถ่ายทอดในกลุ่มของคน ใช้ทั้งวิธีการรักษาแบบธรรมชาติไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์ร่วมกัน

สาเหตุการเจ็บป่วยในโลกทัศน์ของชาวอีสานมีความคล้ายคลึงกับทางภาคเหนือคือ

- ความเจ็บป่วยเกิดจากขวัญ
- ความเจ็บป่วยเกิดจากผี
- ความเชื่อเรื่องความสมบูรณ์ของร่างกาย

การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้

ชาวภาคใต้มีพื้นฐานความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพคล้ายคลึงกับภาคกลางคือเชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากการเสียดุลของธาตุ ๔ จะต่างกันตรงตัวยาสมุนไพรที่นำมาใช้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศที่ต่างกันทำให้วัตถุดิบต่างกันด้วย

จากหลักฐานทางด้านเอกสารพบว่า หมอพื้นบ้านภาคใต้มีความชำนาญในเรื่องของโรคผิวหนัง รองลงมาคือการรักษาเย็บแผลและมะเร็ง ตัวยาก็ใช้รักษาโรคผิวหนังจะมีลักษณะเป็นน้ำมันหรือขี้ผึ้ง และด้วยปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่มีการปลูกมะพร้าวมากจึงมีการนำน้ำมันมะพร้าวมาเป็น

ส่วนหนึ่งของการรับยาด้วย ตัวยาอื่นๆที่ใช้รักษาก็มีลักษณะเป็นยาหม้อยาต้มยาทาส่วนความเชื่อเรื่องการเกิดโรคที่มีจากสิ่งเหนือธรรมชาติจะพบน้อยมากเมื่อเทียบกับภาคเหนือและภาคอีสาน สำหรับการนวดถือเป็นเอกลักษณ์ของแพทย์พื้นบ้านในภาคใต้ คือการรำโนราห์ซึ่งผู้แสดงจะต้องมีโครงสร้างทางร่างกายที่แข็งแรงและผ่านการฝึกฝนที่ยาวนาน นับเป็นการบริหารร่างกายอีกวิธีหนึ่งและบางท่ายังมีความคล้ายคลึงกับท่าฤๅษีดัดตนของภาคกลางอีกด้วย

ในขณะที่สำนักงานแพทย์พื้นบ้านไทย ได้กล่าวถึง การแพทย์พื้นบ้าน ไว้ว่า สังคมไทย ได้มีการฟื้นฟูแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเริ่มจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) แนววัฒนธรรมชุมชน ที่สรุปบทเรียนจากการทำงานพัฒนาชนบทโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (Community participation) แล้วพบว่า วัฒนธรรมเป็นพลังของการพัฒนาในกระบวนการทำงานได้เกิดการค้นหานักฟื้นฟู นักประยุกต์และเสริมสร้างสิ่งใหม่บนรากฐานเดิมเพื่อรักษาเสถียรภาพของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างสมสมัย นักประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรมที่กล่าวถึงดังกล่าว ถูกเรียกว่า "ปราชญ์ชาวบ้าน" หรือ "ผู้รู้ชาวบ้าน" สถิติปัญญาที่นำมาสร้างสรรค์นี้เรียกว่า "ภูมิปัญญาชาวบ้าน" หรือ "ภูมิปัญญาพื้นบ้าน"

ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพนับเป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพและความเจ็บป่วยของประชาชน ซึ่งมีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์และวัฒนธรรมย่อยในสังคมไทย เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ตกผลึกจากการสังเกตทดลองใช้ คัดเลือก กลั่นกรอง และสั่งสมสืบทอดจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง เป็นสิ่งสะท้อนระบบคิด ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่ การพึ่งพาตนเอง นอกจากนี้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพยังมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในสังคมไทยยุคปัจจุบันภูมิปัญญาด้านสุขภาพของคนไทยสามารถพิจารณาคุณค่าและความหมายในหลายมิติ และยังเป็นทุนทางปัญญาและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย สามารถเข้าถึง ใช้ประโยชน์ และพึ่งตนเองได้ อันเป็นแบบแผนการดูแลสุขภาพตนเองบนฐานแนวคิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดและประยุกต์ใช้เป็นสินค้าและบริการในสังคมทุนนิยมได้ด้วย เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สังคมควรดูแล คุ้มครอง ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและยุติธรรม

ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพสามารถจำแนกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ (Indigenous health) และภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน (Indigenous Medicine)

"ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพ" หมายถึง วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพของกลุ่มชนและชาติพันธุ์และเป็นระบบคิด องค์ความรู้ และวิถีปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพและรักษาความเจ็บป่วย มีอัตลักษณ์ สัมพันธ์กับวัฒนธรรม เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงและผสมผสานกับการแพทย์แบบอื่น นอกจากนี้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพได้รับการถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ตรง นับเป็นความรู้เชิงประสบการณ์ (experienced-knowledge) ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมและระบบนิเวศน์

"การแพทย์พื้นบ้าน" หมายถึง ภูมิปัญญาการรักษาโรคของท้องถิ่นและชาติพันธุ์ที่มีฐานความคิดและแบบแผนการปฏิบัติที่ผสมผสานระหว่างอำนาจเหนือธรรมชาติ ศาสนา และประสบการณ์จากการปฏิบัติจริงที่สะสม สืบทอด และใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น โดยหมอพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการรักษาโรค

"หมอพื้นบ้าน" หมายถึง บุคคลซึ่งมีความรู้ความสามารถในการส่งเสริมและดูแลสุขภาพของประชาชนในท้องถิ่น ด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยหรือการแพทย์พื้นบ้าน ตามวัฒนธรรมของชุมชนสืบทอดกันมานานเป็นที่นิยมยกย่องจากชุมชน

ก. สมุนไพรร

ความหมาย

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ สมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา สมุนไพรกำเนิดมาจากธรรมชาติและมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์โดยเฉพาะในทางสุขภาพ อันหมายถึงทั้งการส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค

ความหมายของยาสมุนไพรในพระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ระบุว่า ยาสมุนไพรหมายความว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติสัตว์หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ เช่น พืชก็ยังเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ซึ่งมีได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใด ๆ แต่ในทางการค้า สมุนไพร มักจะถูกดัดแปลงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ถูกหั่นให้เป็นชิ้นเล็กลง บดเป็นผงละเอียด หรืออัดเป็นแท่งแต่ในความรู้สึกของคนทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสมุนไพร มักนึกถึงเฉพาะต้นไม้ที่นำมาใช้เป็นยาเท่านั้น

ลักษณะ

พืชสมุนไพรนั้นตั้งแต่โบราณเป็นที่ทราบกันดีว่ามีคุณค่าทางยามากมายซึ่งเชื่อกันอีกด้วยว่า ต้นพืชต่าง ๆ ก็เป็นพืชที่มีสารที่เป็นด้วยอาศัยกันทั้งสิ้นเพียงแต่ว่าพืชชนิดไหนจะมีคุณค่าทางยามากน้อยกว่ากันเท่านั้น

พืชสมุนไพร หรือวัตถุดิบ หรือตัวยาสมุนไพรนี้ แบ่งออกเป็น ๕ ประการ ดังนี้

๑. รูป ได้แก่ ใบไม้, ดอกไม้, เปลือกไม้, แก่นไม้, กระจับปี่ไม้, รากไม้, เมล็ด
๒. สี มองแล้วเห็นว่าเป็นสีเขียวใบไม้, สีเหลือง, สีแดง, สีส้ม, สีม่วง, สีนํ้าตาล, สีดำ
๓. กลิ่น ให้รู้ว่ามีกลิ่นหอม เหม็น หรือกลิ่นอย่างไร
๔. รส ให้รู้ว่ามีรสอย่างไร รสจืด, รสฝาด, รสขม, รสเค็ม, รสหวาน, รสเปรี้ยว, รสเย็น
๕. ชื่อ ต้องรู้ว่าชื่ออะไรในพืชสมุนไพรนั้น ๆ ให้รู้ว่า จิงเป็นอย่างไร ข่าเป็นอย่างไร ใบจืดเหล็กเป็นอย่างไร

ประเภทของยาเภสัชวัตถุ

ในพระราชบัญญัติยาฉบับที่ ๑ ปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ ได้แบ่งยาที่ได้จากเภสัชวัตถุนี้ไว้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. ยาแผนโบราณ หมายถึง ยาที่ใช้ในการประกอบโรคศิลปะแผนโบราณหรือในการบำบัดโรคของสัตว์ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในตำรายาแผนโบราณที่รัฐมนตรีประกาศ หรือยาที่รัฐมนตรีประกาศให้เป็นยาแผนโบราณ หรือได้รับอนุญาตให้ขึ้นทะเบียนตำรับยาเป็นยาแผนโบราณ
๒. ยาสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากพืชสัตว์แร่ธาตุที่ยังมิได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพสมุนไพรนอกจากจะใช้เป็นยาแล้ว ยังใช้ประโยชน์เป็นอาหาร ใช้เตรียมเป็นเครื่องดื่มใช้เป็นอาหารเสริม เป็นส่วนประกอบในเครื่องสำอาง ใช้แต่งกลิ่น แต่งสีอาหารและยา ตลอดจนใช้เป็นยาฆ่าแมลงอีกด้วยในทางตรงกันข้าม มีสมุนไพรจำนวนไม่น้อยที่มีพิษ ถ้าใช้ไม่ถูกวิธีหรือใช้เกินขนาดจะมีพิษถึงตายได้ ดังนั้นการใช้สมุนไพรจึงควรใช้ด้วยความระมัดระวังและใช้อย่างถูกต้อง ปัจจุบันมีการตื่นตัวในการนำสมุนไพรมาพัฒนาประเทศมากขึ้น

การเก็บรักษาสมุนไพร

๑. ควรเก็บยาสมุนไพรไว้ในที่แห้งและเย็น สถานที่เก็บสมุนไพรนั้นต้องมีอากาศถ่ายเทสะดวกเพื่อขจัดความอับชื้นที่อาจจะก่อให้เกิดเชื้อราในสมุนไพรได้

๒. สมุนไพรที่จะเก็บรักษานั้นต้องแห้งไม่เปียกชื้น หากเสี่ยงต่อการขึ้นราได้ ควรนำสมุนไพรนั้นออกมาตากแดดอย่างสม่ำเสมอ
๓. ในการเก็บสมุนไพรนั้นควรแยกประเภทของสมุนไพรในการรักษาโรคเพื่อป้องกันการหยาบยาผิดซึ่งอาจจะก่อให้เกิดอันตรายได้
๔. ควรตรวจสอบความเรียบร้อยในการเก็บสมุนไพรบ่อย ๆ ว่ามีสัตว์หรือแมลงต่าง ๆ เข้าไปทำลายหรือก่อความเสียหายกับสมุนไพรที่เก็บรักษาหรือไม่ ถ้ามีความเสียหายป้องกันเพื่อรักษาคุณภาพของสมุนไพร

การใช้สมุนไพรที่ถูกต้อง ควรปฏิบัติดังนี้

๑. ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรมีชื่อพ้องหรือซ้ำกันมากและบางท้องถิ่นก็เรียกไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพร และใช้ให้ถูกต้อง
๒. ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล เมล็ด จะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน บางทีผลแก่ ผลอ่อนก็มีฤทธิ์ต่างกันด้วย จะต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยาได้
๓. ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไปก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้ามากไปก็อาจเป็นอันตราย หรือเกิดพิษต่อร่างกายได้
๔. ใช้ให้ถูกวิธี สมุนไพรบางชนิดต้องใช้สด บางชนิดต้องปนกับเหล้า บางชนิดใช้ต้มจะต้องรู้วิธีใช้ให้ถูกต้อง
๕. ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น ท้องผูกต้องใช้ยาระบาย ถ้าใช้ยาที่มีฤทธิ์ผาดสมานจะทำให้ท้องผูกยิ่งขึ้น

รสต่าง ๆ ของสมุนไพร

การแพทย์แผนไทยในยุคก่อนได้ทำการบันทึกไว้ โดยเฉพาะในการแบ่งตัวยาของสมุนไพรด้วยการใช้รสต่าง ๆ เป็นตัวแยกจำพวก ซึ่งก็สามารถทำการแยกตัวยาดัวยรสต่าง ๆ ถึง ๕ รส ได้แก่

- รสหวาน นิยมใช้ให้เกิดความชุ่มกระชวย ทำให้เกิดกำลังเป็นยาบำรุง
- รสฝาด นิยมใช้ในทางสมานแก้บิด ปิดธาตุ
- รสขม นิยมใช้แก้อาการผิดปกติในโลหิตสตรี ส่วนยาสมุนไพรจีนจะใช้ขับ

พิษและแก้พิษ

- รสเมา เบื่อ นิยมใช้แก้พิษเสมหะ และโลหิต
- รสเผ็ดร้อน นิยมใช้แก้ลมชนิดต่าง ๆ แล้วยังช่วยบำรุงธาตุ ส่วนสมุนไพรจีนใช้เป็นยาระบาย
- รสหอมเย็น นิยมใช้เพื่อให้เกิดความชื่นใจ ช่วยบำรุงหัวใจ
- รสมัน นิยมใช้แก้ทางเส้นเอ็น และบำรุงไขข้อ
- รสเปรี้ยว นิยมใช้ในการขับเสมหะ ส่วนยาสมุนไพรจีนจะใช้ในการสมานและโรคเหงื่อออกมาก
- รสเค็ม นิยมใช้กับผิวหนังภายนอก แก้กลากเกลื้อน

สาเหตุที่ต้องทำการแยกตัวยาออกจากกันด้วยรสต่าง ๆ เพราะจะได้เป็นการสะดวกในการปรุงยา เพราะถ้าตัวยามีรสชาติที่ขัดต่อกันก็จะไม่สามารถนำมาปรุงรวมกันได้ เนื่องจากตัวยาก็คือ พืช ผัก สมุนไพร จะมีอยู่อย่างมากมาย สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ในการรักษาก็จะต้องเป็นผู้เก็บตัวยาชนิดต่าง ๆ เอง เพราะมีความเชื่ออยู่ว่า ในตัวยาบางชนิดสามารถเก็บได้เฉพาะเจาะจงในบางวันหรือบางฤดูเพียงเท่านั้น เหตุที่ต้องปฏิบัติเช่นนี้ก็เพื่อต้องการให้ได้สรรพคุณและวิธีการรักษาได้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

๒.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ของ ชศ สันตสมบัติ ได้สรุปวิธีคิดและบทเรียนจากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน กล่าวคือ ภูมิปัญญาความรู้ของมนุษย์ได้รับการหล่อหลอมและสร้างสรรค์โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์เชื่อมโยงกับรูปแบบของชีวิตและการจัดองค์กรสังคมชนแต่ละกลุ่ม สิ่งที่มนุษย์แต่ละกลุ่มรับรู้ว่าเป็นความจริงถูกกำหนดโดยความรู้และกระบวนการแปลความหมายทางวัฒนธรรม ในสังคมต่าง ๆ มากมาย การตีความเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บยังคงได้รับอิทธิพลจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ป่วย ครอบครัว เครือข่ายของญาติมิตรเพื่อนบ้านและชุมชน ดังนั้น เมื่อใครสักคนเจ็บป่วย บุคคลผู้นั้น ครอบครัวและญาติมิตรของเขาจะรับรู้และตีความอาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นเพื่อหาสาเหตุของความผิดปกติ รวมไปถึงถึงวิธีการรักษาพยาบาลที่เหมาะสม

ลักษณะสำคัญของวิถีคิดเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บในระบบการรักษาพยาบาลพื้นบ้านจึงมีอยู่ว่า ความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บมิได้เป็นสิ่งไกลตัวหรือถูกกระทำให้แปลกแยกไปจากประชาชน ความรู้และอำนาจในการตีความโรคภัยไข้เจ็บมิได้ถูกผูกขาดโดยผู้รู้หรือหมอเพียงฝ่ายเดียว ในทางตรงกันข้าม ความรู้เป็นของชุมชน บุคคลต่าง ๆ ที่รายรอบผู้ป่วยอยู่มีบทบาทสำคัญในการตีความเกี่ยวกับความเจ็บป่วย แม้กระนั้นก็ดี หมอพื้นบ้านก็ถือว่าเป็นบุคคลที่มีสถานะพิเศษทางสังคม เพราะเป็นทั้งผู้สืบทอดภูมิปัญญาเดิมของชุมชน ผู้สืบทอดพิธีกรรมความเชื่อและผู้ประยุกต์ใช้ความรู้เชิงปฏิบัติ (practical knowledge) ที่หยิบยืมจากแหล่งอื่น ๆ ไปพร้อมกัน

ในวิถีคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในสังคมไทยภาคเหนือ ความเจ็บป่วยเกิดจาก “อำนาจ” ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งซึ่งเข้ามากระทำต่อมนุษย์ ดังนั้น ในการบำบัดรักษาจึงต้องหาทางทำให้อำนาจที่เข้ามากระทำนั้น หายการกระทำให้เกิดความเจ็บป่วยเสีย โดยทำการบวงสรวง เช่น ไห้ว หรือขอขมา เพื่อให้อำนาจนั้นหายโกรธและพอใจ หรือในบางครั้งก็ใช้อำนาจอื่นที่สูงกว่าอำนาจนั้นมาข่มให้อำนาจที่มากระทำอ่อนพลังลงไป อำนาจที่เป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยจึงมิใช่เป็นเรื่องนามธรรม หากแต่เป็นอำนาจที่คนในสังคมเชื่อว่ามีอยู่จริงและสามารถปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น อำนาจของผี เทวดา เครื่องรางของขลัง เวทย์มนต์คาถา เป็นต้น

ในการอธิบายความเจ็บไข้ได้ป่วย สาเหตุหลักมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) การเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจตามธรรมชาติ เช่น การเจ็บป่วยที่เกิดจากการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนของฤดูกาล ลมฟ้าอากาศ การร่วรงโรยชราไปตามวัย การกินผิด ความไม่สมดุลของธาตุในร่างกาย เป็นต้น และ (๒) การเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ถูกผีทำ, ถูกคุณไสย, อิทธิพลของดวงดาวและฤกษ์ยาม, ฝิดจาริตประเพณี, กฎแห่งกรรม, ขวัญหาย และ พ่อเกิดแม่เกิดมาทำร้าย ความหลากหลายของสาเหตุที่ก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บทำให้วิธีการรักษาพยาบาลมีหลายรูปแบบ เช่น การรักษาด้วยสมุนไพร การเซ่นไหว้ผี การรักษาด้วยคาถาอาคม การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เป็นต้น เทคนิควิธีในการรักษาพยาบาลเหล่านี้ไม่อาจแบ่งแยกได้อย่างเด็ดขาด ในทางตรงกันข้าม การรักษาพยาบาลพื้นบ้านมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างความเชื่อ วิธีการ รูปแบบและขั้นตอนต่าง ๆ ในการรักษาพยาบาล โดยหมอพื้นบ้านมักนำเอาวิธีการรักษาพยาบาลแบบต่าง ๆ มาใช้ร่วมกัน จุดมุ่งหมายหลักของการรักษาพยาบาลพื้นบ้านจึงอยู่ที่การรักษาคน ครอบครัว และญาติมิตร ตลอดจนการปรับความสัมพันธ์ภายในชุมชนที่เสียสมดุลไปให้กลับคืนสู่สภาพปกติ

ความรู้เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้านจึงเป็นของชุมชน และมีจุดมุ่งหมายหลักในการรักษาคน มิใช่รักษาโรค นอกจากนั้น ความรู้ในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านยังถูกกำกับและท้าทายโดยอำนาจทางศีลธรรม หมอพื้นบ้านถูกควบคุมด้วยจาริตที่สำคัญ เช่น กฎข้อห้ามหรือศีลที่เกี่ยวกับการครอบครอง

การไหว้ผีและความขลัง จาริตเกี่ยวกับการถ่ายทอดวิชา และจาริตในการเก็บค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้านก็มิได้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง หากแต่เปลี่ยนแปลงไปตามการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีทั้งการปรับตัวตามกระแสนิยม และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะทวนกระแสนิยม โดยมีการผลิตใหม่ของความเชื่อ และพิธีกรรม เช่น การทรงผีเจ้านาย การคงอยู่ของหมอเสกเป่าและการรักษาโรคกระดูก เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้เสนอว่า คุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ของระบบการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน เช่น ศักยภาพในการปรับเปลี่ยนระบบการรักษาพยาบาลและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับความต้องการของยุคสมัย ความสามารถในการสื่อสารกับชาวบ้าน การทำหน้าที่ผ่อนคลายความเครียดและอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากความเครียดที่เพิ่มมากขึ้นจากการเข้าสู่ระบบตลาด ตลอดจนค่าใช้จ่ายที่ไม่สูงนัก เมื่อเทียบกับการรักษาพยาบาลแผนใหม่ ทำให้ ระบบการรักษาพยาบาลพื้นบ้านเป็นองค์ความรู้ที่ควรได้รับความสนใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการนำเสนอแนวคิดเรื่อง “สาธารณสุขทางเลือก” ที่สอดคล้องกับความต้องการและความเป็นจริงของสังคมไทย

การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่ ของ ศศิธร ศรีรัตน์

ชาวม้งในชุมชนหนองหอย มีความเชื่อในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติว่ามีความสัมพันธ์กับการเกิด แก่ เจ็บ และตายไปของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่าในทุกหนทุกแห่งจะมีผีเฝ้าดูแลสถานที่นั้น ๆ อยู่ เช่น ในป่าก็จะมีผีป่าผีเขา ในหมู่บ้านก็จะมีผีบรรพบุรุษคอยดูแลหมู่บ้าน ภายในครอบครัวก็จะมีผีบรรพบุรุษประจำแซ่ตระกูลทำหน้าที่ดูแลคนในตระกูลอยู่เช่นเดียวกัน ดังนั้นสำหรับชาวม้งแล้ว ผีบรรพบุรุษคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนต้องเคารพยำเกรงและให้การนับถือกราบไหว้เช่นสรวงบูชาไม่ให้ขาดตกบกพร่อง ในฐานะที่ผีเหล่านี้สามารถให้คุณให้โทษกับชาวม้งได้ และเป็นผู้มีพระคุณของชาวม้งเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ การเช่นสรวงบูชาผีบรรพบุรุษจึงแสดงออกในรูปแบบของพิธีกรรมเชิงความเชื่อต่าง ๆ เช่น ประเพณีปีใหม่ม้ง พิธีฮ้อนั่ง

การที่ชาวม้งจะสามารถสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูติผี วิญญาณ ได้นั้นต้องอาศัยหมอทรงซึ่งหมอทรงคือผู้ทำหน้าที่ตัวกลางในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างโลกแห่งจิตวิญญาณกับโลกของมนุษย์ เป็นผู้นำสารของมนุษย์ไปบอกกล่าว โดยมีข้อแม้ว่ามนุษย์จะต้องเช่นไหว้บูชาด้วยสัตว์ คือ หมู ไก่ หรือวัว ตามแต่ที่มนุษย์ได้บอกกล่าวหรือบนบานไว้ ชาวม้งในชุมชนหนองหอยเชื่อว่า ผีทั้งหลายไม่ได้มีเฉพาะผีดีหรือผีที่มีคุณ (ผีบรรพบุรุษ) กับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีผีร้ายที่หมายเอาชีวิตมนุษย์ด้วย ผีร้ายเหล่านี้จะอยู่ในป่าเขา ตามต้นไม้ใหญ่ ตามลำธาร หรืออยู่ในรูปของสัตว์ป่า คือ เสือและมังกร หากมนุษย์

เข้าไปในป่าแล้ว แสดงกิริยาอาการที่ไม่ดีต่อผี หรือลบหลู่คู่มั่นทั้งทางกายและทางวาจา ก็จะถูกผีทำร้าย จนถึงแก่ชีวิตได้ ซึ่งอาจเกิดขึ้นในรูปของการเจ็บป่วย การหมดสติ และการวิกลจริต จนเสียชีวิตในที่สุด การกระทำโดยผี คือการเอาขวัญ (ปลี) ของมนุษย์ไป ซึ่งการที่จะช่วยเหลือผู้ถูกผีทำร้ายได้ ก็คือการประกอบพิธีอ้วเน้ง โดยเชิญผีประทับร่างหมอทรง เพื่อนำสารจากมนุษย์ไปขอขมาผีเหล่านั้น และเช่น ไร้วด้วยสัตว์ คือ หมู ไก่ หรือวัว เพื่อแลกวิญญาณสัตว์ให้ไปอยู่กับผี และนำวิญญาณมนุษย์กลับร่างเดิม

ชาวม้งมีความเชื่อในเรื่องของ “ขวัญ” มาก โดยชาวม้งเชื่อว่า ขวัญคือหัวใจของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ขวัญเปรียบเสมือนสมองหรือเครื่องจักรตามแนวคิดของจักรกลนิยม หากร่างกายมนุษย์ไม่มีขวัญ ก็เปรียบเหมือนเครื่องจักรที่ไม่มีโปรแกรมก็ไม่ทำงาน เพราะฉะนั้นเมื่อขวัญหนีหายไปหรือขวัญถูกผีร้ายเอาไป เพราะมนุษย์เผลอไปลบหลู่คู่มั่นผีโดยมิได้ตั้งใจหรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็จะทำให้มนุษย์ผู้นั้น เกิดการเจ็บป่วยขึ้นได้ อาการเจ็บป่วยที่ชาวม้งเชื่อว่าเป็นเพราะขวัญหายนั้นจะต้องมีการประกอบพิธีอ้วเน้งเพื่อบูชาผี

องค์ความรู้การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง

การเจ็บป่วยตามความเชื่อของชาวม้งแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ การเจ็บป่วยที่มองไม่เห็น (เจือปุ่ ตุ่ม่อ) ซึ่งเชื่อว่าการเกิดจากการกระทำของภูตผี หรือวิญญาณ และการเจ็บป่วยที่มองเห็น (ปุ่ ตุ่ม่อ) เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับส่วนที่เป็นร่างกายนอก สามารถสังเกตเห็นอาการเจ็บป่วยได้ชัดเจน

หมอพื้นบ้านชาวม้งบ้านหนองหอย ประกอบด้วย

หมอผี (เน้ง) มี ๒ ประเภท คือ **หมอคาถา** หมอที่ความชำนาญทางด้านการใช้คาถาอาคม ใช้เวทมนต์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มืบทบาทสำคัญในการรักษาผู้ที่มืมีอาการเจ็บป่วยในชุมชน โดยเฉพาะอาการป่วยที่ไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดด้วยอาการภายนอก และ**หมอพิธีกรรมหรือหมอทรง** คือหมอที่มีความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วย เช่น พิธีเรียกขวัญ พิธีอ้วเน้ง เป็นต้น

หมอสมุนไพร (เกือชั่ว) หมอผู้มีความรู้ความชำนาญในการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคหรืออาการป่วย ผู้ที่เป็นหมอสมุนไพรทุกคนจะมีการทำหิ้งบูชาผียาสมุนไพร เมื่อต้องการนำยาสมุนไพรไปรักษาคคนไข้ ก็จะต้องมีการทำพิธีขอยา โดยการให้คนไข้หรือญาติคนไข้ นำรูปสามดอกมาไหว้ขอยาก่อน

หมอดำแย คือหมอผู้มีความชำนาญทางด้านการดูแลครรภ์ และการทำคลอด ตลอดจนการใช้ยาสมุนไพร ส่วนใหญ่แล้วหมอดำแยจะเป็นผู้หญิง ปัจจุบันหมอดำแยแทบไม่มีบทบาทในการทำคลอด

เพราะความสะดวกสบายในการเดินทางและความเจริญทางด้านการแพทย์แผนปัจจุบันทำให้สตรีในชุมชนนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาล

หมอฟังเข็ม คือหมอฟันมีความชำนาญด้านการรักษาโรคด้วยวิธีการฝังเข็ม ส่วนใหญ่จะได้รับการสืบทอดหรือเรียนรู้วิธีการฝังเข็มมาจากประเทศจีน

หมอนวด คือ หมอที่มีความชำนาญด้านการนวดกดจุดเพื่อรักษาอาการปวดเมื่อยที่เกิดขึ้นตามจุดต่างๆของร่างกาย หมอประเภทนี้เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง

วิธีวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้านชาวม้ง

หมอพื้นบ้านชาวม้งจะมีวิธีวินิจฉัยโรคหลายวิธี ส่วนใหญ่แล้วจะใช้วิธีซักถามอาการไปพร้อม ๆ กับการสังเกตอาการของผู้ป่วย รวมถึงการซักถามประวัติการเจ็บป่วยและวิถีชีวิตของผู้ป่วยร่วมด้วย วิธีสุดท้ายคือ การวินิจฉัยจากการทำนายหรือการเสี่ยงทายโดยใช้ ไก่ ไช้ไก่ ตะเกียบ และเมล็ดถั่ว

วิธีการรักษา

รักษาด้วยการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ตามอาการที่เจ็บป่วย เช่น ใช้หญ้าสาบเสือมาทูปให้ละเอียดแล้วนำมาพอกบริเวณที่มีแผลจากของมีคมบาด การดื่มน้ำ ดมรากหญ้าคาเพื่อรักษาอาการปัสสาวะขัด เป็นต้น

รักษาด้วยกายบำบัด แบ่งได้เป็น ๔ ลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ **การกดโดยใช้นิ้ว** เป็นการใช้นิ้วกดตามจุดต่าง ๆ ของร่างกาย ส่วนใหญ่ใช้ในการรักษาโรคที่ต้องการให้เกิดการไหลเวียนของโลหิต **การบิดหรือหนีบ** เป็นการใช้นิ้วบิดหรือหนีบอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเพื่อกระตุ้นให้เลือดลมเดินได้ดีขึ้น และคลายอาการปวดตามจุดต่าง ๆ ของร่างกาย มักใช้วิธีนี้ในผู้ป่วยที่เป็นหวัด และมีอาการตัวร้อน หนาวสั่น เหงื่อออกมาก **การดูดโดยใช้อุปกรณ์** เป็นการดูดเพื่อระบายหรือลดความร้อนภายในร่างกาย เพื่อขับพิษในร่างกายออกทางผิวหนัง และขับความร้อนภายในร่างกายให้ระบายออกทางผิวหนัง **การเจาะเลือด** เป็นการนำเข็มแทงรักษาอาการไม่สบายด้วยการเอาเลือดเสียออกจากร่างกาย มักใช้ในการรักษาอาการปวดท้อง จุกเสียด แน่นหน้าอก อาการที่เกิดจากการกินผิด

การรักษาด้วยการประกอบพิธีกรรม ส่วนใหญ่มักใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยที่ไม่ปรากฏอาการให้เห็นเด่นชัดหรือหาสาเหตุที่แน่ชัดไม่ได้ เช่น การให้พ่อหมอมาทำพิธีฮ้องขวัญ (เรียกขวัญ) การทำพิธีอ้วเน้ง (เข้าทรง) และการเสี่ยงทาย เป็นต้น

การใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยตนเอง

เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ชาวม้งส่วนใหญ่จะรักษาอาการในเบื้องต้นด้วยตนเองก่อน โดยใช้สมุนไพรพื้นบ้านที่เคยได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ อาการส่วนใหญ่ที่พบว่ามีมักจะ

รักษาด้วยตนเองได้แก่ อาการปวดท้อง เวียนศีรษะ บาดแผลที่เกิดจากการถูกของมีคมบาด การกินผิด อาการเกี่ยวกับเลือดลม เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรส่วนใหญ่ก็มักจะมีปลูกไว้ภายในครัวเรือน หรือสามารถหาได้ในหมู่บ้าน ทั้งนี้ชาวบ้านที่เป็นผู้สูงอายุทุกคนจะมีความรู้ในการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เนื่องจากได้รับการถ่ายทอดความรู้จากบรรพบุรุษ แต่เด็ก ๆ เยาวชนมีเพียงบางส่วนที่มีความรู้ในการใช้สมุนไพร นอกจากนี้แล้วยังพบว่า แทบจะทุกครัวเรือนสามารถนำพืชผักที่ใช้ในบ้านมาเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาหรือป้องกันการเกิดโรคได้ เช่น การดื่มน้ำผึ้งเพียงเล็กน้อยเพื่อยุติอาการท้องเสีย ดื่มน้ำต้มผสมยาสูบแทนน้ำชาเพื่อป้องกันการเป็นหวัด เป็นต้น

รายงานวิจัย ชาดิพันธุ์กับความสามารถในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน (ETHNICITY : The Capability of Traditional Health Care) ของ ยิ่งยง เทาประเสริฐ และคณะ ทำการศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าและลาหู่ พบว่า ความสามารถในการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของแต่ละชนเผ่า ไม่ว่าจะเป็นหมอมือเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยล้านนา หรือหมอพื้นบ้านเผ่าอาข่าหรือลาหู่ ต่างก็มีระบบการแพทย์ภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพชน มีการเรียนรู้หรือได้รับการถ่ายทอดอิทธิพลจากภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนโบราณ หรือแม้แต่ผสมผสานทางเลือกในการดูแลสุขภาพจากระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน การดูแลสุขภาพและรักษาอาการเจ็บป่วย ต่างก็มีเอกลักษณ์ทางความเชื่อ วิธีการวินิจฉัยโรค กระบวนการในการรักษา และเครื่องมือเฉพาะกลุ่มแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม อาจจำแนกการเจ็บป่วยได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ความเจ็บป่วยทางจิตใจ ซึ่งไม่สามารถระบุได้แน่ชัด มักได้รับการวินิจฉัยสาเหตุอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องของคนเผ่าเรื่องผีและเรื่องขวัญ เช่น การผัดผี หรือขวัญตก รักษาโดยการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ไถ่ผีส่งเคราะห์ เรียกขวัญ โดยมีหมอผีหรือหมอขวัญทำพิธี นอกจากนี้ยังมีความเจ็บปวดด้านร่างกาย เช่น โรคต่าง ๆ ไฟไหม้น้ำร้อนลวก ได้รับพิษ อัมพาต โรคข้อกระดูกหัก เลือดลมและประจำเดือนผิดปกติ เหล่านี้ ชนเผ่าอาข่าและลาหู่ก็มีหมอพื้นบ้านทำหน้าที่ดูแลรักษาโดยวิธีผสมผสานหลาย ๆ วิธีทั้งความเชื่อพื้นบ้าน เช่น การใช้ยาสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นในรูปของยาต้ม ยาฝน ยาอบ การพึ่งพาหมอเป่าคาถาอาคมให้กระดูกติดกัน หรือท่องคาถาดับพิษ การพึ่งพาหมอผีประกอบพิธีกรรมทางผีของอาข่า หรือหมอพระที่รักษาไข้โดยการลนเทียนหน้าแท่นบูชาในวิหาร เป็นต้น นอกจากนี้หมอมือเมืองหรือหมอพื้นบ้านเองก็ยังเรียนรู้พึ่งพาระบบแพทย์แผนใหม่ ในรูปยาฉีดและยาที่ใช้รับประทานจากพ่อค้าเร่ ชาวจีนฮ่อ ร้านขายยาหรือจากการเป็นอาสาสมัครที่ได้รับการอบรมด้านสาธารณสุข ในขณะที่ชาวบ้านมักดูแลสุขภาพของตนเองในระดับหนึ่ง โดยการรักษากันเอง หรือพึ่งพาหมอพื้นบ้านที่ได้รับการยอมรับในชุมชน สลับกับการพึ่งพาสถานีอนามัย โรงพยาบาลหรือสถานบริการ

ด้านสาธารณสุขของรัฐที่เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น ปรับเปลี่ยนไปตามความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

กัลยา มหาวิน ทำการศึกษาการแพทย์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าจีนฮ่อ มูเซอดำ ปะหล่อง และไทยใหญ่ กรณีศึกษา ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงดอยอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แบบแผนของกระบวนการในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองของชาวเขาที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงดอยอ่างขาง ประกอบด้วย ๔ ด้านบำบัด อาทิ สมุนไพรบำบัด อาหารบำบัด นวดบำบัด และพิธีกรรมบำบัด ในด้านการรื้อฟื้นองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน เพื่อฟื้นฟูและสืบทอด มีการดำเนินการโดยจัดทำบรรณารักษ์การจัดทำแผนพับ สื่อวีดิโอโทรทัศน์และแฟ้มเอกสาร อธิบายบรรยายวิธีการขั้นตอนในการบำบัดรักษาโรคและการดูแลสุขภาพตนเองและจัดทำกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน “เปิดบ้าน สานชุมชน คนความรู้ สู่เยาวชน” โดยให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน พบว่า เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน มีความพึงพอใจในการดำเนินกิจกรรมในทุกๆ ด้านอยู่ในระดับ มาก ส่วนการหาแนวทางประยุกต์องค์ความรู้สู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวเขา ผู้วิจัยและกลุ่มผู้นำชุมชนทั้ง ๔ ชนเผ่า ได้มีการจัดเวทีเสวนา ซึ่งได้ผลจากการเสวนา ดังนี้ จะจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวเขาและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จัดตั้งศูนย์เกษตรสมุนไพรบำบัดของแต่ละชนเผ่าจัดตั้งสมาคมสมุนไพรชนเผ่า จัดตั้งศูนย์รวมนวดบำบัดชนเผ่า และจัดตั้งศูนย์อบสมุนไพรชนเผ่า

รายงานการวิจัย คลังภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านกับสมุนไพรชุมชนภาคอีสาน ของ บุญศรี เลิศวิริยจิตต์ กำหนดหมอชาวบ้านที่สูงอายุ และมีประสบการณ์รักษานานกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๔ คนภาคอีสานใน ๓ จังหวัด ยโสธรร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ จำนวน ๔ คน จากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้คือ หมอพื้นบ้านทั้ง ๔ คน เป็นเพศชายที่มีอายุระหว่าง ๖๑-๕๘ ปี ประสบการณ์รักษาระหว่าง ๒๒-๕๕ ปี ประสบการณ์เฉลี่ย ๓๓ ปีอยู่ในพื้นที่ ๓ ใน ๕ จังหวัดที่ตั้งอยู่ในดินแดนแอ่งโคราชในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ประกอบด้วยมหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ยโสธร และศรีสะเกษ มูลเหตุจูงใจส่วนใหญ่จากศรัทธาโดยได้รับการถ่ายทอดจากญาติในครอบครัว จากการชักชวนของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีขั้นตอนการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นลูกมือผู้ช่วยเก็บยาติดตามรับใช้ใกล้ชิดครูผู้ถ่ายทอด การรักษาโดยการเป่าคาถา ยาหากไม่คำตอบแทนแล้วแต่จะให้ หรือคิดตามคำยาประมาณ ๑๐๐ บาท ข้อปฏิบัติข้อห้ามหมอต้องอยู่ในศีลธรรม มีเมตตาแก่คนไข้ องค์ความรู้ของหมอพื้นบ้าน ด้านการรักษา นั้น คือ การเป่ารักษา ให้ยาสมุนไพรไปดื่ม

กิน (ยาฮากไม้) ไปดื่มน้ำอาบ การวินิจฉัย จากการซักประวัติ สังเกตลักษณะอาการบุคลิกของคนไข้ กรณีเป็นโรคนอกที่ปรากฏก็ตรวจร่างกายโดยการดูประกอบด้วยเช่น โรคงูสวัด ตรวจสัมผัสความร้อนอ่อนแอของร่างกาย ลักษณะสีผิวความผิดปกติของร่างกาย ขั้นตอนการรักษาโดยการจุ่มสมุนไพรล้างศักดิ์สิทธิ์ก่อน กรณีเป็นโรคเฉียบพลัน เช่น หนาวสั่นไข้ ก็จะดื่มน้ำให้คนไข้กินทันทีที่บ้านหมอโดยนำยามาท่องคาถาเป่าใส่แก้มแล้วก็ให้กิน จะแนะนำสิ่งที่ควรห้ามในการรับประทานแล้วแต่โรค ขนาดของยา กินต้องคำนึงถึงกำลังของคนไข้ด้วย บางอาการ เช่น นีวกี้ให้ยำนำไปดื่มน้ำเองโดยจะเสกคาถากำกับยาด้วย การถ่ายทอดศิษย์ให้กับคนในครอบครัวก่อนถ้าเป็นคนภายนอกต้องเป็นผู้ที่จะต้องปฏิบัติตัวอยู่ในศีลธรรมอันดี และตั้งใจศึกษาจริง ๆ เป็นผู้ที่มิคุณธรรม สมุนไพรแหล่งที่มาดงป่าสงวนใกล้หมู่บ้านท้องถิ่น จากในคันนาพื้นที่บ้าน ซื่อบางส่วนจากพ่อค้าที่มาจาก ขลุ่ยเองบ้าง วิธีการเตรียมยาก็คือ ไปขุดเอาเฉพาะที่ใช้เพียงแต่ตากเปลือกมาเพื่อไม่ให้ต้นตายจะได้ใช้ได้นานๆเก็บพอประมาณไม่มากเกินไป เพราะจะทำให้สมุนไพรโตไม่ทันและอาจตายได้ และถ้าเอามาเก็บไว้นานๆ สมุนไพรจะคุณภาพไม่ค่อยดีรักษาไม่ค่อยได้ผล การปลูกขุดเชยจะมีต้นกล้ากระจายรอบๆ เพื่อความดำรงอยู่แบบธรรมชาติ ส่วนคนในชุมชนก็ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้เพราะอาจจะไม่ค่อยได้ใช้ หมอชาวบ้านจะปลูกทดแทนไว้ที่สวน การปลูกขุดเชยโดยทุกครั้งเก็บสมุนไพรในป่าจะนำเมล็ดพืชสมุนไพรไปหว่านไว้ในป่ามีการสอนคนรุ่นหลังให้อนุรักษ์และฟื้นฟู

สุนันทา โอศิริ และคณะ ทำการศึกษาแพทย์พื้นบ้านกับการใช้พืชสมุนไพรในจังหวัดชลบุรี ผลการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี จำนวน ทั้งหมด ๒๘ คน จาก ๗ อำเภอ คือ อำเภอพนัสนิคม ๗ คน อำเภอเกาะจันทร์ ๘ คน อำเภอสัตหีบ ๔ คน อำเภอบ้านบึง ๔ คน อำเภอบ่อทอง ๓ คน อำเภอพานทอง ๑ คน อำเภอเมืองชลบุรี ๑ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๕ คน (๘๙%) ส่วนใหญ่มีประสบการณ์เป็นหมอสมุนไพร รักษาโรคหลายชนิด มีหมอเหยียบน้ำมัน ๒ คน ใช้สมุนไพรรักษาพิษงู-งูสวัด ๑ คน รักษาโรคมะเร็ง ๖ คน รักษาโรคกระดูกทับเส้น ๑ คน รักษาโรคหืด ๑ คน และดูแลสตรีหลังคลอด ๑ คน ส่วนใหญ่ที่มาเป็นหมอพื้นบ้านเพราะได้รับการถ่ายทอดความรู้มาแล้วได้ช่วยเหลือผู้อื่น การรักษาได้ผลทำให้ผู้ป่วยหายดีขึ้น มีความประทับใจ อยากช่วยเหลือผู้อื่นต่อ ได้สะสมประสบการณ์ และยังได้สนใจศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อเนื่อง มีการใช้สมุนไพรหลากหลายถึง ๒๑๒ รายการ การสำรวจสมุนไพรร่วมกับหมอพื้นบ้านมีสมุนไพรจำนวนมาก และมีหลายรายการที่ซ้ำกันส่วนที่ได้นำมาศึกษา ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ๔๓ รายการ ได้นำมาเปรียบเทียบกับชื่อทั่วไปและชื่อวิทยาศาสตร์ และเปรียบเทียบสรรพคุณสมุนไพรจากคำบอกเล่าของหมอพื้นบ้านกับเอกสารอ้างอิง พบว่ามีสมุนไพร

จำนวนมากสามารถนำมาใช้ประโยชน์และศึกษาต่อยอดได้ กระบวนการวิจัยนี้เป็นการจัดการองค์ความรู้ และทำให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนเครือข่ายในระดับพื้นที่เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย

ปิยนุช ยอดสมสวย ทำการศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก พบว่า หมอพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภองครักษ์ที่ให้การรักษากับประชาชนมีจำนวน ๑๕ คน เหตุสนใจสำคัญที่มาเป็นหมอพื้นบ้าน คือ มีบรรพบุรุษเป็นหมอพื้นบ้าน ความรู้ที่ใช้ในการรักษาส่วนใหญ่จะบันทึกไว้ในความทรงจำ คนไข้ที่ได้รับการรักษามีทั้งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่องครักษ์และจังหวัดใกล้เคียง ในการรักษาโรคจะเริ่มจากการซักประวัติร่วมกับการตรวจร่างกาย และส่วนใหญ่จะใช้สมุนไพรตำรับ ร่วมกับการใช้คาถา หมอพื้นบ้านบางท่านมีข้อปฏิบัติพิเศษ ได้แก่ การถือศีล และไม่ดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งพบในหมอพื้นบ้านที่ใช้คาถาในการรักษาร่วมกับการจำยาสมุนไพรเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย ภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้าน เป็นศาสตร์ในการดูแลสุขภาพที่อาศัยความเชื่อความศรัทธาและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก มีการรักษาทั้งร่างกายและใจ เป็นเรื่องของบุญคุณ โดยไม่เรียกร้องค่าตอบแทน และองค์ความรู้ดังกล่าวยังไม่มีระบบบันทึกข้อมูลไว้ จึงทำให้องค์ความรู้สูญสิ้นไปพร้อมกับหมอพื้นบ้าน

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินงานวิจัย

๓.๑. ขอบเขตวิจัย

๓.๑.๑. ขอบเขตพื้นที่

- ก. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาการรักษาโรคในพื้นที่หลัก บ้านกองม่องทะ และพื้นที่รอง เช่น บ้านสะเนฟ่อง, บ้านไล่โว่-ซาลาวะ, บ้านเกาะสะเค็ง, บ้านที่ไล่ป่า และบ้านจะแก
- ข. ศึกษาและรวบรวมด้วยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้ง ๖ หมู่บ้านและในบางพื้นที่ของเขต ฯ ท่งใหญ่
- ค. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในบ้านกองม่องทะ
- ง. ปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” กรณีศึกษาบ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ. กาญจนบุรี

๓.๑.๒. ขอบเขตเนื้อหา

- ก. ทบทวนบริบทชุมชน การเปลี่ยนแปลงของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- ข. แผนที่ทางสังคม (social mapping) ได้แก่ ขอบเขตหมู่บ้าน พื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน โรงเรียน กลุ่มผู้รู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น หมอยาสมุนไพร การทอผ้า พิธีกรรม ฯลฯ กลุ่ม / องค์กรในชุมชนหน่วยงานในพื้นที่
- ค. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโรคภัยไข้เจ็บ/สถานการณ์โรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
 - โรคที่เคยเกิดขึ้นในอดีต (ชื่อเรียกภาษากะเหรี่ยง) ลักษณะอาการเจ็บป่วย ความรุนแรงของโรค ที่มาที่ไปของโรค ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน การแก้ไขปัญหา
 - โรคที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (ชื่อเรียกภาษากะเหรี่ยง) ลักษณะอาการเจ็บป่วย ความรุนแรงของโรค ที่มาที่ไปของโรค ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน การแก้ไขปัญหา

- โรคที่ไม่เคยเกิดขึ้นในอดีต แต่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (ชื่อเรียกภาษาท้องถิ่น/ทางการแพทย์) ลักษณะอาการเจ็บป่วย ความรุนแรงของโรค ความเข้าใจในอาการเจ็บป่วย/โรค ที่มาที่ไปของโรค ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้าน การแก้ไข ปัญหา
 - โรคที่เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน (โรคประจำถิ่น) โรคที่เคยเกิดขึ้นในอดีต และปัจจุบันกลับมาระบาดอีกครั้ง โรคที่เกิดขึ้นในแต่ละฤดูกาล
- ง. วิเคราะห์สถานการณ์ ปัจจัย/เงื่อนไข และสาเหตุของการเกิดโรคภัยไข้เจ็บทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงแนวโน้มโรคภัยไข้เจ็บในอนาคตอย่างมีส่วนร่วม
- จ. การรักษาแบบพื้นบ้าน
- ภูมิปัญญา/ความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ สภาวะภายในร่างกาย ความสมดุลของธาตุ การกินอาหาร
 - วิธีการจำแนกลักษณะอาการเจ็บป่วย เช่น ความเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ, ความเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่นถูกผีจับ ถูกไสยศาสตร์ ฤกษ์ยามมีเคราะห์กรรมผิดจารีตประเพณี เป็นต้น
 - รูปแบบ/วิธีการรักษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน
 - วิธีการวิเคราะห์อาการเจ็บป่วย ขั้นตอนการรักษา
 - อาการเจ็บป่วยที่มาขอรับการรักษา อาการเจ็บป่วยที่รักษาได้/รักษาไม่ได้ เหตุปัจจัยที่รักษาไม่ได้
 - วิธีการใช้ยาป่า หรือ “ซีเหมยละ” ในการรักษา วิธีการจำแนกด้วยยาแต่ละชนิดสรรพคุณของด้วยยาแต่ละชนิด จำนวนการใช้ด้วยยาในการรักษาแต่ละครั้ง แต่ละอาการ เหตุผลการใช้ด้วยยามากกว่า ๑ ชนิดในการรักษา
 - วิธีการเก็บรักษายาป่า หรือ “ซีเหมยละ”
- ฉ. แนวทางการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน

- ข. กระบวนการเรียนรู้ในการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่าที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต สอดคล้องกับสถานการณ์ และการรักษาโรคภัยไข้เจ็บในปัจจุบัน

๓.๒. กลุ่มเป้าหมาย

- ก. ทีมวิจัย
- ข. ผู้นำทางและไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสกลุ่มแม่บ้าน ชาวบ้านทั่วไป
- ค. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฯลฯ

๓.๓. วิธีการดำเนินงาน

กำหนดวิธีการดำเนินงานโครงการ (เบื้องต้น) ไว้โดยสังเขปดังนี้

- ก. ประชุมทีมวิจัย
- ข. เวทีชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแจ้งทำความเข้าใจการดำเนินโครงการ
- ค. เวทีวางแผน ออกแบบวิธีการดำเนินงานเก็บข้อมูล / แบบสอบถามประเด็นเนื้อหาที่จะศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
- ง. เก็บข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาและขอบเขตพื้นที่ที่กำหนด
- จ. ทดลองปฏิบัติและปรับใช้ “ซีเหมยละ”
- ฉ. เวทีวิเคราะห์ข้อมูล สถานการณ์ชุมชน สถานการณ์โรคภัยไข้เจ็บ ปัจจัย/เงื่อนไข และสาเหตุของการเกิดโรคทั้งในอดีตและปัจจุบัน รวมถึงแนวโน้มโรคภัยไข้เจ็บในอนาคต
- ช. เวทีเติมความรู้
- ซ. สรุปถอดบทเรียน
- ฌ. ตรวจสอบ สรุป รวบรวม แบ่งหมวดหมู่ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูล
- ญ. จัดเวทีคืนข้อมูล
- ฎ. จัดทำรายงานความก้าวหน้า รายงานฉบับร่างและฉบับสมบูรณ์

๓.๔. สรุปการดำเนินงาน

การทำแผนที่หมู่บ้านและสำรวจผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

หัวหน้าโครงการมอบหมายงานการสำรวจและทำแผนที่หมู่บ้านให้กับกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน เริ่มจากการสำรวจและนำมาร่างแผนที่ในภายหลัง ซึ่งมีการแก้ไขแผนที่อยู่หลายครั้ง เพราะเยาวชนยังขาดประสบการณ์การเขียนแผนที่หมู่บ้าน ทำให้ดูไม่รู้เรื่อง ไม่มีการกำหนดทิศทาง ถนนเส้นไหนเป็นสายหลัก เส้นไหนเป็นสายรอง ไม่แยกกันให้ชัดเจน เพราะถนนบางเส้นเป็นทางเดินเล็ก ๆ เป็นทางเข้ากลุ่มบ้านแถว ๆ นั้น บางเส้นมีคนใช้น้อย ซึ่งหากดูจากแผนที่ ถนนทุกเส้นเป็นสายหลักหมด จึงต้องหาตัวช่วยที่เคยเขียนแผนที่หมู่บ้านมาก่อนมาช่วยสอนและแก้ไขให้มีความถูกต้อง และให้เยาวชนช่วยกันรวบรวมองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ในหมู่บ้าน ปัจจุบันในหมู่บ้านยังมีความรู้ในเรื่องของอะไรบ้าง เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, บทเพลง นิทาน, การใช้ยาสมุนไพร, การสะเดาะเคราะห์, พิธีกรรม, การเล่นดนตรี ฯลฯ แล้วช่วยกันสำรวจว่ามีใครบ้างที่รู้ในเรื่องนั้น ๆ ที่พอจะเล่าได้ คุยได้ สอนได้ เขาชื่ออะไร อยู่ที่ไหน บ้านเลขที่อะไร สรุปง่าย ๆ คือ ถ้าเราต้องการจะรู้เรื่องประวัติหมู่บ้าน รู้เรื่องประเพณีวัฒนธรรม รู้เรื่องบทเพลง รู้เรื่องการเล่นดนตรี เราต้องไปหาใคร แล้วคน ๆ นั้นอยู่บ้านหลังไหน เป็นการตามหาบุคคลสำคัญที่เป็นผู้รู้ของหมู่บ้าน ซึ่งพี่เลี้ยงได้ฝากเอกสารข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านสะเนฟองให้กับหัวหน้าโครงการเพื่อเป็นตัวอย่าง (แผนที่หมู่บ้านและรายชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในภาคผนวก

การทำสวนซีเหมยละ และตูบสมุนไพร

หัวหน้าโครงการรับผิดชอบในการเตรียมพื้นที่สำหรับทำสวนซีเหมยละทั้งการตัดหญ้า ตัดแต่งต้นไม้ วางท่อน้ำภายในสวน หาพันธุ์ไม้สมุนไพรจากในป่า ในหมู่บ้าน และนอกหมู่บ้าน (สมุนไพรที่หาไม่ได้ในท้องถิ่น) มาเพาะชำและลงปลูก หาสมุนไพรมาทำด้วยยา ดูแลความเรียบร้อยภายในสวน เช่น คายหญ้า และให้น้ำต้นพันธุ์ นายต้องลิเหยง พนาอุดม (ทิมวิชัย) เป็นคนรับผิดชอบจัดทำตูบสมุนไพร รวมถึงทิมวิชัยเดินทางไปหาซื้อยาสมุนไพรตากแห้งที่หาไม่ได้ในท้องถิ่นจากประเทศพม่าเพิ่มเติม

การเก็บข้อมูล

กิจกรรมดำเนินการมีดังนี้

๑. เก็บข้อมูลรายบุคคลโดยหัวหน้าโครงการพูดคุยกับหมอสมุนไพร สืบค้นและรวบรวมข้อมูลจากตำราที่หาได้ในท้องถิ่นมาจัดพิมพ์เป็นภาษาไทย ทั้งนี้ข้อมูลบางส่วนอาจมีไม่ครบถ้วน ขาดหายไปบ้าง เพราะหัวหน้าโครงการคัดลอกจากตำราที่คัดลอกมาอีกทีซึ่งเป็นตำราของฝั่งพม่า

๒. ถ่ายรูปพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่ปลูกอยู่ในสวนซีเหมยละที่จะเป็นรวบรวมยาสมุนไพรเขียนสรรพคุณ วิธีการรักษาเป็นภาษาท้องถิ่นแล้วแปลและจัดพิมพ์เป็นภาษาไทย (ข้อมูลอยู่ในภาคผนวก)
๓. เวทีเก็บข้อมูลโดยเชิญหมอสมุนไพรมาพูดคุย และมีคุณเฉลิม หมอจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านกองมั่งมาร่วมพูดคุย ช่วยบันทึกข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ด้วย เช่น โรคที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบันซึ่งเป็นโรคที่ชาวบ้านรู้จักกันดี สาเหตุของการเกิดโรคนั้น ๆ อาการ และการรักษาแบบพื้นบ้าน โรคประจำถิ่น (เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน) ร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยง ปัจจัยของการเกิดโรค วิธีการรักษาแบบพื้นบ้าน ขั้นตอนการรักษา และอื่น ๆ ซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้น
๔. ใช้แบบสำรวจการใช้สมุนไพรในระดับครัวเรือน (ตัวอย่างแบบสำรวจอยู่ในภาคผนวก) ซึ่งได้ อสม.ในพื้นที่ทำหน้าที่สำรวจ เก็บข้อมูล และสรุปแบบสำรวจ
๕. ใช้แบบบันทึกการรักษาด้วยสมุนไพร (ตัวอย่างข้อมูลในแบบบันทึกอยู่ในภาคผนวก) ซึ่งลูกชายหมอสมุนไพรทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูล เป็นการฝึกฝนการเรียนรู้การรักษา การจับชีพจรและใช้สมุนไพรในการรักษาโดยมีคุณพ่อ (หมอสมุนไพร) เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้
๖. ลงพื้นที่บ้านใหม่พัฒนา ต.หนองลู เพื่อเก็บข้อมูลการรักษาโดยร่างทรงซึ่ง ใน ต.ไล่โว่ ราษฎรที่รักษาด้วยวิธีการนี้ได้ยากขึ้น (ข้อมูลอยู่ในผลการวิจัย บทที่ ๔)
๗. กิจกรรมค่ายเยาวชนเรียนรู้สมุนไพร

ก่อนการจัดค่ายเยาวชนที่มิวิจัยได้ชวนคุณครูจากโรงเรียนบ้านกองมั่งมาพูดคุยในเวทีเพื่อวางแผนเตรียมกิจกรรมค่ายเยาวชนให้เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านได้ลงพื้นที่ในหมู่บ้านและสวนซีเหมยละเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ที่มีอยู่ ซึ่งทีมวิจัยได้ร่วมกันทบทวนโครงการและสรุปผลจากการพูดคุยในเวทีดังนี้

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘

หลักการและเหตุผล

ได้ดำเนินการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มิวิจัยโครงการปรับใช้ภูมิปัญญา “ซีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่ารักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิต ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว)

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้ยาสมุนไพรในท้องถิ่นเกิดขึ้นเพื่อการเรียนรู้ การนำสรรพคุณมารักษาโรคภัยไข้เจ็บและสามารถถ่ายทอดอยู่ร่วมกับชุมชนชั่วลูกชั่วหลาน
๒. ทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีขั้นตอนในการดำเนินงานและแผนดำเนินงานอย่างไร เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์

ผลการดำเนินงาน

๑. นางปราณี หมอยา เสนอว่า ต้องรวบรวมยาสมุนไพรจำพวกยาต้ม ยาฝน ยาอบและจำพวกห่อแก้ปวด แก้บวม แก้เคล็ด ขัดยอก
๒. นายयोग แสนตรามาส เสนอว่า การจะรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ต้องเรียนรู้และฝึกฝนการจับชีพจร
๓. คณะทีมวิจัยได้ดำเนินการแบ่งงาน ออกเป็น ๕ กลุ่ม
 - กลุ่มที่ ๑ นายयोग แสนตรามาสและคณะเรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องการจับชีพจร การฝนยา การต้มยาสมุนไพร และการบำบัดรักษาโรคสตรี ยาสมุนไพรรักษาโรค
 - กลุ่มที่ ๒ นายหม่องเซนซีและคณะ เรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องการต้มยาและยาขับลม ผงสมุนไพรรักษาโรค
 - กลุ่มที่ ๓ นายต้องหลีเห่ง พนาอุดม เรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องการอบยาสมุนไพรรักษาโรค
 - กลุ่มที่ ๔ นายลงขิงโพ ไทรสังขवालลินและคณะ เรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องยาอายุวัฒนะ ยาสมุนไพรรักษาโรค
 - กลุ่มที่ ๕ นางปราณีและคณะเรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องยาสมุนไพรรักษาไข้มาลาเรีย
๔. กำหนดระยะเวลาในการดำเนินงานเก็บข้อมูล การสรุปข้อมูลและการส่งข้อมูล

วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๘

วัตถุประสงค์

ประชุมทีมวิจัยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดตามผลและสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

ผลการดำเนินงาน

- กลุ่มที่ ๑ นายอ่อง แสนครามาสและคณะ เรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องการจับชีพจรการฝนยา การคั้นยาสมุนไพรและการบำบัดรักษาโรคสตรี(ซิมียะ) ยาสมุนไพรรักษาโรค ซึ่งมีการรักษามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน คนที่มาฝึกฝนสามารถรักษาโรคได้แล้วและจะเรียนรู้ขยายผลให้มากขึ้น
- กลุ่มที่ 3 นายต้องลีเห่ง พนาอุดม เรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องการอบยาสมุนไพรรักษาโรค ได้มีการรวบรวมยาสมุนไพรหลายชนิดและเสนอขอจัดซื้อตู้อบแห้งยาสมุนไพร
- กลุ่มอื่นไม่เสนอผล

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๘

วัตถุประสงค์

ประชุมทีมวิจัยแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ติดตามผลและสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา
ผลการดำเนินงาน

- กลุ่มที่ 3 นายต้องลีเห่ง พนาอุดม เรียนรู้และฝึกฝนยาสมุนไพรป่าเรื่องการอบยาสมุนไพรรักษาโรค เสนอซื้อเครื่องวัดความดันเพื่อเปรียบเทียบผลการจับชีพจรด้วยมือเปล่ากับการใช้อุปกรณ์ และเสนอซื้อตู้อบแห้งยาสมุนไพรเพิ่ม

วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘

วัตถุประสงค์

- ทีมวิจัยร่วมสรุปผลการวิจัยเพื่อขยายผลให้ผู้อื่นรับรู้มากขึ้นและจะมีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร

ผลการดำเนินงาน

- นายต้องลีเห่ง พนาอุดม เสนอซื้อหลอดแคปซูลบรรจุยาสมุนไพรรักษาโรคกระเพาะ
- นายหม่องเซนซี ได้รวบรวมยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณแก้ปวดแหว รักษาเมะเร็งปากมดลูก และเมะเร็งเต้านม

- นางปราณี ได้รวบรวมยาสมุนไพรจำพวกยาฝน ยาต้มที่มีสรรพคุณ แก้ปวด ลดไข้ โดยจับชีพจร วินิจฉัย บอกวิธีใช้ แจกยาให้ผู้ป่วยปฏิบัติเอง
- นายย่อ่ง แสนครามาส ได้รวบรวมยาฝนหลายชนิดที่มีสรรพคุณ แก้ปวด ลดไข้ เมื่อจับชีพจร วินิจฉัยโรคแล้วจะรักษาด้วยตนเองและติดตามผล
- ขยายผลภาคีเครือข่าย โรงเรียน อนามัย วัด ชุมชน
- กำหนดการ วางแผนการดำเนินการลงพื้นที่ศึกษาชี้แจงละป่าแต่ละประเภท

วันที่ 11-13 กันยายน ๒๕๕๘ กิจกรรมค่ายเยาวชน (สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ และ ๓ อยู่ในภาคผนวก)

วัตถุประสงค์

๑. ลงพื้นที่ศึกษา “ชี้แจงละป่า” พื้นที่ป่าแต่ละประเภท
๒. บันทึก เรียบเรียงข้อมูลและสรุปผล สรรพคุณ วิธีใช้ยาสมุนไพรแต่ละชนิดที่พบ
๓. นำข้อมูล ผลสรุปจัดทำรายงาน

ผลการดำเนินงาน

๑. พบสมุนไพรประเภทป่าแก่ คิดเป็นร้อยละ ๕%
๒. พบสมุนไพรประเภทไร่ชาก คิดเป็นร้อยละ ๑๕%
๓. พบสมุนไพรประเภทป่าเชิงเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ ๐%
๔. พบสมุนไพรประเภทสวนผสมผสาน คิดเป็นร้อยละ ๓๐%
๕. พบสมุนไพรประเภทกลุ่ (พืชผักสวนครัว) คิดเป็นร้อยละ ๕๐%

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

๔.๑. บริบทพื้นที่วิจัย

ก.ประวัติศาสตร์ของชุมชน

บ้านกอม่องทะหมูบ้านชาวไทย-กะเหรี่ยง (โพลั่ว) จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสภายในหมู่บ้าน ก่อนที่จะมาเป็นหมู่บ้านกอม่องทะ ณ ปัจจุบัน เคยมีบ้านกะตะไหล่มาก่อนซึ่งอยู่คนละที่กับที่ตั้งบ้านกอม่องทะปัจจุบันแต่ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในยุคเดียวกับพระศรีสุวรรณคีรีองค์ที่ ๕ (ทะเลียงโปรบ) และเมื่อถามว่าคนกะเหรี่ยงอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้ตั้งแต่สมัยใด ก็ไม่มีใครทราบแน่ชัดเช่นกัน ส่วนคำว่า “**กอม่องทะ**” เป็นคำในภาษาไทยยังมีทราบแน่ชัด แต่จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ภายในหมู่บ้านสันนิษฐานว่าเป็นภาษาพม่าซึ่งเป็นคำเฉพาะที่ใช้เรียกผู้หญิง (สัมภาษณ์ ลงจิงโพ ๘ มีนาคม ๒๕๕๔) ส่วนคำว่า “**ทะ**” หมายความว่า “**ชน**” หรือ “**บรรจบกัน**” ซึ่งปัจจุบันคำว่า “**กอม่อง**” เป็นชื่อห้วยสายหนึ่งในหมู่บ้านที่ไหลลงมาจากภูเขาบรรจบกับห้วยรันตีซึ่งไหลผ่านกลางหมู่บ้านจึงเรียกหมู่บ้านแห่งนี้ว่ากอม่องทะ (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านไพบูลย์ ช่วยบำรุงวงศ์ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๔)

ละว้าชนเผ่าดั้งเดิมริมห้วยรันตี

แต่จากคำบอกเล่าที่เป็นตำนานของคนในหมู่บ้านได้เล่าถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มละว้าในพื้นที่แห่งนี้ก่อนที่คนกะเหรี่ยงจะอพยพเข้ามา ซึ่งมีตำนานเล่าขานกันว่า “**เดิมพื้นที่แห่งนี้ละว้าได้อาศัยอยู่มาก่อน และส่งแรดบูกลงให้กับราชสำนักไทยเพื่อส่งไปเป็นเครื่องราชบรรณาการให้แก่เมืองจีนจำนวน ๑๐ ตัน ซึ่งในสมัยนั้นคนไทยยังรู้จักแรดตะกั่ว ไทยจึงสั่งให้ละว้าไปหาแรดตะกั่ว ละว้าจึงต้องรับใช้คนไทย ซึ่งเป็นงานที่ทำให้พวกละว้าเหนื่อยมาก ละว้าจึงสาปแช่งคนไทยให้เจ็บจีตะกั่วให้หมดแล้วจึงหายตัวไปเหลือแต่คนกะเหรี่ยง**” (สัมภาษณ์ ลงจิงโพ ๘ มีนาคม ๒๕๕๔) ปัจจุบันวังน้ำในแม่น้ำรันตียังมีชื่อเรียกในภาษาพูดของชนเผ่าละว้า เช่น กุยว้า

ละว้าหายไปไหน ?

และจากการพูดคุยกับผู้รู้ในหมู่บ้านซึ่งได้สันนิษฐานตามตำนานว่า การที่ละว้าถูกกลืนกินไปหมดอาจเป็นเพราะถูกกลืนโดยคนกะเหรี่ยงที่อพยพหนีภัยสงครามมาจากประเทศพม่าในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะในช่วงเวลานั้นคนละว้าอาจมีจำนวนน้อยกว่าคนกะเหรี่ยงที่อพยพหนีสงครามเข้ามาอยู่ในพื้นที่ และอาจแต่งงานมีลูกหลาน และใช้ภาษากะเหรี่ยง พูดภาษากะเหรี่ยง เพราะในขณะนั้นคนกะเหรี่ยงมีตัวหนังสือเขียนแล้ว จึงถูกกลืนกลายเข้าไปในสังคมและวัฒนธรรมของคนกะเหรี่ยงจนหมด โดยมีหลักฐานว่าคนกะเหรี่ยงในหมู่บ้านบางคนมีเชื้อสายของละว้าด้วยเช่นเดียวกัน

กองม่องทะชมชนริมแม่น้ำรันตีสมัยอยุธยา

การอพยพของคนกะเหรี่ยงในตำบลไถ่ไถ่นั้น มีข้อสันนิษฐานได้ว่ามาจากหมู่บ้านเมกะวะ เมืองมะละหม่งประเทศพม่าซึ่งหนีภัยสงครามในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาในสมัยของพระเจ้าอลองพญา หรือที่คนกะเหรี่ยงเรียกว่า *อ่องอะยะ* โดยอพยพเข้ามาพร้อมกับชนชาติมอญ และได้เดินทางตามลำน้ำน้อยแควน้อยไปอยู่ ณ เมือง “กวงมะรี” หรือกาญจนบุรีในปัจจุบัน เมื่ออยู่ต่อมาจึงขอเจ้าเมืองกาญจนบุรีอพยพขึ้นไปตามลำน้ำแควน้อยและเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเขตทุ่งใหญ่นเรศวร ณ ปัจจุบันซึ่งมีเรื่องเล่าขานกันว่าในบริเวณริมแม่น้ำรันตี (ที่ตั้งหมู่บ้านกองม่องทะปัจจุบัน) เคยเป็นเส้นทางเดินทัพของพม่า กษัตริย์พม่าที่ครองเมืองมณฑลตะเลซื่อเมคิลา (ภาษากะเหรี่ยง) เข้ามาทางเมืองทเวเพื่อเดินทัพเข้ามายังเขตไทยโดยใช้เส้นทางบ้านอิต้องมาตามลำห้วยปลีอก โดยมีจุดประสงค์เพื่อไปเอาเมืองศรีสวัสดิ์ซึ่งมีเจ้าเมืองชื่อ “หม่องโป๊ะใจ” เป็นคนละว้า ซึ่งผลของสงครามพม่าในสมัยนั้นสามารถยึดเมืองศรีสวัสดิ์ได้ แต่แล้วมีคำทำนายจากฤาษีว่าถ้าพม่าครอบครองเมืองนี้ต่อไปก็จะเป็นทุกข์ พม่าจึงถอยทัพกลับมาทางแม่น้ำรันตี โดยมาทางห้วยปงปึง, อ่องไวและเห่าดี ห้วยดังกล่าวพม่าได้ตั้งชื่อเอาไว้เพื่อฝากให้คนไทยได้ระลึกถึงสงครามที่พม่าได้รับชนะ ซึ่งปัจจุบันบริเวณห้วยดังกล่าวอยู่ในพื้นที่บ้านกองม่องทะ

กองม่องทะยุครัตนโกสินทร์

ในช่วงสงคราม ๙ ทัพซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช คนกะเหรี่ยงในตำบลไถ่ไถ่ได้มีบทบาทในการปกป้องประเทศไทย โดยเป็นกองสอดแนมให้กับกองทัพไทยในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำรันตี และสามารถจับเชลยพม่าได้ ๓ คนและสอบสวนจนกระทั่งรู้ได้ว่ากองทัพพม่ายกมาจำนวนเท่าไร และเข้ามาทางไหน จนไทยได้รับชัยชนะในที่สุด (สัมพันธ ลุงธงชัย ๑๐ มีนาคม ๒๕๕๔) และด้วยคุณงามความดีดังกล่าวที่กลุ่มคนกะเหรี่ยงได้ให้ไว้กับประเทศไทย เมืองสังขละบุรีจึงถูกยกให้เป็นเมืองหน้าด่าน มีเจ้าเมืองปกครองเป็นคนกะเหรี่ยง ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้

แต่งตั้งหัวหน้าคนกะเหียงในตำบลไถ่ไว้ให้เป็นพระศรีสุวรรณคีรีปกครองเมืองสังขละบุรีสืบเชื้อสายต่อกันมาถึง ๕ องค์ รวมทั้งพระราชทานพระแก้วมรกตให้ไว้ที่วัดสะเนพ่องจนถึงปัจจุบัน

กองม่องทะในยุคสงครามโลกครั้งที่ ๒

จากคำบอกเล่าของลุงโทล่า ไทรสังขवालลิน “บ้านเดิมของเราอยู่หมู่บ้านทิม่องทะและอพยพเข้ามาในหมู่บ้านกองม่องทะเมื่อญี่ปุ่นเข้ามาตั้งสถานีรถไฟที่หมู่บ้านทิม่องทะ ในตอนนั้นคนในหมู่บ้านค่อนข้างอยู่อย่างกระจัดกระจาย อยู่ตามพื้นที่ทำกินของตนเองและย้ายที่ตามรอบของไร่หมุนเวียน” ลุงหม่องใจป่อง และ นายไพบูลย์ ช่วยบำรุงวงศ์ ผู้ใหญ่บ้านกองม่องทะ ได้ให้ความเห็นตรงกันว่า เดิมหมู่บ้านไม่ได้ชื่อกองม่องทะ และที่ตั้งของหมู่บ้าน ณ ปัจจุบันไม่ได้อยู่ที่ตรงนี้ แต่ตั้งอยู่บริเวณ “ป่งป่ง” (โซนพื้นที่เลี้ยงสัตว์ห่างจากหมู่บ้าน ๘ กิโลเมตร) มีชื่อว่าหมู่บ้าน “กะตะไหล” ซึ่งเป็นภาษามอญ แปลว่า เสือกระโดดแม่น้ำ ในตอนนั้นมีบ้านอยู่ ๓ หลังคาเรือน และมีกำนันปกครองชื่อกำนันเยีย โดยขึ้นอยู่กับพื้นที่ของตำบลปริงเพล (สัมภาษณ์ ๘ มีนาคม ๒๕๕๔) และมีการโยกย้ายที่ตั้งหมู่บ้านหลายครั้งจนมาถึงที่ตั้งหมู่บ้านกองม่องทะ ณ ปัจจุบัน จึงมีการสันนิษฐานว่าบ้านกะตะไหลน่าจะเกิดในยุคพระศรีสุวรรณคีรีองค์ที่ ๕ (ทะเจียงโปรย) โดยใช้หลักฐานอ้างอิงตามลำดับของเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ในขณะนั้น ดังต่อไปนี้

๑. พระนิตร พ.ศ. ๒๔๕๒-๒๔๕๘
๒. พระพ่องแยะ พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๖๒
๓. พระหนึ่งแะ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๗๑
๔. พระย่องปีะ พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๘๐
๕. พระเนละน่อง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๐๑
๖. พระย่องหลู พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๒๓
๗. พระเนห่วย พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๒๘
๘. พระครูสิริกาญจนทัต พ.ศ. ๒๕๒๘ - ปัจจุบัน

จากหลักฐานลำดับเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์เริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๕๒ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (๒๕๕๔) จะพบว่าช่วงระยะเวลานับตั้งแต่มีการตั้งบ้านกะตะไหลจนมาถึงการตั้งหมู่บ้านกองม่องทะจะมีอายุรวมกัน ๑๐๒ ปี และสามารถสันนิษฐานได้ว่าบ้านกะตะไหลอาจเกิดขึ้นในสมัยของพระศรีสุวรรณคีรีองค์ที่ ๕ (ทะเจียงโปรย เสดะพันท์) ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น หมู่บ้านกองม่องทะมีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่ตั้งหมู่บ้านของตัวหมู่บ้านและการกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอาจจะมีปัจจัย

ทั้งจากภายในและภายนอกที่ทำให้เกิดการอพยพโยกย้ายพื้นที่ เช่น การทำไร่หมุนเวียนเพื่อหาพื้นที่ทำกินในรอบหมุนเวียนใหม่โดยจะไม่ทำซ้ำในที่เดิม เรื่องของโรคระบาดที่เกิดขึ้น เช่น ไข้ทรพิษ, อหิวาตกโรค และด้วยประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ป่า เช่น เสือ ซึ่งถ้าเสือเข้ามาภายในถิ่นที่อยู่อาศัยของคน และเข้ามาได้หมู่บ้านก็ต้องอพยพและหาที่อยู่ใหม่ในทันทีเพราะเหมือนเป็นการบอกเหตุล่วงหน้าว่าจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นภายในหมู่บ้าน (สัมภาษณ์ ลุงเนแสง)

จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสภายในหมู่บ้าน บ้านกองม่องทะมีการโยกย้ายหมู่บ้านมาแล้วหลายครั้งซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. บ้านกะตะไหล่ บริเวณทุ่งเลี้ยงสัตว์ในปัจจุบัน ห่างจากที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน ๘ กิโลเมตร
๒. ปด่องพะเล ซึ่งมีความหมายว่า เป็นพื้นที่ราบ และเพี้ยนมาเป็นชื่อตำบลปริงเผลในปัจจุบัน และเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนกระทั่งภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒
๓. กองม่องทะ (ที่ตั้งหมู่บ้าน ณ ปัจจุบัน) เป็นสถานที่ที่อพยพครั้งล่าสุดและเป็นที่ตั้งหมู่บ้านจนกระทั่งปัจจุบัน

นอกเหนือจากพื้นที่ที่ได้กล่าวมาแล้ว ในอดีตชาวกะเหรี่ยงในชุมชนกองม่องทะยังกระจัดกระจายตัวกันอยู่เป็นกลุ่มตามโซนพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

๑. กองหม่อง ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านขึ้นไปทางทิศเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตร พื้นที่มีลักษณะเป็นภูเขา บนภูเขามีสถานที่เป็นพื้นที่ราบ มีลำห้วยกองหม่องไหลผ่าน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๖๐๐ เมตร ในอดีตเคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านกองม่องทะในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จากคำบอกเล่าพบว่าเคยมีเชลยศึกหนีทหารญี่ปุ่นเข้ามาขอลี้ภัยชาวบ้านกิน และเป็นที่ตั้งของสำนักสงฆ์อีกด้วย (สัมภาษณ์ลุงชิงโพ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔)
๒. หินตั้ง หรือ “โลวล่องท่อง” อยู่ห่างจากหมู่บ้านไปทางด้านทิศใต้ ปัจจุบันอยู่ทางฝั่งเขตอุทยาน ฯ เขาแหลม ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน และมีสำนักสงฆ์อยู่ด้วย เช่นเดียวกับที่กองหม่อง ปัจจุบันพอหลงเหลือหลักฐานที่บ่งบอกถึงการตั้งถิ่นฐาน เช่น พระพุทธรูปที่ถูกเก็บไว้ในถ้ำ และไม้ยืนต้นและไม้ผล เช่น ต้นขนุน, ส้มโอ, ต้นนุ่น เป็นต้น

สรุปข้อสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์บ้านกอม่งทะ

แต่เดิมก่อนที่จะมาเป็นหมู่บ้านกอม่งทะ เคยมีบ้านกะตะไหล่มาก่อนซึ่งอยู่คนละที่กับที่ตั้งบ้านกอม่งทะปัจจุบัน แต่ก่อตั้งขึ้นในสมัยใดมีอาชกราบได้แน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในยุคของพระศรีสุวรรณคีรีองค์ที่ ๕ (ทะเจียงโปรบ) โดยการเทียบเคียงตามลำดับของเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์องค์แรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ทั้งนี้ยังมีข้อสันนิษฐานด้วยว่า ในช่วงยุคแรกก่อนที่กลุ่มคนกะเหรี่ยงจะอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ละว้าที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อน หลังจากนั้นในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา กลุ่มคนกะเหรี่ยงในเขตประเทศพม่าจึงได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่ร่วมกับชนชาติละว้าและผสมกลมกลืนกับชนเผ่าละว้าทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรม จนกระทั่งชนเผ่าละว้าหายสาบสูญไปหรือโดนกลืนกลายไปในที่สุด ต่อมาในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๕๒-๒๔๕๘) ได้มีการก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นชื่อว่าหมู่บ้านกะตะไหล่โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยกัน ๗ หลังคาเรือนในบริเวณห้วยป่งปึง หลังจากนั้นได้อพยพโยกย้ายไปที่ปล่องผาเลด้วยสาเหตุของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และอาจเป็นเพราะมีการอพยพเข้ามาของคนกะเหรี่ยงในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น หมู่บ้านทิม่องทะและหนองปะโด่ง (ซึ่งบริเวณหมู่บ้านดังกล่าวเป็นสถานที่สร้างสถานีรถไฟของกองกำลังทหารญี่ปุ่น) ทำให้บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านดั้งเดิม(ที่ปล่องผาเล)ไม่เพียงพอจึงมีการโยกย้ายพื้นที่ตั้งหมู่บ้านเข้ามาอยู่ในสถานที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบัน และได้สถานะหมู่บ้านกอม่งทะ หมู่ที่ ๒ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรีอย่างเป็นทางการประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ทางกรมป่าไม้ในสมัยนั้นได้ประกาศพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งรวม ๖ หมู่บ้านในตำบลไล่โว่เข้าไปด้วย โดยพื้นที่บ้านกอม่งทะทางด้านทิศเหนืออยู่ในเขต ๑ ทุ่งใหญ่นเรศวร และในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ พื้นที่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านก็ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลม ซึ่งในปีเดียวกันนี้เองได้มีการอพยพของคนในหมู่บ้านที่ถูกน้ำท่วมจากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ (เขื่อนเขาแหลม) เช่น บ้านหนองปะโด่ง บ้านเกร็งสะดา บ้านทิม่องทะ เป็นต้น เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านกอม่งทะทำให้หมู่บ้านกอม่งทะมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางด้านระบบนิเวศน์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรจึงถูกประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลก ซึ่งทางรัฐบาลและกรมป่าไม้ในสมัยนั้นมีแนวคิดที่จะอพยพชาวบ้านในตำบลไล่โว่รวมถึงชาวบ้านกอม่งทะออกจากพื้นที่เขต ๑ ทุ่งใหญ่นเรศวรโดยจัดสรรพื้นที่ให้ไปอยู่ แต่ชาวบ้านไม่ได้โยกย้าย

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านกองม่องทะ

ลำดับเหตุการณ์สำคัญ	ช่วงยุคสมัย	พ.ศ.
ชนเผ่าละว้าได้เข้ามาตั้งถิ่นก่อนเป็นพวกแรก โดยการขุดดินปลูกส่งให้แก่ราชสำนักของสยาม	สมัยกรุงศรีอยุธยา	-
ชนชาติกะเหรี่ยงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยหนีภัยสงครามมาจากเมืองเมกะวะประเทศพม่า	ปลายกรุงศรีอยุธยา	พ.ศ.๒๓๐๐-๒๓๑๐
แต่งตั้งขุนศรีสุวรรณ เป็นพระศรีสุวรรณ เป็นเจ้าเมืองสังขละบุรี สันนิษฐานว่าเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมห้วยรันตี	กรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๓)	-
สมัยพระศรีสุวรรณคีรีองค์ที่ ๕ มีปรากฏหมู่บ้านชื่อ “กะตะไหล” มีกำนันเยียปกครอง อยู่บริเวณห้วยป่งปิ้ง ในเขตหมู่บ้าน กองม่องทะปัจจุบัน	กรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕)	พ.ศ.๒๔๕๒-๒๔๕๘
เกิดการอพยพของคนในหมู่บ้านทิม่องทะ และหนองปะโคง ด้วยสาเหตุของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้ต้องย้ายพื้นที่ตั้งหมู่บ้านจากบริเวณป่งปิ้งมาอยู่ที่ปล่องผาเล	ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒	พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๖
โยกย้ายจากปล่องผาเลมาอยู่ในที่ตั้งหมู่บ้าน ณ ปัจจุบัน และก่อตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ	ยุคหลัง ๒๕๐๐	พ.ศ.๒๕๐๕
ตำบลไถ่ไ่ว้ถูกประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ฯ ซึ่งรวมถึงพื้นที่บ้านกองม่องทะฝั่งทางด้านทิศเหนือ	-	พ.ศ.๒๕๑๓

เกิดการอพยพจากหมู่บ้านหมีเชอและหมู่บ้านที่ไล่ป่าเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านกองม่องทะ ด้วยกลัวภัยจากพรรคคอมมิวนิสต์	ยุค พ.ค.ท.	พ.ศ.๒๕๑๕
มีการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์(เขื่อนเขาแหลม) เกิดการอพยพของคนจากหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการปิดเขื่อน เข้ามาในหมู่บ้านกองม่องทะ และประกาศอุทยานแห่งชาติเขาแหลม ซึ่งอยู่ทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านกองม่องทะ	ยุคหลัง พ.ค.ท.	พ.ศ.๒๕๒๗
พื้นที่ทุ่งใหญ่นเรศวรฯ ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกรวมทั้งพื้นที่ทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้านกองม่องทะ และทางรัฐบาลเริ่มมีแนวคิดที่จะอพยพคนออกจากป่า มุลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าฯ เข้ามาสำรวจพื้นที่และจัดทำเป็นรูปแบบโมเดลการใช้ประโยชน์พื้นที่ไร่มนุเวียนเป็นครั้งแรกโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน	ยุคปิดป่า-	พ.ศ.๒๕๓๔-ปัจจุบัน

ข. ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านกองม่องทะอยู่ในเขตปกครองของหมู่ที่ ๒ตำบลไล่โว่ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี หมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและบางส่วนของพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลม ลักษณะภูมิประเทศมีลักษณะพื้นที่ราบในหุบเขา เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ มีลำห้วยรันตีไหลผ่านกลางหมู่บ้านตลอดปี ซึ่งมีต้นสายมาจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร รวมถึงห้วยกองม่องและห้วยกุ่ม

ค. ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

หมู่บ้านกองม่องทะมีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านเกาะสะเดิง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อุทยานแห่งชาติเขาแหลม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	เขต ๑ ตำบลใหญ่เนินเรศวร และอุทยาน ๑ เขาแหลม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	เขื่อนวชิราลงกรณ์ (เขื่อนเขาแหลม)

ง. สภาพภูมิอากาศ

โดยทั่วไปสภาพภูมิอากาศของหมู่บ้านกองม่องทะมีลักษณะพิเศษเนื่องจากอิทธิพลของผืนป่าทุ่งใหญ่นเรศวร และสภาพภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น ๓ฤดู

- ฤดูร้อน ระหว่างเดือนมีนาคม-เมษายน เป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ อากาศเย็นบางครั้งมีฝนตก
- ฤดูฝน ระหว่างเดือนเมษายน-พฤศจิกายน เป็นช่วงเวลาที่ยาวนานและมีฝนตกชุก
- ฤดูหนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ เป็นช่วงที่มีอากาศเย็นและหนาวจัด

จ. การคมนาคม

บ้านกองม่องทะอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสังขละบุรีประมาณ ๒๔ กิโลเมตร การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านสามารถเดินทางได้ ๒ เส้นทาง

- เดินทางจากที่ว่าการอำเภอสังขละบุรีไปตามถนนลาดยาง สังขละบุรี – ทองผาภูมิ (๓๒๓) ระยะทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายตามถนนดินลูกรังทางเข้าหมู่บ้านกองม่องทะเป็นระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร ใช้ได้ตลอดทั้งปี
- เดินทางโดยทางเรือ นั่งเรือจากสะพานรันตีเข้าหมู่บ้านใช้ระยะเวลา ๑ ชั่วโมง

ฉ. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านกองม่องทะมีลักษณะเป็นที่ราบอยู่ในหุบเขา ประกอบกับมีลำห้วยรันตีไหลผ่านกลางหมู่บ้าน รวมทั้งห้วยกองหม่องและห้วยกุ่มไหลผ่านซึ่งมีน้ำตลอดปี การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านจึงอยู่ใกล้แหล่งน้ำอุปโภคและบริโภค การตั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่จะอยู่

ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่โล่งและกว้างมากกว่าทางด้านทิศใต้ของหมู่บ้านซึ่งจะมีลักษณะเป็นหน้าผาหินสูงไม่สามารถขยายพื้นที่ได้

การปลูกสร้างบ้านเรือน

ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือน สร้างเป็นบ้านชั้นเดียว ยกพื้นสูง บริเวณใต้ถุนบ้านใช้เป็นที่พักผ่อน และเก็บวัสดุอุปกรณ์ วัสดุที่ใช้สร้างบ้านส่วนใหญ่เป็นไม้จริง และบ้านปูน บางส่วนสำหรับประชากรบัตรสีจะใช้ไม้ไผ่ในการสร้างบ้าน การสร้างบ้านส่วนใหญ่จะสร้างบ้านด้วยตนเอง แต่ในปัจจุบันภายในหมู่บ้านมีช่างผู้รับเหมาก่อสร้างสำหรับครอบครัวที่มีฐานะ

ลักษณะโครงสร้างของประชากร

บ้านกองม่องทะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เชื้อสายกะเหรี่ยง (โพลั่ว) จากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาเชื่อว่ากะเหรี่ยงโพลั่วในพื้นที่อำเภอสังขละบุรีกลุ่มนี้อพยพมาจากประเทศพม่าเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว และเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เรียกว่า “บิเหล่อโว” หรือห้วยหินแดง (จุดที่แม่น้ำสามสายมาบรรจบกัน อ่างเก็บน้ำเขื่อนเขาแหลมในปัจจุบัน) และหมู่บ้านกองม่องทะเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งมีคนกะเหรี่ยงมาตั้งถิ่นฐาน และมีการอพยพเคลื่อนย้ายตามสถานการณ์ในช่วงเวลาขณะนั้นจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น การเกิดโรคระบาด โจรผู้ร้ายชุกชุม ผลกระทบจากสงครามโลก หลบหนีจากการปฏิบัติและการสร้างเขื่อน เป็นต้น ปัจจุบันบ้านกองม่องทะมีจำนวนครัวเรือน ๒๐๕ ครัวเรือน รวมประชากรทั้งหมด ๑,๒๖๔ คน แบ่งเป็นชาย ๓๗๖ คน หญิง ๓๓๐ คน และจำนวนประชากรผู้ถือบัตรสีแบ่งเป็นชาย ๓๑๕ คน หญิง ๒๓๕ คน (ประชากรบัตรสีส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงที่เกิดในประเทศพม่า และรวมถึงคนพม่า และคนมอญ อย่างละ ๑๐ คน) ประชากรที่ถือบัตรสีส่วนใหญ่คือกลุ่มที่อพยพเข้ามาประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และ พ.ศ. ๒๕๔๒ แบ่งออกเป็น บัตรสีฟ้า คือกลุ่มที่มาอยู่ภายในชุมชนก่อนปี พ.ศ. ๒๕๓๔ และบัตรสีเขียวขอบแดง คือทางอำเภอสำรวจเพิ่มเติมในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านไพบูลย์ ช่วยบำรุงวงศ์ ๕ มีนาคม ๒๕๕๔)

ลักษณะโครงสร้างทางสังคมและระบบเครือญาติ

ก. การจัดระเบียบสังคมมีดังนี้

๑) ผู้นำทางราชการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และข้าราชการต่าง ๆ ผู้ใหญ่บ้านกองม่องทะปัจจุบันเป็นลำดับที่ ๔ คือ ผู้ใหญ่ไพบูลย์ ช่วยบำรุง

วงศ์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองในชุมชน มีการวางกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติร่วมกันของชุมชน สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการได้ ผู้ที่ทำหน้าที่ลักษณะนี้เรียกว่า “เรียดีเยะ”

๒) ผู้นำทางศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ มัคทายก (ตะก่าเกีย) ตลอดจนผู้นำในการประกอบพิธีในชุมชน (โบวคู) ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อทั้งทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อเดิมของชุมชน ผู้ที่ทำหน้าที่ลักษณะนี้เรียกว่า “ถ่องเหมียะ”

๓) ผู้นำในการประกอบอาชีพ ซึ่งได้แก่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน เป็นเรื่องของการทำมาหากิน การทำไร่ การทำสวน การทำนา รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการคิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ผู้ที่มีความรู้ด้านนี้เรียกว่า “ลือก่าะ”

ข. ระบบเครือญาติ ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดและมีความสำคัญที่สุดที่จะปลูกฝังสิ่งต่าง ๆ ให้กับลูก หลาน ตามความเชื่อ ตามประเพณี ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ความเชื่อเป็นสิ่งสำคัญระดับแรกที่เป็นตัวกำหนดสิ่งต่าง ๆ ให้อยู่ในกรอบ ตามระบบความคิดนั้น ๆ ชาวกะเหรี่ยงโพลั่วมีความเชื่อเรื่องสายตระกูล มีการนับถือผีบรรพบุรุษ และกลุ่มด้ายสีต่าง ๆ

ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดในครอบครัว เพราะเป็นผู้ที่สืบทอดสายตระกูล ในอนาคต ผู้หญิงจึงมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในครัวเรือนมากทั้งการดูแลกิจการต่าง ๆ ในครัวเรือน การหุงหาอาหาร ดูแลบ้านเรือนเป็นหน้าที่ของผู้หญิง และที่สำคัญคือการดูแลใส่ใจการไหว้ผีบรรพบุรุษและเป็นแกนนำของสายตระกูลในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้ชายที่แต่งงานด้วยจะเป็นฝ่ายเข้ามาอาศัยอยู่ในครอบครัวของภรรยาและนับถือผีฝ่ายผู้หญิง (Matrilinal) เมื่อถึงเวลาสมควรจึงสามารถแยกออกไปตั้งครอบครัวต่างหากได้

การศึกษา

โรงเรียนบ้านกอม่งทะ ตั้งอยู่ที่หมู่ ๒ บ้านกอม่งทะ เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาลงัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เขต ๓ สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีการเรียนการสอนในระดับอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (อนุบาล – ม. ๓) และมีนักเรียนในหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาศึกษาต่อที่นี่ อีกทั้งมีหอพักนักเรียนให้ด้วยสำหรับนักเรียนหมู่บ้านอื่น ซึ่งสะดวกกว่าการไปศึกษาต่อในตัวอำเภอหรือในเมืองและนอกจากนี้ก็มีการขายโอกาสให้หมู่บ้านอื่นที่ใกล้เคียงโดยการใช้ห้องเรียนพิเศษแบบเรียนรวม อีก ๒ หมู่บ้าน โดยให้ครูจากโรงเรียนบ้านกอม่งทะไปประจำอยู่ส่วนหนึ่ง

สาธารณสุข

บ้านกองม่องทะมีสถานอนามัย ๑ แห่ง (ตอนนี้ใช้ชื่อโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล) ปัจจุบันมีนายเฉลิม ยิบรัมย์ เป็นหัวหน้าสถานอนามัย และเจ้าพนักงานสาธารณสุข ๒ ท่าน นอกจากนี้ยังมีอาสาสมัครหมู่บ้านจำนวน ๑๕ ท่าน ซึ่งอาสาสมัครมีหน้าที่รับข่าวสารด้านสุขภาพจากสถานอนามัยและนำมากระจายข่าวให้แก่ชาวบ้าน อีกทั้งเป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่อนามัยในเรื่องของการจัดยารวมทั้งเช็คประวัติข้อมูลของผู้ป่วยภายในหมู่บ้าน โรคที่พบบ่อยภายในหมู่บ้านได้แก่ โรคไข้หวัด มาลาเรีย และอหิวาตกโรค

นอกจากการรักษากับสถานอนามัยภายในหมู่บ้านแล้วบ้านกองม่องทะยังมีการรักษาโดยการรับประทานยาสมุนไพรซึ่งจะมีหมอภูมิปัญญาพื้นบ้านฝนยาให้ทาน แต่จะมีการจับชีพจรตรวจหาโรคก่อนเพื่อที่จะนำไปรักษาและฝนยาให้ตรงกับโรคที่จะรักษาได้ต่อไป

การปกครอง

บ้านกองม่องทะแบ่งการปกครองออกเป็น ๔ คຸ້ມ แต่ละคຸ້ມมีหัวหน้าคຸ້ມซึ่งทำหน้าที่ให้คำปรึกษา ประชุม รวมทั้งทำหน้าที่ผลักดันพัฒนาหมู่บ้านในวันพระ ในอดีตที่ผ่านมาหมู่บ้านกองม่องทะมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วจำนวน ๔ ท่านด้วยกัน ประกอบด้วย

๑. นายพู่วี

๒. นายเจ่งยะ

๓. นายจิรศักดิ์ ธาราวนารักษ์

๔. นายไพบูลย์ ช่วยบำรุงวงศ์ (ปัจจุบัน) นอกจากผู้ใหญ่บ้านแล้วบ้านกองม่องทะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ดูแล ในส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- นายณรงค์ เพลินไพรเย็น
- นายส่วยละเหย่ง ไทรสังขละทัศนีย์ ฝ่ายปกครอง
- นายประดิษฐ์ ช่วยบำรุงวงศ์ ฝ่ายปราบปราม
- นายฮ่องเจียวโพ่ สมนามทอง ฝ่ายปราบปราม
- นายวสันต์ ช่วยบำรุงวงศ์ สารวัตรกำนัน

ทั้งหมดนี้เป็นส่วนของผู้นำทางการของหมู่บ้านกองม่องทะซึ่งทำหน้าที่ปกครอง รวมทั้งใกล้เคียงกรณีพิพาท กำหนดและรักษากฎเกณฑ์ความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน นอกจากงานด้านการ

ปกครองแล้ว หมู่บ้านกองม่องทะยังมีกิจกรรมด้านอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรม การศึกษา ด้านสาธารณสุข และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งกิจกรรมในส่วนนี้จะมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่รับผิดชอบบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. นายธงชัย สุขเจริญประเสริฐ ประธานคณะกรรมการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติบ้านกองม่องทะ
๒. นายเยียรโฝ พลีเพื่อชาติ ฝ่ายพัฒนาหมู่บ้าน
๓. นายวิฑูรย์ สังขทัตญญ ฝ่ายการศึกษาและวัฒนธรรม
๔. นายทรงวุฒิ เถลิงวิทย์สถาพร ฝ่ายสวัสดิการสังคม
๕. นายต้องลีเห่ง พนาอุดม ฝ่ายรักษาความสงบเรียบร้อย
๖. นายอำพล พลีเพื่อชาติ ฝ่ายสาธารณสุข
๗. นายณรงค์ เพลินไพรเย็น ผู้ทรงคุณวุฒิ
๘. นายอภิชาติ เสดะพันธ์ เลขานุการ
๙. น.ส. มณีรัตน์ พลีเพื่อชาติ เหมัญญิก

วัฒนธรรม และประเพณี

พิธีกรรมและประเพณีทั้งสิบสองเดือน

เดือนเมษายน งานบุญสงกรานต์ (โบวส้องกร่อง หรือ โบวอะตำ) สำหรับงานบุญสงกรานต์นี้ชาวกะเหรี่ยงในตำบลไล่โว่นั้นจะจัดขึ้นโดยไม่ได้นับวันตามปฏิทินสากล แต่ชาวบ้านจะนับตามจันทรคติ คือเริ่มจากขึ้น ๑๓ ค่ำถึงแรม ๑ ค่ำ และจัดเวียนกันไปตามแต่ละหมู่บ้านตามความเหมาะสมหรือบางหมู่บ้านก็จัดพร้อมกัน เพื่อให้หมู่บ้านอื่น ๆ ได้มาร่วมงานได้และจัดในเดือนเมษายนเหมือนกัน งานบุญนี้จะจัดโดยปกติเป็นเวลา ๓ วัน ๔ คืน ซึ่งอธิบายได้ว่าในแต่ละวันจะมีกิจกรรมทางความเชื่อหรือทางพระพุทธศาสนาอะไรบ้าง พิธีกรรมที่สำคัญคือ พิธีคำตันโพธิ์ (บุงโคลง) พิธีไหว้สะพานไม้ (บุงถ่ง) พิธีไหว้เจดีย์ทราย (ปากล่งปะติ)

เดือนพฤษภาคม งานบุญบ้องไฟ (โบวลีเก้อะ) พิธีกรรมที่สำคัญคือ การจุดบ้องไฟเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าและถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ถ้าปีไหนจัดครบทุกงานบุญทั้ง ๑๒ เดือน งานบุญนี้จะจัดวันเดียว โดยก่อนวันงานจริง ตอนเย็นจะมีการเจริญพระพุทธมนต์ ชาวบ้านขึ้นมารับศีล ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และทำวัตรสวดมนต์พร้อมกันก่อนจะกลับบ้านพอวันงานจริงจะมีกิจกรรมต่าง ๆ คือ

ช่วงเช้า จะส่งข้าวขึ้นวัด รับศีล ตักบาตร กรวดน้ำ ช่วงเย็นจะจุดบั้งไฟซึ่งทำจากดินประสิว คำว่า ลิเก นั้นเป็นชื่อหนึ่งของส่วนประกอบในการทำบั้งไฟ ถือเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยไฟอย่างหนึ่ง ในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ จะจุดก็ถูกก็ได้เพื่อสะเดาะเคราะห์ และเพื่อความสนุกสนานด้วยสำหรับที่มาของ พิธีกรรมนี้ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าส่วนหนึ่งมาจากพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ที่มีการบูชา เทพด้วยไฟ ซึ่งนำมาใช้กับพระพุทธเจ้าแทน และในความเชื่อเดิมก็เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ปลอบ ความทุกข์ยากต่าง ๆ ดังเช่น การจุดบั้งไฟขึ้นฟ้าให้พ้นจากภัยต่าง ๆ ซึ่งงานบุญนี้ไม่ได้จัดทุกปี แต่ว่า โอกาสความพร้อมของชาวบ้านที่จะจัดขึ้น ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ เหมือนงานบุญทั่วไปมีการกรวดน้ำในวัน สุกท้าย และพระสงฆ์อนุโมทนา บางที่เดือนพฤษภาคมนี้สามารถจัดงานอุปสมบทหมู่สามเณร (โบวโก้ว ตาปวยโกโบหย่อง หรืองานบุญกะพะอะ) ได้เช่นกัน แต่ว่าแต่ละหมู่บ้านจะจัดขึ้น

เดือนมิถุนายน งานบุญถวายเครื่องอัฐบริขาร และผ้าอาบน้ำฝน (โบวประไรข้าหฺร่า และ โบวสะหนะโปรย) พิธีกรรมนี้จะไม่ต่างไปจากชุมชนไทย เพราะเป็นธรรมเนียมทางพระพุทธศาสนา โดยตรง กิจกรรมที่สำคัญคือจะมีการถวายอัฐบริขารแก่พระสงฆ์เป็นการทำบุญถวายอัฐบริขาร ๘ อย่างพร้อมผ้าอาบน้ำฝนอันประกอบด้วย ผ้าไตร บาตร หินลับมีด ใบมีดโกน ที่กรองน้ำ เข็มเย็บผ้า ด้าย และตาลปัตร ส่วนประกอบอื่นที่สามารถถวายได้อีก ได้แก่ หมอน เสื้อ รองเท้า ร่มและยาม และมีการนำ ผ้าอาบน้ำฝนไปแขวนที่ทำน้ำตอนเช้า พระภิกษุไปสวดชักผ้าไว้ใช้อาบน้ำ จากนั้นชาวบ้านตักบาตร กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลซึ่งสามารถจัดได้ภายในวันเดียว

เดือนกรกฎาคม งานบุญวันเข้าพรรษาถวายเทียนและสังฆทาน (โบวปะไน้เต๋อ และชะ อองชะโอ) พิธีกรรมที่สำคัญคือ พิธีขอขมาและปวารณาเข้าพรรษาทั้งพระสงฆ์และชาวบ้าน และการถวาย เทียนพรรษาในงานบุญเข้าพรรษานี้ถือว่ามีความสำคัญสำหรับชาวกะเหรี่ยงที่นับถือพระพุทธศาสนา จะต้องจัดงานนี้ ๓ วัน ๔ คืนเสมอ โดยจะเริ่มตั้งแต่ ๑๓ ค่ำ ถึงแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ตามปฏิทินสากลเช่นกัน โดยพิธีกรรมสำคัญคือพิธีปวารณาเข้าพรรษาร่วมกับพระสงฆ์ (เก่อหลูตะเคอ) โดยแต่ละวันมีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

วันเริ่มงาน ในช่วงตอนค่ำ พิธีเจริญพระพุทธมนต์ ประกอบด้วยชาวบ้านแต่ละ ครอบครัว จะนำน้ำ ๑ ขัน ก้อนหินสีขาว ๗ ลูก ใบมะพร้าว ๓ ใบ น้ำหอมจากไม้จันทน์หรือแบ่งหอม ยอด ไม้และดอกไม้วางไว้ในน้ำวางไว้หน้าคณะพระสงฆ์เพื่อเจริญพุทธมนต์ เมื่อเสร็จพิธี นำน้ำมาล้างหน้า ดม

ประพรมบ้านเรือน ก้อนหินวางไว้บนหัวนอนและหิ้งบูชา ในโอ่งน้ำรอบ ๆ บ้าน ในสวน เพื่อสะเดาะเคราะห์ให้พ้นจากการเจ็บป่วย และป้องกันภัยอันตรายจากสิ่งต่าง ๆ เช่น ผีร้ายได้

วันแรก กิจกรรมในตอนเช้าจะมีการทำบุญตักบาตร รับศีล กรวดน้ำ ตอนบ่ายชาวบ้านโดยเฉพาะผู้มีอายุทำความสะอาครอบ ๆ วัด ชาวบ้านหล่อเทียนจี๊ผึ้งแท่งถวายวัดในพรรษา และร่วมกันบริจาคเงินเพื่อทำอาหารและขนมถวายพระ

วันที่สอง ช่วงเช้ามืดกิจกรรมตักบาตร รับศีล ในช่วงค่ำมีพิธีที่สำคัญคือการทำพิธีปวารณาเข้าพรรษา (เกอหลูตะเคอ) ซึ่งประกอบด้วย ห่อดอกไม้ หมายพลู ยาเส้น ไม้ไผ่ชิ้นเล็ก ๆ ๑ ชิ้น เทียน ๑ เล่ม ดอกไม้ เช่น ดอกข้าวโพด(ปือเคโพ) หรือดอกมะละกอ (โก่วจีโพ) เพื่อขอขมาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ พร้อมกับการนำจี๊ผึ้ง (ขู) มาถวายพระสงฆ์เพื่อให้ได้ใช้ตลอดพรรษา การทำพิธีขอขมาพระรัตนตรัยก่อนเข้าพรรษานี้ผู้อาวุโส หรือมัคทายก (โบวอู)จะเป็นผู้นำสวด โดยทุกคนจะจุดเทียนขณะสวดคำปวารณา เมื่อเสร็จแล้วก็จะรวบรวมมาถวายพระสงฆ์เพื่อนำไปบูชาพระพุทธรูปเจ้าที่ฐานบูชาพระพุทธรูปอีกครั้ง และในงานบุญนี้ชาวบ้านก็สามารถนำสิ่งของที่เหมาะแก่พระสงฆ์มาทำบุญถวายได้เพื่อใช้สอยในช่วงเข้าพรรษาได้

วันที่สาม ช่วงเช้ารับศีล ตักบาตร สวดมนต์ ในตอนเย็นมีการทำบุญโดยให้ชาวบ้านร่วมกันทำบุญด้วยเงินใส่บาตรที่ตั้งไว้ (สโรไคย)ให้ชาวบ้านได้มาใส่พร้อมให้พรผู้ให้และผู้ที่จะนำเงินมาใส่บาตรนั้นสามารถไปแตะกับทุกคนที่ต้องการ โดยมีความเชื่อว่าชาติหน้าหรือภพต่อ ๆ ไป จะได้มาเจอกันอีก ในช่วงค่ำมีกิจกรรมเวียนรอบวัด โดยเวียนทางขวา ๓ รอบ มีการทูนต้นผ้าป่าหรือสังฆทานที่จะถวายพระแล้วแต่ว่าครอบครัวใดจะร่วม และมีการเล่นดนตรีประกอบตามจนครบ จากนั้นชาวบ้านจะขึ้นวัดเพื่อทำพิธีถวายต้นผ้าป่าให้พระสงฆ์ต่อไป แล้วกรวดน้ำร่วมกันเป็นอันจบพิธีสำคัญในงานบุญนี้

เดือนสิงหาคม งานบุญถือศีลฟังธรรมและทำต้นกล้วยพฤกษ์ (โบวปองไมโท และโกห์ล่าโกเปราะ) พิธีกรรมที่สำคัญคือ การฟังเทศน์และการทำบุญที่ต้นกล้วยพฤกษ์ส่วนการฟังธรรมนั้น (ปองไมโท) พระสงฆ์หรือฆราวาสก็สามารถอ่านให้ผู้อื่นฟังได้ จะอ่านทั้งสามวันเลยก็ได้ตามความเหมาะสม โดยคืนก่อนวันพระใหญ่ คือ ข้างขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านจะรวมตัวกันตามศาลาวัดข้างตามบ้านบ้าง ทำขนมและอาหารอยู่ช่วยกันเกือบทั้งคืน รุ่งเช้าวันพระ ชาวบ้านจะไปรับศีล ใส่บาตร กรวดน้ำ พระจะเทศน์ธรรมะตั้งแต่ ๘ โมงเช้า หยุดฉันเพล แล้วเทศน์ต่อถึงบ่าย ๑ โมงเย็นพิธีกรรมหลักคืองานบุญถือศีล ฟังธรรม และมีการถวายต้นผ้าป่า นำผ้าเหลือง ข้าวของเครื่องใช้ ขนมทั้งหลายไปแขวน

ไว้กับต้นไม้ โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับยุคพระศรีอาริย์ที่จำลองต้นกัลปพฤกษ์ที่มีทุกอย่างที่ปรารถนา เช่น เงิน ทอง อาหารต่าง ๆ ซึ่งชาวกะเหรี่ยงจะนำสิ่งของ เครื่องใช้ ขนมต่าง ๆ มาผูกกับต้นไม้ที่ตัดมา หรือ ต้นไม้จริงก็ได้ ซึ่งมีด้วยกัน ๒ ประเภทคือ ต้นกัลปพฤกษ์ที่ไว้ในป่าถือเป็นการถวายให้กับเทวดา ผีป่าต่าง ๆ หรือใครก็ได้ที่ไปพบเห็นสามารถนำไปทานได้ และที่อยู่ในบริเวณวัดโดยที่อยู่ในบริเวณวัดจะนำมาถวายพระ ซึ่งถือเป็นการทำบุญทั้งหมด

เดือนกันยายน งานบุญกลางพรรษา หรืองานบุญเดือนสิบ (โบวกะเตาะพะอะ หรือ โบกะบ่องโบหนี่จ่อง) พิธีกรรมที่สำคัญ คือการทำบุญถวายเรือสำเภาให้พระสงฆ์และการตักบาตรน้ำตาลทราย งานบุญนี้จะเริ่มเริ่มตั้งแต่นั้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๐ มีการไหว้พระ รับศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในตอนเย็น พระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ที่วัด พอถึงวันโกน ชาวบ้านจะร่วมกันนำเอาไม้ไผ่มาทำเป็นรูปเรือลำใหญ่ที่เรียกว่า “กะบ่อง” หมายถึงเรือสำเภาไว้ในบริเวณลานวัด จากนั้นจะนำเอาพืชไร่มาใส่ไว้ในท้องเรือ เช่น แดง พัก ถั่ว งา พริก เผือก มัน ถั่วลิสง ต้นข้าวเจ้า ต้นข้าวเหนียว แล้วยังใส่เทียน ๑,๐๐๐ เล่ม (ที่ทำจากขี้ผึ้ง) ดอกไม้ ๑,๐๐๐ ดอก หมาก ๑,๐๐๐ คำ บุหรี่ ๑,๐๐๐ มวน ในช่วงกลางคืนจะมีการนำพืชพรรณต่าง ๆ จากไร่มาใส่ในเรือสำเภา นั้น โดยเชื่อกันว่าเรือจะบรรทุกทรัพย์ สะสมเป็นบารมีไว้ใช้จนถึงยุคพระศรีอาริย์ และยังเป็นพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่ด้วย

เดือนตุลาคม งานบุญออกพรรษา และบังสุกุล (โบวปากลุ่มมีและโบวบุงสะกุง) พิธีกรรมที่สำคัญคือ การไหว้เจดีย์ไฟและการทำงานบุญลอยแพ ในช่วงออกพรรษานี้จะมีพิธีไหว้เจดีย์ไฟ (กลุ่มมี) ซึ่งถือเป็นการไหว้เพื่อสะเดาะเคราะห์ในตอนกลางคืน ในช่วงกลางวันมีการตักบาตร ทำบุญ แล้วเพิ่มการทำแพใส่ขนมต้ม ถั่วลิสง ถั่วเขียว ถั่วขาว ผลไม้ ดอกไม้ลอยไปในน้ำ (บุงสะกุงที่) แพไปติดที่ไหน ผู้คนก็กินขนม พืชพรรณหรืออาหารนั้นได้ เป็นการบังสุกุลเพื่อบูชาเทพแห่งสายน้ำ ผู้มีพระคุณด้วย ส่วนแพอีกอันหนึ่งจะวางบนดินถวายแก่ช่งเทวีหรือพระธรณี (บุงสะ กุงคุง) ระยะเวลาของงานเริ่มตั้งแต่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ถึง แรม ๑ ค่ำ

วันขึ้น ๑๓ ค่ำ ช่วงเช้าชาวบ้านช่วยทำความสะอาดวัด แล้วกันเสาไม้ไผ่รอบ ๆ ศาลาวัดทั้งหมด ๘ เสา สำหรับ ๘ ทิศ มีชื่อเรียกว่า สะนะสะรอยเท็ง เพื่อให้เป็นบริเวณสำหรับพระเทศน์ เสาประกอบด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย ดอกไม้ ไม้ไผ่สานเป็นแผ่นมัดติดกับทุกเสาทำเพื่อป้องกันสิ่งร้าย ผีร้าย เข้ามารบกวนพื้นที่ทุ่งเทศน์ ธรรมเนียมที่พระนั่งเทศน์ทำด้วยไม้ เป็นทรงสี่เหลี่ยมด้านเท่า และรอบ ๆ จะปักประดับด้วยใบเสมา ๑,๐๐๐ ใบ ใบเสมา ๑,๐๐๐ ใบ ดอกไม้ ๑,๐๐๐ ดอก เทียน ๑,๐๐๐ เล่ม ใบ

พลูมวน ๑,๐๐๐ มวน โดยมีขันนํ้ามนต์ประกอบด้วย น้ำ ก้อนหินเล็ก ๆ ๗ ก้อน น้ำหอมฝนจากไม้ หรือ แป้งหอม ขมิ้นผง ฝักส้มป่อย ขอดมะพร้าว กิ่งยอคไม้ ดอกไม้ตั้งไว้หน้าพระสงฆ์ช่วงค่ำ รับศีล สวดมนต์ นํ้ามนต์กลับบ้าน นำก้อนหินใส่ยังข้าวสาร เชื่อว่าทำให้อุดมสมบูรณ์ โชคลาภเข้าบ้าน ป้องกันผีร้าย

วันขึ้น ๑๔ ค่ำ ช่วงเช้า ไหว้พระ รับศีล ใส่บาตร ถวายอาหาร ช่วงสายราว ๑๐.๐๐ น. จุดเทียนทั้ง ๘ ทิศ นำของถวายในบาตร เช่น เหริยธู ข้าวดอก ก่อนจะฟังเทศน์ต้องรับศีล ๘ ก่อน ชาวบ้านจะอยู่วัดกันทั้งวัน เมื่อพระสงฆ์เริ่มเทศน์โดยอ่านบทในคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาบาลี ก็นำข้าวดอก ดอกไม้ โปรยหน้าธรรมาสน์ เนื้อหาที่นำมาเทศน์ก็คือเรื่องพระเวสสันดร ๑๒ ตอน โดยมีคำสวดถวายให้เทวดารับ ฟังก่อนทุกตอน เมื่อจบตอนและจะเริ่มตอนใหม่ มักทยอยจะติระฆังเทศน์ได้ ๔ ตอน เมื่อเทศน์จบแต่ละวัน ชาวบ้านเตรียมนํ้าคนละ ๑ ถังคอยล้างเท้าพระ ช่วงค่ำ ชาวบ้านทั้งผู้รับศีล ๘ และศีล ๕ ขึ้นวัดรับศีล

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ ช่วงเช้า รับศีล ใส่บาตร ช่วงสาย พระขึ้นเทศน์อีก ๕ ตอน มักทยอยช่วยกันทำเจดีย์ไฟ ช่วงค่ำชาวบ้านทุกคนจุดเทียนนำไปปักไว้ที่เจดีย์ไฟ เทียนแพที่ทำมาจากรวงผึ้ง ใส่เทียนเป็นด้ายดิบจำนวนเพิ่มจากอายุผู้ไหว้ ๑ เส้น โดยส่วนประกอบเกี่ยวกับเจดีย์ไฟนั้นยังมีดอกไม้ ๑๐๘ ชุด เทียนขี้ผึ้ง ๑๐๘ เล่ม ใบพลูม่วน ๑๐๘ ม้วน ใบสน ๑๐๘ ชั่น และละออง ๑๐๘ ชั่น อันแสดงถึงคุณของ พระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ ตลอดจนคุณของมิตรสหายและตนเอง มักนายนํ้าสวด นํ้าไหว้เจดีย์ โดยจะมีวิธีไหว้ ๕ ลักษณะ ครั้งแรกให้นั่งพับเพียบ ครั้งที่สองให้ นั่งคุกเข่า ครั้งที่สามให้นั่งยอง ๆ ครั้งที่สี่ให้ยืนก้ม ๆ แล้วจะสวดเดินรอบเจดีย์ไฟ ๓ รอบ ครั้งสุดท้ายให้ยืนตรง ๆ แล้ววนรอบเจดีย์ไฟ ๓ รอบทางขวามือเช่นกัน ถ้าทำเจดีย์ไฟ ๕ กองแล้วนอกจากเป็นการสะเดาะเคราะห์ยังถือเป็นการ ไหว้พระพุทธรูปเจ้าในภทรกับนี้ด้วย คือ พระกฤษณะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตม และพระศรีอาริย์ หรือพระศรีอริยเมตไตรย จากนั้นขึ้นศาลา รับศีล สวดมนต์ต่อไป

วันแรม ๑ ค่ำ ช่วงเช้าใส่บาตร สวดมนต์ ช่วงสายมีการทำแพไม้ไผ่ ๒ แพ ทำไว้ใส่พืชผลอาหารใส่แพโดยแพหนึ่งที่ทำขึ้นไว้บนบกจะให้แม่ธรณี อีกแพหนึ่งวางไว้ที่ตําน้ำจะมีการปล่อยลงในตอนเย็น โดยจะทำพิธีอธิษฐาน โดยอ่านคำอธิษฐานที่เขียนลงในกระดาษยาวถึง ๕ แผ่น หรือแล้วแต่ผู้อธิษฐานเรียกว่า “เรียวทะเนีย” อ่านคำอธิษฐาน แล้วนำกระดาษแขวนไว้ที่ไม้ไผ่ กรวดน้ำแจ้งแม่ธรณีโดยจับตัวต่อ ๆ กันโดยจุดเทียนที่แพก่อนสวดกรวดน้ำ จากนั้นก็ปล่อยแพลงน้ำ พอเวลาตอนค่ำชาวบ้านเดินเวียนรอบศาลาวัด ๓ รอบจากขวาไปซ้าย ระหว่างเดินร้องรำทำเพลง แห่สังฆทาน แล้วนำขึ้นศาลาถวายวัด ไหว้พระ และกรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธี

นอกจากนี้ในแต่ละคืนในช่วงงานบุญออกพรรษาจะมีการจุดโคมไฟ (มิโป) ขึ้นทุกคืน ซึ่งบางครั้งชาวบ้านก็จะทำเองจากกระดาษหนังสือพิมพ์ซึ่งต้องใช้จำนวนถึง ๑๐๐ - ๒๐๐ แผ่น โดยจะมี

ใส่ที่อาบน้ำนั้นไว้ที่จะทำกันก่อนออกพรรษาเป็นเวลาเกือบเดือนเป็นกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลินในวันออกพรรษา

เดือนพฤศจิกายน งานบุญทอดกฐิน และผ้าป่าลอยฟ้า (โบวเหล่อเหลียกะเท่อและโบวกะก่งหล่องทิ) ชาวบ้านจะนำข้าวของอุปกรณ์เครื่องใช้ทั้งหลาย และผ้ากฐินถวายวัด เพราะมีความเชื่อว่าจะได้มีสิ่งของเหล่านี้ใช้ไม่ขาดทั้งชาตินี้และชาติหน้า บางครั้งก็จะมีกฐินจากนอกหมู่บ้านเข้าไป นอกจากนี้ในเดือนพฤศจิกายนนี้จะมีประเพณีผ้าป่าลอยฟ้า (โบวกะก่งหล่องทิ) คือ จะมีการนำไปทอดหมู่บ้านอื่นโดยจะเดินทางในเวลากลางคืน และไม่ให้ทางฝ่ายหมู่บ้านที่จะไปรู้ล่วงหน้า นิยมไปกันหลังเที่ยงคืนเป็นต้นไป เมื่อไปถึงเวลาใดก็ตามชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นก็จะจัดการต้อนรับในเวลาดังกล่าวไม่ว่าจะตึกเพียงใดก็ตาม และจะทำพิธีถวายในวันรุ่งเช้าของอีกวัน ซึ่งพิธีทำผ้าป่าลอยฟ้านี้จะทำหรือไม่ก็ได้แล้วแต่ความสะดวก ถือเป็นการขโมยบุญกับหมู่บ้านอื่น

นอกจากนี้ในเดือนดังกล่าวยังมีงานลอยกระทงเหมือนประเพณีไทยทั่วไป แต่การลอยกระทงในชุมชนทุ่งใหญ่ฯ จะใส่ข้าวสาร ข้าวเหนียว ถ่าน เงิน ดอกไม้ และรูปเทียนลงในกระทงด้วย

เดือนธันวาคม งานบุญนิมนต์พระมาฉันที่บ้าน (โบวมาฮาเต๊ะ)งานบุญจะเป็นการจับสลากเพื่อนิมนต์พระมาฉันที่บ้านแล้วทำบุญ ถวายอาหาร ถวายสังฆทาน เครื่องใช้สอย เพื่อความสุข สิริมงคลแก่ครอบครัว จะจัดเพียงวันเดียวที่มาของงานบุญนี้มีเรื่องเล่าว่า “มีชายคนหนึ่งชื่อมาฮาเต๊ะ (มหาทุกตะแปลว่ายากจนมาก) เป็นคนที่ยากจนมากที่สุดในเมืองมีอาชีพรับจ้างและหาพินขาย เมื่อมีชายบัณฑิตคนหนึ่งต้องการทำบุญและจะชวนคนอื่นทำด้วยโดยให้คนที่จะทำบุญมาบอกและจะจดบัญชีไว้ เมื่อมาเห็นมาฮาเต๊ะก็ได้ชวนให้ทำบุญด้วยกัน มาฮาเต๊ะบอกว่าตนไม่มีแม้จะกินแล้วจะทำได้อย่างไร ชายบัณฑิตก็กล่าวว่าที่เป็นเช่นนั้นเพราะไม่เคยได้ทำบุญให้ทาน มาฮาเต๊ะก็เลยรู้สึกสลดใจและตั้งใจจะไปรับจ้างเพื่อจะได้ทำบุญพร้อมกับภรรยาของตน แต่พอถึงวันทำบุญปรากฏว่าชายบัณฑิตไม่ได้จดชื่อของเขาไว้ ทำให้มาฮาเต๊ะเสียใจมากและตั้งใจจะไปขอนิมนต์พระพุทธรเจ้าด้วยตนเอง และสุดท้ายปรากฏว่าพระพุทธรเจ้าทรงมารับนิมนต์ของมาฮาเต๊ะและถวายอาหารเท่าที่ตนคิดว่าดีที่สุดเท่าที่ตนมี ด้วยอันธพาลแห่งการถวายทานครั้งนี้ ต่อมาไม่ทานมาฮาเต๊ะก็ได้กลายเป็นเศรษฐีขึ้นมาเพราะมีทรัพย์สินได้ตกลงมาเต็มบ้านของมาฮาเต๊ะและก็ทำบุญทำทานต่อไปตลอดชีวิตของเขา” จึงเป็นที่มาของการทำบุญ

พระมาฉันที่บ้านที่ชาวกะเหรี่ยงนำมาปฏิบัติ โดยจะนำชื่อชาวบ้านมาเพื่อจับฉลากเมื่อใครจับฉลากได้ก็จะจัดงานที่บ้านของตนและนิมนต์พระมา ซึ่งครอบครัวอื่น ๆ ก็สามารถมาร่วมทำบุญและช่วยได้

เดือนมกราคม งานบุญกองไฟ (โบวเอาะเตียว) ในงานนี้ถ้าจะจัดเป็นเวลาเพียง ๑ วันก็จะเริ่มในเย็นก่อนวันงานจะมีพิธีทางพระสงฆ์คือการเจริญพระพุทธมนต์ในตอนค่ำ และในวันรุ่งเช้าจะรับศีล ตักบาตร ทำบุญ และจะมีพิธีกรรมหลักในตอนกลางวัน ถ้าจัดในระยะเวลา ๓ วันก็จะทำตามพิธีต่าง ๆ เหมือนกันแต่ในตอนกลางวันของงาน ในวันกลางของงานบุญจะมีพิธีกรรมสำคัญคือ การจุดกองไฟซึ่งแต่ละครอบครัวจะนำไม้มาก่อเป็นรูปเจดีย์ที่วัด พระสงฆ์มาสวดแล้วจุดไฟเผา ที่มีงานบุญนี้ เพราะเป็นการระลึกถึงตำนานหลังจากออกพรรษามีเรื่องเล่าว่า “พระพุทธเจ้าเสด็จจาริก ฝนตกจีวรเปียก เมื่อเสด็จมาถึง คนกำพร้ายากจนคนหนึ่งมีจิตศรัทธา อยากทำบุญ แม้มีข้าวเพียงเล็กน้อยก็มีจิตศรัทธาถวายให้ฉัน และได้ก่อไฟผิงผ้าที่พระพุทธเจ้าห่มให้แห้ง ด้วยผลบุญนี้ทำให้มีอาหาร ข้าวเจ้า ข้าวต้ม และอาหารต่าง ๆ มาถวายพระพุทธเจ้ามากมาย และได้กินจนอิ่มหนำ เมื่อสิ้นชีวิตลงก็ไปเกิดเป็นเทวดา”งานบุญนี้เพื่อให้ครอบครัวพันทุกข์ มีชีวิตดีขึ้นชาวกะเหรี่ยงจึงได้นำมาเป็นแบบอย่างจัดเป็นงานบุญขึ้น เมื่องานบุญเล็กก็จะมีกรวดน้ำ ถวายต้นไม้ป่า พระสงฆ์อนุโมทนาก็เป็นอันเสร็จพิธี

เดือนกุมภาพันธ์ งานบุญข้าวทิพย์ (โบวย่าหู่) พิธีกรรมที่สำคัญคือ การถวายข้าวทิพย์ แต่พระพุทธ พระสงฆ์และเป็นการสะเดาะเคราะห์ ในงานบุญนี้สามารถจัดได้ในวันเดียวหรือ ๓ วัน โดยกิจกรรมทั่วไปก็จะเหมือนงานอื่น ๆ แต่มีพิธีกรรมที่สำคัญคือ การทำบุญข้าวทิพย์หรือโบวย่าหู่ ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์อย่างหนึ่ง คำว่า “ย่าหู่” ก็คือ ราบู โดยชาวบ้านจะทำบุญด้วยการกวนข้าวทิพย์ที่บริเวณวัด โดยเชื่อว่าการกวนข้าวทิพย์นี้เป็นการนำอาหารถวายให้กับพระพุทธเจ้าด้วยในส่วนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แต่จะมีธรรมเนียมว่าถ้าปีใดทำแล้วทำต่อเนื่องกันในปีถัดไปจะต้องขุดหลุมที่กวนกระเทาะให้มากขึ้นเป็นเลขคู่ เช่น ปีแรกขุดเพียง ๑ หลุม ปีถัดไปก็ต้องเพิ่มเป็น ๓ หลุม เป็นต้น เพิ่มไปเรื่อย ๆ ผู้ที่จะกวนกระเทาะนั้นจะต้องเป็นหญิงสาวบริสุทธิ์จำนวน ๔ คน เป็นผู้กวนกระเทาะแรกของงาน ซึ่งหญิงเหล่านี้ต้องสะอาดทั้งภายนอกและภายใน โดยจะไม่มีรอบเดือนในช่วงนั้น รุ่งเช้าในวันงานผู้คนจะมารวมกันยังสถานที่ประกอบพิธี ผู้ประกอบพิธีจะให้หญิงสาว ๔ คนนั้นที่สวมใส่ชุดกะเหรี่ยง (ทรงกระสอบสีขาวหรือไช่ยูกิ) มากวนข้าวทิพย์ในกระเทาะแรกนั้น ส่วนหม้อถัดไปจะเป็นใครก็ได้ สำหรับผู้ร่วมงาน เมื่อทำเสร็จแล้วจะมีการนำไปถวายพระสงฆ์ และสำหรับฆราวาสก่อนจะทานก็จะหยิบเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อมาทูนไว้บนหัว ถือเป็นเหมือนให้ราบูได้ทานเพื่อลดเคราะห์ต่าง ๆ และมีธรรมเนียมว่าถ้าน้ำมันติดที่มือจะต้องนำไปเช็ดที่ขมบนหัว โดยเชื่อว่าจะทำให้ผมเงางาม ไม่หงอกเร็ว ไม่เจ็บไข้

ได้ป่วยด้วย ส่วนอุปกรณ์ที่จะทำข้าวทิพย์นั้นมีข้าวเหนียว ถั่วลิสง งาคำ มะพร้าว น้ำมัน เกลือป่น น้ำมันพืช ไม้พายไว้สำหรับคนในกระทะ และสิ่งอื่น ๆ ตามความเหมาะสม ชาวบ้านจะนำข้าวที่เก็บผลผลิตได้ด้วยตนเองมาร่วมกันกวนที่บ้านใดบ้านหนึ่งหรือที่ลานวัด รุ่งเช้าก็ส่งขึ้นวัดแล้วแบ่งกันกินเพื่อสะเดาะเคราะห์ แก้เหตุไม่ดีเมื่อถึงกินสุดท้ายถ้าจัด ๓ วันก็จะมีการกรวดน้ำ ถวายสิ่งของแก่พระสงฆ์ และท่านอนุโมทนาก็เป็นอันเสร็จงานบุญ

เดือนมีนาคม งานบุญทุกอย่าง หรืองานบุญเจ็ดยี่ทราย (โบวชีกุเหม่ หรือปากลุ่มปะต๊ย)

ในงานบุญนี้จะมีพิธีกรรมที่สำคัญคือ การไหว้เจดีย์ ตามจุดต่าง ๆ การทำบุญถวายข้าวพระ ในการก่อเจดีย์ทรายจะจัดขึ้นที่ข้างลำห้วย ตามป่า จุดรูปเทียน สวดมนต์ งานบุญไหว้เจดีย์ทำเฉพาะวันพระในช่วงเดือนมีนาคมเท่านั้น เจดีย์มี ๒ อย่างคือ เจดีย์ทำด้วยปูนและเจดีย์ทำด้วยทรายแล้วแต่ละเลือกทำ ถ้าเจดีย์ปูนนั้นมีอยู่แล้ว แต่ถ้าจะทำบุญด้วยเจดีย์ทรายต้องทำเจดีย์ขึ้นมาใหม่ ประเพณีนี้เป็นการทำเพื่อได้บุญและสะเดาะเคราะห์

เดือนมีนาคมเป็นช่วงที่สามารถทำงานบุญได้ทุกงานที่คลาดเคลื่อนในรอบปี งานที่จะจัดต้องตรงกับวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำเสมอ นอกจากนี้ในชุมชนชาวไทยพุทธเชื้อสายกะเหรี่ยงนี้ในวันสำคัญทางศาสนาทั่วไป เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันอัฐมีบูชานั้นจะไม่มีการจัดพิธีใด ๆ นอกจากการขึ้นวัด สวดมนต์ตามปกติทุกวันพระ จะไม่มีการเวียนเทียนแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างจากชุมชนชาวไทยพุทธอย่างชัดเจน ซึ่งในส่วนนี้จะไม่ได้รับอิทธิพลจากชุมชนไทยเลย แต่ในวันพระตามปกตินั้นชาวบ้านก็ต้องมาวัด เพื่อรักษาศีล ฟังธรรม และทำวัตรสวดมนต์ร่วมกับพระสงฆ์ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษาและในงานบุญต่าง ๆ จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัดด้วย และพระสงฆ์ก็จะมีโอกาสบิณฑบาตเฉพาะในพรรษาเท่านั้น พอเวลาออกพรรษาชาวบ้านก็จะนำอาหารมาส่งที่วัดแทน

ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ

ชาวบ้านกองม่องทะนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก มีการทำบุญ ตักบาตร เข้าวัดฟังเทศน์ในทุกวันพระ และทุกวันพระก็ถือเป็นการหยุดงานส่วนตัว หลังจากเลิกกิจกรรมการทำบุญในช่วงเช้า คนในหมู่บ้านจะร่วมกันพัฒนาชุมชน บางครั้งอาจจะใช้โอกาสนี้ประชุมเรื่องภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าธรรมชาติมีเจ้าของมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องคุ้มครองดูแลรักษา ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ ความเชื่อเกี่ยวกับต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับพื้นที่ใช้ประโยชน์ (ไร่หมุนเวียน) เช่น ถ้าแก่งเข้ามาภายในหมู่บ้านเป็นการเตือนภัยถึงสิ่งไม่ดีที่กำลังจะเกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน หรือถ้าเสือเข้ามากัดกินวัวภายในหมู่บ้าน ถือ

ว่ามีคนทำผิดศีลธรรม ประพฤติตนไม่ดี ต้องทำพิธีโดยให้พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และจุดเทียน สะเดาะเคราะห์ ภายในหมู่บ้านจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพอยู่ เป็นศาลเจ้าขนาดใหญ่ เรียกว่า “ผู้พะดู” ซึ่งจะมีการประกอบพิธีกรรมในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี

ข. สภาพทางเศรษฐกิจ

วิถีชีวิตของคนในชุมชนขึ้นอยู่กับการทำเกษตรกรรมเพื่อยังชีพมากกว่าการค้าขาย ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับการเพาะปลูกข้าวเป็นเรื่องหลักในการดำรงชีวิต ลักษณะการปลูกข้าวของชาวบ้านจะมีทั้งการทำไร่ข้าว และการทำนาซึ่งการทำไร่ข้าวนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ต้องลงทุน ไม่เหมือนการทำนาที่ต้องลงทุนเรื่องการไถหน้าดิน ค่าน้ำมันรถไถ การปลูกข้าวไร่นั้นจัดเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญในการดำรงชีวิตของชาวกะเหรี่ยง โดยจะปลูกบนพื้นที่บริเวณเนินเขา หรือพื้นที่ราบบนเขา ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยประมาณ ๒๐๐-๖๐๐ เมตร การทำไร่นั้น ผู้ที่ทำการจะรู้จักเลือกพื้นที่อย่างเหมาะสม และจะเลือกทำเฉพาะในป่าไผ่ และในที่ที่เคยใช้ประโยชน์แล้วเท่านั้น จะไม่ทำในพื้นที่ที่เป็นป่าดิบ โดยจะมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

การเลือกพื้นที่ปลูกข้าวไร่ (เดือนมกราคม)พื้นที่ที่เลือกถ้างเป็นไร่ชาจะต้องทิ้งไว้ไม่ต่ำกว่า ๕ ปี เพราะหญ้าได้ต้นไม้ค่อนข้างโปร่งถ้าไม้ไผ่มีขนาดพอเหมาะดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีไม้ล้มลุกประเภท วาน เช่น วานพุ่มองเกาะ วานพุ่มเคว่ วานลาเกือของ วานลาเกือชา ที่บอกถึงความเย็นของดิน และต้องเป็นป่าไผ่ ซึ่งป่าไผ่มีอยู่หลายชนิดด้วยกัน เช่น วากรือ, วาซุ, วาหมี, วาพะดู, วาปวย, วาเหล่, วาพ่อง, วาของคี, วากลี, วาบ่อง และวาจั่ว ไผ่แต่ละชนิดจะขึ้นอยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกันและจะไม่ขึ้นปะปนกัน เช่น วาตุ และวาของคีจะอยู่บนยอดเขา บนหน้าผาที่มีหินซึ่งชาวบ้านจะไม่เลือกทำไร่ วาพ่องขึ้นบนที่ราบ ทำไร่ได้แต่ได้ผลผลิตไม่ดีเพราะเนื้อดินแห้ง เป็นดินร่วน ดังนั้นชนิดของป่าไผ่ที่ทำไร่ได้ดี เช่น วากรือ, วาหมี, วาพะดู, วาปวย และวาเหล่ เพราะดินดี มีความชื้น และไม่ร่วน

การไปเลือกพื้นที่ชาวบ้านจะดูช่วงวันข้างขึ้นเป็นสำคัญเพื่อให้การทำงานต่าง ๆ ประสบความสำเร็จ ก่อนออกจากบ้านจะเอาจี๊เข้ามาโปรยที่หน้าบันไดเพื่อไล่สิ่งไม่ดีไม่ให้พบเจอระหว่างเดินทาง เวลาไปเลือกพื้นที่ต้องให้แม่บ้านไปด้วย เพราะคนกะเหรี่ยงถือว่าที่ดินเป็นมรดกสิทธิของผู้หญิง ผู้หญิงเป็นเจ้าของไร่ ถ้าแม่บ้านไปไม่ได้ พ่อบ้านต้องถือว่าเป็นตัวแทนในการเลือกพื้นที่เมื่อเลือกพื้นที่ที่ถูกต้องแล้วต้องทำพิธีดูเหมยละ (ตีป่า) เพื่อขอพื้นที่จากขงชะริ (แม่ธรณี) เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขาและเลี้ยงทายเป็นขวัญพื้นที่นั้นทำกินดีหรือไม่ เหมาะแก่การเพาะปลูกหรือไม่ โดยเอาดอกไม้ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม หรือดอกไม้ ๓ ดอก เทียน ๓ เล่ม แล้วแต่บุคคล ขุดดินในบริเวณที่จะทำมา ๑ ก้อน เอาก้อนดินวางบนใบไม้

ปักเทียนบนก้อนดินแล้ววางดอกไม้ไว้ข้าง ๆ เพื่อบูชา หลังจากนั้นตัดไม้ไผ่ยาวประมาณ ๑ วา จุดเทียนอธิษฐานว่า “พื้นที่นี้ ปีนีลูกจะขอทำอะไรตรงพื้นที่นี้เพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องครอบครัว ไม้ไผ่มาเพื่อลบหลู่แต่อย่างใด ถ้าพระแม่ธรณีหรือเจ้าป่าเจ้าเขาเห็นว่าดีก็ขอให้ไม้ท่อนนี้ยาวขึ้น ถ้าเห็นว่าดีปานกลางก็ขอให้ท่อนไม้ยาวเท่าเดิม แต่ถ้าเห็นว่าไม่ดีก็ขอให้ไม้ท่อนนี้สั้นลง หรือเข้ามาบอกในความฝันของลูกก็ได้” แล้วเอาไม้ไผ่ดีที่พื้นดิน ๔ ทิศ ๆ ละ ๓ ครั้ง แล้วเอาไม้มาวัดถ้ายาวขึ้นประมาณ ๑ ซม. แสดงว่าทำได้แต่ถ้ายาวเกินไปแสดงว่าทำไม่ดี ไม่น่าทำ และถ้าสั้นลงแสดงว่าเจ้าที่เจ้าทางไม่อนุญาต ถึงทำได้ก็จะได้ผลผลิตไม่มาก ในระหว่างที่เสี่ยงทายถ้าได้ยินเสียงนกทูดร้อง หรือกิ้งกือร้องต้องหยุดทำถือว่าเจ้าที่เจ้าทางไม่อนุญาตเช่นเดียวกัน การเสี่ยงทายสามารถทำได้ ๓ ครั้งหากในครั้งแรกยังไม่สำเร็จ

เมื่อเสี่ยงทายได้ผลแล้ว เจ้าที่เจ้าทางอนุญาต จะทำ “โนยหล่องเหมยละ” โดยนำไม้ไผ่อันเดิมตัดออกครึ่งหนึ่งแล้วผ่าซีกด้านบน เอาใบไม้ห่อก้อนดินเสียบลงไปตรงที่ผ่าซีก หรือบางคนอาจใช้ไม้ไผ่ผ่าซีก เรียกว่า พูผา แล้วปักไว้ในพื้นที่เป็นสัญลักษณ์บอกให้คนอื่นรู้ว่าพื้นที่ผืนนี้มีเจ้าของแล้ว อาจหวาดต้นไม้ที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ที่ปักไม้แล้วอธิษฐานขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางอีกครั้งแล้วเดินทางกลับ หรือจะหวาดต่อก็ได้ อย่างไรก็ตามหากกลับมาบ้านแล้วนอนฝันร้ายในคืนนั้นหรือภายใน ๓ คืนจะต้องเลือกพื้นที่ใหม่อีกครั้ง

การเลือกพื้นที่เพื่อทำไร่ข้าวเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมากเพราะนอกจากจะต้องเลือกพื้นที่ที่มีลักษณะดีแล้วยังต้องดูอีกด้วยว่าพื้นที่ที่เลือกนั้นตรงกับข้อห้ามความเชื่อของชุมชนหรือไม่ เพราะหากเป็นพื้นที่ที่หวงห้ามเอาไว้ก็อาจส่งผลเสียต่อตัวเอง ครอบครัว และชุมชนในอนาคตได้ คนกะเหรี่ยงมีข้อห้าม ความเชื่อที่เกี่ยวกับการทำไร่อยู่หลายข้อด้วยกัน ทั้งข้อห้ามของลักษณะพื้นที่ ข้อห้ามที่เกี่ยวกับสัตว์ ข้อห้ามเกี่ยวกับต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ลางบอกเหตุจากเจ้าที่เจ้าทาง และข้อห้ามที่เป็น “กระ” ซึ่งชาวบ้านบอกว่าหากผิดข้อห้ามนี้จะมีกรรมร้ายแรงถึงเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเสียชีวิตได้

ข้อห้ามเกี่ยวกับลักษณะพื้นที่

๑. พื้นที่ ๆ มีลักษณะเป็นหลังเต่า หลังช้าง ทำได้ฝั่งเดียว
๒. ในพื้นที่ ๆ มีน้ำผุดขึ้นจากพื้นดิน ชาวบ้านเชื่อว่ามิเจ้าป่าเจ้าเขาอาศัยอยู่ ต้องทำเลยจากจุดที่มีน้ำผุดไปประมาณ ๕๐ เมตร
๓. พื้นที่ ๒ ฝั่งแม่น้ำ ครอบครัวเดียวทำไร่ได้เพียงฝั่งเดียว
๔. ภูเขา ๒ ลูกมีช่องแคบอยู่ตรงกลาง หัวและท้ายช่องแคบห้ามทำ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นทางเดินของเจ้าที่เจ้าทาง
๕. ครอบครัวเดียวห้ามทำไร่พร้อมกัน ๓ ฝั่ง

๖. พื้นที่ที่มีลักษณะเหมือนของลับผู้หญิง (มีน้ำพุขึ้นกลางระหว่างเนินเขา ๒ ลูก) ห้ามทำ
๗. ภูเขาที่นกกระสาบินข้ามทางเดิมเสมอ ห้ามทำ
๘. พื้นที่บนเขาที่มีลักษณะเป็นรูปลันยักษ์ ห้ามทำ
๙. พื้นที่ ๆ น้ำผุดออกมาจากพื้นดิน ห้ามทำ ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าป่าเจ้าเขาดุร้าย
๑๐. พื้นที่เป็นรูปก้นกระทะ ห้ามทำ
๑๑. พื้นที่เนินเขาที่มีร่องน้ำอยู่ ๒ ฝั่งไม่ต่อเนื่องกัน เนินเขาที่อยู่ตรงกลาง ห้ามทำ (ปลาก้างสูดดี)
๑๒. พื้นที่ติดภูเขาหินห้ามทำ
๑๓. ห้วยเล็กที่ปลาเวียนขึ้นได้ห้ามทำ (เป็นห้วยน้ำที่มีน้ำตลอด ตอนบนของห้วยเป็นตาน้ำ พื้นที่ ๒ ฝั่งห้ามทำ)
๑๔. ภูเขา ๑ ลูก ครอบครัวเดียวทำไร่ทั้ง ๒ ฝั่งไม่ได้
๑๕. แม่น้ำ ๑ สายแต่แยกออกเป็น ๒ ทาง มีพื้นที่ตรงกลาง ห้ามทำ ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าที่แรง เป็นทางเดินเจ้าที่เจ้าทาง

ข้อห้ามเกี่ยวกับสัตว์

๑. ในช่วงเลือกพื้นที่ ฟันไร่ ถ้าได้ยินเสียงนกทูส่อง (นกขุนแผน) ร้องหรือหัวเราะ เก้งร้องหรือวิ่งตัดหน้าระหว่างเดินทาง ห้ามเดินทางต่อไป ให้เดินทางวันรุ่งขึ้น ชาวบ้านเชื่อว่านกทูส่องและเก้งสามารถติดต่อกับเจ้าที่เจ้าทางได้
๒. ถ้าเห็นเต่ากลานอยู่ในพื้นที่ ๆ กำลังจะเลือก หรือเลือกแล้ว ให้เว้นพื้นที่ ๆ เจอ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่อาศัยของเจ้าที่เจ้าทาง
๓. ถ้าเห็นลิงลมระหว่างเดินทาง ไปต่อไม่ได้ ให้ไปในวันรุ่งขึ้น หรือเจอในพื้นที่ ๆ กำลังจะฟัน ต้องเลือกพื้นที่ใหม่

ข้อห้ามเกี่ยวกับต้นไม้

๑. ในพื้นที่ถ้าเจอต้นไม้ต้นเดียวแต่แตกออกเป็น ๒ ลำ ให้เว้นช่วงห่างจากไม้ไฟ ๒ เมตร
๒. ในพื้นที่ถ้าเจอต้นไม้ต้นเดียวที่กลางลำต้นออกเป็น ๒ ต้นแล้วกลับมารวมเป็นต้นเดียว ให้เว้นช่วงห่างจากไม้ไฟ ๒ เมตร
๓. พื้นที่ที่มีหน่อไม้ขึ้น ห้ามทำ แต่ถ้าไปเจอระหว่างกำลังฟันไร่ให้เว้นพื้นที่ ๆ เจอ

ความเชื่อเกี่ยวกับ “เจ้า” (ความฝัน ลางบอกเหตุ)

๑. ถ้าฝันถึงคนตายไปแล้วได้ผลผลิตน้อยต้องลำบากหน่อย
๒. ถ้าฝันเห็นช้างทำมาหากินดี
๓. ถ้าฝันเห็นช้างเข้าคิมาก
๔. ถ้าฝันว่าไฟไหม้ น้ำท่วม ลมพัดแรง ไฟแลบ ฟาร้อง ไฟผ่า ที่ตรงนั้นไม่ควรไปทำอะไรอีก เพราะสิ่ง ๆ ร้ายอาจจะเข้ามาหา ถ้าทำไรตรงนั้นอาจมีโรคภัยไข้เจ็บหรือถึงขั้นเสียชีวิตเกิดขึ้นกับตัวเจ้าของไรหรือคนในครอบครัวได้

ข้อห้ามที่เป็น “กระ”

๑. ทำไรในลักษณะคล้ายไม้ปิงปลา คือพื้นที่ตรงกลางระหว่างไรชากับไรใหม่ หรือไรใหม่กับไรใหม่ที่เจ้าของเป็นคนเดียวกัน ห้ามคนอื่นเข้าไปทำตรงกลาง แต่ให้ทำต่อในแถวเดียวกัน
๒. ทำไรเหมือนเตาไฟสามเส้า

ใน ๒ กรณีนี้หากทำผิดโดยไม่ตั้งใจจะต้องแก้เคล็ด โดยเจ้าของไรที่อยู่ตรงกลางต้องขายไรให้กับเจ้าของพื้นที่ที่ขนาบข้างในราคา ๕ หรือ ๑๐ บาทแล้วแต่จะตกลงกัน คนที่ขายไรจะเหมือนเป็นคนที่มาเช่าที่ทำไร หลังจากขายแล้วเจ้าของไรที่อยู่ตรงกลางจะทำบิ้อชีบาะไม่ได้ ทำบิ้อโยไม่ได้ ทำที่ฟาดข้าวไม่ได้ ต้องทำร่วมกับเจ้าของไรที่ซื้อที่ไปเท่านั้น

๓. พื้นที่ ๒ ฝั่งแม่น้ำ ฝั่งหนึ่งห้ามทำไรติดกัน ๒ ฝั่ง อีกฝั่งหนึ่งก็ห้ามทำไรติดกัน ๒ ฝั่ง
๔. ห้ามทำไรใหม่ใกล้กับไรชากินไป ในลักษณะกลับเวียนไม่ได้ หรือนกเขามองเห็นกัน ถ้าจะต้องทำให้ติดกัน
๕. แม่น้ำ ๑ สายแยกออกเป็น ๒ ทางแล้วมาบรรจบกัน พื้นที่ ๆ อยู่ตรงกลางห้ามทำ
๖. เวลาหยอดข้าวห้ามหยอดข้าวในลักษณะ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว หรือข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า แต่จะต้องหยอดข้าวเหนียวใกล้กระต๊อบ แล้วหยอดข้าวเจ้าต่อไป
๗. ห้ามปลูกกระต๊อบตรงกลางระหว่างไร ๒ ฝั่งที่ทำติดกันแต่คนละเจ้าของ เพราะเวลาฝนตกน้ำจะไหลลงทั้ง ๒ ฝั่ง
๘. ห้ามปลูกกระต๊อบใกล้กับสันเขา เพราะจะเจ็บไข้ได้ป่วยบ่อย มีปัญหาในครอบครัว
๙. พื้นที่ ๒ ฝั่งแม่น้ำ ฝั่งหนึ่งเป็นไรชาก อีกฝั่งหนึ่งเป็นไรใหม่ ห้ามปลูกกระต๊อบบนฝั่งไรชาก
๑๐. ไม้สด (ที่ยังแตกใหม่ได้อีก) ห้ามเอามาปลูกกระต๊อบ

๑๑. ไม้ไผ่ลำเดียวปล้องไม่เท่ากัน ห้ามเอาไปเป็นไม้โครงสร้าง เพราะทำให้เด็กอยู่ไม่สบาย เจ็บป่วย ร้องไห้บ่อย
๑๒. ไม้ไผ่ลำเดียวใช้ได้ ๒ ท่อนให้ทำโครงสร้างแถวเดียวกัน
๑๓. ห้ามเอาหัวไม้ไผ่ปักลงดิน

ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พื้นที่ที่จับจองไว้จะเริ่มทำการตากถางเพื่อเตรียมพื้นที่รื้อถอนและเพาะปลูก

การเตรียมพื้นที่ จะเริ่มด้วย การฟันไร่ คือการตัดฟันต้นไม้และกำจัดวัชพืชต่าง ๆ เพื่อให้ง่ายกับการเผาไร่ ถ้าเป็นไม้ใหญ่จะตัดบริเวณที่เป็นไม้เนื้ออ่อน สูงจากพื้นดินขึ้นมา ถ้าเป็นกอไผ่จะตัดให้ใกล้พื้นดินเพื่อความปลอดภัยเวลาเผาเพราะหากตัดสูงจากพื้นดินมากไป เวลาเผาไผ่จะแห้งและหักล้มลงมาได้ เมื่อฟันไร่เสร็จจะตากแดดทิ้งไว้ประมาณ ๑-๒ เดือน

อย่างไรก็ตามก่อนจะไปฟันไร่ยังมีข้อห้าม ความเชื่ออีกว่า

- เมื่อลงจากบ้านต้องเอาจี๊ดเข้ามาโปรยไต้บันไดเพื่อหลบลูกเจ้าที่เจ้าทาง สัตว์มีพิษ สัตว์ที่เป็นอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เจอกันระหว่างเดินทาง และขอให้ภูตผีปิศาจ สิ่งที่เป็นมารทั้งหลายทุกสิ่งทุกอย่างตาบอด
- แม่บ้านที่อยู่บ้านห้ามเผาห้ามปิ้งในเตาไฟเพราะจะเกิดอันตรายกับพ่อบ้าน
- ส่วนพ่อบ้านในช่วงที่กำลังฟันไร่ห้ามตะโกนคำ ไม่ควรขานรับเสียงตะโกนเรียก ไม่ควรพูดว่าวันนี้เสร็จแน่ ๆ และเมื่อถึงเวลากลับก็ไม่ควรพูดว่าจะกลับแล้วแต่ต้องพูดว่าจะไปแล้วชาวบ้านให้เหตุผลว่าสมัยก่อนมีเสือเยอะ และมีเสือสมิง ถ้าบอกว่ากลับแล้ว เสือสมิงอาจจะไปรอที่บ้านได้
- ถ้าเห็นเต่าคลานอยู่ในพื้นที่หรือมีหน่อไม้ขึ้นกลางพื้นที่ ให้เลี้ยงไปฟันอีกด้านหนึ่งเพื่อให้สิ่งเหล่านี้กลายเป็นอยู่นอกพื้นที่ เพราะทั้งเต่าและหน่อไม้เป็นलगบอกเหตุไม่ดี ความลำบากจะมาเยือน

เมื่อเข้าสู่หน้าแล้งของเดือนมีนาคม – เมษายน สภาพอากาศแห้ง ท้องฟ้าโปร่ง การเผาไร่หลังจากที่ตัดฟันต้นไม้และตากแดดจนแห้งจะเป็นงานหนึ่งที่คนในครอบครัวและเพื่อนไร่ข้างเคียงมาช่วยเหลือกัน เพราะการเผาพร้อมกันหลายครอบครัวจะได้ไม่ต้องทำแนวกันไฟ การเผาไร่ในประโยชน์

ของชาวบ้านคือ เพื่อให้ดินสุก เมล็ดหญ้าที่อยู่ในดินหรือที่ร่วงจากการตัดฟันไม้แห้งตาย ขึ้นได้จากการเผาไหม้ที่ติดอยู่หน้าดินเมื่อโดนฝนก็จมลงดินกลายเป็นปุ๋ยให้กับพืชพันธุ์ต่าง ๆ ที่จะหยอดลงดินหลังการเผา

การเผาไร่จะดูวันที่ท้องฟ้าโปร่ง ลมไม่เบาและไม่แรงเกินไป และไม่เลือกเผาวันอาทิตย์เพราะจะทำงานช้า ก่อนไปเผาไร่แม่บ้านหรือพ่อบ้านจะเอาจี๊ดเข้ามากองไว้ที่หน้าบ้านใด ๓ กอง เอาพริกแดงมาปักไว้บนกองจี๊ดเพื่อช่วยเพิ่มธาตุไฟให้แรงขึ้น ให้การเผาไร่ไหม้ให้หมด เป็นจี๊ดทั่วทั้งผืน และบางครั้งครอบครัวอาจจะเอาจี๊ดมาโปรยใส่บันไดอีกครั้งเพื่อป้องกันสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้าบ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าจี๊ดสามารถขับไล่สิ่งไม่ดีให้พ้นจากบ้านได้ เป็นการคุ้มกันบ้าน หากไม่ทำอาจทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยได้

เมื่อไปถึงไร่ต้องเคาะไม้ เคาะดินในไร่พร้อมส่งเสียงบอกให้เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ออกจากไร่ก่อน และดูทิศทางของลมว่าพัดจากทิศไหนไปทิศไหนโดยใช้ควันบุหรี่แล้วลงมือเผา หลังจากเผาไร่เสร็จจะทำสัญลักษณ์แสดงความเป็นเจ้าของอีกครั้ง แล้วหว่านพริกพร้อมผักชีเพื่อให้จมลงในจี๊ดเพราะกลางคืนเมื่อจี๊ดโดนหมอกจะยุบไปพร้อมกับเมล็ด ช่วยคลุมเมล็ดไม่ให้ไหลไปกับน้ำและป้องกันสัตว์เข้าไปกิน ปลุกข้าวโพดเพื่อเก็บฝักในช่วงหยอดข้าว ปลุกตะไคร้ ๓ กอใกล้กับที่จะปลุกกระต๊อบ ปลุกมันสำปะหลัง ฝักทอง ฝักเขียวไว้ริมไร่เพื่อไม่ให้สัตว์เข้ามาหากินในไร่ ปลุกถั่วฝักยาว แตงไทย และพืชทนแล้งทุกชนิด ทิ้งไร่ไว้ประมาณ ๒-๓ อาทิตย์ หรือ ๑ เดือนจึงกลับมาไร่อีกครั้ง

การรื้อไร่ ก็เพื่อเผาเศษไม้ที่ยังไหม้ไฟไม่หมด โดยเก็บเศษไม้มากองรวมกันและเผาอีกครั้ง แต่ถ้าการเผาไร่ในครั้งแรกแล้วไฟกินดีมากจนไม่ต้องรื้อไร่ ชาวบ้านจะถือว่าไม่ดี ถือว่าดีหลอกเพราะไม่น่าจะเป็นไปได้ จะต้องแก้ไขโดยหาเศษไม้จากนอกไร่มากองไว้ในไร่ ๓ กองและทำการรื้อเพื่อเผา หลังจากนั้นจึงลงมือปลุกกระต๊อบและคายหญ้าครั้งแรก รวมถึงปลุกเผือก ผักกาด ผักชี มะเขือ ผักปลัง นองกะว่อง ผักไผ่ ต้นหอม แมงลัก ฯลฯ

ตลอดเดือนพฤษภาคม การคายหญ้าจะทำอย่างต่อเนื่องเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการหยอดข้าว พืชผักที่ยังไม่ได้ปลุกและปลูกไปแล้วแต่ไม่ขึ้นจะปลุกซ้ำอีกครั้งในเดือนนี้เพราะเริ่มมีฝนตกบ้างในบางช่วง ผักที่ปลูกเป็นประเภทถั่ว แตง บวบ มัน และปลุกดอกไม้วางไว้ในพิธีกรรม เช่น หงอนไก่ ดาวเรือง

เมื่อฝนตกมากขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายน การหยอดข้าว จะเป็นงานสำคัญที่ทุกคนในครอบครัว รวมถึงญาติพี่น้องจะร่วมแรงร่วมใจกัน ชาวบ้านจะดูวันที่เป็นมงคล เช่น วันจันทร์ วันพฤหัสบดี หรือใช้วันเกิดของแม่บ้านก็ได้ และดูช่วงข้างขึ้นที่เป็นมงคลโดยดูจากตำรา หรือถามผู้เฒ่าผู้แก่

การหยอดข้าวมีระยะเวลาเพียง ๑ เดือนที่แต่ละครอบครัวจะต้องหยอดให้เสร็จ แต่จะเริ่มหยอดได้เมื่อไหร่ก็ต้องขึ้นอยู่กับว่าเป็นป่าอ่อนหรือป่าแก่ และต้องหยอดให้เสร็จก่อนถึงวันพระ การที่ช่วงเวลาหยอดข้าวไม่ตรงกันมีเหตุผลสำคัญในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของดิน มีปุ๋ยเยอะ ปุ๋ยน้อย ถ้าดินมีความแข็งแรงปลูกในป่าอ่อนต้องหยอดข้าวในช่วงข้างขึ้นเพื่อให้ทันเก็บเกี่ยว แต่ถ้าดินมีความอ่อนนุ่มปลูกในป่าแก่ต้องหยอดข้าวในช่วงข้างแรมเพื่อไม่ให้ต้นข้าวดีเกินไป หากหยอดข้าวในป่าแก่ช่วงข้างขึ้น ต้นข้าวจะเจริญเติบโตเร็ว ต้นสูง ใบเขียวเข้ม ออกรวงเร็ว ออกรวงเยอะ แต่เมล็ดลีบ ไม่สมบูรณ์ เพราะปุ๋ยเยอะเร่งให้ข้าวโตไวแต่ไม่สมบูรณ์ ชาวบ้านเรียกว่า “ข้าวดีเกิน” การแก้ไขคือ ต้องตัดใบข้าวทิ้งครึ่งใบเพื่อหยุดการเติบโตชั่วคราว อย่างไรก็ตามการหยอดข้าวอาจเลยไปถึงเดือนกรกฎาคมก็ได้ขึ้นอยู่กับฤกษ์ดีที่เป็นมงคลในแต่ละปี

ก่อนเริ่มหยอดข้าวพ่อบ้านจะต้องทำ “บือชีเบาะ” ปลูกข้าวเถ้ากอเพื่อเป็นแม่ข้าวก่อน โดยตัดไม้ไผ่มา ๑ ลำ ยาวประมาณ ๑ วา ผ่าเป็น ๔ ซีกเอามาผูกต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วตัดไม้ไผ่อีก ๑ ซีกผ่าตรงปลายให้แยกจากกันเล็กน้อย ปักไว้กลางสี่เหลี่ยม ห่อใบไม้ที่มีดินและพันธุ์ข้าวที่จะปลูกเสียบไว้กับไม้ไผ่ที่ปักเอาไว้ แล้วเอาดอกไม้วางไว้ที่โคนไม้ไผ่และเทน้ำในกระบอกไม้ไผ่ลงที่ดอกไม้แล้ววางลงคู่กัน จุดเทียน ๑ อันปักไว้แล้วอธิษฐานบอกกล่าวพระแม่ธรณีว่า “จะมาทำกินปีหนึ่ง ขอให้ทำขึ้นพอกินพอใช้” แล้วจุดหลุม ๕ หลุม เอาพันธุ์ข้าวที่อยู่ในห่อใบไม้หยอดลงในหลุม แล้วจุดหลุมหยอดข้าวนอกบือชีเบาะอีกครั้งเพื่อเป็นการคุ้มครองบือชีเบาะ ในกรณีที่ลูกแยกไปทำไร่ของตัวเองอีกผืน พ่อจะเป็นคนทำพิธีให้ แต่ให้ลูกเป็นคนหีบพันธุ์ข้าวที่จะปลูกจะหยอดลงไปหลุม ๕ หลุมเอง หลังจากนั้นจึงหยอดข้าวในไร่จนเสร็จทั้งผืน

การหยอดข้าวจะใช้ไม้ไผ่ทำเป็นค้ำเสียบไปที่หัวเสียมเจาะลงไปในดินให้เป็นหลุมลึกพอประมาณเพื่อให้คนที่เดินตามหลังหยอดเมล็ดข้าวห่างประมาณ ๓-๔ เมล็ดลงไปแล้วใช้เท้าเขี่ยดินมากลบหลุมเพื่อป้องกันมดและนกมากินเมล็ดข้าว

ก่อนกลับบ้านจะจุดหลุมใหญ่ ๑ หลุมไว้ท้ายไร่ หีบพันธุ์ข้าว ๑ กำมือ กลับตาแล้วใส่ข้าวลงไป ในหลุม กลับตาอีกครั้งเอาเสียมทิ่มลงไป ในหลุม พร้อมอธิษฐานว่า “ถ้ามีสัตว์ตัวใดมากินข้าว ขอให้ดามองอะไรไม่เห็น” ชาวบ้านเรียกพิธีนี้ว่า “เซอเดอหล่าย” หลังจากนั้นชาวบ้านจะคายหญ้าอย่างสม่ำเสมอจนกว่าข้าวจะตั้งท้องจึงไม่ต้องคายหญ้าย่อย ๆ อีก

ชนิดของพันธุ์ข้าวที่นำมาปลูกจะขึ้นอยู่กับความชอบของแต่ละครอบครัวและขึ้นอยู่กับว่าถูกชะตากับคนปลูกหรือไม่ แต่ละครอบครัวจะใช้พันธุ์ข้าวหลายพันธุ์ปลูกในไร่ผืนเดียว มีทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว ๔-๕ พันธุ์ ๖-๗ พันธุ์ หรือ ๗-๘ พันธุ์ โดยมีข้าวเหนียว ๑-๒ พันธุ์ ซึ่งจะใช้พันธุ์ข้าวมากหรือ

น้อยชนิดขึ้นอยู่กับว่าเก็บพันธุ์ข้าวไว้กี่พันธุ์และต้องการปลูกกี่พันธุ์ในปีนั้น ๆ การใช้พันธุ์ข้าวหลากหลายพันธุ์เป็นการป้องกันความเสี่ยงหากข้าวบางพันธุ์เกิดเสียหาย ได้ผลผลิตไม่มากก็ยังสามารถได้ข้าวพันธุ์อื่นมาทดแทน และข้าวแต่ละพันธุ์มีระยะเวลาการเก็บเกี่ยวต่างกันซึ่งช่วยลดปัญหาการเก็บเกี่ยวทั้งในเรื่องแรงงานและเวลา เพราะหากปลูกพันธุ์เดียว หรือ ๒ พันธุ์ เมื่อเกิดปัญหาจะทำให้ได้ข้าวไม่พอกิน หรือถ้าได้ข้าวดีแต่สุกพร้อมกันทั้งผืนก็จะต้องใช้แรงงานมากหรือทำงานหนักขึ้นเพื่อเกี่ยวข้าวให้ทัน

ความหลากหลายของพันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวดั้งเดิมของท้องถิ่นเป็นข้าวอ่อนปลูกได้ทั้งป่าอ่อนและป่าแก่ เช่น บือโบโคล่, บือกูกลี, บืออ้วงบ่อง, บือเลไค่และบือเถ่อ (ต้องเป็นป่าอ่อน ๓ ปีขึ้นไปจึงปลูกได้) ปลูกได้เฉพาะป่าแก่ เช่น บือบ่องยูเย่, บืออั่วพู, บืออ้วงเชอหนู และบือไปโล่ง พันธุ์ข้าวแข็งปลูกได้ทั้งที่ไร่และที่นา เช่น บือพูโก, บือเบโหว่, บืออิกไกล่ และบือหย่องไห่ พันธุ์ข้าวเหนียว เช่น ไอ่องโหวบ, ไอ่องเชอวู, ไอ่องเชอพู (ข้าวเหนียวดำ) และไอ่องกองเหล่อ

พันธุ์ข้าวใหม่ที่แลกเปลี่ยนมาจากญาติพี่น้องหมู่บ้านอื่น เช่น บือพะเพอ, บือโทคง, บือเนอเม่อ, บือบิกลี่, บือคูกี, บืออองเจ่อ, บือบ่องทุ่พะ, บือพูอั่ว, บือโทกู, บืออ้วงพะคู และบือโปวโลว พันธุ์ข้าวเหนียว เช่น ไอ่องเชอ (ดำทั้งต้นและใบ) ไอ่องกะช่องแม, ไอ่องสะเท่, ไอ่องภูผา และ ไอ่องเพอไซ

หลังการดูแลเอาใจใส่มาตลอดระยะเวลา ๔ เดือน ข้าวในไร่ก็ค่อย ๆ ทอยสุกเป็นสีเหลือง การเกี่ยวข้าว จึงเริ่มขึ้นเมื่อเข้าสู่เดือนตุลาคม ข้าวที่สุกก่อนจะถูกเก็บเกี่ยว มัดด้วยดอกล้างวางไว้บนตอซังเพื่อตากให้แห้ง ข้าวที่สุกเป็นพันธุ์สุดท้ายจะต้องเหลือไว้ไม่ต้องเกี่ยวเก้ากอเพื่อเป็นฟืนบือโย และจากฟืนบือโยไปหาบือชีเบาะก็ต้องเหลือไว้อีก ๑ แถวเพื่อเป็นสะพาน เมื่อเกี่ยวส่วนอื่นหมดแล้วจึงมาเกี่ยวฟืนบือโย สะพาน และบือชีเบาะตามลำดับ ข้าวที่อยู่ในบือชีเบาะจะเก็บไว้ส่วนหนึ่งเป็นบือหมูเพื่อเอาไปแขวนไว้กับต้นไม้ใช้ในพิธีฟาดข้าว

การเกี่ยวข้าวจะให้แม่บ้านเกี่ยวก่อน ๓ ก้าแล้วคนในครอบครัวเกี่ยวต่อ แต่คนที่ทำงานเก่งและทำงานเร็วจะลงมือก่อนเพื่อให้งานเสร็จเร็วและได้ข้าวเยอะ ข้าวที่เกี่ยวแล้วจะตากแดดให้แห้งประมาณ ๑ เดือนจึงจะ ฟาดข้าว เมื่อข้าวแห้งดีแล้วในตอนเย็นของวันฟาดข้าวจะเตรียมลานสำหรับฟาดข้าว โดยนำผ้าพลาสติกหรือเสื้อไม้ไผ่มาปูใกล้กับบริเวณที่ทำบือชีเบาะ นำไม้ไผ่มาปักเป็นหลักไว้เพื่อกันข้าวล้น ทำขังมั่ง (ที่ฟาดข้าว) โดยใช้ไม้ไผ่มาผูกติดกันจำนวน ๓ ลำบ้าง ๕ ลำบ้าง ๗ ลำบ้าง หรือ ๙ ลำบ้าง แต่ต้องให้เป็นจำนวนคี่เพื่อจะให้ข้าวมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ จะทำขังตั้งทั้ง ๔ ด้านหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนข้าวที่ได้มากหรือน้อย หลังจากนั้นแบกข้าวในไร่มากองรวมกันไว้ที่ลานจนหมด แยกพันธุ์ข้าวไว้ต่างหาก

แล้วจึงแบกพิบือโย สะพาน และบือชีเบาะ เอาพิบือโยผูกรวมกับดอกไม้แขวนไว้กับหลักไม้ไผ่ ๓ หลัก หั่ว กลาง ท้าย เอาบือหมูผูกรวมกับดอกไม้และเถียวแขวนไว้กับหลักไม้ไผ่อีก ๑ หลักอยู่นอกลานฟาดข้าว แต่ต้องให้บือหมูอยู่เหนือช่องมุ้ง ใกล้กับไม้ไผ่ที่แขวนบือหมูและพิบือโยจะมีต้นกล้วย ต้นอ้อย และที่โคน ต้นจะมีตะกร้าไม้ไผ่หรือกรวยสำหรับใส่อาหาร เช่น ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว และน้ำ

ก่อนการฟาดข้าวแม่บ้านจะจุดเทียน ๓ อันไว้ที่ช่องมุ้งและ ๑ อันที่บือหมูเพื่ออธิษฐาน ทำพิธีเรียกขวัญพิบือโยให้มาดูแลข้าว ให้ได้ข้าวเยอะ ๆ โดยเอาพิบือโยมาฟาดก่อน ลูกหลานเอาสะพานมาฟาด คนที่มาช่วยเอาข้าวในกองมาฟาดแล้วปัก ทำแบบนี้จนครบ ๓ รอบแล้วช่วยกันฟาดข้าวจนหมด เวลาเลี้ยงข้าวคนที่มาช่วยฟาดก็ต้องหุงให้เหลือข้าวเพื่อให้มีข้าวเหลือกินไปตลอดปี

วันรุ่งขึ้นข้าวที่ฟาดเสร็จจะนำมาโบกเพื่อให้เศษฟาง เปลือกข้าว ผุ่น ผงต่าง ๆ พัดออกไป ก่อนการโบกข้าวเจ้าของไร่ (แม่บ้านหรือพ่อบ้านก็ได้) จะเอาดินปลวก ทุไก่คั่ว จิงใส่ในห่อใบไม้แล้วเสียบไว้กับไม้ปักที่กองข้าว เอาเถียว มีดคายหญ้าวางไว้ที่กองข้าว กัดห่อใบไม้มาเคี้ยว กัดเถียวกับมีดแล้วบ้วนใส่ในกองข้าวพร้อมอธิษฐานขอให้ได้ข้าวเยอะขึ้น คนที่มาช่วยจะตวงข้าวใส่กระด้งแล้วสาธตเข้าไปในวงที่โบกข้าวซึ่งมีผู้ร่วมวงประมาณ ๒-๓ คนแต่เจ้าของไร่ต้องโบกก่อน ๓ กระด้งโดยใช้เปลือกไม้ไผ่บงมาโบก หรือไม้โบกที่สานขึ้นจากไม้ไผ่ หลังจากนั้นจึงสับเปลี่ยนให้คนอื่น ๆ เข้าร่วมวง

ในเช้าวันรุ่งขึ้นจะตวงข้าวขึ้นยุ้ง ซึ่งเจ้าของไร่จะทำพิธีเดียวกับตอนโบกข้าวเพื่อขอให้ได้ข้าวเยอะขึ้นเช่นกัน ถ้ายังไม่มียุ้งข้าวจะตวงข้าวเพื่อให้รู้ว่าได้กี่ปีบ โดยใส่กระสอบปุ๋ยเอาไว้ (ปัจจุบันไม่มีการทำยุ้งข้าวแล้ว จะใส่กระสอบปุ๋ยแล้วเก็บไว้บนกระต๊อบ) คนที่ตวงข้าวขึ้นเป็นคนตวงก่อน การตวงข้าวว่าได้กี่ปีบจะเริ่มนับหลังจากที่ตวงข้าวไปแล้ว ๓ ปีบ ปีบต่อไปจึงจะเริ่มนับเป็นหนึ่ง

การคัดเลือกและเก็บรักษาพันธุ์ข้าว

ต้องหาพันธุ์ข้าวที่ต้นและรวงสมบูรณ์ เมล็ดไม่ลีบ รวงเท่ากัน เมล็ดใหญ่ ต้องเอาแก่ที่สุดและสุกพร้อมกันทั้งรวง ตัดเอามาตากแดดให้แห้งประมาณ ๑ อาทิตย์ เอามาฟาดหลังจากที่ฟาดข้าวทั้งหมดแล้ว เก็บใส่ตะกร้าโดยกันตะกร้าและด้านข้างปูด้วยใบระกำแห้งหรือใบกล้วยแห้ง ปิดปากตะกร้าแล้วนำไปเก็บไว้ในที่แห้ง

เดือนธันวาคม ทุกบ้านทุกหลังคาเรือนจะ **กินข้าวใหม่** เป็นการฉลองการได้ข้าวในปีนี้ ซึ่งหากไม่มีการกินข้าวใหม่ก่อน จะทำการเพาะปลูกในปีต่อไปไม่ได้ การกินข้าวใหม่จะทำในวันอาทิตย์เพราะจะทำให้ข้าวหมดช้า คนในครอบครัวจะช่วยกันเตรียมข้าวเตรียมแกง โดยตวงข้าว ๑ ปีบหรือให้ได้ข้าว ๑ หม้อ ตากแดดสักพัก นำไปตำแล้วเอามาหุง หาเผือก มัน กุ้ง หอย ปู ปลา มาแกงรวมกัน เอาทุไก่คั่ว (มีลักษณะเป็นเถียว) มาผูกกับหม้อข้าว หม้อแกง ขาเตา มีด เสียม จอม เถียว เครื่องมือเครื่องใช้ในครัว

และทำเกษตร เอาของใช้มาวางรวมกันแล้วตัดข้าว ตักแกงมาวาง เป็นการเลี้ยงขอบคุณที่ช่วยให้ได้ข้าวกิน ในปีนี้ และชวนญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านมากินข้าวใหม่ร่วมกัน

ข้าวเปลือกที่ฟาดแล้วเมื่อต้องการทำเป็นข้าวสารจะนำไปตากแดดก่อนแล้วเอาไปตำในครกกะเดื่องหรือสีด้วยเครื่องสีข้าว การตำข้าวด้วยครกกะเดื่องจะตำจนได้ข้าวขาว เสร็จแล้วจึงเอามาฝัดเพื่อแยกรำ ปลายข้าว และข้าวสารออกจากกัน

อย่างไรก็ตามการทำไร่ข้าวหมุนเวียนก็เพื่อการยังชีพเป็นหลัก รายได้ส่วนใหญ่ของชาวบ้านจึงมาจากการทำไร่มันสำปะหลังและสวนยางพารา โดยมีรายได้บางส่วนมาจากการทำสวน เช่น พริก หนากเงาะ ทุเรียน ส้มโอ ลิ้นจี่ ลูกเนียง มะม่วงหิมพานต์ ลองกอง กล้วย สับปะรด มะพร้าว ฯลฯ ซึ่งปลูกปะปนกันไป

๔.๒. ภูมิปัญญาการแพทย์ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว)

“การที่เราจะรักษาใครสักคน เราต้องเรียนรู้ธาตุในร่างกายในตำรากุ้งมะทองที่จะบอกรายละเอียดส่วนหนึ่งและตำราการจับชีพจรบนฝ่ามือส่วนหนึ่ง ชีพจรบนฝ่ามือบอกที่มาของอาการเจ็บป่วยได้หลายอย่างซึ่งช่วยให้เราสามารถมองหาวิธีการในการรักษาได้ถูกต้องตามอาการที่เป็น เช่น ถ้าเจ็บป่วยธรรมดาด้วยเลือดลมในร่างกายไม่ปกติ จังหวะการเดินไม่สม่ำเสมอ จะรักษาโดยการฝนยาสมุนไพรจนกว่าเลือดลมในร่างกายเป็นปกติ จังหวะการเดินสม่ำเสมอ ไม่แรงหรือเบาเกินไป แต่หากกินยาแล้วไม่หาย อาการเจ็บป่วยเพียงแค่นี้ก็ต้องจับชีพจรให้ละเอียดอีกครั้งเพื่อค้นหาสาเหตุอื่น เช่น โคนคุณไสยหรือไม่ หากเกิดจากคุณไสยต้องหาหมอที่แก้คุณไสยเป็น, เกิดจากภูตภัยมา ดวงชะตาในช่วงเวลานั้นไม่ดี ต้องหาหมอดูดวงชะตาให้ชัดเจน แล้วทำพิธีสะเดาะเคราะห์, ถ้าเป็นกรรมตอบสนองต้องแก้กรรม แต่กรรมบางอย่างแก้ได้ บางอย่างแก้ไม่ได้ ต้องดูในตำราหาวิบากกรรม ถ้าไม่สามารถแก้กรรม นั้นเป็นกรรมตอบสนองที่ต้องถึงอายุขัย จากตรงนั้นผมได้มาเปิดอ่านตำรากุ้งมะทอง ในตำราได้พูดถึงตั้งแต่ก่อนที่คนเราจะถือกำเนิดในท้องแม่นั้น อาจเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือ เทวดาที่จะมาเกิด, องค์ประกอบที่สร้างให้เป็นคนตั้งแต่อยู่ในท้อง, เมื่อเกิดเป็นคนแล้ว “คุณ” ที่เราต้องรู้มีอะไรบ้างเพื่อจะไปสู่นิพพาน” คำแนะนำของผู้อาวุโสบ้านสะเนฟอง ต.ไล่โว่

ภูมิปัญญาการแพทย์ของชาวไทย-กะเหรี่ยง (โพลั่ว) ในพื้นที่ตำบลไล่โว่ไม่มีความแตกต่างกับการแพทย์แผนไทยมากนักซึ่งมีหลักการสำคัญมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้าเช่นกัน ทีมวิจัยได้อ่านคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับการเกิด องค์ประกอบของกาย ธาตุในร่างกายมนุษย์ ฯลฯ จึงค้นคว้าต่อโดยพูดคุยกับผู้อาวุโสในหมู่บ้านสะเนฟ่องที่ให้คำแนะนำในการอ่านตำรา “กุ่มมะท่อง” ที่มีการบันทึกไว้เป็นภาษากะเหรี่ยง ด้วยเนื้อหาในตำรากุ่มมะท่องกล่าวถึงรูปร่างกายมนุษย์ องค์ประกอบของธาตุในร่างกาย คุณของพ่อ คุณของแม่ที่เป็นธาตุดิน และธาตุน้ำที่ก่อเกิดให้เป็นคน ธาตุลม ธาตุไฟ เชื้อโรคที่อยู่กับมนุษย์มาตั้งแต่เกิด ฯลฯ ซึ่งผู้อาวุโสบอกว่าเป็นการคัดลอกมาจากการหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

กุ่มมะท่อง (ฐานแห่งกรรม)

กุ่ม คือ กรรม มะท่อง คือ สถานที่หรือฐาน ตำราว่าด้วยภาวนาธรรมสิบประการคือ

Bwn.nŌqti 10 micj ภาวนาสูตร ๑๐ ประการ

1_bud̄.nŌqti Sm?njTcj,Kunj[k.j

พุทธนุสติ นึกถึงคุณพระพุทธ

2_Dm?.nŌqti Sm?·Tcj,KunjDwj

ธรรมนุสติ นึกถึงคุณพระธรรม

3_q·GnŌqti Sm?·Tcj,Ku·qcj

สังฆานุสติ นึกถึงคุณพระสงฆ์

4_qllnŌqti Sm?·Tcj,Ku·qlljuhjufnjKiucj

ศีลानุสติ นึกถึงคุณของศีลที่ยึดมั่น

5_s.gnŌqti Sm?·Tcj,Sju/u·ljum./.,ew

จาคะนุสติ นึกถึงบุญที่ได้กระทำเอาไว้

6_edwtonŌqti Sm?·Tcj,edwto

เทวดานุสติ นึกถึงเทพเทวดา

7_k>ygt.nŌqti Sm?·Tcj,rŌk·D.k>y[.

กายคตานุสติ นึกถึงรูปร่างของเรา

8_an.p\$ñŌqti Sm?·Tcj,hjuq.,Tcj,q.,lcj

อนาปนะนุสติ นึกถึงลมหายใจเข้าและหายใจออก

9_mr\$,ñŌqti Sm?·Tcj,D·ljuhjuqI

มรณานุสติ นึกถึงแห่งความตาย

10_xpqmnŌqti Sm?·Tcj,Ku·D·ljunIb.nj

อุปัสมะนุสติ นึกถึงคุณของพระนิพพาน

ในที่นี้จะกล่าวถึง k>ygt.ñŌqti Sm?·Tcj,rŌk·D.k>y[. ภายคตานุสติ นึกถึงรูปกายของเราและ an.p\$ñŌqti Sm?·Tcj,hjuq.,Tcj,q.,lcj อนาปนะนุสติ นึกถึงลมหายใจเข้าและหายใจออก ที่เกี่ยวข้องกับการก่อกำเนิดของชีวิตที่ดำรงแห่งกรรมของกาย กายที่ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ หรือประกอบด้วยธาตุทั้งห้าคือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟและอากาศธาตุ ธาตุทั้งห้าเป็นตัวเกื้อกูลวงจรชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกัน คนเราถ้าขาดธาตุใดธาตุหนึ่งวงจรชีวิตก็ไม่สมดุล ทำให้เกิดการเจ็บป่วยที่เราต้องรักษา เหตุที่ทำให้เรามีอาการเจ็บป่วยได้คือธาตุในร่างกายที่ไม่สมดุล เหตุที่ทำให้ธาตุในร่างกายไม่สมดุลคือ การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล, การแพ้อากาศ, การกินอาหารที่ไม่ถูกกับธาตุ, พ่อแม่ชาติที่แล้วจะมาเอาคืน, ภูมิจำ, ทำผิดจารีตประเพณี, โดนของ หรือที่เรียกว่า โดนคุณไสย, เวรกรรมตอบสนอง และถึงอายุขัย ในที่นี้จะได้กล่าวถึงบางบทบางตอนที่เกี่ยวข้องกับการเกิดของธาตุทั้งห้าในร่างกายของคน

การที่เราจะนึกถึงการเกิดรูปกายของเรากับการเกิดลมหายใจเข้าและหายใจออกของเราพระพุทธองค์ให้เรานึกถึงการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และสมณะที่เป็นบันปลายของชีวิต เราจะได้กล่าวถึงคำสอนของพระองค์ที่บันทึกไว้ในตำราก่อกำเนิดในบางบทบางตอนคือ

lwjD.cjq.<m.z·liukjkwj klHehHdwjqnjDI\$wj
em.wje;f.mI<;,Sjulhj wI v.njljuajuef.hjq,\$wj
ehH;Ō·wIew<ajuf.;aj b.cjnYnIehHawjbWâlhhj
kl;ajea.wjmWYljjuq.< eT.wjehHTiucjew<em.wje;f.
em.wje;f.mI<\$cj,Tcj,q edàwjew>h. liukjIjuf,
ljufiucj\$wj\fŌ}k·]k. Sjuaiucj,Tcj,ljuajuk>q
GHYehHSiucjlcjelwjew<;., Dnj
D.cjqnjT.njem.wjew<;, māsīukj|sŌikjmiukjajuq

pM>Áe;hje/t·qN.nj enwjew<;,TI<GHYajuqcj<
qtjmNÕqljuek>aje\gcj mWYe/\$wjeq.aj/.,lwjlcj
TI<r.z.ljuem.wjew<;, tukLY.pMwj ropM>
GHISicj<Scj<pLcjelwjew<;., Kjudjudwjew<;ãswj/.
TI<SI<nImicj/,lwjb[. lwjD.cjTI<ljuf. ew<;,
mWYe/aIhju/,lwjb[. nnY;ãdwjropM>
p>cjljuqcj<hjuKLÕikj/ãT mWYe/\$wjm.elwjajuq
;ãr.z.ljuf.ew<aI nISIljumicjmnjeaTI
ek,hHcjeK>hjtãpTWI Rukju/cjqtljuliukjaI
klqtjehHpiucjfjuticj< qnjDIa:YgNomã
ljupTM.ajuKcj,Dã kl;ajehHdwjljumicj
TI<kju/cjfiucjlIaUlcjqã llehHaUlcjqãew<;,
fju/iukjelHm.elwjajuq /iukjy[.quYhjuacjqicjy[
p>cjnYnIehHaUew<;, ehHek,Tcj,ew<akÉrH ajukhj q·
ehHek,Tcj,q.< 1_ lle/ emhjeq.wjdwjlNI
ehHaUlcjq.jKWãew<TI< mWYe//iumjhHÕjele;TI<
ehHaUew<b.cjmUnYnI ek, akÉrHajuKhj wI 2_
llehHaU;ajmWYajuK>< aUfjudwjkju/cjg×⁻
TI<lcjqãD.cjeljHew<;., ek,SjuquYehHwjwwjTcj,q.<
hHÕjqicj<y[SjuBãSjuy[. wwj/iukj\$wjturoPM>
mWYqtÐh aUew< ;, dwjakÉrHajuKhj D. 3_
ljufiucj;ajllehHaUDgj ek,Tcj,quYTI<|KÕihjygi
b.cjnYnI ehHaUlkjsgj dwjakÉrHajuKhjbu 4_
lfiucj<ygjlIaU,ew<;, ljuy[.<aU;ajelwjlju hH.
aU,lcjqãTI<ljukM.< ek,SjuquYehHÁK·cjTcj,q
ekSIkM.pjlwjew<;, klljufiucj<\$Hj ea.wjh.

nYnIyglIaU,ew<;, Kjudjudwjew<akÉrH
 tWwjakÉrHajuKhj k 5_ II¼ehHÁaU, Dgj;ajljufiucj<
 aU,lcjqãTI<kju/cjBiucj
 ek,Tcj,quYehHwjhHÕjgiucjKiucj<
 b.cjnYnIehHÁaU,DgjSiumj dwjTcj,ajuKhj y[
 aju|gÕicj 6_ II¼ehHÁaU,Dgj;ajljuy[.<
 aU,fjuku·eK>wjTcj,ew<;, aU, etLwjew<mWYqtÐ
 ek,akÉrHajuKhj p 7_ mWYe/\$wjm.elwjajuq
 nYfLÕ·,fjut·pTM. pjudwj ku·siugjmNÕQ
 wlv.njajuDãDwjTM. q·wIDbuky[p
 mWYe/\$wje\bcjRpjk.y[klnÕtÐ·pTM.
 ek,Tcj,quYhH·ek,ajuy[. fnjKiucjelwjew<niQq
 fjud·loew<nier.D. e;qM.ptjhH·ew<;,
 klljufiucj<\$wjea.wjh. ajuD.cjeyD.cjdwjTcj,q.<
 eyD.cj\$wjk[.jtWwjb[. ajukhj nmUbud¯.y[
 eyajuKhjehHek,ew<;, dwjTcj,wlew<eK>wjGãllhj
 e;sU,l.¼KhjKcj,l.¼Kwj< eyfLÕ·,ajuKhjK[pjpwjqhj
 ek,qil\m,mUswj mWYe/\$wjeq.aj/,lwjb[. n
 mWYem.wjygyKu· swj/. SI<nIfLÕ·,TI</,lwjq.<
 em.ljufLÕ·,t.jmWYKu·f., nISIlju;cjhHcjeK>hgy[. bu
 pTwIljukju /cj;. GHêbu·emhgygjawjew<;, D
 ljufLÕ·,bL,mWYwey. nYmicjawjkju/cjBiucj\$wj y{
 biucj/,ew<]tcjswj hHÕjfnjfjuku·eqMhj
 Ku·k[.jeySI<GHêmicjlwj yjuem.wjlwjD.cj;ajncjmicj
 ehHd· gwjljugNomã hÕjGããgLÕ·tãepNhjtã
 ek,d·Mljum{ÕicjqDã q.,Tcj,q.,lcjeqwjnImicj qtjm.

z·ljuliukjaIh. ehHÁek,Tcj,mNIljuhH.
 pni}qYelwjew<;, mWYbjue;hju/,lwjq.< q/·Kcj,
 D.jD·\$wjy[. mWYe/eqhjell<tupM>
 mWYew<;,e/DIlUq., e;ajumU/iugjTew<;,
 sW>Tcj,ew<lju y[.<ljuy[.< nnYea.HjqjuropM>
 hiukje/\$wjea.wjz·qI,h.

lwjD.cjljuy[.<\$wjncjDwj TI<r.z.ljuem.wjew<\$wj
 n nYpM>kL>cjqWwj ljuSI<nImicj dwjTcj;;aj
 SI<nImicjdwjTcj,ew<;, bUeg>ljuK>cj<eqwjy[.<l.¼
 hHÕj/,lwjD.cjakÉrH hHÕicj /,ygjSnjm·D.cjq.<
 npfbBmyrlwqhlwjb[. SI<nIfLÕ·,b.cjakÉrH
 TI<kju/cjfiucjRupj g×[−]. Ku·em.wjSInID·\$wjy[.
 mWYe/eqwjell<enSjual lwjD.cjaju|gÕicjKu·em.wjTI<
 1_ eptĐ· mWYTI<ljuhHÕj;I k>yRuqzZnjliukjaI
 Rukju/cjThje;y[.fLI 2_ eqm· ek,TI<hHÕjeqL 3_
 buebÔ. fjutiucjTI<lwjew<4_ el.hit· hHÕjquYTI<en
 5_ eqed> lwjTI<hHÕjeK>wjqWY 6_ emed>
 ;ãkL>cjmâtWwj< TI<ajuynje/y[.</cj;aj 7_ aqu
 ek,hHÕjemwjTI<lhj 8_ wq. eq.wjTI<hHÕj/,lwj 9_
 eKel. ek,ygj;ãqjukwj 10_ qJG.nik> \$.<TI<lhj 11_
 lqik> TI<|KÕihjlhj 12_ mtĐ·]tcj<lHljuKhj
 Ku·;ãswj/.D·\$wjlhj ajus.rlju em.wjew<;,
 n;ãswj/.Ruk>y mt.pp·lwjealkj KL>cjpLikjwInÕQ×ĐÕ
 akÉrHajuKhjpLikj SI<nIfLÕ·,lwjajuDã
 TI<SI<nImicjb.cjlkjkLicj em.wjt.cjefwjlljuawjncjmicj
 n;Õ·DwjehHt.cj efwjew< nmRupjueg>wjhH.e;aj

K[pjpwtN.z·qleh mWY;Õ·Dwjt.cjenwj;;ew<
 TI<SI<nImicjacj, ncjf. fjut·gwjljuem.Hjk>y
 awje/\$wjeq.aj/,lwjq.< klTL.<kLnjg·B.
 SI<nI\$icjajuyiukjTcj,/ pwjqhjey.wjlcjl.g×[−].
 Ku·em.wj|pYygj/,m.q.< eKLKu·em.wjSnjm·ea/
 ajuKhjnhHÕj/,eqwjy. hHÕjljueqwjy.<ajuKhjn
 enrajuwi siea.wjh. hHeGHwjluB·KWäll.
 eKLKu·em.wjyggjljueqwjy.< ljueqwjy.<nakÉrH
 acjnÕhHêajuem.wjncjS.^¼
 ek<elwjkuemL.wjem.wjew<;,

lwjD.cjljuy.<ncjScj<;aj lwj D.cjljuKu·f.ljuKhj
 ajus.rljuf.ew<;aj pM>mWYew<e/;ãtwj
 b.cjljuqcj<hHÕjKLÕikj/ãlhj nYylq·mWYe/\$wj
 bwjqhjey.wj;ajf.ew<aI ek,hHcjeK>hjtãpTWI
 nISI<ljumicjmnjeaTI< g×[−].RupjuljuliukjaI
 qtjgmLÕicjljuliukjaIen ;Õ·DwjehHt.cjTM.elwj
 klljuehHdwjgwjmã Ku·f.awjnISI<ljumicj
 piet.pp·wInÕQ×Đi /. es.wjmWYygjakÉrH
 qtjm.z·Snjm·lju/, ajuKhjb.cjk[.jljumUl
 mWYe/aIhHÕj/, lwjq.< k K g G cC s S z z[v ! - ; % \$
 t T d D lH a· mWYe/ \$wj eq.ajakÉrH
 /.es.wjmWYygjawjew<;, mWYakÉrHe/\$wjlhj
 \pÕe\bcj/,qtjljuliukjgwj f.ew<ljut.cj/,eatj;aj
 qtjgmLÕicjljuliukjaIhwj ;Õ·DwjajuKhjt.cjenwjlhj 1_

ekq. ek,hHÕjeK>wjKWikiukj 2_el.m.
 SIkiupjhHÕjSnj;aj 3_nK ek,hHÕjsUaju mI,
 sUe;Kcj,b.cjawnISI< 4_t×Đ. ek,hHÕjemhHÕjqW.
 ek,Tcjelwjew<quicjSI<nI 5_t s. ek,ew<mWYhHÕjBã
 ncjmDcjajul,lju/icj 6_m·q· ek,ygjmWYhHÕjy.
 Rug×⁻.mNiljuhH. qiucj y.;êhHÕj/,lwjb[. 7_nRu
 ljuedcjmWYhHÕjTnj awjew<nYTnjIly./· 8_atHi
 ek,ew<mWY hHÕjGäI qiucjy.kiukjSnjm·eaTI<
 9_mis· ek,hHÕjGIhHÕj/. 10_wkÒ· ek,ew<hjumcj<
 11_hdy· pjuy.pjuq 12_ykn· hjuquicjlwjb[.
 13_giel.mk· hjuqLcj< 14_pihk· efLwj en.wjK>
 15_pupPq· hHÕjeatje/.wjeq.aj 16_atĐ· ek,hHÕjGää
 17_a·tgu·n· kMpj |gÕjtjhHÕjGää/cjlhj 18_xdriy·
 z·pjuT.nj ajuh.rHhHÕjacj,lcjqcj<
 ljuhHÕjeK>tjhHÕjacj, yUlcj 19_kriq·
 eB.znygjajuh.rH ljuhHÕjacj,lcjwljuf., ek,Tcj,ajulIlkj
 KL>\$. 20_mtĐek hHÕjeK>wjGäIelH
 21_mtĐliucjk×Đã pLikjb.cjk[.jk'.kL· ek,eK>wj
 \$ueK>wjTleK>wj;· ptjTcj,bjuTnYlqnj
 /.es.wjmWYKu·f.q/·ajuKhjb[nj|bYakÉrH D·aju
 lkjhHÕj/,lwjq.< DwjencjRupjudwjew<;,
 t.cjbjudwjew<hHcjeK>hgy. pTWIljukju/cj;.
 nISI<ljufLÕ·,ek,Ku·f. g×⁻.qtjgmLÕicjeg>wjhH.
 k>y.qtjgmLÕicjaIh. qtjm.z·ehHTcj,el.k>
 ;Õ·Dwjt.cje\bcjenwjew<;, ku;·Õ·DwjhHÕj/,eg>wjq.<
 mUlk·mT.njljuf. ehHljuaajuDãe/\$wjy.

ef.wjajuyiukjnISI<Tcj,/ e;lju \$icjhHÕj/,lwjq.<
 tãek,ku·k[.jm.qcjK>< eKLLKu·/,ajuf.ncjS.
 em.ajuKhjygj/,eqwjy.< ealjueqwjy.</,ljuf.,
 \p.jajuf.ljuek,ll. eamWY;aje/\$wjljuf.,
 efL.wjew<ajumicjmWYsr. gpjgwjqDil.ek>wjhH.
 tiucjpjuycj<edàwjhiri /,Snjm·ew<ek>wjajumicj
 Ku·f.e;.hjljuajuKcj,Dã pwjSnjm·es.wjealjuGHicj
 f.hHicjfiucjacj,GHêawjpWã mWYe/\$wjeq.aj/,Snjm·
 edàwjql<K><kjuS.kL· bwjSnjm·ew<ealjuD·
 enrem.wjhHGH.cjljuB· k[.j}kYtWwjloew<;,
 hHÕjyH.nlhH.\$wjljuf., dwjkuqL.a.ku qL.
 fjud·qWhj|bÕicjljuT ek,ljuKhjygjkuqL.
 hHÕjyH.ljuhH.mWYew<;, ajuljuKhja.ku qL.
 Dm?.mWYygjhHÕjnIhH. hHÕjfnjfjuku·lkjKL>n.
 wtHÕGHêmicjek,ew<;, hHÕjyH.eaea.wj qlljuf.,
 qiucj/gjhHicjajulcjaju;. t.cbjjudwjjetLwjew<;,
 ek,Ruky.liukjq·q.<

hHÕj|lwjD.cjstjKuT.fL. e;eGHwje;;wjKW>nje;
 kW> e;wtHÕ]t.\p.k> ehHpiucjt.cjSiucjRuky.
 g×⁻.qtjljuliukjaIh. t.cjew<;,e; mW·cje;KW>
 S.cjelwtHÕawjljumicj Snj\$.em.wjlwjTcj,ajuDã
 mWYpUr·k>rpLikj gngp·wIn· q×Di
 tWwj|lwjD.cjbuajuKhj wtHÕGHêmicjhHÕj/,lwj
 1_skÉÕwtHÕ t.cbjjudwjew<emwj|l.Khj
 mWYe/\$wjbjudwj ew<lhj 2_qt.wtHÕbjudwjelwj
 n.l.KhjhHÕicjek>wjmicje;aj

mWYe/\$wjbjudwjefwjew< awj ekwjew<ajulcjajuekL
 3_GnwtHÕbjudwjq.< t.cjljuK>cj<ajulcjhHÕj\$.<
 mWYe/ \$wjbjudwjew<;, ek,Rupm.z·ek>wjhH.
 4_sIw>wtHÕehHt.cjehHwj t.cjefwjppjuen.aje;pjuefLwj
 t.cjew<;, e/em.wjKL.cjeqwj gu·KjugUSnjm·eaehHwj
 Ku·;Õ·Dwjq\$scjljueGHwj 5_k.y.wtHÕbjudwjew<
 bjuKicj bjuhHcjek>wjhH.e;aj k.y.RubjuncjS.en
 wtH\pÕe\bcjefwj;.,ew<6_emN.wjwHÕt.cj;.,ew< hdy·
 ygjmWYhHÕjq ehHt.cjefwjqtjliukjeg>wjhH.
 wtHÕGHêmicj qjutâl. tLp·v.< Snjm·q.<
 b[njakÉrHljuhHÕjlwj qiucjSI<fLÕ·,b.cjqiucajuKhj
 t.cjpjudwjbjuRuaIhhj sitĐ.w tHÕt.cjpjudwj
 qtjmNÕQljuliukjgwj ;Õ·Dwjku·,t.cjenwjew<lhj
 wtHÕGHêmicjpjudwjew< fcj ygj/iukjl[.tCY
 pjudwjqlBYp:Y ek,Tcj;.,Õ·T.njmN.j|pY lkjetGHêmicj
 t.cjefwjew< }yo ;ajbUeg>ljuhH.
 wtHÕGHêmicjljueqwjy.< mWYbUeg>e/\$wjljuf,
 mNãfcjSnjm·lju/, Kã¼ljuajuq Ruk.y.

yjuem.wjlwjD.cj;ajncjmicj Snjm·ajuKI<e;ajuDã
 Dkr·cj;Õ·DwjajupLikj v.tipp· wI\$.q×Đi
 lwjD.cjaju}kÕicj D ajukhj tWwjb[.ajuRuicjTPwj
 ajukhjYmicjek,Tcj;.,aj awjew< D·g×¯.aI;aj
 D·k.yppjuncjS.lhj 1_skÉÕrm?n·lwjew<
 emwjhHÕj;.,es.wjeg>wjmicje;aj
 t.cjpjudwjajuRuicjhHÕjemwj D·k.y.aITM.elwj a
 ajukhjppjudwjefwjew< skÉÕawjygjaju Riucjemwj

;,es.wjehHwjy.cjehHwjljuehHwj
 em.wje;f.pjudwjljueqwj \pkjuDm?.qcjG.nI
 t.cjefwjew<qtjljuliukjaI 2_qtr·m\$.lwjD.cj
 hHÕicj/,ygg\fÕrq.cj< miukjljumiukjhHÕj
 hHÕicj</,y.cj ek,ajuRuicjhHÕjn.nIs.cj
 em.wje;f.e\bcjlju;ÕipP>cj mWY\pkjuwIehHÁacj,t.cj
 awje/\$wjhHÕj/,lwjD.cj 3_Gnrm?n·aju}kÕicj
 eqwjy.<fwj\$iucaWI\$iuclmiucj eqwjy.<elwj
 qbÔ.aiukjqiuclj< em.wje;f.t.cjljumWYliucj
 \pkjuDtukjuT.<pjutwjSiucj 4_slw>rm?n·tWhj eqwj
 y.<roq.<eBLwjKI<lhj D·ajulkjeqwjy.<ew<fwj
 S.cj,Siucj<K>,gãrotNhj mWYe/\$wjeq.wj eqwjy.<lhj
 ajRuicjlĐãqtjliukjgwj em.wje;f.t.cjefwjluawj
 \pkjupugà>ltWhj ezwjercjt.cjqtjliukjalhwj
 5_k.y.rm?n·aju|pY bju/,eqwjy.<ek.wjmicje;aj qaju
 eK>wj¼ajuyHêawjelwj ajRuicjk>ypĐwjew<
 TnjK>ypjuek>wjhH.e;aj pwj Snjm·es.wj
 ey.wjeqWwjwj ljumWYem.wje;f.t.cjew<
 \pkjuwtHÕkjuT.<en ezwjercje\bcjt.cjqtj el.gl
 6_sitĐrm?n·alhwj eqwjSnjm·ew<eg>wjmicj;aj
 mWYe/eqwjel<K[pjpwjqwj e/hHÕjmI< hHÕj\$cj,qlhj
 kl;ajhHÕjeamI<m, hHÕjmI<m,lju\$cj,liucjq
 mWYe/\$wjK[pjfjus.\$. lju m[Õicjpjuqljulcjm.
 eamWYem.wje;f.nlhH. em.wjt.cjefwjajuef.hjlju/,
 mWY\pkjuymiukj t.cjew<;,
 t.cjefwjpuqtjliukjq·q.<7_s\$rm?n·alh.

/gj\$.cjaIhHÕj/,lwjb[. q., Tcj,q.,lcjek,ew<k[.
 mWYe/\$wjeq.ajawjew<;, awjek[q.,Tcj,TM. q.,lcjlju
 Khjljuawj/, Ruk>yqtjliukjaIh. qicjp>kju/cj/,lcj\b.
 IID.cjlcjljukju/cj;. lju tãTcj,liucjljumC.
 eamWY;aje/\$wjea.wjh. /,ek,pWÕicjmr\$.
 q.,Tcj,q.,lcjeqHj ew<;, ljuq\$scjqBLãajuq
 qjuticjsMtjSnjm·/, eamWY;ajew<em.wje;f.
 t.cjefwjef.wj ljuawjncjhH.
 \pkjupjuT.njt.cjefwjq.<lkjetqtjm.z·eg>wjhH.
 phiukjgew<mWYe/ \$wj q.,Tcj,q.,lcjeqwjy.<fwj
 em.wje;f.t.cjmWYeatjhwy Ku·ygjaBiDwjTPwj
 t.cjRuencjqtjliukjaIhwj aBi Dwjt.cj/,eg>ajaj
 ek,em.wjf.Dãe/\$wjeq.wj t.cjefwjqtjgmLÕicjliukjea.wj
 pã es.wjmWYygjKu·\pT.< lkjan×ÐskW>
 aBiDwjek,hHÕjem.wjf. lkjetqtjgmLÕicjew> h.
 ezwjercj<t.cjew<ek>wjajuhH. yjuem.wjlwjD.cjakÉrH
 lwjD.cjwHÕGHêmicjy.aju RuicjTPwjawjew<;,
 ehHÁek,Tcj,mNIljuhH. Khj;Õ·Dwjppjuljueqwjy.<
 ehHt.cj/,qtjliukj q·q. awjD·k>y.RuTM.

pjuehHÁTcj,;Õ·liukjq·q.< wtHÕGHê
 micjawjew<;, awjew<D·g×[−].ncjS.
 GHêmicjyggjqjuek,qIl k[.j]kYtWwjloew<;, bUeg>qtj
 gmLÕicjaIh. bUeg>fjut·liukjq·q.<
 wtHÕGHêmicjD·k.y. ljueqwjy.<pBnw>
 BiDwjTPwjawjew<;, ljupek,qjuew>ajuh.<
 ljupek,ajuhH.cjaju/[. ljupek,pN>cj<fjug>

qI<ehHTcj,ehHTcj,a., k[., ljueqwjy.<lMIqcj<G.< Bi
 DwjnYmicjD·k>y. tWwjlwjD.cj n ajuKhj
 TI<SI<nImicjpjutwjfwj em. ajuKhjljufLÕ·,ea.wj;aj
 /.es.wjmWYpTWI lhj pjudwjajuDãmajuKhj bu
 ajuKhjhHÕjlwjD.cjfwj emhjGHêbu·ygje\bcjppjudwj
 D·kju/cjBiucjbju dwjlhj tWwjqlBYp:Y ;Õ·mNãl[.tCY
 rpjljuf.,ea.wjrpjaju|bY kpjkwjacj,sqĐãew lwj
 D.cjaju}kÕicj D ajuKhj bjudwjew<ajuRÕicjTPwj y[
 bjudwjew<]tcj<swj mWYe/\$wjSnjm·pwjqhj
 k>y.bjugmLÕicjaIlhj DakÉrHtWwjb[.
 aBiDwjygyek,ew<;, ek,ljum[Õicjk[.niq.q.

klfjutiqnjDI\$wj enwjajuKhjadwjwI;aj
 hH·lkjygljuaajuKhj ehHek, Tcj,ajusUl.Khj
 ™iljufLÕ·,Snjm·pwjqhj Kcj,l.Khjppjudwjew<lhj
 ™Ipjudwjew<mWYhHÕjemwj
 l.KhjygpjudwjeqWajaj enwjxÕek,\$.<nIBiucjelwj
 n.l.Khjxêppjudwjew< enwj¿ek, ygj]tcj/.
 enwje]q.ek,en.aje;eBLwjy.
 a·ajuKhjljufLÕ·,ea.wjh. qM.Dipjudwjew< ;,
 ek,hHÕjTnjD·rpjky. ltjetqtjgmLÕicjek>wjhH.
 pjuTnjpjuncjS.¼ljuhH. nYTnÁj lly.¼awjew<;,
 D·ajulkppjurpjky>y. D·pjue;wjSTã/iugjq
 ljum{ÕicjqtjgmLÕicjel.k> awjD·qM.DiTM.
 lwjD.cj;ajhHÕjTnjncjmicj
 efL.wjew<ajumicj™dni b.cjtãTcj,D·qM.Di
 ehHTcj,ew<D·ljueBLwjDã D·\$wj\ptãTcj,ew<;aj

Tcj,/ljun.TWYljuKhj mWYhHÕjTnje/\$wj
eq.ajhwj ququm\$.ek>wjew<lhj
D·\$wjelcjtãTcj,ljuy.< n.ajueswjyggjelcj Tcj,/ mWYhHÕjTnje/\$wjljuf, ek>ajew<ajumicjpiqul
b.cjtãTcj,ew<ljuD.cj;aj Tcj,/ lju\$.<TWYljuKhj mWYhHÕjTnje/\$wj
eq.ajhwj wnper.eg>wjew<lhj ljufiucj<\$wjb.cjtã ew<;, \$.<ajueswjyggjelcjTcj,/ mWYpjuTnjD·rpjk>y.
eg>wjew<ajumicjqpu\$H. elcjtã Tcj,D.cjljuy.<en Tcj,/ljuhHÕjemwjajuTWY mWYhHÕjTnje/\$wj
eq.ajen nihrH.eg>wjetLwj ew< ljufiucj<yggjelcjTcj,ew<;, emwjajueswjyggjelcjTcj,
mWYhHÕjTnjD·hHÕjncjS. hQti eg>wjelwjew<;, hHÕjTnjGHê/·ljaajuDã
ek,rpjhH·ehHÁTcj,gLÕ·tã SggLÕicjljuedcj™dni hHÕjTnjGHê/·e;>hjlkjgLicj
ek,ljum{Õicjbjuq/·Dã g{.el.hinIefL.wjajumicjanpr.mjSUD mLicj< awjew<;,D·hHÕjTnjDã
;n.cjljuedcjalIdni ajuytN.ehHÁDu·;aj ehHÁDu·enwjajurotNhj
ljuhHÕjeBLwjhHÕjeqwjy.<;aj hHÕjTnj\p.tãTcj,ew<;, mWYygjemwjhHÕjn.hHÕj\$.<
qiucjmicj ygjajuy.tN.< emwjq./,mWYygjhHÕj;./, eqwjy.<\$iucj<miucj<mWYhHÕj\$.<
n.mWYhHÕjhHÕicj</,q.< l.

dW>pãawjD·hHÕjncjS.
 em.wjKL>cj^{1/4}Tcj,ljueqwjew<;,
 phiukjmWYeBLwjluawj/, em.wjKL>cj
 Tcj,ljueqwj.l. e/ljum[ÕÃcjhHÕjzkjfjuqY
 eK>ajey.wjemhjljukju/cj;Y
 ljubjuTnjSgjeK>ajey.wjew< bju
 miucj</,;ãmWYe/.wje\$ mWYpjuTnjyggTMdni
 S/iugjqljuhHÕjeBLwjDã ljulHljuKhj\$wj\ptã Dnj
 qN.kzkjawjpWã D·\$wj,ehHD.cjTcj,D.cjlhj
 Tcj,/ljuhHÕjeK>hjGällhj mWYe/\$wj
 Snjm·eagLwj ek,]tcj<;Õ·nIb.njlhj
 lwjD.cj;ajhHÕjTnjajuDã ajumicjmWYTMdhri
 p>cjtã Tcj,D·qM.DI D·pjue;wjyggjek,ajuDã
 D·\$wjlcjD.cjTnjlkjkLicj Tcj,/elwjlujuhHÕjeBLwj
 Dã /iukje;ljuedcjTMdni
 D·hHÕjeBLwjppjuTiukjawjpWã
 ehHÁDu·enwjacj,qbÔajuh. ajurotNwj eqwjy.</,
 D·pjuefLwjea.wjpjueqwjy.<
 ljufiucj\$wjelcjlcd.cjygg D·ljuhdywtHÕ mWY
 e/\$wjlwjD·ajulkj g[×].kju/cjmWYalygj
 lwjD.cjhHÕjTnjncjmicj;aj s\$G.rieg>wjew< lhj
 D.cjf.Tcj,ew<nI/·;aj elcjlcd.cjljulHljuKhj
 TnjKcj,y.<qajuTWY\$wj ajumicj qgàzZnjtWwj
 p>cjtãelcjlcdljulHljuaI Kcj,ajueswjyggjuicjgWI
 mWYhHÕjTnjSnjm·eaTI< eg>wj
 ew<ajumicjqĐinI Tnj\$wjpp>cjtãTcj,ljuy.<

D·pjue;wjDã\$wjD.cjf D.cjfhH·lcjljuemwjy.<
 Kcj,l.Khjlcjp{kjew<;, elcj]kcjew<D·Tnjea.wjy.
 hH·ygjelcjD.cjljuy.<;aj lju hHÕjKcj,y.<ql.Khj
 eamWY;ajhHÕjTnje/\$wj eB.byuaajumicj/,lwj
 ljufiucj\$wjelcj|p> Tcj,fwj
 elcj|p>Kcj,y.<eK>wj]juKhj
 ekLcjehHD.cjTcj,D.cj;aj Tcj,/ljuhHÕjKcj,;ê\$wj
 D·K>cj</njhHÕjSI<ncjlhj
 D·\$wjehHD.cjTcj,ew<;aj
 Tcj/KLÕcj<Scj<eK>wj]juKhj elcjtãTcj,
 D.cjljuy.<;aj Tcj,/ljuhHÕjeK>hjTilhj
 lwjD.cj;ajhHÕjTnjncjmicj p>cjtãTcj,D·hHÕjn. /I
 ehHD.cjD·lcjhHÕjeK>hjDã
 ljufiucj\$wjea.wjs.cj\b.tã
 KLÕcj<Scj<eK>hj/gjsUajuTY sUaju
 eswjlcjp{kjelwjew< e/hHÕj]lwjhHÕjTnjalen
 sU,y.<qlcjp[kjeqWwjwj D·\$wjea.wj
 elcjTcj,D.cjfwj D·lcjKcj,y.<ql.Khj
 ehHD.cjTcj,D.cjljuT;aj D·kIlHfiucj\$wj l.Khj
 Tnj\$wjelcjTcj,ljuTlhj Tcj,/D.cjhHÕjeK>hjTlfwj
 TnjGHê/·mWYe/\$wj lju ajuen.wjeD.aj/,lwj;aj
 ljuajued>hHÕjeK>hjTI\$wj ek,]tcj<;Õ·nIb.njlhj
 ljum{Õicjqtj gmLÕicjel.gI ek,k[.wet.er.hinI
 awjew<D·hHÕjTnjDãaI ;n.cjew<e;ajulcjml<
 kLÕicjtã Tcj,/ljuhHÕjn. hHÕjn.l.Khj]lwjTcj,
]tcj<lIBiucjek,ew<;, enrlIBiucjeaaIy.¼

awjDnirpjpg[×].ek>wjhH. kl;ajhHÕjeaeqwjy.<
 k[.ljum{Õicjg[×].pjuq]tcj<lIBiucjek, ew<;,
 s.cjtãKWãg[×].k>y e/hHÕjlwjeq.wjSnjm·q.<
 gu·KjugU|pYvcjp·v.< ey.gwsrljuf,
 eqwj\$cj<fjut·rpjpg[×]. qM.DI|pYfnjKiucj<T
 mWYe/aIK[pjpwtN. klpjuehHdwjgmÚ.
 ehHd·gwj ljuem.wjk>y awje;n·Thje;\pq
 awje;ajuqI<e;ajuS.< e/\$wjeq.wjSnjm·lcjq
 q\$cj,ljueGHwjenrpP bUeg>qtjgmLÕicjljuf,
 klD.cjBwpLÕigj q.,Tcj,lju\$.<hÕjeK>wjfiucj
 k>yrIehHacj,GHêSiucj q.,Tcj,q.,lcjljuawjliucj
 /,m[cjmWYlwjDwjajuqI< ljuajuhHêhH.
 ey.wjljueGHwj hHÕjfnjKiucj<wInYaIrI
 nYy[\$wjSnjm·eaTI< ljum[ÕicjhHÕjq.,Tcj,ljuKhj
 tWwj m.pP·mWYD·\$wj q.<lcjljuKhj\$wjea.wj;aj
 mWYfiuhjp·ygjhHÕj/,lwj enwj\pkpj\m,mUswj
 KN·cj< kuqiuhy/unjtNhj
 lNienwjfiuhjmWYkiukjlhj
 mWYew<qnjT.njnibÔ.n. Bcjljua:YRug[×].
]tcj<KWIBiucjBcjew<;, ;YTcj,pN>cj<Bcj l[.
 KuYed>ygjBcjelwjew<;,

nISI<ljuhH.hHcjeK>wjy[. ek,ygjRupPmWYg[×].
 TI<SI<nImicjDnjK>y. ewdng[×].lwjb[. emwj<
 GHêpu·ljukju/cj;. ek,Tcjygjq·v.g[×].
 lInYfLÕ·,hHÕj/,lwjq.< ek,Tcj,qcjK>rH.g[×].
 wlv.\$·g[×].ljuhH. kqD.tjhHÕjtWwjb[. wlv.\$·g[×].TM.

efwjygfjudiucj DUBw hHÕjelwjhHÕjD.cjeqwjelwjp
hHÕj\$wjquacj,miucj<k>y[klljufiucj\$wjea.wjh.
;,K·yiucje;mr\$ D.tjtãemhjTI<ll k>q
KWãeyH.wjelwjew<lkjKL>\$. klk>qD.tjs.cjKWã
mWYe/\$wjeq.ajD.tjajuDã eqwjy[.<l.ajuD.tjlImicj
lkjemhjTI<llhHcjeK>wjtã wlv.\$g×[−].hHÕjsã
mWYhHÕjeqwj y[.<lkjKLicjnicj wlv.\$g×[−].eqwjy[.<
mWYygjeqwjy[.<D.tjk>q k>qD.tjhHÕjea eqwjy[.<
eqwjy[.<Ku·rly[.eGH.hjhH. eqwjy[.<lcjqD·g×[−].

lwj;ajncjBL·v.njp·v. /,Snjm·lcjljuhHÕjq
gu·KâêK[pjfjus\$. ljuy[.eGH.wj hH.eqwjy[.<l.
Ku·k[.jeySI<GHêmicjy. qiucjSI<GHêmicjKu·Dwjb[.
ljuSI<llmicjKu·qcjG. ek,hHÕjyH.ljuy.eGH.hjhH.
fnjKiucj<enwjSnjm·lcjq luy.<ljuKhjem.wjlwj;aj
gu·Kâê Snjm·pwjqwj klljubjuehHd·gwj
ljuem.wjhHÕBiucjhHÕjawj;aj
ek,Sjuy[.,ygjb[njajuKhjajuD.cjeyD.cjek,Tcj,fwj
eyD.cjb.cjtãTcjew<;, ek,ajuD.cjpnjsqK
tWwjnmUbud[−]. y[eyfÕL·,ajuKhjercjlcjq
npjudwjew<;ãswj/. em.pjudwjew<hHcjeK>wjy.,
bupjudwjew<emhj ficj<KL>
mWYGHêfLÕ·,ygjawjew<;, DpjudwjlinYmicjy.
y{]tcj<swjpjudwjq.< k>qD.tjhHÕj/,lwj b[.
acj,Tiucj<enwjfnjfjuku·q.< eySI<GHêmicjehHÁTcj,/
ek,Ku·k[.j}kYlkjKL>n. Ku·k[.j eySI<GHêmicjy.
awjD·bjul·eg>wjajuhH. pjuehHÁfjud·liukjq·q.<

Ku·GHY\$wjhHÕjljueqwjy.< mWYbUeg>e/\$wjljuf,
mwjmhje;qtĐiRs|. Ku·DwjqiucjSI<eGH.wjmicjlhj
mWYem.wjqiucjSI<qiucj ajuKhj e;akÉr.swj]t.
meg[cjp·m.enwjD·\$wj Ku·DwjqiucjSI<eGH.wjmicjlhj
Ku·qcjG. ljuSI<lImicj g×[−].eymicjm.enwj;icj
max|pYmNãqiucjmicj pMwje;}kicj\$wjnYmicj
Ku·qcjswjp·ljuaju Dã SI<lImicjb.cjlkjLicj\$icj
Ku·k[.jeySI<GHêmicjlhj
qiucjSI<eGH.wjmicjKu·Dwj;aj Ku·qcj
swjp·ljuhHÕjlwj hHÕjfnjfjuku·eqMwj
ek,Tcj,ew<kL·dË>njlhj ehHÁek,Tcj,mNIljuhH.
Ku·k[.j Dwjqcjljueqwjy.< awjD·bjul·Rug×[−].
eamWYealjueqwjy.</, ljumWYew<bUeg>el.k> e/
tiRs|.njm.ajuq Ku·k[.jDwjqcj<eqwjy.</,
D.cjlkj]tcj<nier.D DwjqM.ptjfnjKiucj<T
q.,Tcj,q.,lcjD·hHÕj\$.< D·hHÕjeK>wjDãl{Õicjk{.
qiucjSI< qiucjygjhHÕjlwjq.<

ehHÁTcj,ljuliukjq·q.< g×[−].Rupjuljueqwjy.<
awje;eTLe;sM. eGH.hjSI<micjygj awjew<;,
acj,hHÕjljuBãkL>y[.kL> ajumicjmWYygjbllw
Dnje;wja:Yacj,ew<;, ajueK>wjeK>hj Gälepwm.ajuq
yH.Tcj,ew<hH·qI<KL>\$
qI<hH·\$wjmiucj<Tcj,D.cjq.<
hHÕjGH.nImicjlwjljuy.< Du·ajumicjygjxmtĐ
awmtĐmWYljuhH. awjew<ljuhHÕjeK>wjDãy.
acj,etLwjTnj\$wjTM. e; hHicj,e;GHcj<awjew<;,

yH.Tcj,hH·qI<lkjKL>n. qI<ew<hH·miucj<Tcj,D.cjq.<
 hHÕjGH.qiucjhH. yjuem.wjlwj men.ptÐyjulwjfwj
 piDmukÉmWYe/\$wj qm?.t.hHÕj/,lwj;aj acj,etLwj
 hHÕjD·\$wjlhj m.qe/.wjhHÕjljueqwjy.<
 yjuem.wjlwjD.cjqiuicmicj;aj lwjD.cjlju y.<nwjljjuKhj
 klmUlyjulwjfwj aptÐiygjajumicjawj
 aplHygjajumicjlwj acj,hHÕj ljueBLwjHljjuKhj
 lkjetqtjgmLÕicjalhwj hHÕjGH.qiucjbu·em.wjlwjq.<
 mWYyMêygja eqk> gtÐ.ajumicjmWYljuhH.
 b.cjTcj,qiucjhH.e;wt. sU,ajuml,hHÕjKcj,mI,lH
 Dnj\$wj ea.wjeK>ajacj,ew<;, nImicjem.wjlwj;ajljuy.<
 mWYr·amh.r×Ð. awjmWYygje/\$wj eq.ajy.
 TnjhHÕjeK>wj/·eK>ajacj,q.<
 nlhH.em.wjlwj;ajncjmicj ywt.ygjek, ajuDã
 ter.rlwjTcj,ajumicj eK>hjTl,eK>hj;·edkjQCi
 awj;ãnImicjlwljluy.< efL.wjew< ajumicjlwljluy.<
 efL.wjew<ajumicjer.dt. mh.er.gt.ljuhH.
 acj,ew<;,DnjhHÕjBã lH sMlImicjmWYt×Ð.
 er.hit.e/.wjajuljuhH. ajuljuhH.mh.eprH.
 ajuljuhH.;ajmWYhi t. acj,ew<;,ygjljuhHÕjq
 hHÕjGH.qiucjmicjem.wjlwjq.< wr\$t.gq\$ hHÕj\$icj<l·
 acj,elwjew<;, eK>wjacj,elwjTnj\$wjTM.
 hHÕjyH.eymicjyjuem.wjlwj p·nih.ygjaju micjawj
 q·niwih.hHÕjlwj;aj d×Ð.g{.mh.mWY\$wj
 d×Ð.qilHawjku·;aj hHÕjqy{Õicj<Dã acj,ew<lhj
 eyhH.;ajlwjTcj,ajumicj qt.mWYygjeq.hitHi

klljuhH.mWYhHÕjsã DnjKjuqajygjawjku·;icj
 acj,ew<;,D·\$wjlkjkLicj hHÕjyH.GHêmicjTnjky[
 wrqmqi ht mtqipP>tqtĐ wtĐmWYygjacj,ew<;,
 sMeaea.wjqIljuf, ljuhHÕjGäil·acj,ew<;,
 awjqiuicjsnjhHÕj/,lwjb[. ajumicjmWYygjxsutĐ
 mh.qemmWYljuhH. q\$shQawjew<;,
 hHÕjGäI/cj,pĐ.cjajuq ajuh.ajuqcj<awjlIkL>
 D·\$wjfjuku·knjajuq sMlImicjawjew<;, nllH.
 xpw>mtĐ e;mkÉ>p>n.htH. awje;DKwmq
 mukÉ>ptĐyea.wjh. hHÕj;IGH.ea.wj acj,ew<;,
 TnjKL>cjajuyicjemhjTI<kL> sMqiucjhH.hHÕj/,lwj
 tilpiyuꞤrey. p>\$.zmicj mWYe/\$wj
 qiucjsnjawj;icjIjuhHicj;aj acj,ew<Tcj,/eK>hjGällhj
 sMlImicjlwjIjuK>cj< el. hmukÉhHÕjlwjD.cj
 mh.ykmukÉp>cj p·smhhHÕjlwjD.cj
 hHÕjy[.,kL>^¼awjgãawjn.cj sM eymicjlwjTcj,fwj
 til·netk×Đ.lHwj mh.etk×Đ.lwj;aj qilwygjhHÕj/,lwj
 mh.qilwea.wje\$< GäIemy[./gjSiucjeK>wjacj,ew<
 eGH.wjmicjb.cjTcj,elwjew< awj D·pjul·ek>wjhH.e;aj
 ljutKutjlMÕicjkl ljuagjljueGHÁeancjhH.
 awjljuhjuBãkL>y., kL> D·hjuqI<qjub[kjacj,q.<
 ea\$wjlhjlwjD·ajuyH. ealwjIjuajua,ea.wjh.< e;
 ef.hje;lIel.wj^¼e;l.^¼ eGH.wjkiupjKâêawjew<;,
 lMIawje/.wj mWYhHÕjGH. el.kutju hHÕjeaeqwjy.<
 ajuKI<ajuDãfË\$. RuqW.ygjpães.wj/.
 em.wjek,SjulCÕq·q.<

D.tjawjlImicjRuhHÕjsã tWwjeyqm?.rti
 emhjljuewfwjew<ajulcjfã ;YBcjku/cj×⁻. tã
 SgjBcja:Ykju/cjTnj ah.<rljuaUljua·
 BwjliucjBwjliucjhHÕjy,l· qemew<ajumjuhH hH·
 eywrtipLikjb[. emhjelaK>wjliucjTiucjhH.y.
 lkjetqtĐ·liukjaIh. lju efwjew<lcjaUncjhH.
 mWYe/,\$wjeq.ajeqwjew<;, eq\$qktiembhj\$wj
 eT.wjehH Tiucj,ew<hjuGH.lhj
 micj<fwjfĐãKWãew<;aj mWYe/\$wjeq.wj\$wjeq.wjlhj
 pLiej\$Bqiti rnjlclj;icjpit.k>yi t.qcjKyicjKL>cjpLikj
 hqcjKt·KL>cjpLi nm·hy·pgàti emhjljuhHÕj
 l·awjew<;, ey.wjeD.wjelwjD.cjhHÕjemwjy{.<
 emhjlIbu·ygjD·k>y[lIbu·ealcjãew< ;,
 lCÕqu·v.elwjTM. lIGHêbu·hHÕjem.wjlwjb[.
 awjeK>ajey.wjpjuRuk>y[mWYxt·g>mwt
 ajumicjmWYe/.wjhHÕjlwjq.< hHÕj/,lwjD.cj;ajljuy.<
 Tnjn./IygjaU,Tcj,/ aU,DgjTcj,ew< ;,ljuT
 sU,ajueswjajuTWYTju/ fcjTcj,eT>wjweqwjew<;,
 kcjTcj,eqwjkjueSwjhHÕj\$.< mI<
 SumI<Kicj<eqwjelwjp mWYllaU,DgjTcj,ew<;,
 lwjD.cjljuy.<\$wj;ajh. mWYaem.gmwt.
 lle/\$wjeq.ajaU,ew<;, D·n.DãD.cjlcjljulH
 D·lcjljuhHÕjKcj,y.<q Kcj,ajueswjajuTWY ea.wjh.
 ;Õ·ku·ynjlcjeqwjTcjq.< s.cjTcj,s.cjlcjeqwjew<;,
 ljuy.<em.wjlwj Tcj,D.cjq.< mWYgs'Iqywt
 lle/\$wjeq.ajawjew<;, aU,elwjew<ljuhHÕjGããkL> ey

\$qbÔwiwt eK>wjTcj,BwjliucjaU,ew<;,
 ljuefwjew<hHhH·ncjhH. lIklywt ljufiucj<
 \$wjehHaU,Tju/ aU,pLgjelwjew<emhjf,S.<
 ljuhHÕjTnj,BiucjaU,ew<;, ek>wjaju/·aU,eqwj elwjp
 q.,Tcj,q.,lcjeqwjew<;, acjgmcjgnÕvrikj
 mWYen.wT.efL.wjajumicj lle/ \$wjeq.wjaU,lWicj
 aU,ew<ljumC.hHÕjGäã awjljua:YaU,lkjkLicj
 lI\$wjqjuaU,Tju/;icj s.cj Tcj,s.cj,lcjeqwjlkjSicj<
 KL>cjTcj,q.<ew<eqwja.,micj
 qbÔ.aiukjqiuicjeqwjljkjLicj eaaIqjullIaU,GHêmicj
 g×[−].pjuew<ljuajuDã nier.DyggRuz.ti klea.wj;ajealcjfã
 D.cjek,qu·v.lkjkLicj\$icj RupjD.tjp·hHÕjfjuku;icj
 g×[−].eymicjrkjk>y[miukjethHÕjq ek>wjajuhH.
 hHÕjqs.cjKC.cjel.k> qSnjm·qjued>wjljuy.<
 D·ajulkjea.wjm.ajuq ajumicjmWYdng×[−].
 nRuzZtimWYgT.< em.wjlcjfãew<lkjKL>\$.

แปลความเป็นภาษาไทยได้ว่า “มนุษย์เมื่อแรกเกิด ก่อนที่พ่อแม่จะปฏิสนธิเพื่อให้กำเนิดคน พ่อ และแม่นอนหลับอยู่ วิทยุของเด็ที่จะมาเกิดเข้ามาอยู่ในจิตใต้สำนึกของพ่อเมื่อมาพักครบเจ็ดวัน จะ ปลุกพ่อกับแม่ให้ตื่นขึ้นเมื่อพ่อกับแม่ตื่นจากหลับไหล ก่อเกิดความรักที่เกาะกุมเกี่ยวพัน เมฆลอยขึ้นบน ท้องฟ้า เกิดเป็นสายฝนโปรยปรายลงมาเดินไปสู่ปลายทางของพ่อและแม่อย่างมีความสุข สัตว์มนุษย์ใน โลกมันก็เป็นเช่นนี้ ที่ต้องพูดถึงคือน้ำราชาของแม่ ซึ่งเป็นน้ำที่ใสสะอาด เป็นคุณของแม่ ๑๒ อย่าง คือ ธาตุน้ำ น้ำราชาของพ่อเป็นคุณของพ่อ ๒๑ อย่าง คือ ธาตุดิน เป็นองค์ประกอบในร่างกายมนุษย์ รูปของ เราในสัตว์โลกนี้ ในด้านเดิมนั้น การเกิดขึ้นมาของคน ที่มันเป็นเลือด เหมือนเราล้างเลือดปลา ลมใน ร่างกายเป่าให้แห้งเป่าจนครบเจ็ดวันเกิดตัวอักษร อักษร Q· ขึ้นมา ลมหนุนไฟให้เกิดขึ้น เพื่อช่วยเป่า น้ำให้แห้งเป่าจนครบเจ็ดวัน เกิดตัวอักษรอักษร wI ขึ้นมาลมเป่าตามรูปรกาย ทำให้น้ำแห้งเปลี่ยนเป็น เลือดให้ดีขึ้นมา เกิดตัวอักษรอักษร D. ลมมาเป่าอีกครั้ง เป่าเลือดให้เป็นน้ำมันไขข้อเป่าจนครบเจ็ดวัน

เกิดตัวอักษรอักษร bu ลมเป่าสี่ครั้งแล้ว ข้างหน้าเป่าอีกหนึ่งลมเป่าในบ่อให้แห้ง ที่เป็นเลือดให้ดีขึ้น ลมเป่าได้เจ็ดวัน เกิดตัวอักษรอักษร k ลมมาเป่าอีกครั้ง เป่าในบ่อให้แห้ง สร้างให้เลือดเป็นก้อนขึ้นมา เป่าครบเจ็ดวัน เกิดตัวอักษรอักษร y[ลมมาเป่าข้างหน้า เป่าให้อุ่นขึ้นมา เกิดตัวอักษรอักษร p เกิดเป็นคนมันเป็นแบบนี้ เจ็ดอย่างนี้เป็นอันดับแรก ที่เกิดกับมนุษย์เป็นวิญญานแห่งธรรมที่มาสรางในเบื้องต้นเป็นเลือดก่อนแล้วคั้นขึ้นมาเป็นเนื้อ วิญญานหรืออากาศธาตุเป็นตัวพยุลงดิน น้ำ ลม ไฟ ถึงตอนนั้นมีกึ่งห้ากึ่งเกิดขึ้นมาคือ อักษร nem.buD.y หรือ นะโมพุททายะ ห้าอักษรที่เกิดขึ้น หัวเกิดขึ้นก่อนมือสองข้างและขาสองข้างเป็นศีลสิบ (n) นะคือธาตุน้ำคือคุณแม่ มีคุณ ๑๒ อย่าง (em.) โมคือธาตุดินคือคุณพ่อ มีคุณ ๒๑ อย่าง (bu) พุทธ คือธาตุไฟมี ๖ อย่าง (D.) ธาคือธาตุลม มี ๗ อย่างอยู่ในร่างกาย (y) ยะคือ สิ่งดูแลคุ้มครองประดุจทั้ง ๑๐ ในร่างกาย เรารวมทั้งหมด คือคุณพระพุทธ ๕๖ อย่าง จะกล่าวถึงอีกอย่างที่เกิดขึ้น โลกของแม่ คือไส้ที่ต่อกับแม่ ที่เกิดลมหายใจชีวิตที่ได้หายใจเข้าหายใจออกได้ ๒ อย่าง และได้เกิดธาตุน้ำในแม่ ๑๒ อย่าง ที่จะกล่าวถึงคือ (๑) ปิดตัง คือ น้ำดี (๒) เสมหะ คือ น้ำเสลด (๓) ปุพฺพ คือ น้ำเหลือง ต่อมน้ำเหลือง (๔) โลหิตัง คือ น้ำเลือด (๕) เสโท คือ น้ำเหงื่อ (๖) เมโท คือ น้ำมันข้น (๗) อัสนุ คือ น้ำตา (๘) วะสา คือ น้ำมันเหลว (๙) เขโฬ คือ น้ำลาย (๑๐) สังฆานิกา คือ น้ำมูก (๑๑) ละสิกา คือ น้ำมันไขข้อ และ (๑๒) มุตตัง คือ น้ำมูตร (ปัสสาวะ) น้ำ ๑๒ อย่าง คือ คุณแม่น้ำ ๑๒ ธรรมะเป็นตัวสร้างรูปขึ้นมา ถึงเวลาลูกอายุได้ ๑๒ ปี บวชนครถือศีล ๑๐ นึกถึงน่านมของผู้เป็นแม่ ถ้าเราไม่นึกถึงคุณแม่และธรรมะที่ได้สร้างรูปขึ้นมา นรกอเวจีรออยู่ข้างหน้าไม่ไกล

พูดถึงคุณพ่อที่เป็นอาจารย์ของลูก ตอนที่เราเกิดในท้องแม่คุณแม่มี ๒๑ อย่างในรูปร่างของเรานี้เป็นธาตุดินธรรมะเป็นตัวสร้างในรูปอักษร ๒๑ ประการคือ (๑) เกสา คือ เส้นผม มีทั้งหมด ๘ โกด (๒) โลมา คือ ขน มีทั้งหมด ๑๐ โกด (๓) นะขา คือ เล็บมือและเล็บเท้า มีทั้งหมด ๒๐ เล็บ (๔) ทันดา คือ ฟัน มีทั้งหมด ๓๒ ซี่ (๕) ตโจ คือ หนัง เท้าใบมะทอง ๑ ใบ (๖) มังสัง คือ เนื้อ มีทั้งหมด ๓๐๐ มัด (๗) นะหารู คือ เอ็น มีทั้งหมด ๗,๔๐๐ เส้น (๘) อัญฐิ คือ กระดูก มีทั้งหมด ๓๐๐ ท่อน (๙) อัญฐิมิณฺชัง คือ เยื่อในกระดูก (๑๐) วักกัณฺฑ คือ ม้าม (๑๑) หะทะยัง คือ หัวใจ (๑๒) ยะกะนัง คือ ตับ (๑๓) ทิโละมะกัณฺฑ คือ พังผืด (๑๔) ปิหะกัณฺฑ คือ ไต (๑๕) ปิปปฬาสัง คือ ปอด (๑๖) อันตัง คือ ไส้ใหญ่ (๑๗) อันตะคุณฺณัง คือ ไส้เล็กๆ (๑๘) อุทะริยัง คือ อาหารใหม่ (๑๙) กระริสัง คือ อาหารเก่า (๒๐) มัตตะเก คือ ศีรษะ (๒๑) มัตตะลุมกัณฺฑ คือ เยื่อในสมองศีรษะหัวใจของพ่อมี ๒๑ ๒๑ อย่างนี้ธรรมะเป็นผู้สร้าง ให้เกิดธาตุดิน ธาตุดิน ๒๑ ในร่างกาย คือคุณพ่อ ด้านเดิมของกรรมฐานเป็นเช่นนี้ ลูกมีอายุครบ ๒๑ ได้บวชพระถือศีลเพื่อระลึกถึงคุณพ่อ ลูกที่ไม่ได้ระลึกถึงคุณเหล่านี้ได้ ไม่พ้นในนรกที่จะต้องลงไป พระพุทธเจ้ากล่าวว่า คนแก่สองคนนั้นที่เกิด

เป็นอักษรคือ กุสะลาบกับกุสะลา เกิดจากบนโลกสวรรค์เป็นธรรมแล้วคนแก่สองคนนี้เราต้องรักษาเอาไว้ แล้วเกิดวัตถุอย่าง คนแก่สองคนนี้ อยู่ไม่ห่างกันปลูกบ้านใกล้กัน มาช่วยสร้างธาตุ ให้เกิดรูปกายโลก ขึ้นมา

วัตถุ ๖ อย่างที่ช่วยสร้างรูป คือ (๑) สร้างตา ๒ ตา (๒) สร้างหู ๒ ข้าง (๓) สร้างจมูก (๔) สร้างปากกับลิ้น (๕) สร้างกาย (๖) สร้างหัวใจ วัตถุ ๖ อย่างนี้ธรรมะเป็นผู้สร้าง เกิดมาเป็นคนแล้ววัตถุ ๖ อย่าง ยังไม่รู้จัก เป็นบุคคลที่มองหาแสงสว่างยังไม่เจอในรูปกาย

พูดถึงอะเริง (aRuicj) ๑๐ อย่างที่อยู่ในรูปกายเรา คือ (๑) ทำให้ตามองเห็น (๒) หูที่ได้ยินได้ ฟัง (๓) จมูกที่ได้รับรู้กลิ่น (๔) ลิ้นรับรู้รส (๕) กายรู้สึกใจร้อนหนาวเย็น (๖) หัวใจทำให้เกิดได้ (๗) อากาศหายใจเข้าและหายใจออก มีแต่หายใจออกไม่มีหายใจเข้าร่างกายเราต้องดับสูญ สิ่งที่ได้กล่าวมานั้น มิใช่พ่อกับแม่เป็นคนสร้าง ธรรมะเป็นผู้สร้างเราขึ้นมา พ่อกับแม่ประกอบกรรมให้เป็นรูปกายขึ้นมา วิญญาณที่เกิดในแต่ละส่วนพระอภิธรรมเป็นผู้สร้างขึ้นมา ให้เป็นฐานของพ่อแม่ พระอภิธรรมคือพ่อแม่สูงสุดของสัตว์โลกทั้งหลาย อภิธรรมเจดอย่างในร่างกายเรานี้คือ อักษร (n) นะสร้างน้ำ ๑๒ อย่าง อักษร (em.) โมสร้างดิน ๒๑ อย่าง อักษร(bu) ปฐสร้างไฟ ๖ กองในร่างกาย อักษร (D.) ธาสร้างอะเริง (aRuicj) ๑๐ อย่าง อักษร (y[) ยะสร้างประตูเปิดและปิด ๑๐ อย่างในร่างกาย สิ่งที่ยู่ง ทั้ง ๗ อย่างนี้ได้คือธาตุอากาศ

ตอนที่เกิดเป็นคน อักษร a สร้างมือสองข้าง อักษร TMi สร้างขาสองข้าง TMi สร้างหน้า xÖ สร้างจมูกสองรู xê สร้างหูสองข้าง ċ สร้างตาสองตา e]q. สร้างปากกับลิ้น a. สร้างสมาธิ เป็นเส้นที่อยู่ในร่างกายของเรา ๙๔๐๐ เส้น มาประกอบเป็นเส้นสมาธิอยู่ที่สะดือ พูดถึงเส้นอีกอย่างเรียกชื่อว่า อิดานี ออกมาจากเส้นสมาธิ ไปเลี้ยวถึงที่โคนลิ้น แยกออกไปเลี้ยวถึงหูขวา เรียกชื่อว่า สุมะณา แล้วแยกออกไปข้างหน้าไปเลี้ยวถึงหูข้างซ้าย เรียกชื่อว่า ปิสุละ แยกออกไปอีกหนึ่งเส้น ไปเลี้ยวถึงจมูกข้างขวา เรียกชื่อว่า ะนะปะโร แล้วแยกออกไปเลี้ยวถึงจมูกข้างซ้าย เรียกชื่อว่า สะปงณะ แล้วแยกออกไปข้างหน้า ไปเลี้ยวถึงหน้าขวา เรียกชื่อว่า นิหะรา แล้วไปเลี้ยวหน้าข้างซ้าย เรียกชื่อว่า เหาะสะดิ เส้นฐานเหล่านี้เป็นเส้นที่ได้ยินได้เห็นได้กลิ่นได้รส พอได้รับสิ่งเหล่านี้แล้วเลี้ยวลงไปถึงหัวใจ จะกล่าวถึงเส้นอีกอย่าง เรียกชื่อว่า จณคาริ เส้นนี้แยกออกไป ๒ เส้น เส้นที่ ๑ ไปหล่อเลี้ยงช่วงล่างถึงปลายเท้าข้างขวา มีชื่อว่า สุกุจน ไปหล่อเลี้ยงปลายเท้าข้างซ้าย มีชื่อว่า สติณี เส้นเหล่านี้แยกออกจากเส้นสะดือ แล้วแยกออกมาไปหล่อเลี้ยงดินสองข้างทั้งหมด มีชื่อว่า โผสะหุ จากตรงนี้แยกเป็นแขนงต่าง ๆ ไปเลี้ยงกองยาคู (Kcjy.<eK>wj) บนหลังเท้า จากกองยาคู (Kcjy.<eK>wj) แล้วย้อนกลับ

มาหาครองดู (Kcj;ê) จากเส้นครองดู (Kcj;ê) ย้อนขึ้นไปสู่ถึงไค่บุง (K>cj</nj) คือสะโพก จากตรงนี้ย้อนขึ้นไปถึงโคล่งช่องคู (KLÕ·Scj<eK>w)j แล้วย้อนขึ้นไปถึงหัวสมอง จะพูดถึงเส้นอีกหนึ่งเส้น ออกไปถึงหนาบี่ (n./I) คือหูส่วนล่าง ลงมาถึงเห่อกูโลก (hHÕjeK>wjDã) คือคอด้านหลัง ถึงตรงนี้ขยายเส้นออกไปสู่หลังข้างขวา แล้วไปสู่หลังข้างซ้าย เส้นที่พูดถึงทั้งหมดลงไปสู่ฝ่ามือทั้งหมด และลงไปสู่ฝ่าเท้าทั้งหมด แล้วขึ้นมาสู่ข้างบนมาถึงรักแร้ สองข้าง ตรงนี้เลี้ยงขึ้นข้างบนไปถึงเอื่อในสมอง เส้นฐานหกเส้นเป็นแบบนี้ อากาศมีชื่อว่า วะโตรโรหิณี อยู่คู่กับเส้นขึ้นไปเลี้ยงหูสองข้าง จมูกสองรูและอยู่ตามเส้นในร่างกาย

ดิน ๒๑ อย่างเป็นรูป น้ำ ๑๒ อย่างเป็นเวทนา ไฟ ๖ กองอยู่ในรูปเป็นสัญญา ลม ๗ อย่างเป็นสังขาร วิญญาณเป็นอากาศธาตุ เป็นธาตุที่สร้างธาตุอื่นทั้งหมด วิญญาณธาตุใดหลุดไปคือมรณะ ธาตุทุกอย่างต้องดับสูญ

เกิดมาในโลกนี้ ในร่างกายเรามีการเจ็บไข้ได้ป่วยได้ ๘๐ อย่าง ดังนี้ที่เกาะกินตามเนื้อและตามผิวหนังของเรา เรียกชื่อว่า ปี่ละวะ (bIlw) เกาะกินเส้นสะดือข้างใน เชื้อโรคตัวนี้มีหัวเล็กนิดเดียว เมื่อแก่ขึ้นมา ตัวเชื้อจะตายเอง แต่ตายแล้วเกิดใหม่ เชื้อโรคอีก ๒ ตัวที่จะพูดถึง มีชื่อว่า อูเมะตา (xmtĐ) และ อะวะเมะตา (awmtĐ) มันเกาะกินอยู่ตรงคอด้านหลัง แก่แล้วตาย ตายแล้วเกิดใหม่เช่นกัน มีเชื้ออีก ๓ ตัว คือ มะนื่อเปาะตา, ปิระเมะคะ และ ตุงมาตา (men.ptĐ piDmukÉ qm?.t.) เกาะกินตามเส้นในร่างกายเรา เชื้ออีก ๓ ตัว คือ กะละมุละ, อะเปาะติ และอะปะละ (klmUl aptĐi aplH) เกาะกินอยู่ใต้ลิ้น จะพูดถึงเชื้อโรคอีก ๓ ตัว คือ อะเสกะ, เกาะตา และวะตา (aeqk> gtĐ. wt.) เกาะกินตามเล็บมือเล็บเท้า เชื้ออีก ๒ ตัวที่จะพูดถึง คือ มวยรุ่งอะ, มหารุ่งตา (mWYr·a mh.r×Đ.) เกาะกินตามคอ เชื้อโรคอีก ๒ ตัว คือ ยะวะตา, ตะวี่อะ (ywt. ter.r) เกาะกินตามหัวสมอง เชื้อโรคอีก ๒ อย่างจะพูดถึง เรียกชื่อว่า รือตะตา, มหารือกะตา (er.dt. mh.er.gt.) เกาะกินใต้ผิวหนัง เชื้อโรคอีก ๔ ตัว คือ ตุงตา, รือหิตา, มหาเประ, หิตา (t×Đ. er.hit. mh.eprH. hit.) เกาะกินในหัวใจ เชื้อโรคอีก ๓ ตัว คือ ะระระ, ณะตา, กสะนะ (wr \$t. gq\$) เกาะกินตามเนนโล่ง (\$icj<l·) เชื้อโรคอีก ๕ ตัว คือ ปุงนิหา, ตุงนิวิหา, ตุงตาซามหา, ตุงตาสีลา เชื้อโรค ๔ ตัวนี้เกาะกินที่หือสะแข็งโลก (hHÕjqy{Õicj<Dã) และอีก ๑ ตัวคือ สะตา(qt.) ไปอยู่รวมอีก ๔ ตัวที่เขอะเสาะ (Kjuqaj) มันเกาะกินที่ตรงนั้นหมดเลย

เชื้อโรคอีก๖ตัวที่อยู่ในร่างกาย คือ วรรระสะมะสีหะตะ, มตะสีปาตะ และเสาะตะเวาะตะ (wrqmqiht mtqipP>t qtĐwtĐ) เชื้อโรค ๓ ตัวนี้เกาะกินตามไส้เรา อุจระ มหะสะ เม สะณะเหาะสะ (xsutĐ mh.qemmWY q\$hQ) เชื้อโรค ๓ ตัวนี้เกาะอยู่ตาม กระดูกอ่อน อาหารใหม่ที่เรากินเข้าไปจะเข้าไปอยู่กับลมในท้องเชื้อตัวนี้จะอยู่รวมกันกับอาหาร เชื้อโรค ๖ ตัวนี้จะเข้าไปอาศัยลมอาหารในท้องที่จะเคลื่อนตัวไปตามส่วนต่าง ๆ เชื้อโรคอีก ๔ ตัวคือ นีลาอุปะวา เมาะตา, เมาะขาปานาเหาะทา, ะชะวะมะสะ, เมาะขาเปาะตายะ (xpw>mtĐ mkÉ>p>n.htH. DKwmq mukÉ>ptĐy) เกาะกินเชื้อน้ำดี (hHŌj;IGH.) จะอาศัยอยู่กับลมและน้ำในร่างกาย เชื้อโรคอีก ๓ ตัว คือ ดิละปิ, เอะระยือ และปา นาะ (tilpi ġrey. p>\$Z) เกาะกินตามหัว เชื้อดิลุงนะเตกุงตา, มหาเตกุงตา, สีละวะ, มหาสี ละวะ (til·netk×Đ. mh.etk×Đ. qilw mh.qilw) เชื้อ ๔ ตัวนี้กินตามซอก กระดูก เชื้อโรคที่กล่าวมาทั้งหมดเหล่านี้ขึ้นอยู่กับร่างกายของเรามาตั้งแต่เกิด และคอยดูร่างกายของเราว่า เมื่อใดร่างกายของเราเริ่มทรุดโทรม อ่อนแอ เชื้อโรคที่อยู่กับเรามาตั้งแต่เกิดนี้จะเข้าไปเกาะกินเพื่อให้เรา เจ็บไข้ได้ป่วย

ธาตุมี ๔ อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เราพูดถึงแล้ว คือ ดิน ๒๑ อย่าง และ น้ำ ๑๒ อย่าง จะพูดถึง ต่อจากนี้ คือ ไฟสร้างกายให้อบอุ่นทั่วร่าง สร้างให้อาหารไม่ให้เน่าเสีย พยุ้งไม่ให้ธาตุที่เหลือเสีย ไฟช่วย สร้างอาหารให้ย่อย ย่อยแล้วคายออกไฟทั้งหมดในร่างกายมี ๔ กองคือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่นคือ ธาตุไฟ มี ๔ อย่าง

1_ q·tpPigI emhjhjuBikL.y[.,kL.

ไฟที่อยู่ในผิวหนังและเนื้อ

2_ zIrn_gI emhjm>yH.,Tcj,hjuBihjuy[.,

ไฟที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม

3_ pridyhugI emhjeK.wjtflkjBikL.y[.,kL.

ไฟที่อยู่ในผิวหนังและเนื้อที่ทำให้กระวนกระวาย

4_ pri\$.mugI

emhjm>micj<m>lcje/LajKWikjah.<ljuhjuacj,lcjqcj<\$
hj

ไฟที่เผาอาหารที่เรากินเข้าไปให้ย่อย

ลม ๖ อย่างที่จะพัดถึง ที่คู่แลรูปกายเรา

1_xt.gmwt.lIawjljulHehHTcj,ljuT.

ลมพัดขึ้นเบื้องบนไปถึงหนานี้ ช่วยพยุงทั้งมือซ้ายและมือขวา ลมทำให้มีการเคลื่อนไหวได้ ลม
หาว ลมจาม ลมเรอ ลมอ้วก ลมอ้วกกับลมอาเจียนที่มันเป็นแบบนี้เพราะลมดีขึ้น

2_aem.gmwt. lIjuT.lcjIjulH

ลมพัดลงเบื้องต่ำ จากหนานี้ตกลงไปข้างล่างถึงเท้าทั้ง ๒ ข้างทำให้พับได้ ยื่นได้ ทำให้เดินได้ ทำ
ให้ผายลม ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะก็ลมดันลงทั้งสิ้น

3_ks'Iqywt. lIanjfiucj

ลมในลำไส้เป่าให้ไฟอบอุ่นในลำไส้ทุกเส้นไม่ให้เน่าเสีย

4_ek.tH.qmwt.lIehHljuGWife;.hjfiucj

ลมในกระดูกใหญ่

5_acjgn_qriwt. lIehHncjS.lnj

ลมพัดไปตามตัว

6_aQqpQq lIq.,Tcj,q.,lcj

ลมหายใจเข้า-ออก ทำให้เคลื่อนไหวได้ ทำให้พูดได้

เนื้อหาที่กล่าวมาในข้างต้นเป็นเพียงบางส่วนจากตำราทงมะทองซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหลักการ
แพทย์แผนไทยจะพบว่าไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือ

มูลเหตุแห่งธาตุทั้ง ๔

สิ่งมีชีวิตที่เกิดมาล้วนประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เรียกว่า
สมุฏฐานธาตุ ซึ่งอยู่ในภาวะสมดุลเกี่ยวข้องกันและกัน โดยแบ่งออกเป็นรายละเอียดดังนี้

ธาตุดิน คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเป็นของแข็ง มีความคงรูป เช่น
อวัยวะต่างๆ ธาตุดินโดยส่วนใหญ่มี ๒๐ ประการ ได้แก่ ฝม, ขน, เล็บ, ฟัน, หนัง, เนื้อ, เส้นเอ็น, กระดูก,
เยื่อในกระดูก, ม้าม, หัวใจ, ตับ, พังผืด, ไต, ปอด, ไส้ใหญ่, ไส้เล็ก, อาหารใหม่, อาหารเก่า และเยื่อใน
สมอง สิ่งเหล่านี้จัดเป็นธาตุดินภายใน ส่วนธาตุดินภายนอก ได้แก่ ไม้, ไม้ไผ่, ดิน เป็นต้น

ธาตุน้ำ คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะเป็นน้ำ เป็นของเหลว มีคุณสมบัติไหลไปมา ซึมซับไปในร่างกายอาศัยธาตุดินเพื่อการคงอยู่ อาศัยธาตุลมเพื่อการเลื่อนไหล ธาตุน้ำภายในมีโดยประมาณ ๑๒ประการ ได้แก่ น้ำดี, เสลด, น้ำหนอง, น้ำเลือด, น้ำเหงื่อ, มันทัน, น้ำตา, มันทะลุ, น้ำลาย, น้ำมูก, น้ำไขข้อ, น้ำปัสสาวะหรือน้ำมูตร และน้ำในอุจจาระ ธาตุน้ำภายนอก ได้แก่ น้ำฝน, น้ำท่า, น้ำหรือของเหลวในสิ่งแวดล้อมทั้งหลายภายในดินมีน้ำซึมซับอยู่ในความชุ่มชื้นแก่ดินและต้นไม้

ธาตุลม คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต มีลักษณะเคลื่อนไหวได้ มีคุณสมบัติคือ ความเบา เป็นสิ่งที่มีพลัง ทำให้ร่างกายมีการเคลื่อนไหว เดิน นั่ง นอน คู้เหยียดได้ ธาตุลมย่อมอาศัยธาตุดินและธาตุน้ำเป็นเครื่องนำพาพลัง และขณะเดียวกันธาตุลมพยุ้งดินและทำให้น้ำเคลื่อนไหวไปมาได้ ธาตุลมที่สำคัญมี ๖ประการ จัดเป็นธาตุลมภายใน ได้แก่

- ลมพัดจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน
- ลมพัดจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง
- ลมพัดอยู่ในท้องนอกลำไส้
- ลมพัดในกระเพาะอาหาร และลำไส้
- ลมพัดทั่วร่างกาย
- ลมหายใจเข้าออก

ลมภายนอก ได้แก่ ลมพัดต่างๆ ลมบก ลมทะเล ลมที่พัดอันเป็นปกติของโลก หรืออากาศที่มีการเคลื่อนไหวไปมานั่นเอง

ธาตุไฟ คือ องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิต มีลักษณะที่เป็นความร้อน คุณสมบัติเผาผลาญให้แหลกสลาย ไฟทำให้ลมและน้ำในร่างกายเคลื่อนที่ด้วยพลังแห่งความร้อนอันพอเหมาะ ไฟทำให้ดินอุ่น คืออวัยวะต่างๆไม่เน่า ไฟภายในมี ๔ประการ ได้แก่

- ไฟทำให้ร่างกายอบอุ่น
- ไฟทำให้ร้อนระส่ำระสาย
- ไฟทำให้ร่างกายเหี่ยวแห้งทรุดโทรม
- ไฟย่อยอาหาร

ไฟภายนอก ได้แก่ ความร้อนจากดวงอาทิตย์ ไฟที่จุดขึ้น พลังความร้อนอื่นๆที่มีคุณสมบัติเผาผลาญต่างๆ

ธาตุทั้ง ๔ ต้องอยู่ในภาวะสมดุล ร่างกายจึงจะเป็นปกติ ไม่เจ็บป่วย โดยธาตุดินอาศัยน้ำให้ชุ่มและเต่งตึงพอเหมาะ อาศัยลมพยุหให้คงรูปและเคลื่อนไหว อาศัยไฟให้พลังงานอุ่นไว้ ไม่เน่าเปื่อย น้ำต้องอาศัยดินเป็นที่เกาะกุมซับไว้มิให้ไหลเหือดแห้งไปจากที่ที่ควรอยู่ อาศัยลมทำให้น้ำไหลซึมซับทั่วร่างกาย ลมต้องอาศัยน้ำและดินเป็นที่อาศัยและนำพาพลังไปในที่ต่างๆ ดินปะทะลมให้เกิดการเคลื่อนที่ แต่พอเหมาะ ไฟอุ่นดินและอาศัยดินเพื่อการเผาผลาญให้เกิดพลัง ไฟต้องอาศัยน้ำเพื่อการเผาผลาญที่พอเหมาะ ไฟทำให้ลมเคลื่อนที่ไปได้ ในขณะที่ลมสามารถทำให้ไฟลุกโชนเผาผลาญมากขึ้นได้

จะเห็นได้ว่าธาตุทั้ง ๔ ต่างอาศัยซึ่งกันและกัน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ หากมีความแปรปรวน เสียสมดุลขึ้นได้แก่ หย่อนกำริบ หรือพิการจะทำให้ร่างกายไม่สบาย เกิดเป็นโรคขึ้นได้ การเสียสมดุลดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับความสมดุลของธาตุทั้ง ๔ ที่อยู่ภายนอกอีกด้วย กล่าวคือ ธาตุดิน ได้แก่ พื้นดินหรือต้นไม้ หากต้นไม้มีน้อยลงเพราะป่าถูกทำลายเสียหาย ดินย่อมพังพินาศ ไม่สามารถเก็บน้ำไว้ได้น้ำย่อมไหลไปโดยเร็วหรือถูกไฟ ได้แก่ แสงแดดแผดเผากลายเป็นไอน้ำหมด ไอน้ำทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของอากาศ เกิดลมที่แปรปรวน กระทบต่อลมอันเป็นปกติ เกิดพายุพัดรุนแรง ป่าและต้นไม้ซึ่งเป็นธาตุดินไม่สามารถต้านแรงลม ทำให้ดินพังไปมากขึ้นอีก ลมพัดพาฝนมา เกิดน้ำไหลบ่าท่วมทัน ดินยิ่งพังและเก็บน้ำไม่ได้ เมื่อถึงยามหน้าแล้งความชุ่มชื้นก็หมดไปอย่างรวดเร็ว ธาตุไฟก็จะมากขึ้น เกิดการแผดเผาของแสงแดดมาก ประกอบกับขาดต้นไม้ช่วยบังแดด โลกก็ยิ่งร้อนความแห้งแล้งตามมา เกิดการขาดน้ำ น้ำพิการ หากธาตุ ๔ ภายนอกเป็นเช่นนี้ เรียกว่า เกิดมหาสันนิบาต ย่อมส่งผลต่อธาตุภายในร่างกายเกิดการเจ็บป่วย เรียกว่า ธาตุภายในเสียสมดุลกับธาตุภายนอกนั่นเอง

ธาตุเจ้าเรือน หมายถึง ลักษณะที่หมายรวมถึงบุคลิกและอุปนิสัยที่ติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิดและอาจเปลี่ยนแปลงได้ในภายหลัง ซึ่งได้อิทธิพลมาจากการเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อม ในทฤษฎีการแพทย์แผนไทยเชื่อว่า การเกิดชีวิตใหม่จะเกิดขึ้นได้ต้องมีพ่อแม่ที่มีลักษณะของหญิงชายครบถ้วน หมายถึง พ่อมีลักษณะของชายครบ และแม่มีลักษณะของหญิงครบ โดยให้ความหมายของชีวิตไว้ว่า ชีวิตคือขันธ ๕ อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

รูป หมายถึง รูปร่าง ร่างกาย หรือสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งในพระไตรปิฎกได้อธิบายไว้ว่า รูปมีมหาภูตรูป ๔ ได้แก่ ธาตุทั้ง ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ และรูปที่เกิดจากมหาภูตรูป ได้แก่ อากาศ ประสาททั้ง ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อารมณ์ทั้ง ๔ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น

เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกต่างๆ ซึ่งเกิดจากประสาททั้ง ๕ และจิต

สัญญา คือ ความจำต่างๆ การกำหนดรู้อาการ

สังขาร หมายถึง การปรุงแต่งของจิต ความคิดที่ผูกเป็นเรื่องเป็นราว ส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าสังขาร คือ ร่างกาย เช่น มักพูดว่า “คนแก่ไม่เจียมสังขาร” หมายถึงทำอะไรเกินกว่าร่างกายซึ่งจะรับได้ แท้จริงสังขารเป็นความนึกคิดก่อหรือผูกเป็นเรื่องราวนั่นเอง

วิญญาณ คือ ความรู้แจ้งของอารมณ์ เช่น วิญญาณนักต่อสู้ หมายถึง เป็นผู้มีอารมณ์ บาก บั่นตั้งมั่น ต้องสู้สุดใจ ผู้มีวิญญาณเป็นนักประชาธิปไตย หมายถึง การมีอารมณ์ลึกซึ้งชัดเจน จะทำอะไรก็อยู่ในอารมณ์ของนักประชาธิปไตย มีใจตั้งมั่นในสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น คนทั่วไปคิดว่าวิญญาณคือผี เชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะออกจากร่างไปเป็นผี แท้จริงแล้วเมื่อตายไปแล้วก็หมดความรู้สึก ไม่มีอารมณ์อีกแล้วนั่นเอง

ทางการแพทย์แผนไทยมีความเชื่อในเรื่องธรรมชาติว่า การเกิดรูปครั้งแรกในครรภ์มารดา มีขนาดเล็กมาก ขนาดเท่ากับหยดน้ำมันงาที่ติดอยู่ปลายขนจามรี หลังจากถูกสะบัดถึง ๗ ครั้ง และด้วยอิทธิพลของธาตุไฟก่อน จึงเกิดธาตุอื่นตามมาจนครบธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วจึงเกิดรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณจนครบขั้น ๕ เมื่อครรภ์ครบ ๕ เดือนแล้ว นั่นคือชีวิตได้เกิดแล้ว และด้วยอิทธิพลของธรรมชาติ ได้แก่ ความร้อน ความเย็นของภูมิอากาศตามฤดูกาลได้ทำให้ธาตุทั้ง ๔ ของแต่ละคนแตกต่างกันไป และเริ่มมีอิทธิพลแล้วตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา ดังพระคัมภีร์ปฐมจินดากล่าวไว้ว่า เมื่อตั้งครรภ์ในฤดูอันใด ธาตุอันใด ให้เอาธาตุของฤดูนั้นเป็นที่ตั้งแห่งธาตุกุมาร กุมารินั้นๆ แต่คนส่วนใหญ่มักจำได้เฉพาะเพียงวันเกิด เพราะการตั้งครรภ์หมายถึง การปฏิสนธิ

๔.๓. สาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วย

อาการเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดขึ้นได้ทุกวันและเวลา และเมื่อเราเจ็บป่วยแล้วก็ต้องมีการรักษา แต่ก่อนที่จะรักษาโรค เราต้องทำความเข้าใจในเรื่องโรคก่อน หลงส่วงป่วยรอน บ้านสะเนฟ่องบอกว่า ลักษณะของโรคที่เกิดขึ้นมีด้วยกัน ๓ ลักษณะ คือ ๑. โรคบางอย่างที่เกิดขึ้นแล้วสามารถหายได้เองโดยที่เราไม่ต้องรักษา ๒. โรคที่เกิดขึ้นแล้วไม่สามารถหายได้เองต้องหายารักษา หรือรักษาด้วยวิธีการอื่น ๆ จึงจะหาย และ ๓. โรคบางอย่างที่เกิดขึ้นแล้วไม่ว่าจะรักษาด้วยวิธีการใดก็ไม่หาย สาเหตุที่ทำให้เกิดโรคคือกรรม กรรมที่อยู่ในอดีตชาติที่เราได้ก่อเอาไว้ เกิดมาชาตินี้สิ่งที่เราต้องชดใช้คือความเจ็บป่วย ไม่เว้นแม้แต่พระพุทธองค์ สุดท้ายท่านต้องมาชดใช้กรรมด้วยโรคท้องร่วง ถึงแม้กรรมตัวนี้หมอชีวกโกมารภัจจ์สามารถฝนยาให้กินแล้วหายได้ แต่พระพุทธองค์ก็ไม่รับ เพราะท่านพร้อมที่จะรับกรรมที่ก่อเอาไว้ด้วยพระองค์เอง ลักษณะของโรคทั้ง ๓ อย่างนี้ คนส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะที่ ๒ คือ เมื่อมีอาการเจ็บป่วยแล้วต้องหายามารักษา จะหายหรือไม่หายไม่รู้ถึงอย่างไรต้องหาวิธีการรักษาไว้

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๒ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านในแต่ละภูมิภาคได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนี้

การแพทย์แผนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยในมนุษย์ แบ่งได้ ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษ สิ่งที่มีอำนาจ เช่น ผีป่า ปีศาจ ผีหรือสิ่งของที่ผู้อื่นเสกมากระทำโทษ เชื่อในเรื่องของเทพ เรื่องของพระเจ้าลงโทษผู้ทำผิดจารีตประเพณี ความเชื่อนี้มีอยู่โดยทั่วไปแตกต่างกันตามที่อยู่และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น
๒. เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ การเสียสมดุลของร่างกายอันประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ การเสียสมดุลของความร้อนความเย็น การเสียสมดุลของโครงสร้างร่างกาย
๓. เชื่อว่าความเจ็บป่วยเกิดจากพลังจักรวาล ได้แก่ อิทธิพลของดวงดาวต่างๆ ซึ่งมีทั้งพลังที่สร้างสรรค์ และพลังที่ทำลายสุขภาพ หากพลังใดมากกว่าจะส่งผลให้สุขภาพดีหรือร้ายไปตามนั้น

การรักษาจึงเป็นไปตามความเชื่อถือ มีทั้งการใช้พิธีกรรม ได้แก่ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การบวงสรวงเทพเจ้า การเสียเคราะห์ต่อชะตา การใช้สมุนไพรและการกินอาหารปรับสมดุลของร่างกาย การนวด การอบ การประคบ และการปรับสมดุลทางจิตด้วยสมาธิ ผู้รักษาได้แก่ หมอแผนโบราณ หมอพื้นบ้านที่มีการเรียนการสอนสืบต่อกันมา ทั้งการเรียนการสอนในสถาบันและจากการสืบทอดความรู้กันภายในครอบครัว หมอแผนไทยในอดีตมีความรู้มากมายหลายสาขาเป็นทั้งผู้ชำนาญการประกอบพิธีกรรม การใช้ยา การนวด และโหราศาสตร์ บางคนเคยบวชเรียนจึงเก่งในเรื่องการนั่งสมาธิ การแพทย์แผนไทยเลื่องเรื่องมากจนมีผู้ชำนาญเฉพาะทางในสมัยอยุธยา ทำให้มีตำราคัมภีร์เฉพาะโรคมากมาย

สาเหตุการเจ็บป่วยตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทย

นอกเหนือจากความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติแล้ว การแพทย์แผนไทยเชื่อว่าสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยเกิดจากอิทธิพลดังต่อไปนี้

๑. มูลเหตุแห่งธาตุทั้ง ๔
๒. อิทธิพลของฤดูกาล
๓. อายุที่เปลี่ยนไปตามวัย
๔. อิทธิพลของกาลเวลาและสุริยะจักรวาล
๕. ถิ่นที่อยู่อาศัย
๖. พฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรค

การแพทย์พื้นบ้านภาคเหนือ ชาวล้านนามีความเชื่อว่า สาเหตุความเจ็บป่วยเกิดจากสาเหตุหลักๆ ดังต่อไปนี้

- ความเจ็บป่วยเพราะถูกผีกระทำ
- โรคที่เกิดจากคนทำ
- โรคที่เกิดจากการกระทำผิดจารีตประเพณี
- โรคที่เป็นไปตามเคราะห์หรือโชคชะตาในช่วงที่เคราะห์ร้าย
- โรคที่เป็นไปตามกฎแห่งกรรม
- โรคที่เกิดจากความแปรปรวนและไม่สมดุลของธาตุ ๔ ในร่างกาย
- โรคที่เกิดจากขวัญออกจากร่าง

จากความหลากหลายของสาเหตุการเกิดโรคข้างต้นทำให้ทางภาคเหนือมีหมอพื้นบ้านหลายประเภท เช่น หมอผี หมอสู่วัณ หมอสะเดาะเคราะห์ หมอเมือง หมอเมื่อ หมอทรง หมอสมุนไพร และ พระสงฆ์

การแพทย์พื้นบ้านภาคกลาง

มีลักษณะความเชื่อมาจากสาเหตุการเกิดโรคตามทฤษฎีการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นเพราะได้ข้อมูลพื้นฐานจากยาตำราไทยโบราณจากหลาย ๆ ตำรา เช่น ตำรายาวัณโรค ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ ตำราเวชศาสตร์วรรณ เป็นต้น และได้รับอิทธิพลพื้นฐานความรู้จากมอญ ทวารวดี และอินเดียด้วย รวมทั้งอิทธิพลทางด้านภาษาบาลี สันสกฤตที่ใช้บันทึกตำรายา จึงทำให้การเรียกชื่อโรคมีย

ความแตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ เช่น กษัยมุตกิดฉันทฆาต เป็นต้น สำหรับหมอพื้นบ้านในพื้นที่ก็จะประกอบด้วยหมอชาสมุนไพร หมอกวาดยา หมอนวด รูปแบบและลักษณะของตัวยา ก็จะเป็นไปตามตำรายาต่างๆ ที่มีบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ยาต้ม ยาหม้อ ยานัตถุ ยาฝน ยาเป่า ฯลฯ รวมถึงการนวดแบบราชสำนักและการนวดแบบเชลยศักดิ์

การแพทย์พื้นบ้านภาคอีสาน

สาเหตุการเจ็บป่วยในโลกทัศน์ของชาวอีสาน คือ

- ความเจ็บป่วยเกิดจากขวัญ
- ความเจ็บป่วยเกิดจากผี
- ความเชื่อเรื่องความสมบูรณ์ของร่างกาย

การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้ เชื่อว่าสาเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจากการเสียสมดุลของธาตุ ๔

ในขณะที่การแพทย์พื้นบ้านของชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) มีความเชื่อสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยไม่แตกต่างจากการแพทย์พื้นบ้านในภูมิภาคอื่น โดยแบ่งเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. ความเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศที่ทำให้ธาตุภายในร่างกายไม่สมดุล เลือดลมในร่างกายไม่ปกติ และ

๒. ความเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น

(๑) ถูกผีทำ

(๒) ถูกไสยศาสตร์

(๓) เป็นไปตามเคราะห์กรรม ชะตาชีวิตของคนในแต่ละช่วงอายุ

(๔) ทำผิดจารีต ประเพณี

(๕) บาปบุญ บาป

(๖) ขวัญหาย

(๗) เป็นไปตามกฎแห่งกรรม และ

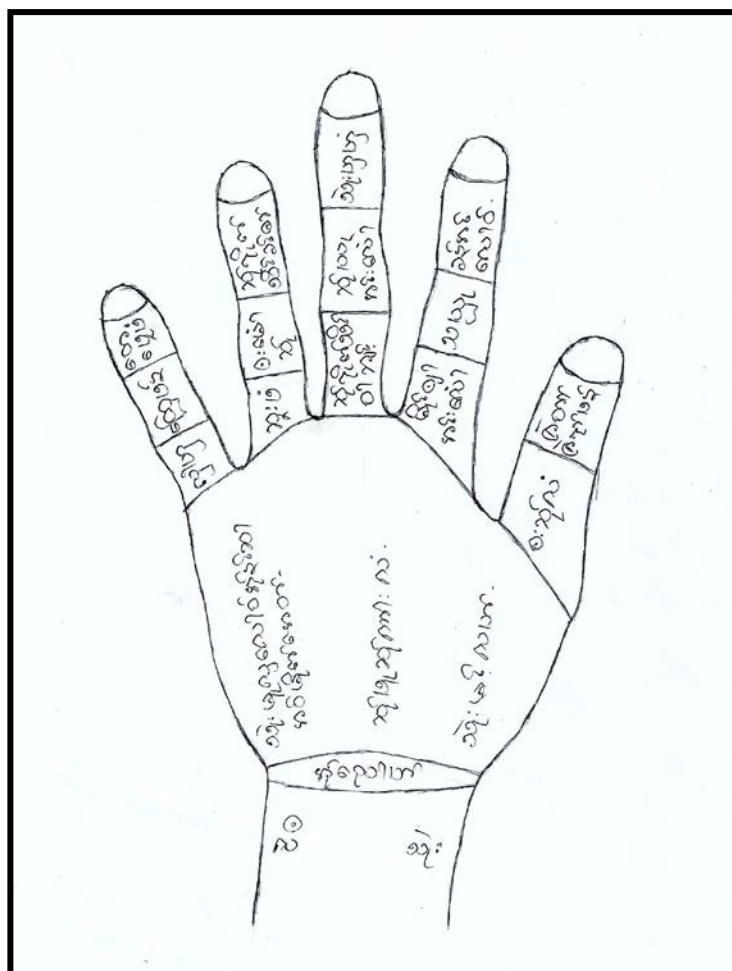
(๘) พ่อแม่ชาติที่แล้วต้องการเอาลูกคืน

๔.๔. การตรวจหาสาเหตุการเจ็บไข้ได้ป่วย

เมื่อชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น สิ่งที่เหมาะสมที่ชาวบ้านต้องทำเป็นอันดับแรกคือการตรวจหาสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วย โดยการจับชีพจรบนฝ่ามือ ข้อมือ และข้อนิ้วแต่ละข้อแต่ละนิ้ว ซึ่งจะบอกถึงสาเหตุที่เกิดจากสภาพอากาศ การเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ หรือเกิดจากการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติ หากเจ็บป่วยด้วยสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลง การจับชีพจรจะอยู่ที่ข้อมือซึ่งเป็นตำแหน่งของเลือดและลมเพื่อจับจังหวะการเต้น หากเจ็บป่วยด้วยการกระทำของอำนาจเหนือธรรมชาติ การจับชีพจรจะอยู่ในบริเวณฝ่ามือและข้อนิ้วแต่ละข้อ

จังหวะการเต้นของเลือดและลมที่แตกต่างกันจะบอกถึงอาการเจ็บป่วยได้ดังนี้

1

ajuquYS·ajulI|p>quYl.cjS.S.<elwjmWYm,Tl<m,Sjue
K>wj

๑) เลือดมาแรงแต่จะสะดุดเป็นบางจังหวะ ลมมาแตก แสดงว่าแพ้ น้ำ เพื่ออากาศร้อน

2

ajulIS.eK>wjquY|p>ll|p>hHhHwj|juajusUeK>wj|juK
wj<eanwjmWYajuev.wj

๒) เลือดและลมมาเบา และแตกในข้อมือ แสดงว่ามีการอักเสบ

3 SUehH.wjTcj,

hjuquYyHÕicjsUnÕ·Kcj,DãajuyHwjyãeyH.wjqea/ugjajuyH
wjmwjmwj<lhj

๓) เลือดมาแบบช้า ๆ ในนิ้วชี้ข้อแรก บางครั้งมายาว บางครั้งมาสั้น แสดงว่าเป็นไข้

4 ll}tãSUncjDãquYS. m,S.,

๔) เลือดมาช้า ลมมารอบ ๆ ข้อแรกของนิ้วนาง ลมมาเบา แสดงว่าแพ้ อาหาร

5 ll|p>e;ajuS· mWYpUwicj|lhjqI\$u\$wjeqwjDM.lhj

๕) ลมมาแตกและมาแรง เป็นปุงแห้ว (pUwicj) ความร้อนอยู่ข้างในออกไม่ได้ กินยาสมุนไพรที่แก้
แพ้ได้

6 quYyu·llcj/iucjmWYmNlwj< /,awjeK>wjTcj,

๖) เลือดคั่งและลมลึก ร่างกายเย็น ต้องกินยาให้ร่างกายร้อนขึ้น

7

hjuquYS.efLhjehHÁfwjek,\$wjmWYllacj,enwjhjuquY
ea\$wjmWYD.tjliucj

๗) เลือดมาเบามาก (จีเกียจมา) มานาน ๆ ที่ เป็นเพราะลมมาแย่งที่อยู่ของเลือด แสดงว่าธาตุไม่สมดุล

8 quYlWYe;ajuS. ll|p>mWYmiucjSju

๘) เลือดมาไม่แรง ไม่มาตามเส้นชีพจร ลมแตก แสดงว่าแพ้ของเมา

9 quYf.cje;esajeyH.ajqSnjSjuS.<lcjk>lwj

๕) เลือดมาแตกแบบพุ่งแรงแต่ไม่มีอาการของโรค พักผ่อนให้มาก ๆ ไม่นานจะเป็นปกติ

10 quYKeDwjeyH.ajqlI|p. ea\$wjmWYSjuea;cj

๑๐) เลือดมาแบบสะบัดแรง ลมแตก แสดงว่าเป็นวัณโรค

ลุงย่อง บ้านกองม่องทะ หมอสมุนไพรรักษาด้วยการฝนยา เอาให้ฟังว่า การที่เราจะรักษาคนไข้สักคนหนึ่ง ชีพจรเลือดและลมเป็นสิ่งสำคัญ แต่เราจะรักษาคนไข้ได้ทั้งหมดทุกโรคนั้นมันไม่ใช่ ถ้าเราจับชีพจร เราจะรู้ว่าข้างในร่างกายนั้นร้อนหรือเย็น มันขึ้นอยู่กับ การเดินของชีพจร ชีพจรตรงข้อมือนีมีสองเส้น เส้นที่อยู่นิ้วโป้งคือเส้นที่จับเลือด เส้นที่อยู่ฝั่งนิ้วก้อยคือเส้นลม ถ้าคนที่ร่างกายปกติเส้นเลือดจะมาแรงกว่าเส้นลมชนิดหนึ่ง การเดินแบบธรรมดา คือเดินไม่เร็ว ไม่ช้า ไม่แตก ไม่ลึกและไม่พุ่ง ถ้าผิดปกติจากการเดินปกติคือ ร่างกายมีปัญหา ร่างกายร้อน ร่างกายเย็น เราจึงต้องรู้จักและเข้าใจการเดินของเลือดและลม การเดินบางอย่าง เราต้องรู้เอง เราไม่สามารถที่จะอธิบายได้ ถ้าเรารักษาแล้วไม่หาย เราต้องไปโรงพยาบาล ตอนนี้คนที่จะมารักษากับยาสมุนไพรมีน้อยลงมาก ส่วนใหญ่แล้วจะไปรักษากับหมอที่สถานีอนามัยเพราะมียาให้กินเลย กิน ๓ วัน ๗ วันก็หาย ถ้าไม่หายก็มาหาใหม่ ไม่ต้องนัดมาตรวจเรื่อย ๆ เหมือนกินยาสมุนไพร จะกินยาสมุนไพรแต่ละครั้งต้องเสียเวลามานั่งฝน กินแล้วก็ต้องนัดมาจับชีพจรใหม่ในวันนั้น และหมอก็ต้องออกไปหาตัวยามาเก็บไว้เรื่อย ๆ สมุนไพรบางอย่างหาในบ้านเราก็ไม่มี ต้องไปหาซื้อจากพม่า อย่างเช่น จันทน์ขาว ในบ้านเราไม่มีเลย ต้องออกไปหาที่อื่น การกินยาเม็ดมันจึงง่ายกว่าฝนยา กินอยู่แล้ว คนบางคนไปอนามัยมาแล้วก็ไม่หาย แต่มาหายเพราะกินยาฝนก็มี และบางครั้งหมออนามัยฉีดยาน้ำเกลือให้ แล้วเราก็ฝนยาให้กินด้วยก็มี บางครั้งก็หาย ถ้าไม่หายจริง ๆ ก็ส่งโรงพยาบาลสังขละบุรี

นอกจากจังหวะการเดินของเลือดและลมในตำแหน่งของข้อมือนีแล้ว บนฝ่ามือ ข้อนิ้วแต่ละข้อสามารถบอกความผิดปกติของร่างกายที่เป็นสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนี้

- ๑) ตะเล่ตะกะ หมายถึง ถูกผีทำ ซึ่งเป็นผีไม่ดี ผีร้าย เช่น ผีตายโหง
- ๒) ม่องฉา หมายถึง เจ้าที่โปงดิน โป่งน้ำจับ
- ๓) เซอโฝ่งวิหล่า หมายถึง ถูกจับวิญญาณ เช่น เจ้าที่น้ำผุด เจ้าป่า เจ้าเขา
- ๔) ชะนาโพง หมายถึง ยักษ์จับ (เป็นเจ้าที่แรงขอบกินของสด ที่นี้มีน้อย โดยมากจะอยู่ในพม่า)

- ๕) เชอเคอะเค่อง หมายถึง ถูกสยศาสตร์ เช่น อ่อง (การใช้ยันต์) ปะโน (การใช้เทียน) เตเผ (เอาคนตายมาทำ หรือทำกุมาร) และ โอ๊ะเต๊ะยะ (เอาสมุนไพรมานปลุกเสก ปัจจุบันมีคนทำเป็นน้อย)
- ๖) มาเช่อคือ หมายถึง ทำผิดประเพณี และมาเชอตะกิ หมายถึง ทำผิดกิริยา แสดงท่าทางที่ไม่เหมาะสม
- ๗) หล่าหะ หมายถึง ขวัญหาย เกิดจากการตกใจอย่างแรง หรือเจ้าที่จับวิญญาณไว้
- ๘) สะเซาะ หมายถึง จิตฟุ้งซ่าน
- ๙) เชอท่องู หมายถึง เจ้าที่ในบริเวณที่เป็นน้ำและจับไว้

การจะรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยให้หายเป็นปกติได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับคนไข้ว่ามีลักษณะเช่นไร มีอาการเจ็บป่วยแบบไหน อย่างไร เมื่อคนไข้มาขอรับการรักษาจากหมอพื้นบ้าน อันดับแรกหมอจะต้องรู้อาการของคนไข้ในเบื้องต้นก่อนโดยการจับชีพจรเพื่อให้รู้จังหวะการเต้นว่าเต้นแบบไหนอย่างไร ซึ่งจังหวะการเต้นของชีพจรจะแตกต่างกันไป เช่น จังหวะการเต้นของชีพจรบริเวณข้อมือจะบอกถึงเลือดและลม จังหวะการเต้นของชีพจรบริเวณฝ่ามือจะบอกถึงอาการอักเสบในร่างกายและขวัญหาย หรือจังหวะการเต้นของชีพจรตามข้อนิ้วแต่ละข้อจะบอกถึงผีเจ้าที่จับและโรคทั่วไป

ถ้าขวัญหาย ผู้อาวโสในบ้านต้องเรียกขวัญผูกข้อมือ การเรียกขวัญผูกข้อมือในบ้านจะทำในตอนเย็นใกล้ค่ำ โดยเอาช้อนคนข้าวมาตีที่หัวบันใดเรียกขวัญ ในช่วงเช้าวันรุ่งขึ้นเมื่อหุงข้าวทำอาหารเสร็จ จะเอาข้าวสุกสามกำมือ เอาสายสิญจน์ที่ใช้ผูกข้อมือใส่จาน เอาน้ำขันทองหนึ่ง เอาช้อนคนข้าวมาวางไว้ในที่เดียวกัน แล้วเรียกคนที่ขวัญหายมาผูกข้อมือ เสร็จจากนั้นจึงกินข้าวได้

ถ้าถูกผีจับต้องเอาเครื่องบูชาให้ผีเจ้าที่กิน เครื่องบูชานั้นขึ้นอยู่กับเจ้าที่ที่จะขอกิน

ถ้าเคราะห์กรรมไม่ดีต้องหาหมอสะเดาะเคราะห์ การสะเดาะเคราะห์นั้นมีหลายวิธี เช่น จุดเทียนสะเดาะเคราะห์ อาบน้ำมนต์สะเดาะเคราะห์ หรือสะเดาะเคราะห์ในงานประเพณีของหมู่บ้าน เช่น วันสงกรานต์ วันย่าหุ สร้างสะพาน ค้ำดันโพธิ์ เป็นต้น

ถ้าเจ็บป่วยโดยเลือดลมในร่างกายไม่ดี ต้องใช้ยาสมุนไพรรักษา

ผู้อาวโสหม่องโทอุ บ้านจะแก

ผู้อาวโสส่งป่วยร้อง บ้านสะเนฟอง ได้กล่าวไว้ว่า “การที่เราจะรักษาใครสักคน มันเป็นเรื่องสำคัญสำหรับตัวเราเอง ในเมื่อคนมีความเจ็บไข้ได้ป่วยแล้ว เขาคงนั้นมีกรรมตอบสนอง แต่เราไปรักษาเขาเหมือนกับเราไปแบกรับกรรมของเขาเอาไว้ แต่ด้วยความสงสาร เราจึงต้องช่วยเหลือ เพราะเหตุนี้เราจึงต้องรักษาและสัจจะเอาไว้ให้มัน มีคำบอกเล่าจากนิทานเรื่องหนึ่งที่ใช้การรักษาอาการเจ็บป่วยโดยการอธิษฐาน

ผู้อุส กล่าวต่อว่า การที่เราจะเรียกใครคนหนึ่งว่า “อาจารย์ใหญ่” บุคคลคนนั้นต้องรู้หลาย
 ด้าน อย่างเช่น ต้องรู้ความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศว่าอยู่ในช่วงฤดูใด ในแต่ละฤดูจะบ่งบอก
 เกี่ยวกับธาตุและการให้ยา อย่างเช่น ฤดูร้อน ภายนอกร่างกายร้อนมาก แต่ภายในร่างกายมีความเย็น
 สูง ถ้าเราให้ตัวยาที่เย็นมาก ทำให้แพ้ตัวยาได้ ฤดูฝน ความร้อนกับความเย็นมีค่าเท่ากัน ให้ยาร้อนก็ได้

ลุงหม่องโห่ง หมอทำพิธีสะเดาะเคราะห์ บ้านกองม่องทะ เล่าให้ฟังว่า สาเหตุที่ทำให้คนเราเกิดการเจ็บป่วยได้มีอยู่ ๒ กรณี คือ ๑. ธาตุในร่างกายไม่สมดุล และ ๒. เกี่ยวกับขวัญ สาเหตุที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยจากธาตุในร่างกายที่ไม่สมดุล คือ อาการแพ้ เช่น แพ้อากาศที่เปลี่ยนแปลง แพ้น้ำ แพ้ความร้อน แพ้อาหารที่เรากินเข้าไป เช่น แพ้ของเมา แพ้ของมัน แพ้ของกลิ่นเหม็น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เรามักจะคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่สำคัญอะไร แต่จริง ๆ แล้วสิ่งเหล่านี้มักก่อให้เกิดภาวะแทรกซ้อน เป็นการอักเสบที่ก่อให้เกิดโรคอย่างอื่นได้ อย่างการแบกของบางอย่างที่มีน้ำหนักเกินตัวเราก็ก่อให้เกิดโรคได้เช่น โรคข้ออักเสบ และ โรคนี้อาจพัฒนาตัวเองไปเป็นวัณโรคก็ได้

ถ้าเราแบกของหนัก เรารู้ตัวว่าเรากำลังเจ็บหน้าอก เราควรจะไปหาหมอโดยเฉพาะยาที่มีรสขม เช่น บอระเพ็ดคอง หรือเปลือกต้นดินเป็ดเอามาคองน้ำกินก็ได้ ส่วนโรคที่เกิดจากขวัญ หรือที่หาหมอเองไม่ได้ เป็นเพราะเราถูกไสยศาสตร์ เราต้องไปหาหมอคุณไสยแก้ ถ้าขวัญหายเพราะเจ้าที่จับขวัญ เราต้องผูกข้อมือ แต่เจ้าที่บางอย่างจับขวัญเราไป เราผูกข้อมือเรียกขวัญแล้วแต่ไม่หาย เราต้อง

เช้าวันรุ่งขึ้นเมียบอกก็ไปสังเกตดูก็ได้เห็นชายตาบอดคนนั้นออกไปหาฟืน และเดินได้ไป
 บ้านนั้นบ้านนี้ได้เหมือนคนที่ตาไม่บอด เมียจึงกลับมาบอกสามีตามที่ได้เห็น ไม่กี่วันต่อมา หมอยา
 กลับไปหาคนตาบอดคนนั้นด้วยจะไปรักษา การไปรักษาในครั้งนี้ทำให้ชายคนนั้นกลับไปตาบอด
 เหมือนเดิม พอชาตินั้นจากโลกไปได้เกิดมาในชาติที่เป็นพ่อแม่ของสุวรรณสาม ทั้งพ่อและแม่

๔.๕. การรักษาแบบพื้นบ้าน

มีวิธีในการรักษาต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) การรักษาด้วยสมุนไพร
- ๒) การรักษาด้วยการไฉ้
- ๓) การรักษาด้วยการใช้คาถาอาคม
- ๔) การรักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์
- ๕) การรักษาด้วยรางทรง

จากการพูดคุยกับหมอชาในหมู่บ้าน เมื่อมีคนอยู่ไม่สบายมาหา แม่คนไข้จะบอกอาการที่เป็นให้กับหมอแล้ว สิ่งที่หมอจะต้องทำเป็นอันดับแรกคือการจับชีพจรเพื่อให้แน่ใจถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย เพราะการเจ็บไข้ได้ป่วยมีด้วยกันหลายสาเหตุดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น และวิธีการรักษาก็จะแตกต่างกันไปตามสาเหตุ

ลุงหม่องไท่ หมอชาพื้นบ้าน กล่าวว่า “ถ้าร่างกายเรามีความเย็น ธาตุในร่างกายไม่สมดุล ต้องให้กินยาร้อนอย่างอ่อน ๆ เพื่อค่อย ๆ ปรับธาตุในร่างกายให้สมดุล สมุนไพรที่ช่วยในการปรับธาตุในร่างกาย เช่น จะติเพื่อชา , กวายโป้, เช็งติ, ละดูซุย, ไค้ว (พริกไทย) มะอึชา, เพอะลา (ใบพลู) และชะอู่จะสมุนไพรเหล่านี้คือยาให้ความร้อน แต่เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ร่างกายของเรา ณ ตอนนั้นร้อนหรือเย็น ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น และสาเหตุที่ทำให้เกิด เราสามารถรู้ได้จากการเดินของชีพจรบนฝ่ามือเท่านั้น

ชีพรบนฝ่ามือบอกอะไรเราได้บ้าง

๑. เลือดและลม คนไข้ที่อยู่มิสบาย เลือดเสีย (จึงหะการเดินผิดปกติ) ธาตุไมสมดุล
วิธีการรักษามีด้วยกัน ๒ วิธี วิธีแรกให้กินน้ำมันต์ และวิธีที่ ๒ รักษาด้วยยา แต่
ก่อนที่หมอจะทำการรักษาคนไข้ นั้นจะต้องรู้ลักษณะอาการ เช่น
 - ก. อยู่เฉย ๆ ก็มีอาการเหนื่อยอ่อน เพลีย กินข้าวไม่ลง แบบนี้เรียกว่า ธาตุน้ำ
ไมสมดุล ต้องใช้ตัวยา ได้แก่ โจ้ตะมูถิ, กะโนกชา, เอ่งถิ (จิง) และไควชา
(พริกไทย) เอามาฝนกินน้ำ เพื่อแก้ธาตุน้ำ
 - ข. มีอาการปวดแสบ ปวดร้อนจากข้างในร่างกาย บริเวณปากก็มีอาการเช่นกัน
เวลาหายใจจะมีความรู้สึกเหมือนออกทางหู แบบนี้เรียกว่า ธาตุไฟไมสมดุล
ต้องใช้ตัวยา ได้แก่ มะอึชา, จิยะเหยง, กะโนกชา, กะนองรำไผก เอามาฝน
กิน เพื่อแก้ธาตุไฟ
 - ค. ถ้ามีอาการง ๆ เบลอ ๆ หลงลืม อาการแบบนี้เกิดจากธาตุลมในร่างกายที่
ไมสมดุล ด้วยที่ไ้รักษา ได้แก่ ไควชา (พริกไทย) นะหนะถิ, กะโนชา
และกะนองรำไผก เอามาฝนกินน้ำ แก้ธาตุลม
 - ง. หากมีอาการใจสั้น กินข้าวไม่อร่อย รู้สึกร่างกายจะหนัก ๆ อาการแบบนี้
หมายถึงธาตุดินที่ไมสมดุล ต้องกินยาฝน ได้แก่ กระเทียม, เอ่งถิ (จิง) ฝะยู
ลา และเล่งลา เพื่อแก้ธาตุดิน
๒. อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากโดนเล่นของหรือคุณไสย การรักษาต้องแก้ด้วยคาถาอาคม
๓. กลู่ที่กลู่่ง คือ อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากเจ้าที่น้ำ เจ้าที่บกจับขวัญเอาไว้ ต้องเช่นไหว้
ด้วยปะไป (ตะกร้าไม้ไผ่สานเป็นรูปสี่เหลี่ยมไมเล็กไมใหญ่เกินไปเพื่อใส่อาหาร
ตามที่หมอบอกแล้วเอาไปให้เจ้าที่ที่จับขวัญกิน)
๔. เหมิงเบี่ย คือ อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องจากสิ่งที
เรานับถือในบ้าน เช่น พระในบ้าน
๕. จิตฟุ้งซ่าน เราต้องให้ความสบายใจให้กับคนนั้น
๖. เลือดไม่ดี ต้องหยาบมาบำรุงธาตุ เป่าน้ำมันต์คาถาที่บำรุงธาตุ
๗. อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากยักษ์จับ ต้องเช่นไหว้ด้วยเนื้อสัตว์ เหล้าและข้าวกับแกง
๘. หากเจ็บป่วยที่โดนคุณไสยจากต้นไม้ ต้องให้ร่างทรงเป็นคนหาสาเหตุและวิธีแก้ไข
๙. เจ็บป่วยจากขวัญหาย ต้องเรียกขวัญผูกข้อมือ

๑๐. หากเจ็บป่วยที่โคนเจ้าที่ทะเลเร่จับ และเจ้าที่แต่ผลต้องให้ร่างทรงเป็นคนรักษาเช่นกัน
อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการแพ้ เช่น แพ้อาหาร แพ้อากาศ ฯลฯ สิ่งแรกที่จะต้องรู้ก่อนทำการรักษา คือ คนป่วยแพ้อะไรซึ่งเรารู้ได้จากการจับชีพจรที่ข้อมือซึ่งจะมีเส้นชีพจรอยู่ ๒ เส้นที่บอกถึงหะการเต้นของเลือดและลม นิ้วโป้งมีเส้นชีพจรบอกถึงหะการเต้นของเลือด เราเรียกว่าการจับเลือด และนิ้วก้อยมีเส้นชีพจรบอกถึงหะการเต้นของลม เราเรียกว่าการจับลม ในตำราของบรรพบุรุษที่หมอยาเก็บรักษาไว้ได้บันทึกเรื่องเหล่านี้เอาไว้เป็นภาษาโคล่ที่อธิบายการเต้นของชีพจรในลักษณะอาการแพ้ว่าสาเหตุของอาการแพ้ที่ทำให้เจ็บไข้ได้มีหลายอย่างด้วยกัน เช่น

๑. แพ้ของเปรี้ยว ชีพจรเลือดมาเบา แดก และเร็ว ต้องใช้สมุนไพร ได้แก่ จะติเพื่อชา, โกวายโพ, มะอึชา, เซ่งถิ และกะอู่เจาะ ฝนรวมกันผสมเกลือในน้ำเล็กน้อยแล้วดื่มก่อน หลังจากนั้นเอาสมุนไพร ได้แก่ ชีคาถิ, ฉนะถิ, กิ่งมะปรางหวาน, จันทร์แดง และกะอู่เจาะ ฝนรวมกันผสมเกลือในน้ำเล็กน้อย ดื่มอีกแก้ว ประมาณ ๔ ชั่วโมง หลังจากนั้นจับชีพจรอีกครั้ง ถ้าเลือดยังมาไม่ปกติให้เพิ่มพริกไทยฝนลงไป ดื่มวันละ ๓ ครั้งก็จะหายเป็นปกติ
๒. แพ้ของหวาน ชีพจรเลือดมาหนัก ลึกและแดก ลักษณะอาการเช่นนี้ ต้องใช้สมุนไพร ได้แก่ เจกหะกูง, แคนข้าวโพดฝักดำ, จะติเพื่อชา, โกวายโพ และกะอู่เจาะ ฝนรวมกันผสมเกลือเล็กน้อยให้ดื่มเพื่อล้างท้องก่อน หลังจากนั้นอีกประมาณ ๓ ชั่วโมงจึงใช้สมุนไพร ได้แก่ จะติเพื่อชา, โกวายโพ, เซ่งถิ, ฉนะถิ, กะว่องลา และกะอู่เจาะ ฝนรวมกันผสมเกลือเล็กน้อยแล้วดื่ม อีกประมาณ ๔ ชั่วโมง หลังจากนั้นจับเลือดอีกครั้ง ถ้าเลือดยังมาไม่ปกติ ให้ฝนยาเพิ่ม ได้แก่ กิ่งมะปรางหวานและจันทร์แดง แล้วจับเลือดดู ถ้าเลือดมาดีขึ้นให้จับยาตัวนี้ไว้ ฝนดื่มวันละ ๒ เวลา เข้ากับเย็น หลังกินข้าวเสร็จจนกว่าจะหายเป็นปกติ
๓. แพ้ของมัน ลักษณะการเต้นของชีพจร เลือดเต้นยาว จมอยู่ข้างใน แสดงว่าเกิดการอับเสบข้างใน มีความรู้สึกเหมือนมีไข้ เราต้องกินยาล้างอาการอับเสบก่อนสมุนไพรที่ใช้ฝน ได้แก่ ชียู่พู, ชีคาพู, ลูกสะบ้า, เปลือกต้นลิ้นฟัก, โงะ และจันทร์แดง ดื่ม ๓ เวลา เข้า กลางวัน และเย็น หลังกินข้าวเสร็จ แล้วดูอาการ ถ้ายังไม่หายให้เพิ่มตัวยา ได้แก่ แคนข้าวโพดและชะยูหวิ ดื่มจนกว่าชีพจรมาปกติ อาการไข้ดีขึ้น

๔. แพ้ของเหมีนไหม้ เลือดพุ่งมาแรงและยาว พุ่งออกมาข้างนอกและไม่ค่อยจม สมุนไพร่ที่ใช้ฝน ได้แก่ แกนข้าวโพด, จะติเพ้อชา, ซีคาถิ, ซิยูพู, เม็ดสะบ้า และกะอู่เงาะ ฝนรวมกันผสมเกลือเล็กน้อย ค่ำวันละ ๑ เวลาที่จะหาย
๕. แพ้หน้า ลักษณะการเดินของเลือดจะมายาว มาถึ มาแตกและคื่น สมุนไพร่ที่ต้องใช้ ได้แก่ เปลือกกาบหมาก, กะด่าพะะ, กะอู่เงาะ สิ่งที่ต้องหามาเพิ่ม ได้แก่ หินขาว ก้อนเล็ก ๑ ก้อน (เวลาเก็บก้อนหินต้องกลั่นหายใจเก็บ) นำจากไฟอ่อน (ตัดไฟมากระบอกหนึ่ง นำมาลนไฟให้น้ำออกมา แล้วเอาน้ำมาใช้) ฝนสมุนไพร่ลงไปในน้ำที่มีก้อนหินขาว ค่ำวันละ ๑ เวลา เช้า กลางวัน เย็น ถ้ายังไม่หายให้เพิ่ม จะติเพ้อชา, โก้วยโฟ, เซ่งถิ, จันทร์แดง และกะอู่เงาะ ค่ำวันละ ๑ เวลาเหมือนเดิม แล้วจะหาย
๖. แพ้ร้อน แพ้หน้าและร้อน หมายถึง มีความร้อนเข้าไปฝังตัวอยู่ข้างใน เรียกลักษณะอาการนี้ว่า ปูเวง การเดินของเลือดมาลึก มาแข็ง ๆ เหมือนขี้เกียจมา สมุนไพร่ที่ใช้ ได้แก่ จิง, ใบพลูสด, โก้วยโฟ, เซ่งถิ, เจิกหละกุง และกะอู่เงาะ ฝนค้ำเป็นอันดับแรกเพื่อให้ตัวยาเข้าไปล้างตัวโรคก่อน เมื่อล้างเสร็จแล้ว ประมาณ ๑ ชั่วโมง ฝนยาให้ค้ำต่อ ได้แก่ จะติเพ้อชา, จันทร์แดง, จันทร์ขาว และกะอู่เงาะ หลังจากนั้น ประมาณ ๔ ชั่วโมง จับชีพจรอีกครั้ง ถ้าเลือดยังไม่ปกติ ให้เพิ่มตัวยาฝนเข้าไป

ลุงย่อง หมอยาสมุนไพร่อีกท่านหนึ่งได้กล่าวเสริมว่า “การที่เราจะรักษาคณใช้สักคนหนึ่ง ชีพจรเลือดและลมเป็นสิ่งสำคัญ แต่เราจะรักษาคณใช้ได้ทั้งหมดทุกโรคนั้นมันไม่ใช่ ถ้าเราจับชีพจร เราจะรู้ว่าข้างในร่างกายนั้นร้อนหรือเย็น มันขึ้นอยู่กับการเดินของชีพจร ชีพจรตรงข้อมือมีสองเส้น เส้นที่อยู่นิ้วโป้งคือเส้นที่จับเลือด เส้นที่อยู่ฝั่งนิ้วก้อยคือเส้นลม ถ้าคนที่ร่างกายปกติเส้นเลือดจะมาแรงกว่าเส้นลมชนิดหนึ่ง การเดินแบบธรรมดา คือเดินไม่เร็ว ไม่ช้า ไม่แตก ไม่ลึกและไม่พุ่ง ถ้าผิดปกติจากการเดินปกติคือร่างกายมีปัญหา ร่างกายร้อน ร่างกายเย็น เราจึงต้องรู้จักและเข้าใจการเดินของเลือดและลม การเดินบางอย่าง เราต้องรู้เอง เราไม่สามารถที่จะอธิบายได้ ถ้าเรารักษาแล้วไม่หาย เราต้องไปโรงพยาบาล ตอนนี้คนที่จะมารักษาด้วยยาสมุนไพร่มีน้อยลงมาก ส่วนใหญ่แล้วจะไปรักษากับหมอที่สถานีนามัยเพราะมียาให้กินเลย กิน ๑ วัน ๗ วันก็หาย ถ้าไม่หายก็มาหาใหม่ ไม่ต้องนัดมาตรวจเรื่อย ๆ เหมือนกินยาสมุนไพร่จะกินยาสมุนไพร่แต่ละครั้งต้องเสียเวลานานั่งฝน กินแล้วก็ต้องนัดมาจับชีพจรใหม่ในวันนั้น และหมอก็ต้องออกไปหาตัวยามาเก็บไว้เรื่อย ๆ สมุนไพร่บางอย่างหาในบ้านเราก็ไม่มี ต้องไปหาซื้อจากพม่า อย่างเช่น จันทร์ขาว ในบ้านเราไม่มีเลย ต้องออกไปหาที่อื่น การกินยาเม็ดมันจึงง่ายกว่าฝนยากินอยู่แล้วคนบางคนไปอนามัยมาแล้วก็ไม่หาย แต่มาหายเพราะกินยาฝนก็มี และบางครั้งหมออนามัยจะให้น้ำเกลือ

ให้ แล้วเราก็ฝนยาให้กินด้วยก็มี บางครั้งก็หาย ถ้าไม่หายจริง ๆ ก็ส่งโรงพยาบาลสังฆะบุรี เช่น ฉะนะถิกี้ได้ หรือโบกะเวงก็ได้ คิมจนเลื่อคมาปกติแล้วก็หาย

ในส่วนของการจับลม ลมขึ้นทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยได้ การเดินของลมมีสองอย่าง คือ ๑.ลมมาลึก และ ๒.ลมมาตื้น ลมพุ่งก่อนข้างจะแรง ถ้าลมอยู่ลึกทำให้เกิดโรคลมในท้อง ทำให้เป็นไข้ได้ สมุนไพรที่ใช้ฝน ได้แก่ หัวข่า, คาค่องซ่อง, ชีคาถิ, กระเทียม, จิจะเหมิง และพริกไทย ถ้าเป็นคนสูงอายุ ให้เพิ่มดีหมูปา แต่ถ้าลมมาตื้น ลมพุ่งก่อนข้างจะแรง จะเป็นลมที่ทำให้เกิดโรคไข้ อีกอย่างหนึ่ง สมุนไพรที่ใช้ฝนยา ถ้าเป็นคนสูงอายุ ได้แก่ หัวข่า, คาค่องซ่อง, ชีคาถิ, กระเทียม, จิจะเหมิง, พริกไทย และดีหมูปา ถ้าเป็นเด็ก สมุนไพรที่ใช้ฝนยา ได้แก่ ฉะนะถิ, จิจะเหมิง, หอมแดง, ชีเจิงหวี และ โงะ เวลาฝนยาต้องใส่เกลือเล็กน้อยทุกครั้ง ให้เด็กกินและทาตัว แต่ก่อนทาต้องอุ่นยาให้พออุ่น ๆ แล้วทา ทั้งนี้ หากจะให้คนไข้กินยานั้น ต้องเข้าใจก่อนว่าปกติร่างกายคนเรา ความร้อนกับความเย็นต้องเท่ากัน ซึ่งเราจะรู้ได้ก็ต้องพยายามฝึกด้วยตัวเอง เรื่องบางเรื่องอธิบายไม่ได้ การเดินของชีพจรก็มีความแตกต่าง เรารักษาคคน บางครั้งมีหายบ้างและไม่หายบ้าง ถ้ารักษาไม่หายก็ต้องไปหาหมอ บางครั้งคนที่ไปหาหมอ หมอไม่รู้สาเหตุกลับมารักษาด้วยสมุนไพรแล้วหายก็มี เด็กบางคนที่ไม่ไปโรงพยาบาลมากินยาแล้วไม่หาย พอมาจับชีพจร เรารู้ว่าแพ้ยา เราให้ยาฝนกินแล้วก็หายก็มี

๑) การรักษาด้วยสมุนไพร

ความเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศที่ทำให้ธาตุภายในร่างกายไม่สมดุล เลือดลมในร่างกายไม่ปกติ จะใช้วิธีการรักษาโดยสมุนไพรซึ่งมีทั้งการฝนยาคัมยา สมุนไพรที่นำมาฝนเพื่อรักษาในแต่ละครั้งจะมีประมาณ ๘-๑๒ ชนิดขึ้นไป และเป็นสมุนไพรตากแห้ง ตำรับยาที่ใช้ในการรักษามีอยู่หลายขนานด้วยกัน อาทิเช่น เมื่อเราไม่สบาย มีอาการตัวร้อน ปวดตามข้อ ปวดกล้ามเนื้อ เจ็บคอ คัดจมูก เหม็นควัน หากหมอจับชีพจรแล้วพบว่า ชีพจรไม่ปกติ เลือดและลมมาชนมือน้อยและเบา มีความเย็นเข้าแทรก สมุนไพรที่นำมาฝน ประกอบด้วย ชีคาพู, ข่องมือเซอ, เซอถิ, ฉะนาถิ, เจียใต้เพอซา, กะไวโพ, มะอีซา, กะนองลาไผ่, เลือดแรด และคู่อุ่ยเจาะ ฝนอย่างละไม่มากผสมในน้ำ ใส่เกลือเล็กน้อย หลังจากนั้นหมอมอาจจะนัดจับชีพจรอีกครั้ง (ผ่านไป ๒ ชั่วโมง) เพื่อดูว่าชีพจรเป็นปกติแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่ดีขึ้นจะเปลี่ยนตัวยาคัมยา สมุนไพรที่ใช้จะมีทั้งฤทธิ์ร้อนและฤทธิ์เย็น ถ้าร่างกายร้อนเกินไปจะใชยาเย็นในการรักษา หากร่างกายเย็นเกินไปก็จะใช้ยาร้อนในการรักษา

อย่างไรก็ตาม การจะนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษานั้น มีกฎข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติดังนี้

พื้นที่ข้อห้ามเข้าไปเก็บยาสมุนไพร

๑. ในพื้นที่ ๆ ได้ทำพิธีกรรม
๒. บนจอมปลวก
๓. ในพื้นที่ ๆ เป็นหลุมเป็นบ่อ
๔. ในพื้นที่ ๆ มีผู้คนสัญจรไปมา เป็นเส้นทางที่ใช้ในการเดินทาง
๕. ในบริเวณป่าช้า

สมุนไพรที่ไม่ควรนำมาใช้ประโยชน์ด้วยเชื่อว่าไม่มีสรรพคุณทางยา และไม่มีรสทางยา

๑. ต้นยาที่ออกผิติดูกาล
๒. ต้นยาที่อายุยืนจนเปื่อยเน่า
๓. ต้นยาที่แช่น้ำนานจนน้ำเข้าไปอยู่ข้างใน
๔. ต้นยาที่โดนไฟเผาไหม้ มีแมลงเจาะกิน

การเก็บยาสมุนไพรที่ต้องตามฤดูกาล

๑. หนัาร้อน เก็บเปลือกต้น
๒. หนัาฝน เก็บใบ ดอก ลูก
๓. หนัาหนาว เก็บเปลือกต้น แกนต้น

เวลาที่เหมาะกับการเก็บสมุนไพร

๑. ๑๘.๐๐ – ๒๑.๐๐ น. เก็บราก
๒. ๒๑.๐๐ – ๒๔.๐๐ น. เก็บเปลือก ต้น แกน
๓. ๒๔.๐๐ – ๐๓.๐๐ น. เก็บช่อกิ่ง
๔. ๐๓.๐๐ – ๐๖.๐๐ น. เก็บใบ ดอก ลูก
๕. ๐๖.๐๐ – ๐๙.๐๐ น. เก็บใบ
๖. ๐๙.๐๐ – ๑๒.๐๐ น. เก็บกิ่ง ช่อกิ่ง
๗. ๑๒.๐๐ – ๑๕.๐๐ น. เก็บเปลือก แกน
๘. ๑๕.๐๐ – ๑๘.๐๐ น. เก็บราก

หมายเหตุ : ข้อควรระวังเวลาเก็บยา อย่าให้เงาของตัวเราบังต้นยาสมุนไพรโดยเด็ดขาด

ข้อควรรู้เกี่ยวกับ ความแตกต่างของรสชาติ ความร้อนและความเย็นของยาสมุนไพร

๑. รสฝาด ให้ความเย็น ๆ แต่ไม่เย็นมาก
๒. รสขม ให้ความเย็นกับความร้อนเท่ากัน
๓. รสเปรี้ยว ให้ความร้อน

๔. รสจืด ให้ความเย็น
๕. รสเค็ม ให้ความร้อนและความเย็น
๖. รสหวาน ให้ความเย็น
๗. รสเผ็ด ให้ความร้อน
๘. รสข่า ให้ความร้อน ๆ แต่ไม่ร้อนมาก

นอกจากการพูดคุยกับหมอยาพื้นบ้านเกี่ยวกับการรักษาแล้ว ยังมีข้อมูลจากการบันทึกจากตำราของหมอยาทางประเทศพม่าซึ่งเป็นความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมาประกอบในการรักษา

ตำราว่าด้วยธาตุกับญาณในวัน ๗ วัน คน ๗ คน เลือด ๗ อย่าง (ลักษณะการเดินของเลือดตามวันเกิด)

๑. คนที่เกิดวันอาทิตย์ เลือดมาแรง มานัก
๒. คนที่เกิดวันจันทร์ เลือดแดงเหลือง เลือดมาบาง (อ่อน)
๓. คนที่เกิดวันอังคาร เลือดอยู่ลึก เลือดหนา เลือดไม่แตก
๔. คนที่เกิดวันพุธ สีของเลือดเหมือนน้ำขี้เถ้า เลือดเดินเบา
๕. คนที่เกิดวันพฤหัสบดี สีของเลือดแดง การเดินชีพจรมาเล็กและแตก
๖. คนที่เกิดวันศุกร์ เลือดมาเบา ๆ เลือดแตก เลือดมาแรงบ้าง เบาบ้าง
๗. วันเสาร์ สีเลือดแดงชมพู

การฝนยาตามวันเกิด

๑. คนที่เกิดวันอาทิตย์ คือ ธาตุดิน ต้องฝนยาให้เนื้อเยื่อ มีน้ำน้อย ต้องฝนด้วยยาที่ร้อนและเผ็ด
๒. คนที่เกิดวันจันทร์ คือ ธาตุไฟ เลือดแดงเหลือง ต้องให้ยามีรสหวานเปรี้ยว ต้องให้ยาร้อนหนึ่งส่วน ยาเย็นหนึ่งส่วน ใส่เกลือให้เค็มเล็กน้อย
๓. คนที่เกิดวันอังคาร คือ ธาตุเหล็ก ต้องให้ตัวยามีรสฝาดและร้อน ต้องฝนยาร้อนสองส่วน ยาเย็นหนึ่งส่วน ฝนยาให้ชันแล้วให้กิน
๔. คนที่เกิดวันพุธ คือ ธาตุขี้เถ้า ต้องฝนยามีรสขม ฝนยาให้ใส ๆ ใส่เกลือให้เค็มเล็กน้อย
๕. คนที่เกิดวันพฤหัสบดี คือ ธาตุต้นไม้ ฝนยาร้อนกับยาเย็นให้กิน ต้องให้ยามีรสมัน น้ำยาให้ชัน น้ำยากับเนื้อมาต้องให้เท่ากัน

๖. คนที่เกิดวันศุกร์ คือ ชาติฉุยม ต้องให้ยาร้อนสี่ส่วน ยาเย็นหนึ่งส่วน ฝนยาให้น้ำน้อย ให้เนื้อเยอะ เนื้อยาต้องให้มีกลิ่นหอม
๗. คนที่เกิดวันเสาร์ คือ ชาติฉุน้ำ ต้องให้ยากินที่มีความร้อนกับความเย็นเท่ากัน ยาต้องมีรสขมเผ็ด และมีกลิ่นหอม

ในการสำรวจเพื่อสอบถามในประเด็นการรักษาด้วยสมุนไพรในระดับครัวเรือน สรุปผลดังนี้

- เวลาคนในครอบครัวไม่สบาย เคยรักษาด้วยสมุนไพรหรือไม่ เหตุผลใด

จากการสำรวจ จำนวน ๑๕๖ ครีวเรือน พบว่า

เคยรักษาด้วยยาสมุนไพร จำนวน ๕๔ หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๖๑

๑. เคย เพราะ เปลี่ยนการรักษาจากยาแผนปัจจุบันการรักษาแบบสมุนไพร จำนวน ๒๘ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๕๑.๘๕
๒. เคย เพราะ ลองรักษากับยาสมุนไพรก่อน จำนวน ๑๒ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๒๒.๒๒
๓. เคย เพราะ หาได้ง่าย (ตามบ้านและตามป่า) จำนวน ๑๐ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๑๘.๕๑
๔. เคย เพราะ ยาสมุนไพรใช้ได้ผลดี จำนวน ๒ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๓.๗๐
๕. เคย เพราะ มีญาติเป็นหมอสมุนไพร จำนวน ๒ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๓.๗๐

ไม่เคยรักษาด้วยยาสมุนไพร จำนวน ๑๐๑ หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๓๙

๑. ไม่เคย เพราะ รับบริการที่สถานพยาบาลใกล้บ้าน (ยาแผนปัจจุบัน) จำนวน ๕๓ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๕๒.๐๓
๒. ไม่เคย เพราะ ไม่เชื่อว่าจะหายดี จำนวน ๕ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๔.๙๕
๓. ไม่เคย เพราะ ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับสมุนไพร จำนวน ๓ หลังคาเรือน คิดเป็น ร้อยละ ๒.๙๗

ในขณะที่มีครีวเรือนที่ใช้สมุนไพรรักษาตัวเอง ๕ หลังคาเรือน และรักษากับหมอสมุนไพร ๔๕ หลังคาเรือน

ในส่วนของการรักษาตัวเองเมื่อมีอาการไม่สบาย เช่น มีอาการแพ้ ผื่นขึ้น คัน นารางจิตมาตมด้ม ๓ เวลาจนหาย, มีอาการแพ้อาหาร เอาขมิ้นผสมกับน้ำผึ้ง กินวันละ ๒ ครั้งจนหาย, มีอาการเจ็บคอ ใช้ขมิ้นผสมกับเกลือ หรือขมิ้นผสมกับน้ำผึ้ง, เด็กเล็กอยู่ไม่สบาย เป็นหวัด เอาหัวหอมแช่น้ำอุ่นในกะละมัง ให้เด็กอาบ, มีอาการเมา หรือแพ้อาหาร ต้องการล้างไต ใช้รางจืด, มีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ปวดท้อง ใช้ใบกะเพราบดผสมกับมหาหิงคุ์ทาท้อง หลังอาบน้ำ ก่อนนอน, เป็นโรคกระเพาะ ใช้ไฟลผสมกับน้ำผึ้ง, มีอาการแพ้อาหาร ตัวร้อน แน่นท้อง ปวดหัว ให้เอา จะรากุ้ง, กองมูเข่อ, รางจืด, มะปรางหวาน และเกลือ ต้มกินวันละ ๒ ครั้ง หลังอาหาร เป็นต้น

สำหรับสมุนไพรที่อยู่ในสวนหลังบ้าน เช่น ใบพลู, กระชายดำ, กะเพรา, ใบบัวบก, จิง, ตะไคร้, ข่า, มังคุด, มะกรูด, มะนาว, โพล, ขมิ้น, ว่านหางจระเข้, มะขามป้อม, ใบย่านาง, มะตูม, มะม่วง, รางจืด, มะยม, กระเทียม, พริกไทยดำ, บอระเพ็ด, ขมิ้นดำ, โหระพา, อัญชัญ, มะรุม เป็นต้น

๒) การรักษาด้วยการไหว้ผี ขอเจ้าที่เจ้าทาง และขอขมา

ในกรณีโดนตะเล่ตะกะ หรือถูกผีทำ ก่อนการนำอาหารไปเซ่นไหว้ หมอที่รักษาจะต้องดูว่าเป็นผี กี่ตา ผี ๑ ตา, ผี ๓ ตา หรือ ผี ๕ ตา และสถานที่ที่จะต้องนำของกินไปเซ่นไหว้อยู่ทางทิศไหน ตรงไหน ถ้าเป็นผี ๑ ตา คนป่วยหรือพ่อแม่ หรือญาติพี่น้องจะต้องเตรียมของกิน ประกอบด้วย ข้าวแดง, ข้าวดำ, ข้าวขาว อย่างละ ๑ กอง ผลไม้ ดอกไม้เท่าที่หาได้ ในการทำข้าวแดงให้ใช้ข้าวสุกผสมกับขมิ้นและปูนคลุกรวมกันจำนวน ๑ กอง ข้าวดำให้ใช้ข้าวสุกผสมกับจี๋ถ่านคลุกรวมกันจำนวน ๑ กอง ส่วนข้าวขาวคือข้าวเปล่าจำนวน ๑ กอง เอาข้าวทั้ง ๓ กอง ดอกไม้ ผลไม้วางลงบนใบไม้ หรือภาชนะอะไรก็ได้ ถ้าเป็นผี ๓ ตา ให้ใช้ข้าวแดง, ข้าวดำ, ข้าวขาวอย่างละ ๑ กองเช่นกัน แต่ต้องเป็นดอกไม้ ๓ อย่าง และผลไม้ ๓ อย่าง ถ้าเป็นผี ๕ ตา ใช้ข้าวในจำนวนเท่ากัน เหมือนกัน ดอกไม้ ๕ อย่าง และผลไม้ ๕ อย่าง เมื่อเตรียมของเรียบร้อยแล้ว ประมาณ ๖ โมงเย็น ให้เดินไปตามทิศทางที่หมอบอกโดยยึดตัวบ้านเป็นหลัก เช่น หมอให้ไปทางทิศเหนือ ทิศเหนือของบ้านอยู่ทางไหนให้ไปทางนั้น เดินไปจนกว่าจะถึงจุดที่ถูกผีจับ หรือหากอยู่ไกลมาก อาจจะเดินกลับมาบ้านไม่ทันค่ำ ให้เดินไปจนกว่าจะเจอทางแยก วางของเซ่นไหว้แล้วบอกผีที่จับให้กินของไหว้ ทั้งนี้ในระหว่างที่เดินถือของเซ่นไหว้ไปให้ผีกิน ห้ามพูดคุยกับคนที่ตกทายโดยเด็ดขาดจนกว่าจะเดินกลับถึงบ้าน

ในกรณีที่โดนจับวิญญาณ ขวัญหาย เจ้าที่เจ้าทางจับวิญญาณเอาไว้ การรักษาสามารถทำได้ทั้งการเซ่นไหว้และการเรียกขวัญ ขึ้นอยู่กับหมอที่จับชีพจรว่าจะให้รักษาด้วยวิธีไหน หรือเจ้าที่เจ้าทางที่จับวิญญาณไว้ต้องการอะไร เช่น เชอโผงวิหล่า เจ้าที่เจ้าทางจับวิญญาณเกิดขึ้นได้ใน ๒ กรณี คือ กรณีที่ ๑ เข้าป่าแล้วทำกิริยาทำทางที่ไม่เหมาะสม หรือเล่นอะไรแผลง ๆ จะโดนจับไว้เพื่อขออาหารกิน และกรณีที่ ๒ เข้าป่าแล้วขอบางสิ่งบางอย่างพร้อมบนบานสัญญากับเจ้าที่เจ้าทาง แต่เมื่อได้ตามที่ขอไว้แล้วไม่ทำตามสัญญาก็จะโดนจับ จะหายป่วยได้ก็ต่อเมื่อทำตามสัญญาที่ให้ไว้ การเจ็บป่วยที่เกิดจาก ม่องฉา (เจ้าที่โป่งดิน โป่งน้ำจับ) เชอทองลู (เจ้าที่ในบริเวณที่เป็นน้ำและจับ) รวมถึง มาเชอตะกิ เช่น เด็กเล่นชน ทำท่าล้อเลียน หรือทำท่าทางที่ไม่เหมาะสมกับต้นไม้ใหญ่ที่เชื่อว่ามีเจ้าที่อาศัยอยู่ก็สามารถโดนจับได้เช่นกัน การรักษาต้องใช้การเซ่นไหว้ แต่จะเซ่นไหว้สิ่งใดนั้นต้องให้หมอดูก่อนว่าการเจ็บป่วยเกิดขึ้นในกรณีไหนและเจ้าที่ที่จับต้องการให้เซ่นไหว้ด้วยอะไร

ในการเรียกขวัญกลับคืนเมื่อโดนจับวิญญาณ สิ่งที่ต้องเตรียม คือ ข้าวต้มมัด, กล้วย, อ้อย, ข้าวสุก ปั่น ๓ ก้อน, เทียน ๑ เล่ม, ดอกไม้ ๑ ดอก ทำพิธีเรียกขวัญ เอาไม้เคาะที่บันไดบ้านแล้วถามว่าคนในบ้าน รวมถึงคนป่วยว่า “หายป่วยแล้วหรือยัง”

การขอขมาจะกระทำต่อเมื่อมีสาเหตุของการเจ็บป่วยมาจาก บาปบุญ บาชิ ซึ่งเกิดขึ้นได้ในหลายกรณี เช่น วัวควายของคน ๆ หนึ่งไปกินผลไม้ในสวนของอีกคนหนึ่ง แล้วทำให้เจ้าของสวนนั้นเจ็บป่วย หรือหมอดำเฒ่าไปทำคลอด กลับมาบ้านตัวเองแล้วเกิดการเจ็บป่วย หรือคน ๆ หนึ่งไปเที่ยวบ้านเพื่อน หรือคนรู้จัก แล้วทำให้คนในครอบครัวนั้นเจ็บป่วย หรือมีชาวบ้านจากที่อื่นไม่ใช่ชาวบ้านในท้องถิ่นมาขออาศัยอยู่ด้วย เจ้าของบ้านรับไว้แล้วให้ไปอาศัยอยู่ในสวน ชาวบ้านที่มาอาศัยไปกินพืชผักผลไม้ที่อยู่ในสวนทำให้เจ้าของบ้านเจ็บป่วย เป็นต้น การรักษาต้องทำการขอขมาโดยคนที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งเจ็บป่วย ต้องไปผูกข้อมือ และ/หรือเสียเงิน ๕ บาทให้กับคนป่วยเป็นเหมือนการเรียกขวัญ ในกรณีของบาปบุญ บาชิ นี้เราไม่สามารถรู้ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น อาจเกิดขึ้นกระทันหันโดยไม่รู้สาเหตุ หรือคาดเดาเหตุที่ทำให้เจ็บป่วยไปเองแต่เมื่อไปรักษาไม่ว่าด้วยสมุนไพรหรือโรงพยาบาลแล้วไม่หายจึงต้องให้หมอช่วยตรวจดูแล้วแนะวิธีการรักษา

ทั้งนี้ ยังมีการรักษาตามความเชื่อโดยการขอกับเทพเทวดาเพื่อให้หายจากเจ็บป่วย ยกตัวอย่างเช่น พี่แซ่จูเจียก (พี่ หมายถึง ยาย แซ่จู หมายถึง ตอไม้ เจียก หมายถึง เก่า พี่แซ่จูเจียก จึงหมายถึงตอไม้ที่แห้งเก่าแล้วขนาดหนึ่งคนโอบขึ้นไป) ชาวโผล่วเชื่อว่า ต้นไม้ที่มีขนาดหนึ่งคนโอบนั้น มีเทวดาที่ดูแลต้นไม้เข้ามาสถิตอาศัยอยู่จนกว่าต้นไม้จะถึงอายุขัยและตายลงกลายเป็นต้นไม้เน่าเปื่อย เทวดาที่ดูแลต้นไม้ต้นนั้นจึงจะไปอยู่ที่อื่นได้ ในยามที่เด็กอยู่ไม่สบาย เป็นไข้ตัวร้อน ตอนเย็นใกล้ค่ำให้นำเอาสายสิญจน์ไปแขวนไว้บนตอไม้เก่าแล้วอธิษฐานบอกกล่าวกับพี่แซ่จูว่า ขอให้พี่แซ่จูช่วยเป่าสายสิญจน์ให้กับลูกข้าให้หายเป็นไข้ ให้หายตัวร้อนด้วยเถิด ตอนเช้านี้จึงไปเอาสายสิญจน์กลับมาคล้องคอเด็กเอาไว้

๓) การรักษาด้วยการใช้คาถาอาคม

มีทั้งการเสก, การเป่า และรดน้ำมันดี ใช้รักษาคนป่วยที่กระดูกหัก ต้องการห้ามเลือด มีอาการปวดท้อง ให้อยู่ไฟหลังคลอด หรือปรับธาตุให้สมดุล อีกทั้งยังใช้ในการรักษาเด็กที่มีอาการคืบบวมอีกด้วย โดยใช้น้ำมันงาและน้ำมันไพลในการรักษา แต่หากคนป่วยที่มารับการรักษามีอาการเจ็บคอจะใช้วิธีการรักษาโดยการเป่าหมาก

๔) การรักษาด้วยการสะเดาะเคราะห์

ความเจ็บป่วยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ชะตาชีวิต เเคราะห์กรรมในช่วงเวลาหนึ่ง รวมถึง สะเซาะ หรือจิตพุ่งชน หมอสะเดาะเคราะห์จะทำหน้าที่ในการรักษา สิ่งที่ต้องเตรียม ประกอบด้วย ธนู ๑๐๘ ดอก, ธง ๑๐๘ ดอก, หมาก ปูน พลู ๑๐๘ คำ, เทียน ๑๐๘ เล่ม, ดอกไม้ ๑๐๘ ดอก, ข้าว ๘ กอง, กรวย ใส่ข้าว ๘ อัน, น้ำ ๘ แก้ว, รูปปั้น ๘ ตัว ได้แก่ เสือ ๑ ตัว, ครุฑ ๑ ตัว, หนู ๑ ตัว, พญานาค ๑ ตัว, สิงโต ๑ ตัว, หมา ๑ ตัว, ช้าง ๑ ตัว และคน ๑ ตัว ขนมห ๖ แบบ ๆ ละ ๘ อัน ทำการสะเดาะเคราะห์ ๘ ทิศ ซึ่งหมอ สะเดาะเคราะห์จะสวมมนต์ ๑๐๘ บท ทั้งนี้การสะเดาะเคราะห์ในรูปแบบดังกล่าว ชาวบ้านเรียกว่า สะเดาะเคราะห์ชุดใหญ่เพราะต้องเตรียมอุปกรณ์หลายอย่างและมีจำนวนมาก การสะเดาะเคราะห์ใน ลักษณะนี้ไม่จำเป็นจะต้องเป็นคนป่วยและคนในครอบครัวเท่านั้นแต่เพื่อนบ้านที่ทราบข่าวก็สามารถ มาช่วยเตรียมและร่วมในพิธีกรรมที่จัดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม การสะเดาะเคราะห์ไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นใน ช่วงเวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วย หรือโชคราะห์ไม่ดีเท่านั้น แต่สามารถกระทำได้ในหลายโอกาส เช่น สะเดาะ เเคราะห์ในครอบครัวช่วงหลังสงกรานต์ สิ่งที่ต้องเตรียม ประกอบด้วย กล้วย ๓ หวี, มะพร้าว ๑ ลูก, ธูปและ เทียนอย่างละ ๑ ห่อ, เงินแล้วแต่หมอจะเรียนวางใส่ถาด สำหรับให้หมอทำพิธีสะเดาะเคราะห์ในบ้าน กรวยดอกไม้ ๓ กรวย, หมาก ปูน พลู ๓ คำ, เทียน ๘ เล่ม, สายสิญจน์, เงิน ๕ บาท, น้ำ ๑ ถังสำหรับทำ น้ำมนต์เพื่ออาบซึ่งต้องใส่ฝักส้มป่อยเผาและขมิ้นลงไปด้วย และเตรียมกิ่งส้มป่อยให้หมอไว้ทำน้ำมนต์ แล้วรอรเวลานัดหมายให้หมอทำพิธีสะเดาะเคราะห์ (หากลูกหลานจะออกไปทำงาน หรือไปเรียนในเมือง พ่อแม่จะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้เช่นกัน) ในงานบุญออกพรรษา เช่น ไหว้เจดีย์ไฟ ทำบุญปล่อยแพที่เรา นำอาหารมาใส่, สร้างสะพาน คำฉันท์โพธิ์ ในช่วงสงกรานต์ เป็นต้น พิธีการที่จัดขึ้นทั้งหลายเหล่านี้เป็น การสะเดาะเคราะห์เช่นกัน

จากคำบอกเล่าของลุงปะจิ บ้านสะเนฟอง ซึ่งเป็นหมอบานน้ำมนต์และทำพิธีสะเดาะเคราะห์ให้กับชาวบ้าน ลุงบอกว่า ชาวบ้านที่มาหาส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีจิตใจไม่ปกติ คือรู้สึกว่าเหว ชิมเศร้า ในครอบครัวมีปัญหาทะเลาะกันบ้าง บางคนมาแบบไม่สบายใจ หาสาเหตุไม่ได้ ลุงบอกว่า การที่คนเรากอดอยู่ในราहुล เป็นช่วงที่อันตรายที่สุดเพราะจะทำให้เราเป็นอะไรได้ทุกอย่าง บางคนอาจพลาดพลั้งถึงชีวิตก็ได้

มีเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับราहुลว่า ในวันเจ็ดวัน มีเทพดูแลเจ็ดองค์ แต่ละวันมีเทพดูแลองค์ละวัน มีสัญลักษณ์แตกต่างกันในแต่ละวัน วันอาทิตย์คือทะโป (เป็นนกชนิดหนึ่งที่มีความแข็งแกร่งกว่านกชนิดอื่นทั้งสิ้น นกตัวนี้ได้ยืมมาจากนิทานเท่านั้น) วันจันทร์คือเสือ วันอังคารคือสิงโต วันพุธคือช้าง วันพฤหัสบดีคืองู วันศุกร์คือหนู วันเสาร์คือมังกร สัตว์ทั้ง ๗ นั้ถกเถียงกัน ต่างคนต่างอยากเป็นใหญ่ แต่เสือ สิงโต ช้าง งู หนู ไม่สามารถเอาชนะมังกรและทะโปได้

มังกรบอกว่า “ในสัตว์ทั้ง ๗ นี้ ข้าต้องเป็นใหญ่ เพราะข้าอยู่ข้างหน้า”

แต่ทะโปกลับบอกว่า “มังกรยังเป็นอาหารของเราเลย แล้วจะใหญ่กว่าเราได้อย่างไร”

ราहुลอยู่ข้างนอกพุดขึ้นมาว่า “โลกใบนี้ข้าใหญ่กว่าทุกสิ่ง พวกท่านทั้ง ๗ จะใหญ่กว่าข้าไปไม่ได้ เพราะข้าสามารถทำให้คนหรือโลกใบนี้เปลี่ยนไปได้ทุกขณะ”

สัตว์ทั้ง ๗ ถามขึ้นว่า “ใช่หรือท่านราहुล ท่านสามารถเปลี่ยนพวกเราได้จริงหรือ”

ราहुลตอบว่า “ได้ซิ ถ้าพวกท่านไม่เชื่อก็คอยดู ข้าจะเลือกคน ๒ คน คนหนึ่งมีทรัพย์สินสมบัติ มีอำนาจ ข้าจะทำให้เขาใหญ่กว่าเดิม แล้วอีกคนหนึ่งพอมีฐานะอยู่บ้าง ไม่รวยและไม่จน แต่ข้าจะทำให้เขาจนลงไปกว่าเดิม คอยดูนะที่พวกท่านบอกว่าที่ได้ดูแลวันเป็นใหญ่ พวกท่านจะทำได้เหมือนที่ข้าทำไหม”

ในเช้าวันนั้นเอง ราहुลได้แปลงร่างเป็นเด็กน้อยเดินเข้ามาที่บ้านคนที่มืสมบัติ เมื่อมาถึง เขาเรียกตากับยายว่า “ยายครับผมมาจากที่อื่น ผมจะขออาศัยนอนสักคืนได้ไหมครับ” ยายกับตาบอกว่า “ได้ซิ ไม่มีปัญหา ตากับยายจะจัดที่นอนไว้ให้เรียบร้อย”

พอเช้าอีกวัน ยายขึ้นมาดูแล้วต้องตกใจ เพราะหูของราहुลข้างหนึ่งทำเป็นหมอนนอนทับอยู่ แล้วหูอีกข้างหนึ่งทำเป็นผ้าห่มไว้ห่มตัว ตัวมันใหญ่มาก ตากับยายรีบไปบอกพระราชาว่า “มีคนแปลกหน้าเข้ามาอาศัยอยู่ที่บ้านคนหนึ่ง เขาตัวใหญ่มาก หูข้างหนึ่งทำเป็นหมอนนอนหนุนหัว ส่วนหูอีกข้างทำเป็นผ้าห่มไว้ ข้าไม่รู้จะทำอย่างไร”

พระราชาบอกว่า “ไม่จริง พวกเจ้าโกหก ถ้าไม่จริงพวกเจ้าต้องเป็นทาสรับใช้ข้าตลอดไป แต่ถ้าจริงข้าจะยกเมืองนี้พวกเจ้าเป็นคนดูแลต่อไป” แล้วพระราชาก็ไปที่บ้านของตากับยาย พอได้เห็นก็เป็นแค่เด็กคนหนึ่ง พระราชาก็เอว้าว ควาย มรดกที่ตากับยายมีอยู่เอาไปหมด และตากับยายต้องไปรับใช้พระราชตลอดไป

ราหุลบอกกับสัตว์ทั้ง ๗ วันว่า “เห็นไหม ข้า ราหุลจะทำให้คนเป็นอะไรก็ได้” สัตว์ทั้ง ๗ วันยอมรับและขอร้องให้ราหุลช่วยทำให้ยายและตากลับมาอยู่เหมือนเดิมเถิด ราหุลบอกว่า “คอยดู ข้าจะทำให้คนทั้ง ๒ ดีกว่าเก่าที่ได้เป็น

ในเย็นวันนั้น ราหุลแปลงร่างเป็นเด็กหญิงน้อยคนหนึ่งสวยมาก และมาที่บ้านยาย และนอนกับยายสักคืน ยายบอกกับตาว่า “เห็นไหม เด็กคนนั้นปลอมเป็นเด็กผู้หญิงอีก” ตาบอกว่า “ช่างมันเถอะในเมื่อเรายากจนขนาดนี้แล้ว เราไม่มีเหลืออะไรแล้วก็ให้หมดจากโลกใบนี้ไปเลย ให้เขานอนไปเถอะ” ตากับยายจึงรับเด็กคนนั้นมานอนในบ้าน

ในตอนเช้า เด็กได้แปลงตัวเหมือนเดิมเหมือนครั้งแรก ตากับยายก็ไปบอกพระราชอีก พระราชบอกว่า “คราวที่แล้ว พวกเจ้าก็หมดตัวแล้ว แล้วตอนนี้จะเอาอะไรมาแลกอีก”

ตากับยายบอกว่า “ถ้าไม่จริง ขอให้ประหารชีวิตพวกข้า แต่ถ้าจริงท่านต้องยกเมืองนี้ให้กับข้า” ตกลงกันเรียบร้อย พระราชาไปที่บ้านตากับยายและได้เห็นกับตาตัวเองว่า หูข้างหนึ่งทำเป็นหมอนหนุนหัว ส่วนหูอีกข้างทำเป็นผ้าห่มห่มตัวเอาไว้ ตัวใหญ่เกือบเต็มบ้าน พระราชาต้องยอมแพ้ และต้องยกเมืองพร้อมทรัพย์สินให้ตากับยายไปหมด นี่ก็ความเป็นราหุลที่จะทำให้เราเป็นอะไรก็ได้

ดังนั้นการสะเดาะเคราะห์จึงเป็นการบูชาให้กับเทพที่คุ้มครองเรา คุ้มครองวัน เดือน ปีเกิดที่คนเราเกิดมาได้ถูกกำหนดไว้ด้วยพรหมลิขิต

๕) การรักษาด้วยรางทรง

จากการลงพื้นที่เพื่อหาร่างทรงในชุมชนบ้านใหม่พัฒนา ต.หนองลู เพื่อสอบถามข้อมูลเรื่องการรักษาโรคโดยรางทรง ทีมวิจัยได้พบกับ “น้ำซอง” ซึ่งเป็นรางทรงคนหนึ่งในหมู่บ้าน เราจึงได้สอบถามข้อมูลเรื่องการรักษาโรค โดยมีข้อมูลดังนี้

การที่จะเป็นรางทรงต้องมีการสืบทอดทางสายตระกูล แต่ไม่จำกัดว่าจะสืบสายทางฝั่งผู้ชายหรือผู้หญิง แต่การที่จะสามารถทำการทรงเทพหรือเทวดาองค์ไหนได้จะขึ้นอยู่กับ การเลือกของราง

ทรงเองว่าร่างทรงจะเลือกใคร และในกลุ่มร่างทรงจะมีเครือข่ายหรือกลุ่มเพื่อนร่างทรงด้วยกัน ทั้งกลุ่มร่างทรงที่ลงทรงเข้าป่าเข้าเขาเพื่อให้สามารถติดต่อเทวดาและผีต่างๆ ที่อยู่ในโลกให้ได้หลากหลายที่สุด

สำหรับคนที่มารักษาจะเป็นคนที่ไปทำผิดต่อเจ้าที่ หรือผีคนใดคนหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดอาการทางกาย แต่ไม่ได้มีพื้นฐานมาจากโรคภัยไข้เจ็บโดยปกติ ซึ่งส่วนมากเมื่ออาการเจ็บป่วยเกิดขึ้น คนไข้จะเข้ารับรักษาตัวตามปกติตามโรงพยาบาลแต่หมอผู้รักษาไม่สามารถตรวจพบโรคได้ เมื่อตรวจไม่พบแต่อาการของโรคไม่หาย ผู้ป่วยจะไปตรวจกับร่างทรงว่าตนเองเป็นโรคอะไรกันแน่ หรือตนเองได้ไปทำผิดกับผีหรือเจ้าที่ในจักรวาลนี้หรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อตรวจแล้วพบว่าได้ไปทำผิดกับเจ้าที่น้ำผุดซึ่งอาจจะเป็นการพูดไม่ดี หรือทำตัวไม่มีความเคารพนับถือกับเจ้าที่ทำให้เกิดโรคขึ้น เมื่อคนทรงตรวจพบสาเหตุแล้วว่ามาจากอะไร ร่างทรงจะให้เลี้ยงอาหาร เช่น ไห้วเจ้าที่น้ำผุด โดยประเภทของอาหารเจ้าที่จะสื่อสารกับตัวกลางคือ ร่างทรงว่าจะให้น้ำอะไรไปเช่น ไห้ว ของที่เช่น ไห้วเป็นอาหารเจหรืออาหารคาวอื่นๆ และคนทรงเองจะช่วยเป็นตัวกลางในพิธีกรรมการไหว้เพื่อขอขมา ซึ่งที่ผ่านมาหากร่างทรงวิเคราะห์สาเหตุชัดเจนและถูกต้อง ผู้ป่วยก็หายจากอาการเจ็บป่วยเองโดยไม่ต้องรักษาด้วยวิธีอื่นๆ อีก

จี่ชา หรือปู่โสมเฝ้าทรัพย์ หรือเจ้าที่ที่เฝ้าเงินสามารถมาเกิดเป็นคนได้ซึ่งอาจจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งการเกิดมีสองลักษณะ คือ การหมควาระของการทำหน้าที่ในโลกวิญญาน แล้วมาเกิดแต่อีกส่วนหนึ่งจะมาเกิดโดยยังไม่หมควาระ และหนีภาระหน้าที่ซึ่งมีผู้ปกครองตามลำดับในโลกของวิญญาน จี่ชาที่มาในลักษณะที่สองนี้เอง เมื่อเกิดมาจะไม่สมประกอบซึ่งอาจจะแสดงอาการจิตใจไม่ปกติหรือเจ็บป่วยกระเสาะกระแสะแต่เด็ก ดังนั้น ในชุมชนเมื่อมีเด็กที่เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะที่หาเหตุผลไม่ได้จะนำไปตรวจกับร่างทรง ซึ่งอาการอาจจะเกิดจากกรรมของการเป็นจี่ชาตามดังที่กล่าวมา แต่ในกรณีของเด็กที่เป็นจี่ชามาเกิดมีอาการจิตไม่ปกติ ร่างทรงเองมักจะไม่สามารถรักษาได้

นอกจากจี่ชาแล้ว คนในโลกวิญญาน เช่น รุกขะจือ หรือเจ้าที่เจ้าทางอื่น หากหนีผู้ปกครองและภาระหน้าที่ในโลกวิญญานมาเกิดก็มักจะเกิดมาเป็นเด็กที่มีอาการเจ็บป่วยไม่ทางกายก็ทางจิต ซึ่งร่างทรงเองเป็นผู้มีบทบาทในการตรวจสอบและรักษา หากอาการไม่เกินกำลังที่จะรักษาได้

ในสองกรณีเบื้องต้น ร่างทรงจะทำการรักษาโดยเป็นผู้เข้าไปติดต่อผู้ปกครองของเด็กที่หนีมาเกิดเพื่อถามว่าหากจะรักษาอาการต่าง ๆ ให้หายควรทำอย่างไร ซึ่งทางผู้ปกครองจะขอเป็นเสื้อผ้า เช่น ผ้าแดง ผ้าเหลือง แล้วแต่ความต้องการของผู้ปกครอง ซึ่งหากทำการตกลงกันได้เด็กจะหายจากโรคและมีชีวิตต่อไปได้ โดยหลังจากเจรจาแล้วร่างทรงจะทำพิธีปิดวิญญานและผูกข้อมือเรียกขวัญ(โดยเอาด้ายสายสิญจน์โยนลงดินแล้วจุดไฟ แล้วร่อนไฟไหม้เป็นสายมาจนถึงกระบะทำพิธีแล้วก็เอาไม้เสียบหน้ากระบะ)ให้กับเด็ก แต่ก็ยังมีบางกรณีที่ผู้ปกครองที่มีฤทธิ์มากและไม่ยอมปล่อยให้ความผิดผ่านไป ร่างทรงจะต้อง

ติดต่อเทพที่มีฤทธิ์มากกว่าเทวดาผู้ปกครองเด็ก ซึ่งส่วนมากจะเป็นเทพเทวดาผู้ดูแลทิศทั้งสี่ในโลก (ในกรณีดังกล่าว น่าจะเป็น ท้าวภูเวระ(ภูหวิระ) ท้าวธรรฐ (ธะถิระทะ) ท้าววิรุพหก (วิลุละคะ) ท้าววิรูปักษ์ (วิลุปะคะ) และเทพทั้ง 4 มีหัวหน้าชื่อ อากาสะทะ) ที่มีหน้าที่ดูแลพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อเทพทั้งสี่รับทราบจะทำการแผ่เมตตาให้กับเทวดาที่ปกครองเด็กโดยไม่ใช้ความรุนแรง

การรักษาโดยการติดต่อสื่อสารกับโลกของวิญญาณ เป็นการรักษาที่ต้องอาศัยตัวกลางเพื่อสื่อสารกับโลกวิญญาณ หรือโลกศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีทั้งหมด ๓ แบบ ได้แก่

๑. วิ หมายถึง คนที่สามารถติดต่อกับโลกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เจ้าที่ เทวดาได้โดยการฝัน ซึ่งการฝันที่สามารถติดต่อกับโลกของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้จะทำให้สามารถรู้สาเหตุของอาการเจ็บป่วยได้ และรู้วิธีการที่จะรักษา
๒. โม หมายถึง คนทรง ซึ่งคนทรงจะทำหน้าที่เป็นตัวกลาง หรือร่างที่ทำหน้าที่ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ผี เทวดา เจ้าที่มาลงประทับในร่างกายของตนเอง และทำการรักษาตามกำลังอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มาลงทรง
๓. เชอล่า (อาจารย์) หมายถึง คนที่มีความสามารถพิเศษที่ติดตัวมาโดยธรรมชาติ สามารถทำหน้าที่เป็นตัวกลางสื่อสารกับวิญญาณ และสิ่งศักดิ์ คคล้ายกับ “ล่ำม” แต่ไม่สามารถลงทรงได้ เป็นแต่เพียงผู้ช่วยสื่อสารให้คนในโลกปัจจุบัน ซึ่งกำลังเจ็บป่วยสามารถสื่อสารกับคนในโลกวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วย หรือเป็นผู้ที่จะช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยนั้นได้ ที่เป็นเทวดาหรือเทพชั้นสูงขึ้นไป

ปัจจุบันคนที่ทำหน้าที่เป็น “วิ” ไม่มีอีกแล้ว เพราะยังไม่มีคนที่ถูกเลือกให้เป็นผู้สื่อสาร แต่ในกรณีของการรักษาอีกสองแบบคือ การรักษาโดย “โม” ซึ่งอาจจะใช้โมหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งคนในการทำการร่วมรักษา ขึ้นอยู่กับความหนักเบาของอาการเจ็บป่วยที่สัมพันธ์กับการกระทำผิดของคนในโลกมนุษย์ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในโลกวิญญาณ แต่เมื่อเกิดกรณีที่ร้ายแรงมากขึ้น “เชอล่า” จะเข้ามามีบทบาทในการร่วมรักษา โดยเชอล่าสามารถสื่อสารกับเทวดาและเทพ ที่หลากหลายระดับ กรณีที่ต้องอาศัยเทวดาหรือเทพที่ต้องทำการรักษานอกเหนือไปกว่าขอบเขตของโม แต่การรักษาจะต้องทำร่วมกันไปเป็นทีม

ชีเหมยละ เป็นการรักษาสุขภาพโดยใช้สมุนไพร มีครั้งหนึ่ง น้ำของได้พบกับหมอชีวกโกมารทัต ซึ่งคุณหมอชีวกโกมารทัตได้บอกกับน้ำของว่า “ชีเหมยละหรือสมุนไพรรักษานั้น ตัวท่านเองไม่ได้เอาความรู้ออกไปจากโลกเลย แต่ทั้งทั้งหมดไว้ในโลก” นั้นหมายถึง อาจจะขึ้นอยู่กับการค้นหาของคนบนโลกเอง

ทั้งนี้ ยังมีการเจ็บป่วยที่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นเรื่องสำคัญและไม่ควรละเลยสำหรับชาวบ้าน เพราะหากมองข้ามอาจทำให้เสียชีวิตหรือคนในครอบครัวอยู่ไม่เป็นสุข นั่นคือ การผิดมาเชื่อคือ หรือผิดจารีตประเพณี เป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในกรณีของการผิดไร่ และสร้างบ้านผิดที่ผิดทาง

การผิดไร่ หมายถึง การเลือกพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมในการทำไร่ เช่น เลือกพื้นที่น้ำผุด (เกาะตุตอง) เลือกพื้นที่น้ำพุ (ที่ทองผล) เลือกพื้นที่ที่มีลำห้วย ๒ สายมาบรรจบกัน ทำไร่ตรงคอลำห้วยสองสาย (ที่ทาเงาะ) พื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเนินเขา มีร่องน้ำทั้งสองฝั่งไหลลงเขา (ขาลิช่ายของ) พื้นที่ที่มีลำห้วยล้อมรอบ ตรงกลางมีลักษณะเป็นเกาะ (ที่ว่องเผอ) แม่น้ำ ๑ สายแยกออกเป็น ๒ ทางแล้วมาบรรจบกัน ทำไร่ในพื้นที่ ๆ อยู่ตรงกลาง เป็นต้น การผิดไร่ในลักษณะเหล่านี้สามารถแก้ไขได้เพียงวิธีเดียว คือ การเลือกพื้นที่ใหม่ หากไม่เลือกพื้นที่ใหม่ อาจเสียชีวิตได้ หรือคนในครอบครัวเจ็บป่วยเสมอ แต่ในบางกรณีสามารถแก้ไขได้ เช่น ทำไร่ในลักษณะคล้ายไม้ปิงปลา คือ พื้นที่ตรงกลางระหว่างไร่ชากับไร่ใหม่ หรือไร่ใหม่กับไร่ใหม่ที่เจ้าของเป็นคนเดียวกัน แล้วมีคนอื่นเข้ามาตรงกลาง ถือว่า “กระ” หรือ ทำไร่เหมือนสามเส้าเตาไฟ (ช่องโหลงชุกอง) หากเป็นการทำผิดโดยไม่ได้ตั้งใจ จะต้องมีการแก้เคล็ด โดยเจ้าของไร่ที่อยู่ตรงกลางต้องขายไร่ให้กับเจ้าของพื้นที่ที่ชนาบข้างในราคา ๕ หรือ ๑๐ บาทแล้วแต่จะตกลงกัน คนที่ขายไร่จะเหมือนเป็นคนที่มาเช่าที่ทำไร่ หลังจากขายแล้วเจ้าของไร่ที่อยู่ตรงกลางจะทำบือชิเบาะไม่ได้ ทำบือโยไม่ได้ ทำที่ฟาดข้าวไม่ได้ ต้องทำร่วมกับเจ้าของไร่ที่ซื้อที่ไปเท่านั้น

การสร้างบ้านผิดที่ผิดทาง หมายถึง สร้างบ้านบนพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม ผิดข้อห้าม เช่น ลักษณะพื้นที่ที่เหมือนหลังเต่า พื้นที่น้ำผุด พื้นที่ดินเขาซึ่งไม่ไผ่จากเนินเขาหรือยอดเขาไหลลงสู่ดินเขาถึงบริเวณนั้น หรือพื้นนอง คนในครอบครัวสร้างบ้านอยู่ใกล้กัน แต่คนอื่นไปสร้างบ้านอยู่ตรงกลางระหว่างพื้นนอง เป็นต้น การเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากกรณีนี้แก้ไขได้เพียงวิธีเดียว คือ การย้ายออกจากบ้านหลังนั้น หรือรื้อบ้านทิ้งแล้วไปสร้างใหม่ที่จุดอื่น

๔.๖. สถานการณ์โรคระบาดในอดีต

ในอดีตก่อนการจัดตั้งเป็นตำบลไล่โว่ พื้นที่ทุ่งใหญ่นเรศวรซึ่งเป็นป่าเขารกทึบมีด้วยกัน ๕๕ หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามลักษณะของพื้นที่หรือจุดเด่นที่มีอยู่ เช่น ทุ่งโพ้ง, ที่มูกี้, เล่ทะ, ที่ถั่ว, มีเชิง, ที่พูเซอ, เปื่อยไคล, เกาะสะเค็ง, สะเนฟอง, ไล่โว่, จะกี่ปือ, ปรงดี, ไยมีหลิ, สะเนอหนา, คียพะเหล, จะก่า เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านอยู่และทำกินกระจัดกระจายไปทั่วทั้ง ๕๕ หมู่ (หมู่บ้านหนึ่งมีชาวบ้านอยู่อาศัยประมาณ ๔-๕ ครอบครัว) ไม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวรเพราะต้องเคลื่อนย้ายไปตามไร่หมุนเวียน แต่จะหมุนเวียนกลับมายังพื้นที่ไร่ชากที่เคยทำกินมาก่อน แต่มีบางพื้นที่ที่ชาวบ้านไม่ย้ายกลับเข้าไปอาศัยอยู่

เพื่อทำกินอีกด้วยเคยเป็นหมู่บ้านที่เกิดโรคระบาด ทำให้หมู่บ้านเก่าในสมัยนั้นล่มสลายไป เช่น ที่มูกี, ลังกา, ประองดี และกุ่มยอรี

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่อายุประมาณ ๖๕ ปีขึ้นไป ย้อนอดีตช่วงวัยเด็กที่ยังจำความได้สมัยอยู่ในหมู่บ้านที่ล่มสลายไป เช่น ที่มูกี เกิดโรคระบาดอย่างรุนแรง ชาวบ้านมีอาการท้องร่วงอย่างหนักและติดต่อไปยังคนในครอบครัว ทำให้ไม่มีใครกล้าเข้าไปใกล้คนป่วย คนที่ยังแข็งแรงต่างพากันอพยพออกจากหมู่บ้าน ทั้งคนป่วยไว้ที่บ้าน ไม่มีการรักษาเพราะไม่รู้จะรักษาด้วยอะไร คนที่ติดโรคระบาดส่วนใหญ่เสียชีวิต แต่มีบางคนที่รอดชีวิตมาได้และออกตามหาคนในครอบครัว เช่น คุณยายท่านหนึ่งที่บ้านสะเนฟอง เล่าว่า “ตอนนั้นยังเด็ก ท้องร่วงมาก คนที่บ้านก็ย้ายหนีไปหมดเพราะกลัวจะติด ต้องอยู่คนเดียว คิดว่ายังไงก็ต้องตายแน่ ไม่รู้จะกินอะไร ก็ไปกินลูกกระถินอ่อนที่มีรสฝาด ๆ กินเข้าไปหลายลูก เพราะคิดว่าตายแน่ก็เลยกินให้เต็มที แต่จากที่เคยถ่ายไม่หยุดก็เริ่มดีขึ้น แล้วก็หาย พอหายก็ออกตามหาคนในครอบครัว จนมาถึงที่สะเนฟอง หลังจากนั้นก็ไม่เคยกลับไป@mูกีอีกเลย” โรคระบาดที่เกิดขึ้นไม่มีใครรู้สาเหตุที่แท้จริงว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่มีการบอกเล่าต่อกันมาว่า ก่อนเกิดโรคระบาด มีนางบอกเหตุมาก่อน นางหม่องโห่ง หมอสมุนไพรบ้านกองม่องทะเล่าว่า “ก่อนเกิดโรคระบาด มีคนในหมู่บ้านหลายคน รวมถึงพ่อของลุงด้วย เห็นผู้ชายคนหนึ่ง รูปร่างสูงใหญ่ ไม่เหมือนคนในหมู่บ้าน ใส่แว่นตาดำ มีผมสีเหลือง กำลังขี่ม้า ไม่ได้เห็นชัดเจน เห็นเป็นภาพลาง ๆ ผ่านไปผ่านมา แต่ก็พอมองออกว่าลักษณะเป็นยังไง เหมือนเป็นนางบอกเหตุเพราะหลังจากนั้นคนในหมู่บ้านก็ท้องร่วงและเป็นติดต่อกัน ทำให้ชาวบ้านเชื่อว่าฝรั่งทำให้เกิดโรค แล้วหมู่บ้านที่เกิดโรคระบาดก็ไม่เคยมีใครกลับเข้าไปอยู่อีกเลย”

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์โรคระบาดที่เคยเกิดขึ้นในอดีตนั้น ชาวบ้าน (อายุ ๖๕ ปีขึ้นไป) ไม่อาจบอกได้ว่าเป็นโรคอะไร มีสาเหตุมาจากอะไร รู้แค่ว่ามีอาการท้องร่วงอย่างรุนแรง คนที่อยู่ใกล้ก็ติดโรคไปด้วย ซึ่งเมื่อย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์การเกิดโรคระบาดในประเทศไทย จะพบว่า มีโรคระบาดเกิดขึ้นหลายครั้ง หลายช่วงเวลา ในบางสมัยต้องอพยพย้ายเมือง บางสมัยทิ้งบ้านเมืองไปแล้วกลับเข้ามาอยู่อีก เช่น ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ ตามหลักฐาน “จามเทวีวงศ์” ระบุว่า ได้เกิดเหตุการณ์โรคระบาดที่มีคนตายเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ได้บอกว่าเป็นโรคอะไร เพียงแต่ระบุว่าหากบ้านไหน ชุมชนใดเป็นโรคนี้ จะทยอยตายกันหมด รวมถึงถ้าใครไปจับต้องข้าวของคนในบ้านก็จะล้มตายไปด้วย จึงปล่อยให้คนป่วยไว้และที่เหลือพากันหนี จนกลายเป็นบ้านร้างเมืองร้าง และเมื่อเวลาผ่านไปประมาณ ๖ ปี ค่อยกลับมาอาศัยใหม่ หรือการเริ่มตั้งกรุงศรีอยุธยาในสมัยของพระเจ้าอู่ทอง มีสาเหตุมาจากการย้ายเมืองเพื่อหนีโรคระบาดเช่นกัน ตามหลักฐานเชื่อว่าน่าจะเป็นโรคไข้ทรพิษ หรือในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เชื่อว่าน่าจะเป็นไข้ทรพิษ หรือในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ หรือสมเด็จพระบรมราชา

หน่อพุทธางกูร ซึ่งทรงสววรรคจากการติดเชื้อไข้ทรพิษ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในสมัยของสมเด็จพระเพทราชา หรือ สมเด็จพระมหาบุรุษวิสุทธิเดชอุคม ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งมีหลักฐานชี้ชัดว่า โรคห่าที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอหิวาตกโรค เนื่องจากผู้ป่วยก่อนเสียชีวิตจะมีการท้องร่วงอย่างรุนแรง มีภาวะขาดน้ำ ต่อมาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรัชกาลที่ ๓ ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรัชกาลที่ ๖ โดยครั้งนี้เป็นการระบาดของโรคไข้หัดใหญ่ สายพันธุ์สเปนซ์ฟูต ทั้งนี้ โรคระบาดที่เกิดขึ้น คนสมัยก่อนเรียกว่า “โรคห่า” เพราะการเกิดโรคห่าขึ้นแต่ละครั้งจะมีความรุนแรงมาก เนื่องด้วยมีผู้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว บางครั้งเป็นจำนวนนับหมื่นคน จนกระทั่งมีคำที่เรียกเหตุการณ์โรคระบาดที่เกิดขึ้นนี้ว่า “ห่าลง” โดยโรคห่าที่เกิดขึ้นในอดีตไม่ชัดเจนว่าเป็นโรคอะไร แม้ว่าภายหลังจะเชื่อว่าเป็นโรคอหิวาตกโรคก็ตาม แต่ตามพระราชบัญญัติสำหรับโรคระบาด พ.ศ. ๒๔๕๖ ระบุไว้ ๓ โรค คือ กาฬโรค อหิวาตกโรค และไข้ทรพิษ (นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ “ย้อนรอยประวัติศาสตร์โรคระบาดประเทศไทย” หอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์สุขภาพไทย)

๔.๓. โรคภัยไข้เจ็บในอดีตและปัจจุบัน

โรคที่เกิดขึ้นในอดีต

๑. ปะปือ

- ลักษณะอาการ ถ่ายเหลว อ่อนเพลีย ชีต อาจถึงช็อกและเสียชีวิต
- การรักษา ไม่มีสมุนไพรรักษา แต่บางรายกินระกำอ่อนก็หาย
- ความรุนแรง เป็นแล้วส่วนมากเสียชีวิต เป็นโรคติดต่อทางลมหายใจและการสัมผัสโดนตัว

๒. เชอกะ (ตุ่มหนอง)

- ลักษณะอาการ มีตุ่มหนองใสตามตัว และคัน
- สาเหตุ มาจากความสกปรก
- การรักษา แช่ในปลักควาย หรือ กินคัมภีร์สังข์โดยสับให้ละเอียด
- ความรุนแรง ไม่ถึงกับเสียชีวิต

๓. มาที่/มาชะคู

- สาเหตุ มาจากอากาศร้อน เวลากลับมาจากไร่ นา หรือนอกบ้าน แล้วมีอาการเหนื่อยรีบไปอาบน้ำเย็น ลงหัว
- ลักษณะอาการ ไข้ หนาว สั่น
- การรักษา ให้เก็บลูกหินสีขาวในน้ำมา ๗ เม็ด (กลั่นหายใจก่อนเก็บ) นำมาต้มในน้ำ เอาเปลือกใบหมาก, กะตะพะ, ข้าวเม็กลีบ, เช่อถิ, ชะนาถิ และเนื้อไม้มะปรางหวาน ฝนทุกอย่างกับหินใส่ลงไป ในน้ำต้มรวมกับหิน แล้วเอาน้ำมาดื่มผสมกับเกลือเล็กน้อย
- ความรุนแรง เป็นมาก ๆ อาจเสียชีวิตได้

๔. เชอคู้ทะเม (ไข้ยาว)

- ลักษณะอาการ มีไข้ทุกวัน อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ถ้าไม่รักษาก็จะมีไข้ไปเรื่อย ๆ อาจนานเป็นปี แต่ยังไม่หายมาไหนได้ตามปกติ
- การรักษา ฝนสมุนไพรให้กิน ประกอบด้วย จาไต่เพ้อชา, กะโวโพมี, กองมูเชอ, เช่อถิ, ชะนาถิ, ซิยูพู, เบ่เก้ชา, ทะไลโด่งไฟ, เชอคู้ชุย และสิโร ถ้าไม่หายต้องใช้วิธีทางไสยศาสตร์โดยการปลุกเสกสายสิญจน์คล้องคอ
- ความรุนแรง เป็นมาก ๆ อาจเสียชีวิตได้

๕. เม่อละเออ

- สาเหตุ มาจากเลือดไม่ดี เป็นสิดำทำให้มีอาการปวดเมื่อย
- ลักษณะอาการ ในช่วงแรกมีไข้ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ถ้าเป็นนานจะกลายเป็นตัวเหลืองตาเหลือง (เอบ่องมิ) ได้ ถ้าลงตุ่มจะมีตุ่มเล็ก ๆ เกิดขึ้นลักษณะคล้ายเป็นเส้นเลือดขอด
- การรักษา

(๑) ใช้เข็มแทงที่จุดเลือดเสีย

(๒) ฝนใบมะระทาที่แผลตรงที่ใช้เข็มทิ่มเพื่อให้เลือดออก

(๓) ถ้าเป็นเด็กให้ใช้ใบมะระผสมยาที่ใช้ฆวนนุหรือและจีไม้ทาบบริเวณที่เป็น

(๔) ต้มดื่มของขิงต้มน้ำ (เวลาถอนต้นของขิงต้องกลั่นหายใจ เวลาต้มกลั่นหายใจแล้วหยิบยามา ๑ กำมือตัดหัวท้าย ต้มน้ำ ๓ แก้ว ให้เหลือน้ำ ๑ แก้ว)

มาลาเรียขึ้นสมองต้องล้างคอโดยใช้ยาสมุนไพรดังนี้ เพโววี, จุงปาไฟ, ของคาวิ, โฉม้อดี ฝนรวมกันผสมน้ำแล้วเอาไปล้างคอ ถ้าไม่หายเพิ่มตัวยา ได้แก่ จะไต่เพ้อชา, กะโวโพ, กองมูเชอ, เชอคู้ชุย, เชอเยชา (พริกขี้หนู ๓๐ เม็ดเอาเฉพาะไส้ ไม่เอาเปลือกไม่เอาเม็ด) ชาชู (ผักไผ่), วองยิคูเชอ (หัว

ตะไคร้) ฝนเพิ่มเข้าไปแล้วเอาไปล้างคอเหมือนเดิม ล้างวันละ ๒ ครั้ง เช้ามีด ๖ โมงเช้าหนึ่งครั้ง และตอนเย็น ๖ โมงเย็นอีกหนึ่งครั้ง อาการจะดีขึ้น

ตัวเหลือง ตาเหลือง ใช้สมุนไพรดังนี้ วองอ้ว, คาคีดูเซอ, หนองซียาโว, ซิไควบอง, ยี่วี (รากหญ้าแฝก) เยอะโว นำสมุนไพรทั้งหมดมาต้มรวมกันจิบกินตลอดจนกว่าจะหายขาด

๖. เชอทองทะ (โรคอีสุกใส)

- ลักษณะอาการ ไข้สูง ตุ่มพองตามตัว
- การรักษา ให้กินไข่ต้มวันละ ๒ ฟอง เข้า ๑ ฟอง เย็น ๑ ฟอง ประมาณ ๑-๒ วันเพื่อให้ตุ่มออกให้หมด
- ความรุนแรง ไม่ถึงกับชีวิต

๗. สะเมาะ (หัด)

- ลักษณะอาการ ไข้ ผื่นแดงตามตัว
- การรักษา ถ้าคนป่วยหลับแล้วหัดขึ้นตาให้น้ำหอยเจดีย์, ใบพลูกลงไปในกะละมังใส่น้ำให้ผู้ป่วยจ้องหอยในกะละมัง หรือน้ำในกะละมังมาล้างหน้า หรือให้ลืมน้ำในน้ำที่อยู่ในกะละมัง ถ้าไข้สูงให้เอาอุจจาระคนมาเผาจนเป็นขี้เถ้าแล้วเอาไปผสมน้ำให้ผู้ป่วยกิน (ห้ามไม่ให้ผู้ป่วยรู้) ส่วนใหญ่แล้วจะหายขาด
- ความรุนแรง ไม่ถึงกับชีวิต

๘. เชอปาอะ (ไข้หวัด)

- ลักษณะอาการ ในผู้ใหญ่ ไข้ ไอ คั่นคอ น้ำมูกไหล ปวดศีรษะ
ในเด็ก ไข้ คัดจมูก ไอ
- การรักษา ผู้ใหญ่ ใช้สมุนไพร - ขมิ้นสด, แหว (เขม่าควัน), เกลือ ฝนรวมกันผสมน้ำนำไปล้างคอ หรือใบพลูสด, แหว (เขม่าควัน), เกลือ ห่อรวมกันให้ดมทิ้งแล้วกลืนน้ำที่ละนิด หรืออมมะขามป้อม

เด็ก ใช้สมุนไพร - ชีทุย, เซาะไอย, โล่ดำ (คล้ายกำมะถัน ฝนรวมกันผสมน้ำกิน หรือเพ่ทุทิ, คะยูลา, โพเจกะบ่อง, โพวีลา ทบรวมกันแล้วประคบที่ศีรษะ

โรคที่เกิดขึ้นปัจจุบัน

๑. เชอปาอะ (ไข้หวัด)

- ลักษณะอาการ ในผู้ใหญ่ ไข้ ไอ คัดจมูก น้ำมูกไหล ปวดศีรษะ
ในเด็ก ไข้ คัดจมูก ไอ
- การรักษา ผู้ใหญ่ ใช้สมุนไพร - ขมิ้นสด, แขว (เขม่าควัน), เกลือ ฝนรวมกันผสมน้ำ
นำไปล้างคอ หรือใบพลูสด, แขว (เขม่าควัน), เกลือ ห่อรวมกันให้อมทิ้งแล้วกลืนน้ำที่
ละนิค หรืออมมะขามป้อม
- เด็ก ใช้สมุนไพร - ชีทวย, เชาวไอย, ไล่ตำ (คล้ายกำมะถัน ฝนรวมกันผสม
น้ำกิน หรือเพื่อกุฎิ, คะยูลา, โพเจกะบอง, โพวีลา ทบ
รวมกันแล้วประคบที่ศีรษะ

๒. ปะปือ (ท้องเสีย)

- ลักษณะอาการ ถ่ายเหลวเป็นน้ำปนมูก อ่อนเพลียซึม ช็อกเสียชีวิต
- การรักษา – นำเปลือกไม้แดงนำมาต้มกินวันละแก้ว
- ใบฝรั่ง ก่อนเก็บใบมาต้องยึ้นหันหลังให้ต้นฝรั่งก่อนแล้วเก็บใบมาตัดหัวท้ายของ
ใบแล้วเอามาแช่น้ำเปล่ากินจนกว่าจะหาย
- ต้นตะก้อ (กะซุ้ง) ตอนไปตัดเปลือกมาต้องกลั่นหายใจก่อนแล้วนำมาย่าง(เหมือน
ปลา)พอแห้งแล้วแช่ในขันน้ำ(การวางเปลือกตะก้อที่ย่างแล้วต้องวางหงายหนึ่งอันวาง
คว่ำหนึ่งอัน)แล้วนำน้ำมากินจนกว่าจะหาย

๓. กะโปใจ (กินอาหารผิดแล้วท้องเสีย)

- ลักษณะอาการ ปวดท้องเกร็ง
- การรักษาเอาดีหมูโทนกับพริกไทยแห้งมาฝนรวมกันผสมกับน้ำร้อนเท่านั้นแล้วใส่เกลือ
นิดหนึ่งดักให้ผู้ป่วยกินวันละแก้วจนกว่าจะหาย

๔. กุ่ยแก่ง (ปวดตามกล้ามเนื้อ)

- ลักษณะอาการ ปวดกล้ามเนื้อตามร่างกาย
- การรักษาใช้เปลือกหรือยางคันดินเปิด(สีเหลือง)สับแล้วนำมาทาบริเวณที่ปวดหรือเอา
เปลือกคันดินเปิดตากแห้งมาดองกินเช้าแก้วเย็นแก้ว

๕. มิซาซ่า (ตาแดง)

- ลักษณะอาการ เคืองตา ตาแดง บวม ขี้ตา

- การรักษาผสมน้ำกับเกลือปริมาณพอเหมาะนำเอารางจืดมาแช่แล้วลืมน้ำในน้ำทุกวันจนกว่าจะหาย

โรคประจำถิ่น (เกิดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน)

มาลาเรีย หรือ ไข้จับสั่น ไข้ป่า ไข้ป่า ไข้ร้อนเย็นหรือ ไข้ดอกสีก

อาการ

- ระยะหนาวสั่นและเกร็ง ขณะนี้อุณหภูมิของร่างกายจะเพิ่มขึ้น ชีพจรจะเร็วและเบา แรงดันโลหิตเพิ่ม ผิวเย็นซีด อาจมีอาการคลื่นไส้ อาเจียนและปัสสาวะบ่อย ระยะนี้อาจจะนาน ๑๕-๖๐ นาที
- ระยะร้อน อุณหภูมิร่างกายจะสูง ชีพจรแรง แรงดันโลหิตจะสูง ตมหายใจร้อน ผิวจะแดงกระหายน้ำ มีอาการกระสับกระส่าย บางคนไม่ค่อยรู้ตัว ช่วงนี้ใช้เวลา ๒ ชั่วโมง
- ระยะเหงื่อออก ระยะนี้เหงื่อจะเริ่มออกที่ขมับก่อนแล้วจึงออกทั้งตัว อุณหภูมิและชีพจรจะกลับสู่ปกติ ผู้ป่วยจะเพลียและหลับไป

การรักษา

มาลาเรียขึ้นสมองต้องล้างคอโดยใช้ยาสมุนไพรดังนี้ เพ็ญไฉ่, จุงปลาไฟ, ของควี, โฉมมือดี ฝนรวมกันผสมน้ำแล้วเอาไปล้างคอ ถ้าไม่หายเพิ่มตัวยา ได้แก่ จะได้อะพอง, กะไพอไฟ, กองมูเฒ่า, เซอสูงโว, เซอเยซา (พริกขี้หนู ๓๐ เม็ดเอาเฉพาะไส้ ไม่เอาเปลือกไม่เอาเม็ด) ซาซุ (ผักไผ่), วองยี่ดูเซอ (หัวตะไคร้) ฝนเพิ่มเข้าไปแล้วเอาไปล้างคอเหมือนเดิม ล้างวันละ ๒ ครั้ง เช้ามีด ๖ โมงเช้าหนึ่งครั้ง และตอนเย็น ๖ โมงเย็นอีกหนึ่งครั้ง อาการจะดีขึ้น

๔.๘. โรคเด็ก

ชาวบ้านในท้องถิ่นเชื่อว่า เด็กที่เกิดมาจะมีโรคประจำตัวที่เรียกว่า ซ่าพูซา และโรคสะแง่า จะอยู่กับเด็กจนถึงอายุ ๑๖ ปีบริบูรณ์ โรคดังกล่าวก็จะหายไป “โรคซ่าพูซา” จะเกี่ยวข้องกับเทพที่ดูแลเด็ก อาการเจ็บป่วยเหมือนโรคทั่วไป เช่น ผิดอาหารจากแม่ หรือความไม่สมดุลของธาตุในร่างกายของเด็กซึ่งเมื่อกินยาแล้วก็หาย แต่หากไปรักษากับหมอแล้วไม่หาย เราต้องคิดแล้วว่าอาจเป็น โรคเด็กที่เกี่ยวข้องกับเทพที่ดูแลเด็กอาจจับขวัญเด็กเอาไว้ ลักษณะเช่นนี้ต้องรักษาโดยการเอาของเช่น ไหว้บูชาจึงจะหาย ซึ่งของที่ให้นำมาเช่น ไหว้เทพมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับตัวเด็กว่า เด็กมีอาการเจ็บป่วยอยู่ในช่วงปีอะไร และเดือนไหนเพื่อที่จะหาของมาเช่น ไหว้ได้ถูกต้อง

ป้านองจีโจ่งซึ่งเป็นหมอดำแย เล่าให้ฟังว่า โรคที่เกิดกับเด็กในท้องเกิดขึ้นได้หลายสาเหตุถ้าพ่อแม่อุ้มดูแลเด็กในท้องไม่ดี โรคอาจจะเข้ามาถึงตัวแม่ได้ไม่ยาก ส่วนใหญ่ที่เด็กติดโรคนั้นมาจากแม่ที่กินอาหารผิด หรือแพ้อาหาร คนท้องจึงต้องดูแลตัวเองเป็นอย่างมาก อย่าเครียด กินอาหารให้ถูก ถ้าเรากินอาหารแล้วแพ้อาจทำให้ลูกในท้องแพ้ได้ บรรพบุรุษบอกไว้ว่าการคลอดลูกหนึ่งคน ขวัญและวิญญาณไปรออยู่ที่ป่าช้าแล้ว มันเป็นเรื่องที่น่ากลัว คนเป็นแม่จึงต้องรักษาตัวเองไว้ให้ดี

อาหารที่คนท้องไม่ควรกิน คือ ๑.มันเทศ อาหารที่มีรสมัน เช่น มันหมู มันไก่ ไม่ควรกินอาจทำให้เด็กอ้วน คลอดลำบาก ควรกินของจืด ๆ ไม่เผ็ดมาก ๒.ข้าวเย็นคือข้าวไม่ได้อุ่นห้ามกินอาจทำให้เด็กคลอดยาก ๓.ไข่นก (แต่ชนิดหนึ่ง) ไข่ตองอู (แต่ชนิดหนึ่ง) ยาเถ่ง (ปลาชนิดหนึ่ง) ชะนี, เก้ง และกวาง ห้ามกิน ถ้าได้กินเข้าไปเชื่อว่าเด็กมีโรครุนแรง หรือเด็กอาจแพ้เนื้อเหล่านี้ได้ และ ๔. ในช่วงท้องห้ามกินน้ำร้อนจัด ๆ ห้ามอยู่ใกล้กองไฟในช่วงหุงข้าว หรือฟิงไฟ และอย่าเอาหลังเข้าไปฟิงไฟอาจทำให้สะดือเด็กติด คลอดยาก ส่วนพ่อก็มีสิ่งที่เป็นข้อห้ามในช่วงแม่ท้องเหมือนกัน คือ ๑. ห้ามใส่ด้ามมีด ๒. ห้ามทำขัณฑ์ไค ๓.ห้ามตีตะปู และ ๔.ห้ามยิงชะนี เชื่อว่า เมียคลอดลูกยาก

ผู้หญิงที่ท้องได้ประมาณ ๔-๕ เดือนต้องให้หมอดำแยจับดูทุกเดือน เพราะกลัวว่าเด็กในท้องจะหมุนตัวไปทางอื่นแล้วทำให้คลอดยาก แม่อาจถึงตายได้ หมอดำแยต้องจับให้หัวเด็กอยู่ตรงช่องคลอด ตลอด เวลาที่ทำคลอดเด็ก ระหว่างการทำคลอด เจ้าของบ้านต้องเตรียมน้ำที่สะอาด (น้ำที่ใส่ผงขมิ้น หรือเอามันหั่นบาง ๆ ประมาณ ๗ ช้อน เอาผักส้มป่อยเผาไฟให้ไหม้มนิด ๆ แล้วเอาลงในขันน้ำ) พอเวลาหมอดำแยทำคลอดเสร็จแล้ว เจ้าของบ้านต้องเอาน้ำที่สะอาดมาล้างมือหมอดำแยเพื่อป้องกันบาป ขา

ป้านองจีโจ่ง อธิบายเพิ่มเติมว่า บาป ขาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ บาป ขา เกิดได้จาก ๕ สาเหตุด้วยกัน คือ ๑. ตัวบ้าน ๒. กระบะดินหุงข้าว ๓. สามเสา ๔. ที่วางฟืนที่อยู่เหนือสามเสา และ ๕. บันได ๕ อย่างนี้มีอยู่ในบ้านเราทั้งหมด อย่างเช่น มีแม่กำลังคลอดลูกในบ้าน คนอื่นมาในบ้านเราแล้วมาหักไม้ฝานบ้านเรา หรือเดินกระต๊อเท้าบนบ้าน หรือไปเล่นในบริเวณที่หุงข้าว เอาไม้ไปเคาะสามเสา หรือขุดดินในกระบะที่ใช้หุงข้าว หรือไม่เดินลงบันไดใช้การกระโดดลงจากบ้าน หรือเอาไม้ตีบันไดเล่น สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดโรคจากบาป ขาได้ทั้งสิ้น

ลุงจิงโพ่ กล่าวเสริมว่า บาป ขาไม่ได้เกิดจากบ้านเพียงอย่างเดียว เกิดนอกบ้านก็ได้ และเกิดได้หลายสาเหตุ เช่น วัวควายเพื่อนบ้านมากินผลไม้ในสวนเรา หรือมากินข้าวของเรา เมื่อเราไปโดนเลือดคนอื่น หรือเราไปงานศพ มือของเราไปจับศพ ก็เป็นไปได้เหมือนกัน และมักเกิดขึ้นโดยที่เราไม่รู้ตัว ไม่คาดคิดว่าจะเกิด และเกิดขึ้นได้กับทุกคนในบ้าน

ลงชิงโพ กล่าวต่อว่า การที่เราจะต้องดูแลเด็กที่มีอาการเจ็บป่วยคนหนึ่งเป็นเรื่องยากมาก เราจะถามอะไรเด็ก เขาก็ฟังไม่ออก มีแต่ต้องคิดเอง เออเองทุกอย่าง ในสิ่งที่เรารู้ เราได้จากพ่อแม่ของเราเองบ้าง มีคนอื่นเล่าให้ฟังบ้าง และที่สำคัญคือมีตำราของปู่ที่เป็นมรดกตกทอด จากประสบการณ์ของตัวเองบ้าง จากพ่อแม่ เพื่อนฝูง หรืออาจารย์บ้าง เด็กที่เกิดใหม่พูดบอกอะไรเราไม่ได้แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่าเด็กไม่สบาย ต้องการดูแลรักษา สิ่งสำคัญคือ เราต้องเป็นคนช่างสังเกตอยู่เรื่อย ๆ

โรคเด็กที่พบเห็นได้บ่อย ได้แก่

๑. เด็กร้องไม่ค่อยออก ร้องเสียงแหบ ตัวแข็ง ๆ หาวบ่อย หลับตามากกว่าลืมตาน้อย แสดงว่ากำลังมีโรคเข้ามาใน ๓ จุดสำคัญ คือ อยู่ตรงหน้า, อยู่ตรงขมับทั้ง ๒ ข้าง และบริเวณท้ายทอย ต้องรักษาด้วยปรก, กาละบูร, ริกตำ, จิจะเหมิง, คิงเหลื่อง, จะติเพอซา, โกไวโพ และหอมแดง ฝนรวมกันแล้วทาในบริเวณนั้นวันละ ๓ ครั้ง
๒. เด็กร้องเสียงดัง ขาถีบไปถีบมา ชอบเอามือเกาหน้า ร้องสั้นห้าว ถ้าเป็นแบบนี้แสดงว่าโรคเข้าไปอยู่ในสมองและใบหน้า โรคนี้มี ๒ สี สีขาวอยู่ข้างใน สีแดงอยู่ข้างนอก ต้องฝนยาทา ได้แก่ ไชว์งเง่มวย, เซอะไอก, จันทร์ขาว, จันทร์แดง, หวีลา, ใบพลู, กระจะเทียม และชะหนะถิ ทาวันละ ๓ ครั้ง
๓. เด็กเกิดใหม่ ตัวเหลือง เสียงแหบ ร้องไม่ชัด ร้องแล้วเอามือปิดหน้า ร้องแล้วหอบ เสียงสั้น หายใจเสียงดัง โรคนี้อยู่ตรงสันจมูกและตรงฝ่าเท้า โรคนี้มี ๒ สี สีแดงอยู่ข้างใน สีขาวอยู่ข้างนอก ต้องทายาฝน ได้แก่ ใบพลู, โพหวีลา, เทอคุลา (ใบบวบ) จะโตกเพอซา, กะน่องรำไผก, เซ็งคุซาอั่ว (กระจะเทียม) และชะหนะถิ ทาวันละ ๓ ครั้ง
๔. เด็กที่ตัวร้อน มือกระตุก ขากระตุก ต้องฝนยาทา ได้แก่ เทอคุเหม่งลา (ใบบวบป่า) คะคองซ่อง, เซ็งคุซาอั่ว (กระจะเทียม) โงะ และคะอู่เงาะ ทาตามตัว ข้อมพับมือ ข้อมพับเท้า ได้คางจนถึงลำคอ ทาไปด้วย บีบไปด้วย
๕. เด็กไม่ค่อยออก ตัวยาที่ใช้ ได้แก่ บ่องบาจูโหม่งลา, ซ่องเหม่งอิ (ขี้ไก่ป่า) เซ็งคุซาโหว่ (หัวหอม) และเอ่งเก่อซี โปะที่ท้อง ทำให้เด็กดีขึ้น
๖. เด็กมีอาการไอ ให้เอาผงขมิ้น, เม็ดลูกมะกอกเผาให้เป็นขี้เถ้า แล้วเอาเกลือ (เป็นเถาวัลย์ชนิดหนึ่งรสขมมาก) ฝนกับน้ำ แล้วเอาขี้เถ้าใส่ลงไป ใส่เกลือเล็กน้อย ให้เด็กกินแก้ไอ
๗. เด็กเกิดลมในท้อง ให้เอาจิจะเหมิง, บาคูลี, เซ็งคุซาอั่ว (กระจะเทียม) ชะหนะถิ, กะไนกซา, จะโตกเพอซา และโงะ เอามาคั่วแล้วตำให้เป็นผงละเอียด ใส่น้ำผึ้งลงไปเพื่อให้เกาะ

ตัวเป็นก้อนแล้วปั้นให้เป็นเม็ดเล็ก ๆ เท่าเมล็ดถั่ว ให้เด็กกินเช้า ๑ เม็ดและเย็น ๑ เม็ด
แก้ลมเด็กได้ดี

๘. เด็กหุเปื่อย มีน้ำออกจากข้างใน เอาใบโพโตเกียว มาลนไฟให้อุ่น ๆ แล้วบิบนํ้าหยอด
ใส่หูเด็ก ประมาณ ๒-๓ วันก็จะหาย

๙. เด็กปากเปื่อย ลินเป็นฝ้า ให้ใช้ขางไม้ประคุดทาแก้หาย

แต่ถ้าเด็กมีอาการร้องแล้วหัดตัวอย่างหนึ่ง ร้องแล้วยื่นหน้าออกอย่างหนึ่ง เราต้องขุดเอาตัวเชื้อโรค
เด็กออก โดยเอาใบหญ้าคา ๓ ใบ ใบมะเดื่อลูกเล็กที่เรียกว่า กุ้งเอ็งหนา เอาใบกุ้งเอ็งหนาวางไว้ที่ขาเด็ก
แล้วเอาใบหญ้าคาขุดตามตัวเด็กเพื่อเรียกโรคให้ลงไปกินอาหารที่วางเอาไว้ หลังทำพิธีเสร็จ ให้เอาข้าวกับ
ใบหญ้าคาไปวางไว้บริเวณทางแยกก็ได้ หรือริมห้วยก็ได้ เสร็จแล้ว กลับมาสานที่บูชาซึ่งเรียกว่า กุ้ง โดย
ตัดไผ่มาปล้องเดียว เอามาจับตอก สานคล้ายตะกร้าอันเล็กเป็นรูปวงกลมกว้างประมาณ ๑ คืบ ตรงตูด
ตะกร้าให้มีตาเอาไว้ ๑ ตา เสร็จแล้วเอาใบกุ้งเอ็งหนาวางให้เป็นที่รองกัน เอาข้าวใส่ลงไป พร้อมด้วย
ดอกไม้ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม แล้วเอาไปเซ่นไหว้ในจุดเดียวกับที่เอาใบหญ้าคาไปวางไว้ ทำพิธีแบบ
นี้ประมาณ ๓ เย็น โรคเด็กที่มีอาการดังกล่าวจะหายไป

๔.๕. แนวทางการปรับใช้ยาป่า “ชีเหมยละ

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าในหลาย ๆ ด้านทั้งการ
ทำกินปลูกข้าวไร่หมุนเวียน การหากินพืชผักสมุนไพรต่าง ๆ ทำให้การใช้สมุนไพรในการรักษาอาการ
เจ็บป่วยไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะหมอชาวบ้าน แต่สมุนไพรเป็นส่วนในวิถีชีวิตของชาวบ้านแทบทุก
หลังคาเรือนทั้งที่กินเป็นผักจิ้มกับน้ำพริกและเป็นยาเพื่อการรักษาโดยเฉพาะ จากการสำรวจพืชสมุนไพร
ในครัวเรือนจะพบว่ามีการปลูกและขึ้นเองตามธรรมชาติภายในพื้นที่รอบ ๆ บ้านอย่างหลากหลาย เช่น
ใบพลู, กระจायคำ, กะเพรา, ใบบัวบก, จิง, ตะไคร้, ข่า, มังคุด, มะกรูด, มะนาว, ฝรั่ง, ขมิ้น, ว่านหาง
จระเข้, มะขามป้อม, ใบย่านาง, มะตูม, มะม่วง, รากจืด, มะยม, กระจाय, พริกไทยดำ, บอระเพ็ด, ขมิ้นดำ,
โหระพา, อัญชัน, มะรุม เป็นต้น ขณะเดียวกันจะเก็บหามาจากป่าเพื่อนำมาตากแห้งเก็บไว้เป็นยาสามัญ
ประจำบ้านเช่นกัน คนที่อยู่ในเมืองจะมียาบรรจขวดใส่ไว้ในตู้เป็นยาสามัญประจำบ้าน ส่วนคนในป่าจะมี
สมุนไพรทั้งสดและแห้งเป็นยาสามัญประจำบ้าน แม้บ้านโดยส่วนใหญ่จะมีความรู้ในการรักษาเบื้องต้นที่
สืบทอดมาจากพ่อแม่ที่เคยใช้สมุนไพรในการรักษามาก่อน โดยเฉพาะเมื่อมีอาการแพ้ หากคนใน
ครอบครัวและตัวแม่บ้านเองเริ่มมีอาการเหมือนจะเป็นหวัด อ่อนเพลีย สิ่งแรกที่แม่บ้านจะทำคือนำ
สมุนไพรตากแห้งที่เป็นยาแก้แพ้มาฝนละลายในน้ำผสมเกลือเล็กน้อยแล้วดื่ม ส่วนที่นำมาทำเป็นยาได้มี

ตั้งแต่ราก เปลือก แก่น ลำต้น ดอก ผล ใบ ฟัก ฯลฯ ซึ่งสมุนไพรที่เป็นยาแก้แพ้มีด้วยกันหลายชนิด เช่น เฉาก๊วย มีลักษณะเป็นเถาขึ้นอยู่ในป่า ตามโขดหินเลื้อยตามหน้าผา, เบ็กซา (เม็ดสะบ้า) อยู่ในป่า เาเม็ดมาเผาไฟให้เปลือกแตก เม็ดข้างในเอามาฝนยา, เช็งถึง, ฉะถึง, เอ็งถึง, ซีคาพู, ข่องมุเซ็ง (กิ่งมะปรางหวาน) ซิยูพู, ผลตูถิง (ไพล) ซิเจ็ง, ไคว้ซา (พริกไทย), กะโนกซา (คัสปิล), บือเซ่ผลุง (ฝักข้าวโพดไม่มีเม็ด) เป็นต้น แต่หากรักษาเบื้องต้นแล้วยังไม่เป็นปกติจึงจะไปหาหมอจ่ายชีพจรเพื่อให้รู้สาเหตุการเจ็บป่วย หากเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดจากธรรมชาติ การเปลี่ยนฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศที่ทำให้ธาตุภายในร่างกายไม่สมดุล เลือดลมในร่างกายไม่ปกติ ไม่ได้เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ หมอยาจะทำการรักษาตามอาการที่แสดงออกทางชีพจรบนฝ่ามือ ข้อมือ และข้อมือ ซึ่งในการรักษาแต่ละครั้งต้องใช้ตัวยาสมุนไพรไม่ต่ำกว่า ๕-๑๒ ชนิดหรืออาจมากกว่านั้นในกรณีที่ต้องเพิ่มตัวยา เมื่อดื่มยาไปแล้วอาจต้องมีการจับชีพจรซ้ำอีกเพื่อให้แน่ใจว่าชีพจรเดินเป็นปกติ ซึ่งในความคิดเห็นของชาวบ้าน แม้จะประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่าที่ต้องไปโรงพยาบาลแต่ก็จะเป็นเรื่องยุ่งยากเพราะต้องเดินทางไปมาเพื่อหาหมอหลายครั้งจะให้หมอเดินทางมาหาคนไข้เองก็ไม่เหมาะ แตกต่างกับการกินยาแผนปัจจุบันที่หมอจะให้ยามาที่เดียวตามอาการ กินตามเวลาตามที่หมอโรงพยาบาลบอกมา อีกทั้งมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลอยู่ในหมู่บ้านทำให้สะดวกเพราะไม่ต้องไปโรงพยาบาลในอำเภอ ทำให้การใช้ยาสมุนไพรไม่เป็นที่นิยมในกลุ่มคนทำงานมากนัก เพราะต้องการความรวดเร็ว ถ้าไม่ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อก็คงจะยากถ้าจะกินยาสมุนไพร และกว่าจะกินยาสมุนไพรได้ก็ต้องแน่ใจแล้วว่ายาแผนปัจจุบันรักษาไม่หาย

ทางทีมวิจัยจึงมีความพยายามที่จะปรับใช้ยาป่าหรือชีเหมยละให้มีความสะดวกมากขึ้น นอกเหนือจากการเป็นยาฝนและยาต้มที่ใช้มาหลายชั่วอายุคน โดยวิธีการปรับใช้นั้นมาจากพูดคุยกับคนทุกกลุ่ม ทั้งแม่บ้าน พ่อบ้าน ผู้สูงอายุ กลุ่มคนทำงาน พระสงฆ์ หมออนามัย รวมถึงภายในทีมวิจัยกันเอง ซึ่งมีหมอยารวมอยู่ด้วย เพื่อนำข้อเสนอแนะ ความคิดเห็นมาเป็นแนวทางปรับใช้ให้เหมาะกับคนทุกกลุ่ม

- วิธีการแรก การแปรรูปสมุนไพร บดยาให้เป็นผงผสมกับน้ำผึ้งแล้วนำมาปั้นเป็นเม็ด และ/หรือบรรจุในแคปซูล และ/หรือในขวด เพื่อเวลาที่มีคนป่วยมาหาไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ หมอยาจะได้แจกจ่ายได้สะดวกขึ้น ซึ่งในเบื้องต้นทีมวิจัยได้ทดลองนำสมุนไพรที่รักษาโรคกระเพาะอาหารมาบรรจุใส่แคปซูล
- วิธีการที่สอง จัดยาสมุนไพรเป็นห่อให้ญาตินำกลับไปต้มให้คนป่วยกินเองที่บ้าน จนกว่าจะอาการดีขึ้นแล้วให้หมอยาจับชีพจรอีกครั้งเพื่อให้แน่ใจว่าชีพจรเดินเป็นปกติไม่ต้องดื่มยากินซ้ำอีก และ/หรือดื่มยาแล้วบรรจุขวดให้คนป่วยกินแทนน้ำ จนกว่าจะอาการดีขึ้น

- วิธีการที่สาม จัดหาตู้อบพลังงานแสงอาทิตย์เพื่ออบสมุนไพรในช่วงหน้าฝนแทนการตากแห้งจะได้มีสมุนไพรไว้ใช้ตลอดทั้งปี
- วิธีการที่สี่ สร้างห้องอบตัวด้วยสมุนไพรในกรณีที่จับชีพแล้ว และพบว่าคนป่วยมีอาการอักเสบอยู่ภายใน เลือดและลมมีจังหวะการเดินที่ผิดปกติ ไม่สม่ำเสมอ หรือร่างกายมีอาการบวม การอบตัวด้วยสมุนไพรจะช่วยขับเหงื่อ รักษาอาการเจ็บป่วย
- วิธีการที่ห้า เพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชสมุนไพรและให้เป็นแหล่งรวบรวม จึงได้เปลี่ยนพื้นที่ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้เป็นสวนสมุนไพร แม้ในหมู่บ้านจะมีด้วยสมุนไพรขึ้นอยู่อย่างมากมายกระจายกระจายไปทั่ว ทั้งริมห้วย ตามคันนา หรือพื้นที่รกร้างทั่วไป แต่ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่รู้จักพืชสมุนไพรจึงมักถอนทิ้งหรือฉีดยาฆ่าหญ้าเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกทำให้สมุนไพรบางชนิดสูญหาย ทีมวิจัยจึงต้องเสาะแสวงหาตามแหล่งที่เคยพบและคิดว่าน่าจะมี หรือพบโดยบังเอิญ เมื่อพบแล้วจะนำมาเพาะเพื่อขยายพันธุ์ก่อนลงปลูกในสวน ทั้งนี้พืชสมุนไพรบางชนิดหาไม่ได้ในบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านก็ต้องไปหาในป่าทุ่งใหญ่หรือหาซื้อมาจากแหล่งอื่นเพื่อนำมาเพาะ ขยายพันธุ์ แล้วลงปลูกในสวนเช่นกัน รวมถึงในเวลาที่ได้พูดคุยกับคนในหมู่บ้านซึ่งเจ็บป่วยแล้วกินสมุนไพรตัวนั้นตัวนี้หายก็จะไปค้นหาเพื่อนำมาปลูกเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ทางทีมวิจัยได้มีข้อตกลงร่วมกันที่จะทดลองปรับใช้ซึ่งเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันให้มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของยาต้ม ยาหม่อง ยาน้ำ ฯลฯ รวมถึงรวบรวมตัวยามาเพาะ ขยายพันธุ์ และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่ต้องการนำไปปลูกในสวนรอบ ๆ บ้านให้หลากหลายมากขึ้น ในขณะเดียวกันหมอยาได้ถ่ายทอดความรู้การจับชีพจร การใช้สมุนไพรในการรักษาให้กับลูกชายเพื่อรับช่วงในการรักษาต่อ

บรรณานุกรม

ยศ สันตสมบัติ, งานวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา วิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร www.yala.ac.th

สำนักการแพทย์แผนไทยหมวด การแพทย์พื้นบ้านคืออะไร www.moph.go.th

แนวคิดทฤษฎีการแพทย์แผนไทย www.firefara.org

ปิยนุชยอดสมสวย, การศึกษาภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านในอำเภอองค์กรักษ์จังหวัดนครนายก,

ธรรมศาสตร์เวชสาร ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือนเมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๖ thesis.swu.ac.th

กัลยาณหาวัน, การแพทย์พื้นบ้านชาวเขาเผ่าจีนฮ่อมุเซอคำปะหล่องและไทใหญ่ กรณีศึกษาศูนย์

พัฒนาโครงการหลวงดอยอ่างขางอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่, สาขาวิชาภาษาตะวันตก

(ภาษาอังกฤษ) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

www.research.cmru.ac.th

สุนันทา โอศิริ และคณะ, แพทย์พื้นบ้านกับการใช้พืชสมุนไพรในจังหวัดชลบุรี, มหาวิทยาลัยบูรพา

๒๕๕๒, www.lib.buu.ac.th/buuir

บุญศรีเลิศวิริยจิตต์, รายงานการวิจัย : คลังภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านกับสมุนไพรชุมชนภาคอีสาน,

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔, www.ssruir.ssru.ac.th

ศศิธรศรีรัตน์, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การแพทย์พื้นบ้านชาวม้ง : กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

หนองหอย ตำบลแม่แรมอำเภอแม่ริมจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๓

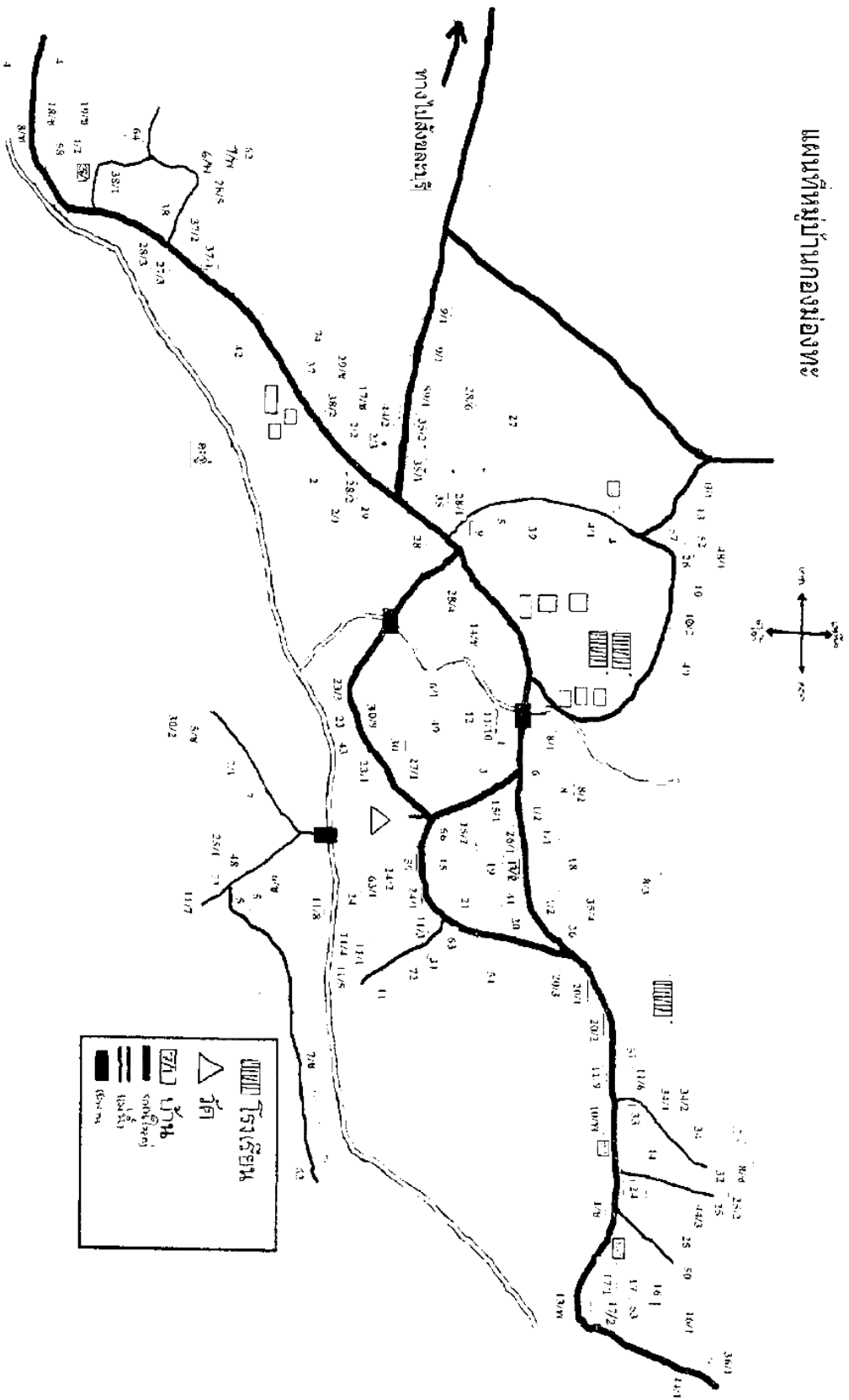
www.research.cmru.ac.th

ยิ่งยง เทาประเสริฐ, ธารา อ่อนชมจันทร์ (บรรณาธิการ) รายงานวิจัย ชาติพันธุ์กับความสามารถในการ

ดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน (ETHNICITY : The Capability of Traditional Health Care) อาป่า, ลา

หู่ ลาฮู www.sac.or.th/databases

แผนที่หมู่บ้านกองมืองทะ

รายชื่อภูมิปัญญาบ้านกองม้องทะ

(๑) นายเนอ็ก	เล่นดนตรีหนาเค๋
(๒) นางนองจีไจ้	เป็นหมอดำแย และหมอสุมไพร
(๓) นายหม่องไท่	หมอดูดวง สะเดาะเคราะห์ และหมอสุมไพร จับชีพจร
(๔) นายย่อง	หมอสุมไพร จับชีพจร ฝนยา และหมอจีถ่าน
(๕) นายเนแสง	มีความรู้การจักสานทุกชนิด และความรู้ในการทำไร่ข้าวหมุนเวียน
(๖) นายหม่องโจ้ไท่	มรรคทายก
(๗) นางโพ่มือหนี	มีความรู้เรื่องการทอผ้า
(๘) นายของเจ็ง	มีความสามารถในการเล่นดนตรี และการรำ
(๙) นายหม่องโองสา	มีความรู้เรื่องการสร้างบ้าน
(๑๐) นายหม่องโจ้ปอง	ผู้นำพิธีกรรม เซยกูประจำหมู่บ้านทำหน้าที่สื่อสารกับเจ้าที่เจ้าทาง
(๑๑) นายหม่องหล่อง	มีความสามารถด้านการร้องเพลง
(๑๒) นายลงจิงโพ	มีความสามารถในการเล่นดนตรีนาเค๋

แบบสำรวจการรักษาด้วยสมุนไพรในระดับครัวเรือน

ชื่อ-สกุล..... อายุ.....ปี บ้านเลขที่.....

๑. เวลาคนในครอบครัวไม่สบาย เคยรักษาด้วยยาสมุนไพรหรือไม่ เพราะเหตุใด (ถ้าเคย ต่อข้อที่ ๒)

..... เคย เพราะ.....

.....

.....ไม่เคย เพราะ.....

.....

๒. รักษาด้วยตัวเอง หรือ รักษากับหมอสมุนไพร (ถ้ารักษาด้วยตัวเอง ต่อข้อที่ ๓)

..... รักษาด้วยตัวเอง รักษากับหมอสมุนไพร

๓. มีอาการอย่างไร เช่น แพ้อาหาร, เจ็บคอ, อักเสบ ฯลฯ สมุนไพรที่ใช้รักษามีอะไรบ้าง กินกี่ครั้งถึงหาย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. รู้จักการรักษาด้วยสมุนไพรมาจากใครบ้าง

.....

.....

๕. สมุนไพรที่ใช้เอามาจากไหนบ้าง (ตอบได้มากกว่า ๑)

..... ปลุกเอง (ต่อข้อที่ ๖) ขอเพื่อนบ้าน ขอญาติ หาใน

ป่า..... หาได้ทั่วไป อื่น ๆ

๖. สมุนไพรที่ปลุกเองมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

แบบบันทึกการฝึกช่วยตนเอง

ชื่อ-สกุล... น.ส. น. (ส่วนตัว) ๗/๖/๖๕ อายุ... ๔๗ ปี บ้านเลขที่... ๖๖/๖๖

วันเดือนปี	ลักษณะอาการก่อนช่วยตัวเอง	การเตือนของพี่พจน	ลักษณะอาการหลังจบการฝึก	การฝึก	ติดตามการฝึก
๕-๓-๖๕	อาการชัก ๖๐ นาที ในฝัน กัดนิ้ว	ขึ้นลงไม่ปกติ เลือดออกในปาก	เลือดออกในปาก ไม่ปกติ	1. นอนหลับ 2. ชัก ๖๐ นาที 3. ชัก ๖๐ นาที 4. ชัก ๖๐ นาที 5. ชัก ๖๐ นาที 6. ชัก ๖๐ นาที 7. ชัก ๖๐ นาที 8. ชัก ๖๐ นาที 9. ชัก ๖๐ นาที 10. ชัก ๖๐ นาที	นัดดูอาการ อีก ๖ เดือน ถ้าไม่ดีขึ้น ให้รีบมาพบ แพทย์

แบบบันทึกการรักษาด้วยสมุนไพร

ชื่อ-สกุล ศาสตราจารย์แพทย์หญิง อายุ ๔๗ ปี บ้านเลขที่ ๘/๗

วัน/เดือน/ปี	ลักษณะอาการก่อนจับชีพจร	การเต้นของชีพจร	ลักษณะอาการหลังจากจับชีพจร	การรักษา	ติดตามการรักษา
๗ ต.ค. ๕๗	ตัวร้อน ตื่น เย็น แน่นหน้าอก	เลือดลมไม่ ขยับ / ไม่ปกติ		ยาสมุนไพร ๑. พริกไทย ๒. ขมิ้นชัน ๓. เกลือสินเธาว์ ๑๖๗ ๔. กล้วยไม้ ๕. ใบโศภณ ๖. ขมิ้นชัน ๗. ขมิ้นชัน ๘. ขมิ้นชัน ๙. ใบโศภณ ๑๐. เกลือสินเธาว์	

แบบบันทึกการรักษาด้วยสมุนไพร

ชื่อ-สกุล น.ส. นิตยา นิลนารถ อายุ ๔๕ ปี บ้านเลขที่ ๕๖/๒

วัน/เดือน/ปี	ลักษณะอาการก่อนจับชีพจร	การเต้นของชีพจร	ลักษณะอาการหลังจากจับชีพจร	การรักษา	ติดตามการรักษา
๒๕ ก.ค. ๕๖	ปวดเมื่อย 10	ชีพจรเต้นปกติ ตลอดเวลาร่วม ๕ นาที	ปวดเมื่อย 10 ปกติ	๑. ยาสมุนไพรผสมสมุนไพร ดองดองใบไม้ ๒. นวดบริเวณ ๓. นวดบริเวณ ๔. นวดบริเวณ ๕. นวดบริเวณ ๖. นวดบริเวณ ๗. นวดบริเวณ ๘. นวดบริเวณ ๙. นวดบริเวณ ๑๐. นวดบริเวณ	๑. ดองสมุนไพร ๒. นวดบริเวณ ๓. นวดบริเวณ ๔. นวดบริเวณ ๕. นวดบริเวณ ๖. นวดบริเวณ ๗. นวดบริเวณ ๘. นวดบริเวณ ๙. นวดบริเวณ ๑๐. นวดบริเวณ

กำหนดการค่ายเยาวชนเรียนรู้สมุนไพร

การปรับใช้ภูมิปัญญา “ชีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ พันธุ์ และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาป่ารักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิต ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) ณ บ้านกอม่มองทะ ต.โลโว อ.สังขละบุรี จ. กาญจนบุรี

วัน สุกร์ ที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๘

เวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
๐๘.๓๐-๐๙.๐๐	☞ ลงทะเบียน	- ผู้รับผิดชอบ
๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น.	☞ ลงพื้นที่สำรวจชนิดยาสมุนไพรบริเวณพื้นที่ป่าแก่	- ผู้เข้าร่วมทุกคน
๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารกลางวัน	
๑๓.๐๐-๑๔.๓๐ น.	☞ นำผลจากการสำรวจยาสมุนไพรแต่ละชนิดสรุปภาพรวม - สรรพคุณของยา - วิธีการใช้ยา - ข้อควรระวัง - สภาพแหล่งที่พบ	- ภูมิปัญญา
๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารว่าง	
๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น.	☞ นำผลจากการสำรวจยาสมุนไพรแต่ละชนิดสรุปภาพรวม (ต่อ) - สรรพคุณของยา - วิธีการใช้ยา - ข้อควรระวัง - สภาพแหล่งที่พบ - อื่นๆ.....	- ภูมิปัญญา
๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารเย็น / เดินทางกลับบ้าน	

วัน เสาร์ ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๘

เวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
๐๘.๓๐-๐๙.๐๐	☞ ลงทะเบียน	- ผู้รับผิดชอบ
๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น.	☞ ลงพื้นที่สำรวจชนิดยาสมุนไพรบริเวณพื้นที่ป่าไร่ซาก	- ผู้เข้าร่วมทุกคน
๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารกลางวัน	
๑๓.๐๐-๑๔.๓๐ น.	☞ นำผลจากการสำรวจยาสมุนไพรแต่ละชนิดสรุปภาพรวม	- ภูมิปัญญา

	- สรรพคุณของยา - วิธีการใช้ยา - ข้อควรระวัง - สภาพแหล่งที่พบ - อื่นๆ.....	
๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารว่าง	
๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น.	☞ นำผลจากการสำรวจยาสมุนไพรแต่ละชนิดสรุปภาพรวม (ต่อ) - สรรพคุณของยา - วิธีการใช้ยา - ข้อควรระวัง - สภาพแหล่งที่พบ - อื่นๆ.....	- ภูมิปัญญา
๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารเย็น / เดินทางกลับบ้าน	

วัน อาทิตย์ ที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๕๘

เวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
๐๘.๓๐-๐๙.๐๐	☞ ลงทะเบียน	- ผู้รับผิดชอบ
๐๙.๐๐-๑๒.๐๐ น.	☞ ลงพื้นที่สำรวจชนิดยาสมุนไพรบริเวณพื้นที่ป่าเชิงเดี่ยว/ป่าสวนผสม	- ผู้เข้าร่วมทุกคน
๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารกลางวัน	
๑๓.๐๐-๑๔.๓๐ น.	☞ นำผลจากการสำรวจยาสมุนไพรแต่ละชนิดสรุปภาพรวม - สรรพคุณของยา - วิธีการใช้ยา - ข้อควรระวัง - สภาพแหล่งที่พบ	- ภูมิปัญญา
๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารว่าง	
๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น.	☞ นำผลจากการสำรวจยาสมุนไพรแต่ละชนิดสรุปภาพรวม (ต่อ) - สรรพคุณของยา - วิธีการใช้ยา - ข้อควรระวัง	- ภูมิปัญญา

	- สภาพแหล่งที่พบ - อื่นๆ..... - ปิดโครงการ	
๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น.	☞ รับประทานอาหารเย็น / เดินทางกลับบ้าน	

หมายเหตุ

กำหนดการสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม

ที่ ๒๕๕๘ / พิเศษ

ตำบลไล่โว่ อำเภอสงขลาบุรี

จังหวัดกาญจนบุรี๗๑๒๔๐

หมู่บ้านกองม่องทะหมู่ที่๒

๘ กันยายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุเคราะห์ให้นักเรียนเข้าร่วมโครงการ การปรับใช้ภูมิปัญญา “ชีเหมยละ”

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกองม่องทะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วยหมู่บ้านกองม่องทะตามโครงการ การปรับใช้ภูมิปัญญา “ชีเหมยละ” เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยารักษาโรคภัยไข้เจ็บในวิถีชีวิต ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว) ได้กำหนดการ ฝึกอบรมและสำรวจยาสมุนไพรในพื้นที่ป่าเขาต่างๆเพื่อนำผลการสำรวจเก็บเป็นข้อมูลหมู่บ้าน ระหว่าง วันที่ ๑๑-๑๓กันยายน๒๕๕๘ ณ หมู่บ้านกองม่องทะ ตำบลไล่โว่ อำเภอสงขลาบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ในการนี้หมู่บ้านกองม่องทะตามโครงการขออนุเคราะห์ให้นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นจำนวน ๑๔ คนเข้าร่วม เป็นเวลา ๓ วัน ตามวัน เวลา และสถานที่ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(นายลงจิงโพไทรสังขवालลิน)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สรุปผลกิจกรรมค่ายเยาวชนโครงการการปรับใช้ภูมิปัญญา “ชีเหมยละ”ชาวไทย-กะเหรี่ยง (โผล่ว)

ระหว่างที่ ๑๑-๑๓ กันยายน ๒๕๕๘

ณ หมู่บ้านกองม้องทะ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โฟเจ่งกะบ่อง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ลดไข้ ตัวร้อนเด็ก

วิธีใช้ : โขมมายี้ทาจนูก

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซียบาเตะ

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : ล้างแผลสด

วิธีใช้ : นำใบและเถามาต้มล้างแผล แล้วนำไป

และเถามาตากให้แห้งแล้วขยี้ใส่แผลสด ช่วยให้
แผลแห้งเร็วขึ้น

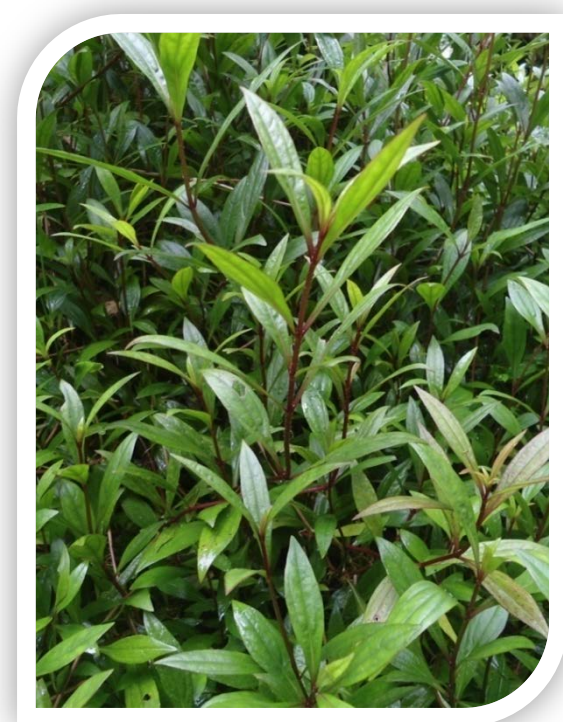

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : กลุ่งโจว

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : บำรุงเลือด

วิธีใช้ : นำใบ ลำต้น และเถามาต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โพวีย

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้หวัด คัดจมูกเด็ก

วิธีใช้ : นำใบมาขยี้ทางจมูก ได้คาง

นำต้น มามัดต่อกัน ๗ ต่อนำมาห้อยที่คอเด็ก

ป้องกันสิ่งชั่วร้ายเข้าสู่เด็ก

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : สละฮุย

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ผื่นคัน

วิธีใช้ : นำใบมาหั่นในน้ำพร้อมขมิ้นห่วยาวมา
บิบกั้นผสมแล้วกินน้ำ นำเศษมาทาที่บริเวณผื่น
คัน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ชุยไถ่ยี่

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ไข้

วิธีใช้ : นำหัวพืชมาเหลาแล้วฝานเป็นแผ่นใส่ใน
ขันใส่น้ำเปล่านำมาดื่ม

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เอ่งทีย

ภาษาไทย : จิง

สรรพคุณ : ขับลม แก้อ่อนหภูมิเย็นในร่างกายให้เป็นปกติ

วิธีใช้ : ต้มหัวแล้วนำมาดื่ม

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซียหม่องไหร่

ภาษาไทย : ลูกใต้ใบ

สรรพคุณ : แก้ปวดเมื่อย ร่างกาย

วิธีใช้ : นำต้นมาตากให้แห้งแล้วมาต้มน้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เช่อฟือลา

ภาษาไทย : เปราะหอม

สรรพคุณ : ปรับความสมดุลเลือดลม ไทลเวียน
ปกติ

วิธีใช้ : นำหัวมาฝนผสมน้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ชีขมีลา

ภาษาไทย : คั่วตายหงายเป็น

สรรพคุณ : แก้แผลพุพอง

วิธีใช้ : นำใบไปคั่วไฟแล้วขี้มาแปะที่แผล

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เบ่เทอ

ภาษาไทย : ต้นฝ้าย

สรรพคุณ : แก้ไข้กลากเด็ก แก้โรคในเด็กแรกเกิด

วิธีใช้ : เด็ดยอดมาขยี้ไปแปะที่กลากนำเมล็ดมา
ฝนกับกำมะถันมาทาอ้นหะเด็กแรกเกิด ป้องกัน
โรคเบียดเบียน นำรากมาฝนในน้ำดื่มแก้โรค
อาเจียน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เคอไม้ยทีย

ภาษาไทย : ไพลป่า

สรรพคุณ : แก้โรคท้องร่วง แก้จุกเสียด ท้องอืด
ท้องเฟ้อ

วิธีใช้ : นำหัวมาฝนใส่น้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ไผ่ยัก

ภาษาไทย : ต้นฝาง

สรรพคุณ : บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง

วิธีใช้ : นำแก่นมาต้มน้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : นองทุอีย

ภาษาไทย : ตูดหมูตูดหมา, ตดหมูตดหมา

สรรพคุณ : ป้องกันโรคที่อื่นจะมากับตัวเอง
(ความเชื่อ), ขับลม

วิธีใช้ : นำใบจำนวน ๗ ใบมาลนไฟแล้วกลั่น

หายใจแปะที่ก้นทีละใบจนครบ(ความเชื่อ), นำ
ใบและเถามาต้มน้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : นะหนะ

ภาษาไทย : ว่านน้ำ

สรรพคุณ : ใบ - แก้ปวดกล้ามเนื้อ ปวดตามข้อ

ปวดศีรษะ เหง้า - แก้บิดแก้ปวดท้อง

วิธีใช้ : นำใบมาต้มกิน นำเหง้ามาต้มหรือบด

รับประทาน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : สะม่องเกละ

ภาษาไทย : ส้มเช่า

สรรพคุณ : แก้ร้อนกลาง

วิธีใช้ : นำยางมาทาบริเวณที่เป็นร้อน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ไทโลดุง

ภาษาไทย : เพกา

สรรพคุณ : แก้ร้อนใน กระหายน้ำ

วิธีใช้ : นำเปลือกมาต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ปียะจะะ

ภาษาไทย : ชุมเห็ดเทศ

สรรพคุณ : แก้กลากเกลื้อน, เป็นยาระบาย

วิธีใช้ : นำใบมาขยี้ทาที่กลากเกลื้อน, นำใบมา
ลนไฟแล้วต้มกิน, นำดอกมาปิ้งกินกับข้าว

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ไตยโต้สา

ภาษาไทย : แดงโม

สรรพคุณ : แก้ร้อนในกระหายน้ำ, แก้ท้องร่วง,
บำรุงร่างกาย ธาตุ ปอดและสมอง

วิธีใช้ : นำเปลือกทุกลูกมากินสด, นำใบ-เถา-รากมาต้ม
กินแก้ท้องร่วง, กินเมล็ดบำรุงร่างกาย ขับเสมหะ
บำรุงปอดและสมอง

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ทียมิงซา

ภาษาไทย : แดงไทย

สรรพคุณ : ระบายท้อง แก้อาเจียน, แก้ไข้

วิธีใช้ : นำรากมาต้มกินระบายท้อง, นำใบไปต้ม
กินแก้ไข้

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซียคา

ภาษาไทย : วุ้นหมอน้อย

สรรพคุณ : แก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ,

บำรุงอวัยวะเพศให้แข็งแรง

วิธีใช้ : นำรากมาต้มหรือฝนกินบำรุงทางเดิน

ปัสสาวะ, นำใบมาขยี้ใช้ทาแก้โรคผิวหนัง

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : กะไนย์กัโฟ

ภาษาไทย : ดิปลี

สรรพคุณ : แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ แก้

ไอ แก้โรคนอนไม่หลับ

วิธีใช้ : นำผลมาฝนในน้ำกิน กินดิบหรือตำก็ได้

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ย่าป่อง

ภาษาไทย : ขมิ้นชัน

สรรพคุณ : รักษาแผลในกระเพาะ, แก้อ่อนใน

วิธีใช้ : บดหัวเป็นผงผสมน้ำผึ้งกินแก้โรค

กระเพาะ, นำหัวมาบดผสมเกลือทาต้นลิ้นไก่

เจ็บคอ, นำหัวมาบดผสมเกลือปิดแผลป้องกัน

ทะยัก

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ย่าป่องคา

ภาษาไทย : ว่านหามาเมฆ

สรรพคุณ : ชักมดลูกให้เข้าอู่

วิธีใช้ : เหย้าน้ำมาดองสุรา แก้ปวดมดลูก แก้

มดลูกอักเสบ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : แอ่งไช่

ภาษาไทย : ข่า

สรรพคุณ : ต้มอาบ แก้ปวดเมื่อยตามข้อ แก้กกลาก
เกลื้อน

วิธีใช้ : ใบ ต้มอาบ แก้ปวดเมื่อยตามข้อ, เหง้าตำ
ผสมกับมะขามเปียกและเกลือให้สตรีรับประทาน
หลังคลอดขับเลือดน้ำคาวปลาและขับรก

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โตงซา

ภาษาไทย : ส้ม

สรรพคุณ : ละลายเสมหะ

วิธีใช้ : น้ำจากผลละลายเสมหะ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : หอยงคา

ภาษาไทย : มะแว้ง

สรรพคุณ : แก้ไข ขับเสมหะ เจริญอาหาร ลด
น้ำตาลในเลือด

วิธีใช้ : นำผลสดมาเคี้ยว

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ห่อถ่งนึ่ง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้โรคตาเหลือง

วิธีใช้ : นำราก ใบ ต้น มาต้มน้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : หอยงิ่งป๋อง

ภาษาไทย : โทงเทง

สรรพคุณ : แก้ไข้มาเลเรีย

วิธีใช้ : นำทั้ง ๕ มาต้มกิน และนำมาตำแก้พิษ

ตะขาบ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : มะอิด

ภาษาไทย : เราไหญ่

สรรพคุณ : แก้ปัสสาวะพิการ แก้เมื่ดผดผื่นคัน
ตามร่างกาย ขับน้ำนม ลดความเป็นพิษของสาร
ที่มีพิษต่อตับ

วิธีใช้ : นำใบมาต้มกิน นำดอกมาช้ทาแก้ผดผื่น
คัน นำเมล็ดมากินขับลม ขับน้ำนม ลดความ
ความเป็นพิษของสารที่มีพิษต่อตับ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง :ว่องอ้ว

ภาษาไทย :หญ้ารำเพร

สรรพคุณ : แก้ปัสสาวะขุ่น ข้น แก้ร้อนใน

วิธีใช้ : นำทั้งต้นมาต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง :ร่องเม

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : เป็นยาถ่ายพยาธิ แก้ผิวหนัง

วิธีใช้ : นำหัวมาเผากินเป็นยาถ่ายพยาธิ นำใบมาขยี้

ให้สัตว์กินแก้ผิวหนัง

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซิชะละนองเพ่

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : สำหรับแก้โรคเด็ก และแก้ปวด

เมื่อยสำหรับผู้ใหญ่

วิธีใช้ : นำทั้งต้นมาต้มอาบสำหรับเด็ก

สำหรับผู้ใหญ่ให้ต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เผอชะไซ

ภาษาไทย : เถาวัลย์ปูน

สรรพคุณ : ทำให้เส้นเอ็นคลายตัว ขับปัสสาวะ

ละลายเสมหะ ทาแผลสด

วิธีใช้ : นำยอดมาต้มกินน้ำ ขยี้กับปูนกินหมากทา
แผลสด

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซียเกว๋บ่อง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ไขข้ออักเสบ แก้บวมอักเสบ

วิธีใช้ : นำรากมาต้มกินแก้โรคตาเหลือง นำยอด
อ่อนมาตำโปะที่แผล

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : นองปะไ๋อ่ย

ภาษาไทย : ค้างคาวดำ

สรรพคุณ : บำรุงสมรรถภาพทางเพศ รักษาโรค
ความดันต่ำ บำรุงครรภ์

วิธีใช้ : นำเหง้ามาต้มหรือคองสุร่าบำรุงทางเพศ
แก้โรคความดันต่ำ บำรุงครรภ์

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โฟ่หมั่งควุย

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ไข้เลือด บำรุงเลือด แทน

การอยู่ไฟไม่ครบกำหนด

วิธีใช้ : นำรากมาตากแห้งแล้วต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เจื่อะไว๊ยก

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้อุณหภูมิในร่างกายสูง

อ่อนเพลีย แก้คัน ท้องเสีย

วิธีใช้ : นำทั้งต้นมาต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซิยคุ

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ท้องเสียจากกินของแสลง

วิธีใช้ : นำรากมาต้มน้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โรงเกอโซ่

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้แสลง แก้แพ้ ปวดเมื่อย ปวด
กล้ามเนื้อ

วิธีใช้ : นำรากมาฝนกับรางจืดผสมน้ำกินแก้แพ้
แก้แสลง ถ้านำมาต้มน้ำกินแก้ปวดเมื่อย

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เกล้า (เป็นเถา)

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้พิษสารเคมี

วิธีใช้ : นำเถามาต้มน้ำกินแก้พิษสารตกค้าง เช่น ยาฆ่าหญ้า

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : กะชีคองมี

ภาษาไทย : กีบแรด

สรรพคุณ : บำรุงเลือด บำรุงร่างกาย

วิธีใช้ : นำหัวมาหั่น ตากแห้ง ตำละเอียด

ผสมน้ำผึ้งให้เด็กกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : แปแแก้มือ

ภาษาไทย : เถาสะบ้า

สรรพคุณ : แก้อักเสบ ร้อนใน

วิธีใช้ : นำเถาต้มกิน นำเมล็ดเผาไฟใส่ผสม

พริกไทยเล็กน้อยลงจันทน์น้ำกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : นองวีนา

ภาษาไทย : ช้อชะบ่า

สรรพคุณ : แก้ไข้ประสาทพิการ ขับปัสสาวะ

วิธีใช้ : นำลำต้นมาต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เสชะด่อง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : คุดหนอง คุดเถียนหนาม

วิธีใช้ : นำเปลือกมาตำให้ละเอียดปิดแผล

น้ำ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : เม่งป็น

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : รักษาดวงตาที่ถูกวัดถูกระทบ
อย่างแรง

วิธีใช้ : นำเปลือกมาใส่กระบอกไม้ไผ่ที่มี
ปัสสาวะผสมอยู่นำไปเผาไฟให้เดือด
ใช้ควันรมที่ดวงตา

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : หว่องไซ้

ภาษาไทย : แมงลัก

สรรพคุณ : แก้ร้อนใน เร่งการขับถ่าย แก้
โรคบิด

วิธีใช้ : นำเมล็ดแช่น้ำให้พองเต็มที่ รส

หวานเย็น รับประทานช่วยเร่งการขับถ่าย

ระบายอุจจาระแก้บิดนำไปที่มีรสหอมร้อน

ปรุงยารับประทานแก้โรคลำไส้พิการขับ

ลมในลำไส้แก้พิษตาชาง บำรุงหัวใจ

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โผล่ผลี

ภาษาไทย : ผักปลัง

สรรพคุณ : ขับปัสสาวะ แก้กลาก แก้ผื่น

คัน ระบายท้อง แก้บิด

วิธีใช้ : นำใบมาต้มกินและตำพอกแก้ฝี
เนื้อร้าย

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : นองซี่เยาะ

ภาษาไทย : ไมยราบแดง

สรรพคุณ : แก้ไอสุกอีโต

วิธีใช้ : นำทั้งต้นมาต้มกิน

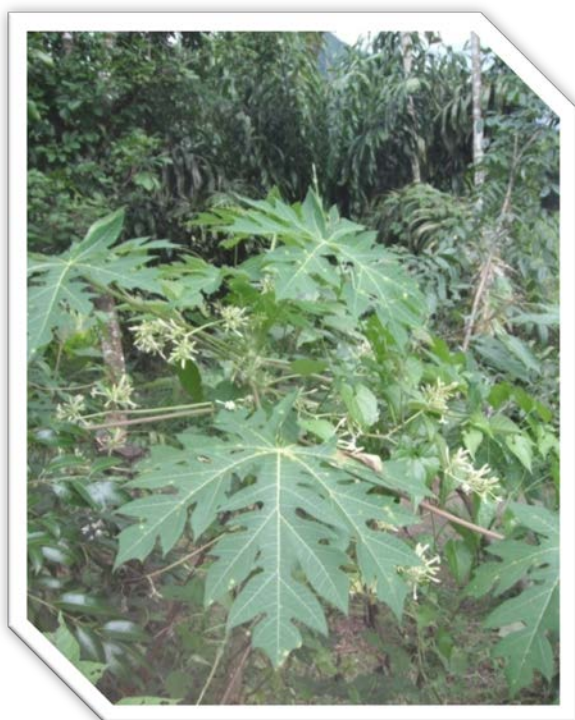
ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : นองเน้อเอาะ

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้หืดหอบ ห้ามเลือดแผลสด

วิธีใช้ : นำใบมาขยี้ผสมน้ำมากินแก้หอบหืด

นำใบมาขยี้โปะที่แผลใช้ห้ามเลือด

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โกวจียฝ้าละ

ภาษาไทย : มะละกอ

สรรพคุณ : บำรุงหัวใจ ขับพยาธิ แก้ไข้ แก้ใจ

ข้ออักเสบ เพิ่มน้ำนม ระบายท้อง

วิธีใช้ : นำใบต้มดื่มบำรุงหัวใจ ขับพยาธิ นำผล
มาเพิ่มน้ำนม ระบายท้อง

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ขะค่องต๊อง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : ขับลม คลื่นไส้

วิธีใช้ : นำใบมาปรุงอาหาร ใช้รากฝนผสม
เกลือกินแก้คลื่นไส้

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซียเทอดี๋ย

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : ปวดเอว ปวดหลัง แก้เส้น

เลือด แก้มะเร็งเต้านม แก้มะเร็งเต้า

มดลูก

วิธีใช้ : นำทั้งต้นมาต้มกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : โพ่คุย่อง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้แผลอักเสบ มีหนอง

วิธีใช้ : นำขอดอ่อนมาตำห่อด้วยใบตองแล้ว

นำไปย่างไฟให้พออุ่นแล้วพอกที่แผล

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ช้องหลุ่ง

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ท้องบิด ท้องเสีย

วิธีใช้ : นำยอดตำผสมกับปูนสุกกิน

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ซึบละรองไพล่

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ท้องเสีย

วิธีใช้ : นำรากเหง้ามาต้มดื่ม

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ทุไก่อ่คูลู

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้ปวดเมื่อยบริเวณเอว ลำตัว

วิธีใช้ : นำหัว รากต้มกินใบนำมาขยี้ใส่แผลสด

และนำใบ ขอด ผสมฝักกูดตำผสมห่อใบตอง

ย่างกับไฟอ่อนๆ รักษากระดูกหัก

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : ชีวูลเซนล่า

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้พิษงูเขียว

วิธีใช้ : นำใบตำแล้วนำมาใส่แผล

ชื่อยา ภาษากะเหรี่ยง : คูคาเวนโว

ภาษาไทย :

สรรพคุณ : แก้เคล็ดขัดยอก ปวดแขน ปวดขา

วิธีใช้ : นำลำต้นผสมกับน้ำมันาว หรือน้ำที่ผสมแล้วมาสักที่ขัดยอก

สมุนไพรในสวน “จีเหมยละ”

ajumicjpLÖgj (ek,qicjajuTiucj)
 ehHwjql,/,S.cj<m.qI<SjuS.<ajuGH. SjukukjSju/,a.
 ajul,\$Hj ;.jr.j\$iuclTcj,ehHwjSju/,a.

ต้นการบูร (เปลือ) สรรพคุณ ช่วยแก้หัดเด็ก วิธีใช้เอาใบมาหั่นบางๆ หอมแดงมาหั่นบางๆ ใส่ในน้ำ
 ร้อน ให้อาบน้ำเด็ก เอาใบมาขยี้ดมแก้หัดได้

kjuk[wjs.cjek,ajufukjhjuKW.<acj,GälawjehHwjyYWk
 L·cjdUl.

hjumU,awjehHwjemHjyhju/,acj,GälawjTiucjTiucj,q.<

โตไม่รู้ล้ม (กะโหล่ง) ลักษณะเป็นกอ สรรพคุณ เอามาต้มน้ำดื่มกิน แก้ปวดเอว เส้นเอ็น บำรุงไต

pukjesk $\frac{1}{2}$ cjqI,ef.hjq, m.enwjajul,
;.jr.jKju;.lcjljuajueK.hjTl, ehHwjSju/,aacj,
ajul·cjeK.wj\$Hj

เปาะเจอะบ่อง เป็นยาเด็ก เอาใบขี้มาโปกตรงหัวสมองเด็ก แก้หวัดแก้ไข้

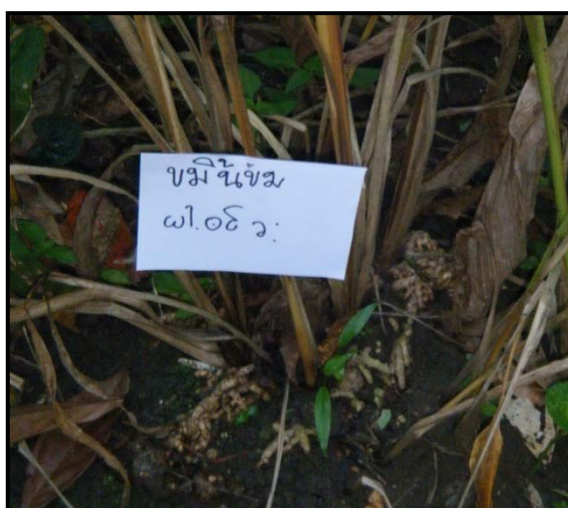
y.</cjTwj<eK.wjehHwjqIfucj<Tcj, mN.Tcj,l·cjq.
hHÕkj;icje;qL.eqWwjI, yHÕicje;awj

ขมิ้นหัวยาว (ข่าบ่องโท่) เป็นยาแก้ผื่นคันผื่นรวมกับใบสะหละสุ่ยลาใช้ทาและฝนกิน

qI,KL.fLÕ· ekajumU, ehHwjql,ef.hjq,
m.enwjajuwleqwjajuTiucjeqwjacj,Gälawje;acj,lU

พืชไล่ยุง ลักษณะเป็นเถา เป็นยาเด็ก เอาการหรือคันใช้ต้มกินและอาบ

y.</cjK, hjukukjlcjlju/L.
acj,lUGH.cj<T·cjmiukjenwjhH·cj
k[.e;e\$Hjscjhjuacj,ehHwjew<SjuS.<fUÁfiucj/LÕgj

ขมิ้นชัน (ยาป้องกัน) เอามาหั่นบางๆ ตากให้แห้ง ตำให้ละเอียด ผสมกับน้ำผึ้งกินรักษาปอดอักเสบ

y.</cjr·cjSIkYqI,sIs·cjSjuGH.a.cjhjuhjul·cjq.ef.wjTcj,
KW.lcj/LÕgjm.enwjy.</cjhHÕkjlcyjHÕicjkYTcj,ajufi
ucjlcjek,ea, y.</cjhjuacj,

ย่ำบ่งล่งจิง (ขมิ้นชัน) เอามาฝนทา แก้แผลเมลงกัด ขูดกัด ผื่นคันได้

\$cj,wI²n.
ek,ajufukjhjuacjGälawjTiucjfukjq.<\$HjehHwjhjJul·cjq.
ehHwjM.qI<SjuajuGH.ljumicjehHwjhjuSI,q.cj<SI,aug
j

หนองวัว ลักษณะเป็นกอ เอามาต้มกินทั้งกอ แก้โรคผิวหนัง ฆ่าเชื้อในร่างกาย แก้น้ำ

em²ek,ajuTiucj ajuwI²\$Hj ehHwj hjumI<ljuenwj/,
hju/,hHÕkjawjajuqI, p>ew<e;em²wI
m.qMwj<Tcj,qWÕY,I

เหมี ลักษณะเป็นต้น เอรากมาฝนกิน แก่เลื้อยด แก่อาการนอนไม่หลับ

\$cj,yH, ek,ajuTiucj ehHwjqI,hHê²a.cj,/,hju
KW.enwjajufigjK:.ajufiucjlcjqW.jKWikjew<
yHê,lcjew;,eSwjIwj<

ต้นหมากเฒ่า (นองชา) ลักษณะเป็นต้น แก้วพิษงู ใช้มีดขูดเอาเปลือกต้น โปะบริเวณแผลที่ถูงูกัดจะช่วยดูดเอาพิษงูออกได้

fwj<k, ek,ajuTiucj, ajuwI²\$Hjacj,Gälawj
ehHwjSjuea,;cj

โพล้กา ลักษณะเป็นต้น เอรากมาตัมกินแก้วันโรค

efLeK.hjTI²ek,ajufukj ljumicjhjumNI²/,T.jS·cj,
 acjT·cjqicj z.;icje;hjuSI,
 ;ÖigjawjhjulcjeTwjqkiukjTcj,/,TikjehHwjTM.lwj<

ต้นไพล (เปลื้องดี) ลักษณะเป็นกอ เอาต้นมาตำกับปีศาจจะให้คนตกต้นไม้ดื่มแก้ไข้ใน

kNikjq,hju/[cjSjuS.<eqwja,SugjeSwjljuajua,Kwj<ek,q
 I,hHÖkjql,GälqI,eqwjeSwjek,qI,SjuSUehH.wjeqwj
 ;.qMwj<qWÖY,e;lleqwj

ดีปลี (กะโนชา) ลักษณะเป็นเถา เอาลูกมาฝนหรือต้มกินแก้ไข้ เป็น ๑ ในตัวยาที่ใช้ปรับสมดุลของธาตุ

Gäikjq, ek,ajumU,
ehHwjql,TiugjfL·cj<Tcj,SjuajueK.wj

พริกไทย ลักษณะเป็นเถา เอามาทุบให้แตกฝนกินเพื่อสร้างความร้อนในร่างกาย

swjtMêek,ajumU,sW.ljuqicjKI<ekql,fjut·cjD.tjt.cjehH
wjqWÕY,

โง่ตะมู ลักษณะเป็นเถา กินเพื่อปรับความสมดุลของธาตุในร่างกาย

\$cj,kjur.cjekajufukjacjGälawjehHwjycj;icjS.<kWYlcj
SjuGälk.cjehHwjeSwj

นองกะไ้ ลักษณะเป็นกอ เอามาต้มกินแก้ปวดเอว ปวดเมื่อย

siukjqW.jekajumU,sW.qicjKI<l.cj<l·cjajumU,\$HjehH
wjql,fĐ·cjD.tjt.cjehHwjTcj,qWÕY, ljuajua,
Kwj<\$Hjhjuacj,Gälawj

เจอสะไ้ลักษณะเป็นเถา

บำรุงเลือด ปรับสมดุล

เลื้อย เอามาต้มกิน

ของธาตุ

mjur.jKjuwwjpiucjsicjek,ajuDlek,qIayUwUT\$

บอระเพ็ดหัว (เมอไรกะโหว่) เป็นยาอายุวัฒนะ

maIq, TiukjTcj,fwj<quY,llek,qI,eK.wj

มะอึชา เอาเมล็ดมาฝน เป็นยาร้อน ช่วยแก้ความเย็นของร่างกาย

เผื่อ! กล้วยไม้ลักษณะต้น เป็นกอ เป็นเถาเลื้อย ลำต้นมีหนามเล็ก ๆ รอบต้น ต้นไม้ใหญ่มาก ถ้าไม่ตัดแต่งกิ่งจะขยายไปเรื่อย ๆ ขึ้นเองตามสวนในพื้นที่โล่ง แต่ปัจจุบันต้องปลูกเพราะชาวบ้านไม่รู้สรรพคุณทางยาจึงมักตัดทิ้ง

สรรพคุณ แก้โรคเก๊าต์

วิธีการทำ กินขยดอ่อนเป็นผักจิ้ม รสชาติออกเปรี้ยว มีวิตามินซี

มะหนำชา (ลูกสมอไทย) ลักษณะต้น เป็นต้นไม้ใหญ่ ใบมีขนาดปานกลาง ออกดอกช่วงเช้าพรรษา เก็บลูกประมาณเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม

สรรพคุณ ใช้ดอกเป็นยาแก้บิด ลูกอ่อนกินสดเป็นผักจิ้มรักษาอาการท้องร่วง บำรุงถุงน้ำดี ลูกแก่กินแก้ไอ มีเสมหะแก้อาการจุกเสียด ขับน้ำเหลืองเสีย บำรุงน้ำเหลือง ถ่ายอุจจาระไม่ออก รักษาอาการตับบวม ม้ามโต รักษาอาการปวดเส้น เส้นกระดูกทำให้ร้อนไม่หลับ บำรุงร่างกาย

วิธีการรักษา เอาปัสสาวะวัว (หรือปัสสาวะของเราเองดีที่สุด) เอาไปตากแดดให้ร้อนจัด แล้วเอาลูกแก่ใส่ลงไป ปิดฝาให้แน่น เก็บไว้อย่างน้อยครึ่งเดือนถึง 1 เดือน เอาลูกแก่มากินเช้า 1 ลูก เย็น 1 ลูก

ยี่วี่ (รากหญ้าคา) ลักษณะเป็นต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม ใบเรียวยาว คล้ายหญ้าแฝก

สรรพคุณ เป็นยาเย็น รากใช้รักษาอาการนิว ตัวร้อน บำรุงไต ตัวเหลือง ตาเหลือง แก้ก้อนเพรีย แก้มวน้ำ กระเพาะปัสสาวะอักเสบ แก้กษณองใน ประจำเดือนไม่ปกติ ความดันสูง

ใบเอามาต้มน้ำอาบแก้อาการคัน แพ้ เป็นตุ่มตามตัว ปวดเมื่อย ผู้หญิงหลังคลอดที่อยู่ไฟไม่ถึง

เอาดอกไปต้มน้ำรักษาอาการจีเป็นเลือด ถ้าเป็นแผล มีหนอง อักเสบให้เอาดอกไปห่อบริเวณที่เป็น

วิธีการใช้ เอารากไปต้ม กินแทนน้ำจืดกว่าจะหายเป็นปกติ

หนองกะข๋องโน้ง (หญ้างวงช้าง) ลักษณะต้นสูงประมาณ 1 ศอก ดอกมีลักษณะคล้ายงวงช้างออกช่วงหน้าฝน ชอบอยู่ตามนา ขึ้นเองตามธรรมชาติ

สรรพคุณ รักษาอาการปวดหู เป็นฝีมือน้ำหนองที่ใบหู หยอดตาที่มีอาการมองไม่ชัด ขุ่นมัว ใช้เป็นยาล้างตา ให้เอาใบมาตำ ปีบเอาน้ำหยอดใส่หู ใส่ตา แก้อาการเจ็บคอ ให้เอาใบมาเคี้ยว กินแต่น้ำ เอาใบมาแช่น้ำขาว ข้าวทาบบริเวณใบรักษาสิว เอาทั้งต้นไม่ต้องหลายต้นมาต้มน้ำดื่มน้ำตาลในเลือด แก้ประจำเดือนไม่ปกติ รักษาอาการปวดบวมและอักเสบ ร้อนใน คับพิษร้อน นิวในกระเพาะปัสสาวะ

หมายเหตุ คนท้องห้ามกินทำให้แท้งลูกได้

ต๋องเก๋ม่อ (พญาร้อยปล้อง) ลักษณะต้น เป็นเถาเลื้อย ลำต้นใหญ่ประมาณลำแขน เป็นปล้องตามลำต้น สรรพคุณ เอาลำต้นมาต้ม รสชาติขม รักษาอาการปวดเอว ปวดเมื่อย วัณโรค เอาลำต้นมาฝนผสมกับน้ำ ชาวข้าวกินถอนพิษยาเบื่อ

รายชื่อทีมวิจัย

๑. นายลงจิงโพ	ไพทรสังขवालลิน	หัวหน้าโครงการ
ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ	บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ที่ ๒ บ้านกอมม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี	
วิธีทำกิน	ทำไร่หมุนเวียน ปลูกผักสวนครัว	
ตำแหน่ง	ผู้เชี่ยวชาญด้านการทำไร่หมุนเวียน	
ประสบการณ์เกี่ยวข้องการวิจัย	- อาสาสมัครมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร - นักวิจัยโครงการแก้ไขปัญหาการปลูกมันสำปะหลังเพื่อลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ฯ บ้านกอมม่องทะ	
๒. นายต๋องลิเหยง พนาอุดม	นักวิจัย	
ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ	บ้านเลขที่ ๘/๑ หมู่ที่ ๒ บ้านกอมม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี	
วิธีทำกิน	ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำสวนกล้วย	
ตำแหน่ง	- ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเทคนิคการเกษตร	
ประสบการณ์เกี่ยวข้องการวิจัย	- เคยร่วมงานกับมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร - นักวิจัยโครงการแก้ไขปัญหาการปลูกมันสำปะหลังเพื่อลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ฯ บ้านกอมม่องทะ	

๓. นายย่อง ช่วยบำรุงวงศ์

ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ

วิถีทำกิน

ตำแหน่ง

๔. นายหม่องเซ่งซี สังขวทัตญญ

ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ

ตำแหน่ง

๕. นางปราณี กฤตยาแก้วไกล

ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ

ตำแหน่ง

๖. นายวิลาวรรณ แสนตรามาส

ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ

วิถีทำกิน

ตำแหน่ง

นักวิจัย

บ้านเลขที่ ๑๑/๑ หมู่ที่ ๒ บ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี
จ.กาญจนบุรี

- ทำสวน

- ผู้เชี่ยวชาญการรักษา จับชีพจร ไข้ยาฝน

นักวิจัย

บ้านเลขที่ ๒๕/๒ หมู่ที่ ๒ บ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี
จ.กาญจนบุรี

- ผู้เชี่ยวชาญการรักษา ไข้ยัดัม สะเคาะเคราะห์

นักวิจัย

หมู่ที่ ๒ บ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

- ผู้เชี่ยวชาญการรักษา ไข้ยาฝน เป็นหมอตำแย

นักวิจัย

หมู่ที่ ๒ บ้านกองม่องทะ ต.ไล่โว่ อ.สังขละบุรี
จ.กาญจนบุรี

- ทำไร่มันสำปะหลัง ทำนา

- กำลังเรียนรู้การเป็นหมอพื้นบ้าน